

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

IRAK'TAN TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN TÜRKMENLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ANKARA ÖRNEĞİ

Rahime MERCAN SARI

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2018

IRAK'TAN TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN TÜRKMENLER ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA: ANKARA ÖRNEĞİ

Rahime MERCAN SARI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2018

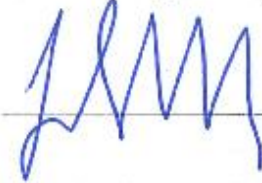
KABUL VE ONAY

Rahime MERCAN SARI tarafından hazırlanan "*Irak'tan Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği*" başlıklı bu çalışma 20/03/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ (Danışman)

Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Doç. Dr. Tuğça POYRAZ TACOĞLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

20.03.2018

Rahime MERCAN SARI

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım hende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirse bile, teziniz arama motorlarının önhelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

- ☒ Tezimin/Raporumun 20.03.2019. tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

- ☐ Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

- ☐ Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

12.04.2018..

Rahime MERCAN SARI

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Rahime MERCAN SARI

TEŞEKKÜR

Büyük bir ilgi ve merakla tamamlamış olduğum tez çalışmamda desteğini her daim hissettiğim, çalışmalarımı yakından takip ederek değerli fikirleri ile olaylara daha geniş çerçeveden bakmam için ufkumu açan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ'ye sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmama yönelik incelemeleri ve katkılarından dolayı değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ'ye ve Doç. Dr. Tuğça POYRAZ TACOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın saha araştırması kısmında katılımcılara ulaşmam ve onlarla daha yakından ilişkiler kurmam konusunda gerekli fiziki ve sosyal koşulları sağlayarak çalışmama destek olan Ankara Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği çalışanlarına ve çalışmamda yer alan katılımcılara katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin sabır gerektiren zorlu sürecinde, umutsuzluğa düştüğümde, demoralize olduğumda ve ihtiyaç duyduğum her ânımda beni sabırla yüreklendirdiği için ve daima en iyisini yapabileceğime olan güveni, inancı ve maddi-manevi desteği için sevgili eşim Ömer Faruk SARI'ya en içten ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak daima yanımda olan ve desteğini benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Rahime MERCAN SARI

Ankara, 2018

ÖZET

MERCAN SARI, Rahime, *Irak'tan Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Göç olgusu en genel ifadeyle bireylerin veya insan topluluklarının çeşitli sebeplerle bulundukları ortamları geçici veya kalıcı olarak değiştirmesidir. İnsanlar değişen yaşam şartlarına uyum sağlayabilmek ve yaşamını idame ettirebilmek amacıyla kimi zaman isteyerek kimi zaman da zorunlu olarak göç etmektedirler. İnsanların bulundukları yerleri terk etmesinin en sık karşılaşılan sebepleri savaş gibi zorunlu şartlar ve ekonomik sorunlar olmuştur.

Türkmenler, Irak'ın kuzeyinde yüzyıllardır yaşayan bir Türk topluluğudur. Irak'taki baskıcı rejimler, istikrarsızlık, etnik çatışma, dış müdahale, savaş gibi sebeplerden dolayı Irak Türkmenlerinin bir kısmı farklı zamanlarda Türkiye'nin farklı il ve ilçelerine göç etmişlerdir. Bu çalışmada Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye ve özellikle çalışmanın kapsamı dolayısıyla Ankara'ya, Körfez Savaşı'ndan itibaren devam eden göçlerinin sebepleri, süreçleri, sonuçları ve mevcut yaşam koşulları araştırılmıştır. Çalışmada geçerli bilgiler elde edebilmek amacıyla öncelikle Ankara'daki Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği ile görüşülerek Ankara'daki Irak Türkmeni göçmenlerle iletişim sağlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, bu bağlamda örneklemdeki katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışma Irak ve Türkmenler hakkında yapılan diğer akademik çalışmalardan farklı olarak yaygınlık tespiti amaçlı bir araştırma olmaktan ziyade; Ankara'daki Irak Türkmenlerine dair derinlemesine bilgiler elde etmeyi hedefleyen yoğunluk amaçlı bir araştırmadır. Ayrıca Ankara'daki Irak Türkmenlerinin güncel sosyolojik yapısının incelenmesi sebebi ile çalışmanın literatüre önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler

Göç, zorunlu göç, kültürel süreçler, Irak Türkmenleri, Ankara

ABSTRACT

MERCAN SARI, Rahime, *A Research on Iraqi Turkmens Forced to Migrate From Iraq to Turkey: Ankara Case*, MA Thesis, Ankara, 2018.

Migration, in most general terms, is a phenomenon in which individuals or human groups change their residing environments temporarily or permanently thanks to various reasons. Human beings migrate voluntarily or compulsorily to adapt to changing living conditions and to linger on. The most frequently encountered reasons for human beings' to leave their residing environments are such compulsory conditions as war and economic problems.

Turkmens are a Turkic community living in Northern Iraq for centuries. Some of Iraqi Turkmens have migrated to Turkey's different provinces and districts in different times due to oppressive regimes, instability, ethnic conflicts, foreign interventions and warfares. In this study, Iraqi Turkmens' reasons for migration to Turkey, in particular to Ankara, which has been ongoing since the Gulf War, migration processes, results and their living conditions in Ankara are examined. With the aim of accessing valid information, after getting into touch with the Iraqi Turkmens Association for Culture and Aid, Iraqi Turkmen migrants in Ankara have been contacted with. Qualitative research method has been employed in the study. Accordingly, in-depth interviews have been carried out with participants within the sample.

This study, different from other academic researches on Iraq and Turkmens, aims intensity and in-depth information about Iraqi Turkmens in Ankara, rather than being a research for prevalence determination. Furthermore, since current sociological structure of the Iraqi Turkmens in Ankara have been examined, this study is supposed to make contribution into the literature.

Keywords

Migration, forced migration, cultural processes, Iraqi Turkmens, Ankara

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	4
1.1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.1.3. Araştırmanın Problem Cümleleri	5
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
1.2.1. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Süreci	6
1.2.2. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler	7
2. BÖLÜM: GÖÇ, GÖÇE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE’DE GÖÇ OLGUSU	9
2.1. GÖÇ VE İLGİLİ KAVRAMLAR	9
2.1.1. Uluslararası göç ile ilgili kavramlar	10

2.2. GÖÇE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR	15
2.2.1. Uluslararası Göç İle İlgili Yaklaşımlar	19
2.2.1.1. Neoklasik Ekonomi Kuramı.....	19
2.2.1.2. Yeni Ekonomi Kuramı.....	20
2.2.1.3. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	21
2.2.1.4. Dünya Sistem Teorisi (Merkez-Çevre İlişkisi)	22
2.2.1.5. Göç Sistemleri Kuramı	23
2.2.1.6. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	24
2.3. TÜRKİYE'DE GÖÇ	27
2.3.1. Türkiye'de İç Göç Hareketleri	27
2.3.2. Türkiye'nin Dış Göç Süreci	32
2.3.2.1. Türkiye'den Yurtdışına Göçler	34
2.3.2.2. Türkiye'ye Yurtdışından Göçler	36
3. BÖLÜM: IRAK'TA TÜRKMENLER	39
3.1. Türkmenlerin Irak'a Gelişi.....	39
3.2. Krallık Döneminde Türkmenler	44
3.3. Cumhuriyet Döneminde Türkmenler	47
3.4. 2003 İşgali Sonrasında Türkmenler	58
4. BÖLÜM: IRAK'TAN ANKARA'YA GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN TÜRKMENLERE İLİŞKİN ARAŞTIRMANIN BULGULARI	65
4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	68
4.1.1. Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	68
4.1.2. Katılımcıların Eğitim Durumları	69
4.1.3. Katılımcıların Medeni Durumları.....	73
4.1.4. Katılımcıların Mesleki Durumları	74
4.2. KATILIMCILARIN TÜRKİYE'YE GELMEDEN ÖNCEKİ SOSYAL VE EKONOMİK DURUMLARI	75
4.3. KATILIMCILARIN IRAK'TAN GÖÇ ETME SEBEPLERİ VE BEKLENTİLERİ	81
4.3.1. Göç Etme Sebepleri	81
4.3.2. Türkiye'yi Tercih Etme Sebepleri.....	85
4.3.3. Ankara'yı Tercih Etme Sebepleri	92
4.3.4. Göç Ederken Türkiye'den Beklentileri.....	95

4.4. KATILIMCILARIN GÖÇ SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI DURUMLAR	97
4.5. KATILIMCILARIN ANKARA'DAKİ SOSYO-KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI	107
4.5.1. Hukuki Durumları	107
4.5.2. Sosyal ve Kültürel Özellikleri	111
4.5.2.1. Aile Yapıları	112
4.5.2.2. Günlük Yaşam ve Komşularla İlişkileri	115
4.5.2.3. Düğünleri, Cenaze Törenleri ve Diğer Kültürel Faaliyetleri	124
4.5.2.4. İzlenilen TV Kanalları ve Irak İle Haberleşme Yolları	131
4.5.3. Ekonomik Durumları	132
4.5.4. Çocukların Eğitim Hayatı ve Adaptasyonu	139
4.5.5. Sağlık Faaliyetlerinden Faydalanma İmkanları	143
4.6. TÜRKMENLERİN MEVCUT SORUNLARI VE ÇÖZÜM BEKLENTİLERİ	144
4.7. TÜRKMENLERİN IRAK'A GERİ DÖNMeye İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ	149
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	154
KAYNAKÇA	164
EK 1. ERKEK KATILIMCI TABLOSU	177
EK 2. KADIN KATILIMCI TABLOSU	178
EK 3. ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURU DİLEKÇESİ ÖRNEĞİ	179
EK 4. FOTOĞRAFLAR	180
EK 5. ORİJİNALLİK RAPORU	182
EK 6. ETİK KURUL İZNİ	184

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK (UNHCR): Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

CIA: Central Intelligence Agency (ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

DAEŞ (İŞİD): al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham (Irak ve Şam İslam Devleti)

IKBY: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi

IMDTÖ: Irak Milli Demokratik Türkmen Örgütü

IMTP: Irak Milli Türkmen Partisi

IOM: International Organisation For Migration (Uluslararası Göç Teşkilatı)

ITC: Irak Türkmen Cephesi

ITKYD: Irak Türkmenleri Kültür Ve Yardımlaşma Derneği

ORSAM: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi

TÖMER: Türkçe Öğretim Merkezi

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

TV: Televizyon

UN KİMLİK: United Nations Identity Card (Birleşmiş Milletler Kimlik Kartı)
(Uluslararası Koruma Başvuru Sahipliği Belgesi)

ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ

Şekil 1: Türkmenlerin Irak'ta Yoğun Olarak Yaşadıkları Bölgeler.....	41
Şekil 2: 2016 Yılında İkamet İzni İle Türkiye'de Bulunan Yabancılar (İlk On Ülke).67	
Şekil 3: 2016 Yılında Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı.....	67
Tablo 4.1.1.1: Katılımcıların Yaş Gruplarına Dağılımı.....	68
Tablo 4.1.2.1: Katılımcıların Eğitim Durumu.....	69

GİRİŞ

Türkiye jeopolitik konumu gereği geçmişten beri hem göç alma hem de göç verme potansiyeline sahip bir ülkedir. Yaklaşık iki yüzyıldır dönemsel koşullara bağlı olarak ani ve kitlesel olarak yoğun göç alan ülke konumuna gelmiştir. Son dönemlerde komşu ülkelerde yaşanan toplumsal çalkantıların Türkiye'ye de etkileri olmuş ve kitlesel göç akımında hızlanma meydana gelmiştir. Bu ani ve kitlesel göç akımları sebebiyle Türkiye'de son dönemlerde göçmenlere yönelik kurumların sayısı ve niteliğinde gelişmeler meydana gelmiştir. Ani ve kitlesel göç akımı akademik camiada da zorunlu ve/veya gönüllü göçlerin sebepleri ve etkileri üzerine daha çok çalışmanın yapılmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin yakın çevresinde bulunan ülkelerin içinde bulundukları olumsuz siyasal ve toplumsal koşullardan etkilenen insanlar göçe zorlanmıştır. Türkiye gerek fiziki gerekse kültürel yakınlık bakımından bu ülkelerden gelen kitlesel göçlerin hedef ülkesi olmuştur. Gerçekleşen zorunlu göçler kimi göçmenler için uzun süreli yaşama amaçlı iken kimi göçmenler için 3. bir ülkeye gidebilmek için transit amaçlı olmuştur. Bu göçlerin diğer bir kısmı ise bazı göçmenler için menşei ülkenin mevcut koşulları göçmen kişilerin beklediği duruma gelene kadar kalınabilecek geçici süreli göçler olarak gerçekleşmiştir. Göç ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda genellikle göçlerin sebepleri, göçmenlerin adaptasyon durumları, yerleşilen ülkeye aidiyet hissi, göç edilen ülke ile ilişkilerin niteliği ve göçün kaynak ülkesine tekrar dönme isteği gibi konular ele alınmaktadır.

Toplumsal bir varlık olan insan göç ettiği yerde farklı kültürlerden birey ve gruplarla etkileşim içinde bulunacak olmasından dolayı göçle birlikte bir takım kültürel süreçleri de yaşamaktadır. Bu süreçler göç edilen toplumun göçmene bakış açısına bağlı olarak asimilasyon süreci olabileceği gibi, karşılıklı etkileşim yoluyla kültürleşme süreci de olabilmektedir. Her göçmen ve/veya göçmen grubu aynı kültürel süreçleri yaşamamakta ve aynı düzeyde etkilenmemektedir. Çalışma kapsamında Irak Türkmenlerinin göç sürecinde karşılaştıkları kültürel süreçlere ilişkin açıklayıcı bilgilere ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

Bu çalışmada Irak'tan Türkiye'ye kitlesel göçlerin başladığı Körfez Savaşları'ndan ve son dönemde karşılaşılan DAESH (al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham (Irak ve Şam İslam Devleti)) tehdidinden kaynaklı zorunlu Irak Türkmen göçleri ve süreçleri konu edilmiştir. Çalışma toplamda 4 ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi, problem cümleleri, veri toplama ve analiz teknikleri hakkında bilgilerin bulunduğu genel bir çerçeve yer almıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü göç olgusunu, göçle ilgili yaklaşımları ve Türkiye'deki göç süreçlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda göç olgusunun tanımları ve çeşitleri ile ilgili kavramsal bilgilerden sonra, literatürde yer alan göç ile ilgili yaklaşımlara yer verilmiştir. Araştırma Türkiye'ye yapılan zorunlu Irak göçlerini ele aldığından konuya giriş niteliğinde Türkiye'deki iç ve dış göç süreçleri kısaca açıklanarak ikinci bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde hem araştırmanın aktörleri olan Irak Türkmenlerinin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıları hakkında bilgiler verilmiş hem de Irak'ın kuruluşundan günümüze geçirdiği süreçler ve bu süreçlerde Türkmenlerin yaşadıkları durumlar yer almıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü ise saha çalışmasında elde edilen verilerden oluşturmaktadır. Araştırma sahası Ankara'dır. Saha araştırması Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nde ve Türkmenlerin kendi evlerinde yapılan görüşmelerle tamamlanmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve gözlem tekniği kullanılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine ve Irak'tan Türkiye'ye gelmeden önceki sosyal ve ekonomik durumlarına dair veriler analiz edilmiştir. Daha sonra Türkmenlerin Irak'tan göç etme sebeplerine, Türkiye'yi tercih etme sebeplerine, Ankara'yı tercih etme sebeplerine ve göç ederken Türkiye'den beklentilerine ilişkin verilere yer verilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri ve göç öncesi durumları ile ilgili verilerinin ardından; Irak Türkmenlerinin Türkiye gerçekleştirdikleri zorunlu göç sürecinde neler yaşadıklarına ve Türkiye'ye ilk geldiklerinde karşılaştıkları durumlara ilişkin analizler yapılmıştır.

Çalışma kapsamındaki Irak Türkmenlerinin gerçek yaşam sahalarındaki, Ankara'daki, mevcut hukuki, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, eğitim ve sağlık durumları katılımcı ifadeleri ve araştırmacı izlenimleri doğrultusunda analiz edilerek yorumlanmıştır. Göçmen Irak Türkmenlerinin mevcut sorunları ve sorunlarına dair çözüm beklentilerinin neler olduğu hakkındaki görüşleri de eklendikten sonra, Irak Türkmenlerinin Irak'a geri dönmeyi düşünüp düşünmedikleri ve sebeplerinin neler olduğuna ilişkin veriler de bir araya getirilerek çalışmanın saha araştırması kısmı tamamlanmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise; araştırmanın teorik ve uygulama kısımlarından elde edilen veriler ile araştırmacı gözlemleri birleştirilerek genel bir değerlendirme yapılmış ve çalışma sonlandırılmıştır.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerden Ankara'yı tercih edenler bu tez çalışmasının esas konusunu oluşturmaktadır. Bu konu bağlamında; Türkmenlerin Ankara'ya zorunlu göçlerinin sebepleri, göç süreci ve sonrasında neler yaşandığı tespit edilmek istenmektedir. Ankara'daki Irak Türkmenlerinin şu anki yaşam koşulları, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıları ve Irak'a dönme konusunda geleceğe yönelik düşünceleri de araştırmanın inceleme konusu olmuştur. Bu amaçla çalışma teorik ve uygulama kısımlarından oluşmaktadır.

Konuyu daha açık bir şekilde ortaya koymak için çalışmanın kuramsal kısmında göç olgusu ve Türkiye'deki göç süreçleri hakkında bilgiler verilmiştir. Literatür incelemesinden hareketle Irak Türkmenlerinin Körfez Savaşı öncesi Irak'taki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapılarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında Ankara'daki Irak Türkmenlerinin göç sebepleri, sonuçları, Ankara'daki mevcut sosyo-kültürel ve ekonomik durumları ve geleceğe yönelik düşüncelerini tespit etmek amacıyla katılımcılarla mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlardan elde edilmiş olan veriler analiz edilerek değerlendirme yapılmış ve çalışma sonlandırılmıştır.

1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Zorunlu göçü temel alan bu çalışma; Irak Türkmenleri ve onların göç sebepleri, süreçleri ve sonuçlarını sosyolojik yaklaşım ile ortaya koymayı hedeflemektedir. Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye zorunlu olarak göç etme sebeplerinin neler olduğunu, Ankara'yı tercih etmelerindeki etkenleri ve göç sürecinde neler yaşadıklarını ortaya çıkarmak bu çalışmanın temel amaçlarındandır.

Ankara'daki Irak Türkmenlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları hakkında derinlemesine bilgiler elde etmek çalışmadaki diğer bir amaç olarak belirlenmiştir. Türkmenlerin Ankara'daki yaşam koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan sorunları ve mevcut sorunlarına dair çözüm beklentilerini tespit etmenin yanında; anayurtları olan

Irak’a geri dönmeyi isteyip istemedikleri ve bunun sebepleri hakkında veri sağlamak da çalışmadaki diğer önemli amaçlardandır.

Bu tez çalışması kapsamında Irak Türkmenlerinin araştırma konusu olarak belirlenmesinde, literatürde Irak Türkmenlerinin daha çok tarih ve uluslararası ilişkiler alanlarına yönelik çalışmalar olması ve göç süreçlerini ele alan güncel bir çalışma bulunmaması etkili olmuştur. Türkiye’ye göçen Irak Türkmenlerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumları hakkında yeterli çalışmanın olmaması ve dahası Ankara’ya, başkente, yapılan Irak Türkmen göçleri ile ilgili bir çalışmanın yer almaması bu çalışmanın literatürde önemli bir yer elde edeceğini düşündürmektedir. Ayrıca Ankara’daki Irak Türkmenlerinin Irak’a geri dönme fikri ve sebepleri üzerine yapılmış bir çalışmanın olmayışı bu çalışmanın yapılmasındaki önemi artırmıştır. Günümüzde Suriyeli göçmenlerin sorunları ve mevcut durumlarını hedef alan akademik çalışmaların yoğun olarak yapılıyor olmasına rağmen; ortak atalara sahip olduğumuz Irak Türkmenleri ile ilgili güncel çalışmaların az sayıda ve dar çerçevede ele alınması bu çalışmanın yapılma amacını ve önemini pekiştirmiştir.

Bu çalışmayla Ankara’da yaşayan Irak Türkmenlerinin göç sürecinde karşılaştıkları sorunlar, şu andaki sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı hakkında derinlemesine bilgiler ortaya konulurken; aynı zamanda onların Türkiye’den Irak’a geri dönüş fikrinin olup olmadığı ve buna sebep oluşturan etkenlerin neler olduğu belirlenmiş olacaktır. Böylelikle Irak Türkmenlerinin durumları ile ilgili güncel veriler elde edilerek literatüre bu anlamda faydalı bir kaynak eklenmiş olması hedeflenmektedir.

1.1.3. Araştırmanın Problem Cümleleri

Çalışmada belirli temel problemler belirlenmiş ve bunlar üzerinden çalışma yürütülmüştür.

1. Irak Türkmenlerinin zorunlu göç etme sebepleri nelerdir?
2. Irak Türkmenlerinin Türkiye’ye göç etmesinde etkili olan faktörler nelerdir?
3. Irak Türkmenlerinin Ankara’ya göç etmeyi seçme sebepleri nelerdir?
4. Irak Türkmenleri Ankara’ya göç ederken neler yaşamıştır? Göç süreci nasıldır?

5. Ankara'ya göç etmeden önce Irak'taki sosyal, kültürel ve ekonomik durumları nasıldır?
6. Ankara'daki mevcut sosyal, kültürel ve ekonomik durumları nasıldır?
7. Ankara'daki sosyal çevreleri ile olan ilişkileri nasıldır?
8. Irak Türkmenlerinin Irak'taki ve Irak'tan başka yere göçen Türkmenlerle ilişkileri nasıldır?
9. Irak Türkmenlerinin Ankara'da yaşamakta olduğu sorunlar ve bunlarla ilgili çözüm beklentileri nelerdir?
10. Irak'a geri dönme düşünceleri var mı? Bunun sebepleri nelerdir?

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Irak'tan Ankara'ya göç etmek zorunda kalan Türkmenleri ve göç süreçlerini konu alan, nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışma; teorik ve uygulamalı olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın teorik bölümünde; göç ve kültüre ilişkin kavramlar, göç çeşitleri ve teorilerinin yanında, Türkiye'de iç ve dış göç süreçleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın esas konusu oldukları için yazılı literatürden elde edilen bilgiler yolu ile Irak Türkmenlerinin Irak'taki yaşam yerleri, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın uygulama bölümünde; Irak'tan Türkiye'ye zorunlu olarak gerçekleşen göçlerin sebepleri, Ankara'yı tercih etme sebepleri ve sonuçları, göç edenlerin göç sürecinde yaşadıkları araştırılmıştır. Ayrıca Irak Türkmenlerinin Ankara'daki sosyal, ekonomik ve kültürel durumları, sorunları, çözüm beklentileri ve Irak'a geri dönüş düşünceleri ve sebepleri nitel araştırma yaklaşımının araştırma tekniklerinden gözlem, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ve odak grup çalışması yöntemleri kullanılarak veriler elde edilmiştir.

1.2.1. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Süreci

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada veriler nitel araştırma teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Nitel verilerin toplanması için gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniklerinden yararlanılarak 15 kadın ve 15 erkek, 30 Irak Türkmeni ile görüşülmüştür. Görüşmeler not alma tekniği ile kaydedilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet ve eğitim durumları oluşturulan frekans tabloları ile gösterilmiştir. Irak'tan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan

Türkmenlerden Ankara'yı tercih eden 30 katılımcı ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler Microsoft Word dosyasına aynen aktarıldıktan sonra araştırma problemleri çerçevesinde temel kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Daha sonra ise katılımcıların esas ifadelerine bağlı kalınarak alt kategoriler oluşturulmuş ve çalışmanın bulgular kısmında bu veriler yorumlanmıştır.

Mevcut literatürde Sosyolojinin temel çalışma alanlarından olan göçler ve bu bağlamda ortak kültürel temaslarımızın bulunduğu Irak Türkmen göçleri ile ilgili çok az sayıda çalışmanın bulunması bu tez çalışmasının yapılmasını ve içeriğinin belirlenmesini önemli derecede etkilemiştir.

1.2.2. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Alan araştırmalarında en sık rastlanan sorun olan katılımcıların kimliklerinin açığa çıkması korkusu bu çalışmada da karşılaşılan başlıca güçlük olmuştur. Alan araştırmalarında katılımcıların gönüllülük esasına dayalı olarak çalışma içinde yer alması gerektiğinden öncelikle katılımcılara konu ilgili gerekli bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Özellikle göç çalışmalarında farklı bir kültürel yapıdan gelmiş olan göçmenler kendilerinin katılımcı olduğu çalışmalara karşı temkinli yaklaşmaktadır.

Irak Türkmenlerinin göçünü konu alan bu çalışmada da katılımcılara konunun amacı, önemi, araştırmacı kimliği ve yapılan kurum ile ilgili açıklayıcı bilgilerin yer aldığı gönüllü katılım formu verilmiştir. Kendilerinin ülkeden çıkarılma korkusu veya kendilerine bir zarar geleceği düşüncesiyle bu çalışmada özellikle kadın katılımcılar görüşmelere başlangıçta daha mesafeli olmuştur. Bu sorunu aşabilmek amacıyla görüşme ve incelemeler katılımcıların evlerinde gerçekleştirilerek bir güven ortamı oluşması sağlanmıştır. İstenilen güven ortamı sağlandığında katılımcılar tüm samimiyetleriyle görüşmede yer alan soruları cevaplandırarak çalışmanın tamamlanması için katkı sağlamışlardır. Katılımcı istekleri ve etik kurallar gereği katılımcıların kimlik ve adres bilgileri gizli tutulmuştur.

Görüşmelerde elde edilen verilerde de değinildiği üzere katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkçeyi konuşmakta ve anlamakta sorun yaşadığı belirlenmiştir. Öncelikle katılımcıların araştırmacıya olan önyargısını ve dil konusunda karşılaşılabilecek sorunları önlemek için Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma

Derneğindeki yetkili kişilerle ön görüşme yapılmıştır. Hem araştırmacının Türkmenceye aşinalık kazanması hem de katılımcıların araştırmacıya güvenebilmesi için dernek bünyesinde çalışan Türkmenlerle sık sık görüşülmüştür. Erkek katılımcıların büyük çoğunluğuna yardım derneğinde ulaşılsa da kadınların ev dışında çok vakit geçirmemesi kadınlarla görüşme imkanını kısıtlamıştır. Bu sebeple Irak Türkmenleriyle yakın ilişkiler içinde olan bir Türkmen ile birlikte ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Ev ziyaretleri hem kadınlara ulaşma hem katılımcı ve araştırmacı arasında güven ilişkisi oluşturma hem de mevcut yaşam koşullarını daha yakından gözlemleyebilme konusunda önemli bir veri ortamı sağlamıştır.

Katılımcı kimliği açığa çıkma korkusu, araştırmacıya yönelik bir önyargı ve dil sorunu araştırmada başlangıçta karşılaşılan güçlükler olmuştur. Ancak katılımcıların konu ile ilgili bilgilendirilmesi ve dil konusunda yardım alınması bu sorunların çözümlenmesi ve çalışmanın sorunsuz tamamlanmasında etkili olmuştur.

2. BÖLÜM: GÖÇ, GÖÇE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE’DE GÖÇ OLGUSU

2.1. GÖÇ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

İnsanlık tarihinde göç olgusunun farklı tanımlamaları yapılmıştır. İnsanlar yüzyıllardan beri gerek ekonomik gerek siyasi gerekse kültürel sebeplerle bulundukları yerleri kısa süreli veya temelli olarak bırakıp yeni yerleşim yerlerini tercih etmiş oldukları gibi; günümüzde de tercih etmeye devam etmektedirler. Bununla birlikte göç bir norm olmaktan ziyade istisnai bir durumdur (Spencer, 2011:6). Göç olgusu da dünya çapında önemli araştırmalara konu edinilmiş; dolayısıyla çok çeşitli göç kavramları ve yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Her ne kadar yapılan tanımlar tanımlayıcıların farklı bakış açılarından hareketle ortaya çıksa da en genel anlamda göçlerin hepsinde mekân ve yer değiştirme söz konusudur.

Göç ile ilgili yapılan tanımlamalardan birkaçına değinmek gerekirse; Karpat (2003:3) kişilerin doğdukları yerden hedefledikleri yerlere gerçekleştirdikleri hareket olarak göçün en kısa tanımını yapmaktadır. Sebepleri, süresi, yönüne göre göç ile ilgili yapılan tanımlamaların boyutları değiştiği için Akkayan (1979: 20) göç kavramını, birey ve grupların hayatlarında planladıkları bir süre için bulundukları coğrafi alandan bir başka köy, kasaba veya kente yönelik olarak taşınması olarak ele almaktadır. Demirel (2004:7) göçü, kişinin göç kararı vermesi ile başlayan ve gidilen yere uyumuyla tamamlanan, yani göçün fikirde başlamasından fiilen uygulanmasına dek, bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bunlara benzer olarak göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri (Özer, 2004: 11) şeklinde de tanımlanmaktadır. Göçleri iç göç ve dış göç olarak iki ana başlık altında ele alırsak; iç göçler ülke sınırları içerisinde gerçekleştirilen yer değiştirmeler, dış göçler ülkeler arası yer değiştirmeler olarak tanımlanabilir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde 1951 yılında kurulan ve dış göçlerle ilgilenen Uluslararası Göç Teşkilatı (International Organisation for Migration-IOM) ise göçü, “Bir kişinin ya da grubun ülke içinde veya uluslararası sınırı geçerek göç etmesidir. Uzunluğu, bileşimi ve nedenleri ne olursa olsun insanların her türlü hareketini içine alan bir nüfus hareketidir. Mültecilerin, yerinden edilenlerin, ekonomik göçmenlerin ve aile

birleşmesi dâhil başka amaçlarla göç edenleri de kapsar (IOM, 2004:41).” şeklinde tanımlamıştır.

Faist ise dış göçü “Çok sayıda bağ ile çok sayıda ulus-devlet içindeki iki ya da daha çok konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreç (Faist, 2003: 30).” olarak, Marshall ise “Göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir (Marshall, 1999: 685).” şeklinde tanımlamaktadır.

Mangalam ve Morgan (1968: 8) göçlerin yer değiştirmeden ileri olarak değerler sistemiyle ilişkili olduğunu, göçmenlerin aldıkları kararlarda ve etkileşim sistemlerinde daha önceden hiyerarşik olarak düzenlenmiş değerler sisteminin etkisiyle konum değiştirdiklerini ifade etmişlerdir.

Yalçın (2004: 13) da göçü kapsamlı bir şekilde ele alarak, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, geçici veya sürekli yerleşme amaçlı, fiziki, kültürel ve toplumsal çevresel yer değiştirme hareketleri olarak tanımlamaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda ise göç “Yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı (6458 sayılı Kanun: Madde 3)” ifade etmektedir.

2.1.1. Uluslararası göç ile ilgili kavramlar

Göçlerin ülke içinde ve ülkeler arasında gerçekleşmesi göç alan ve veren ülkelerin ilişkisini ve göçmenlerin hukuki durumunu etkilemektedir. Çalışma kapsamında zorunlu uluslararası göç konu edinildiğinden öncelikle iltica kelimesini açıklamak yerinde olacaktır. Göç kelimesi iltica kelimesini kapsamaktadır ve iltica ile daha çok zorunlu uluslararası göçler kastedilmektedir. İlticada ülkesinden ayrılmak zorunda kalan birey ve grupların uluslararası sözleşmelerle resmi göçlerindeki koruma standardı söz konusu olmaktadır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) başta olmak üzere birçok uluslararası kurum artan iltica hareketleri ve bunların meydana getirdiği sorunlarla ilgilenmiştir. 19.

yüzyılın sonundan günümüze kadarki iltica hareketlerinin başlıca sebebi savaşlar ve siyasi sorunlar olmuştur. Ekonomik ve siyasi sebepler ve bunların sosyal hayatı olumsuz hale çevirmesi birey ve grupları -daha çok kitleleri- ilticaya yöneltmektedir. Göç ve iltica hareketinin aktörleri genel olarak göçmen olarak tanımlansa da göçmenleri adlandırma ve haklarını belirleme konusunda ülkeler arasında birtakım anlaşmazlıklar söz konusu olmuştur. Ülkeler arasında gerçekleşen göçler ülkeler arası ilişkileri de doğrudan etkilemiş ve bu durumun meydana getirdiği sonuçları ortadan kaldırmak için 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır (Çelebi, 2011:14-15).

Mülteci kavramı Türkiye'nin göç ve vatandaşlık işleri ile ilgilenen kurumu bünyesindeki Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. Maddesi'nde aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 27)”.

Görüldüğü üzere mülteci kavramında Avrupa ülkelerinde gerçekleşen zulüm olayları ön plana çıkarılmıştır. Sığınmacılık ise mülteci kavramındaki gibi zulüm durumlarının olmasını gerektirir; ancak geçici bir statüdür. Mülteci olma şartlarını taşıdığı tespit edilen sığınmacılara mülteci statüsü verilmektedir. Ancak mülteci ve sığınmacı arasındaki farka bakıldığında; mültecilikte iltica etme hakkı vardır ve bu hak sonucunda kendisine hukuki bir statü verilir. Sığınmacılıkta ise fiili olarak koruma altına alınma vardır ve mülteciler gibi hukuki statüye sahip olma durumu yoktur. Sığınmacılar geçici korumaya sahiptir; ancak gerekli şartları taşıdıkları ve onaylandıkları takdirde mülteci statüsüne erişirler (Özcan, 2005:22-23).

Cenevre Protokolü'nü kabul etmiş olan devletler birtakım sorumluluklara tabiidir. Ancak Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafi sınırlılıktan hareketle yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen, iltica eden, kişileri mülteci statüsüne koymakta; Avrupa dışı ülkelere gelen kişileri ‘geçici sığınmacı’ olarak kabul etmektedir. Esasen geçici sığınmacı olarak bahsedilen kişiler şartlı mültecilerdir. Bu yüzden Avrupa dışından gelen yabancılar Türkiye'ye yalnızca korunma talebi başvurusunda

bulunabilmektedir. Türkiye’deki gelen mültecileri ya menşei ülkelerine ya da Türkiye dışında üçüncü bir ülkeye yerleştirene dek mültecilerin korunmasını sağlamaktadır (Kara ve Korkut, 2010:155-156). Ülkelerinden can güvenliği sebebiyle kaçan ve başka ülkeye sığınan kişilerin hepsi yasal yolları izlememektedir. Düzensiz göçte; kaynak, hedef ve transit ülkelerin göç ile ilgili normları dışında yapılan göçler belirtilmektedir. Göç sürecini yasal yollarla gerçekleştirmeyen, hedef ülkesindeki oturma ve çalışma için gerekli belge ve izne sahip olmayan kişilere de kaçak göçmen denilmektedir (IOM, 2004:34). Kaçak yollarla farklı bir ülkeye girdikten sonra da bu kişiler sığınmacı olarak başvuruda bulunabilmektedirler. Irak Türkmenleri Avrupa dışından gelmiş olmaları ve menşei olan ülkeye döndüklerinde hayati tehlikeyle karşılaşacak olmaları düşüncesi sebebiyle Türkiye’de Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi olarak yer almaktadırlar. Irak Türkmenlerinin hukuki statüsünde birtakım belirsizlikler söz konusudur ve yalnızca başvuru sahibi olarak bulunmaktadırlar. Bununla ilgili açıklamaya Irak Türkmenlerinin Hukuki Durumları adlı başlıkta ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komitesi’nin 2012 raporlarına göre en çok mülteci veren ve mülteci kabul eden ülkelere bakarsak; en çok mülteci veren ülkeler iç savaşların yaşandığı Afganistan, Somali, Irak, Suriye, Sudan, Kongo, Myanmar, Kolombiya, Vietnam ve Ertire ülkeleridir. En çok mülteci kabul eden ülkeler; iç savaşların ve ekonomik geri kalmışlığın hâkim olduğu mülteci veren ülkelere coğrafi yakınlığı olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmuştur. Mülteci kabul eden ülkeler; Türkiye, Pakistan, Lübnan, İran, Almanya, Uganda, Etiyopya, Ürdün, Çin’dir (UNHCR Global Trends 2016: 2-3).

İnsanlık tarihinden itibaren yeni kıtaların keşfi, savaşlar, devrimler, coğrafi koşullar vs. sebebiyle sürekli bir yer değişikliği söz konusu olmuştur. İster gönüllü ister zorunlu ister yasal ister kaçak ister bireysel ister kitlesel ister iç ister dış göç olsun, göçmen ve mülteci kişilerin topluma uyum süreçleri göçün özelliğine ve göç edilen toplumun yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Göçler yalnızca bir ülkeyi veya toplumu değil; tüm dünyayı ilgilendiren ve etkileyen bir olgudur. Tarih boyunca insanoğlu dünyanın farklı ülke ve kıtalarına göçlerde bulunmuş, gittikleri bölgeleri etkilemiş ve buralardan etkilenmişlerdir. Göç edilen devletlerin yönetiminin ve toplumunun göçmenlere ve mültecilere yönelik tutumu, destekleyici ve yerleştirici

politikaları ve göçmenlerin o ülke ile olan bağları göç sürecini kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı etkilere sahip olmuştur. Yaşanan göçlerin ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve psikolojik etkileri, göçlerin farklı disiplinlerin araştırma konusu olmasına ve bu bağlamda literatürler meydana gelmesine etki etmiştir. Bu bağlamda Çakır da göç kavramına sosyolojik ve antropolojik açılardan bakmış ve açıklamaya çalışmıştır. Göç olgusu sosyolojik açıdan; insan gruplarının çeşitli sebeplerle bulundukları yerden ayrılma, mekân değiştirme hareketi ile başlayıp uzun süreler boyunca etkisi devam eden bir süreç olarak tanımlanır. Antropolojik açıdan ise bu yer değiştirme hareketinin salt bir demografik değişimden ziyade toplum üzerindeki kültürel olgu ve etkileri içeren süreç olarak ele alınmaktadır (Çakır, 2011:131). Farklı alanları ilgilendiren bir olgu olmasından dolayı göç kavramı farklı etmenler göz önüne alınarak tanımlanmış, çeşitlendirilmiş ve kuramsallaştırılmıştır.

Tanımlamaları yapılan göç olgusu mesafe, istek durumu, süresi, amacı gibi çeşitli etkenlerle sınıflandırılmaktadır. Ama en çok iç göç – dış göç ve zorunlu göç-istekli göç ayrımı ile karşımıza çıkmaktadır. Güllüpınar göç kavramının farklı etmenleri göz önünde bulundurarak tasniflendirmenin farklı çalışma alanlarının ön plana çıkardığı kriterlerden kaynaklandığını ve bu şekilde yapılan sınıflandırmanın eksik yanlarının kaldığını ifade etmektedir. Bu amaçla göç olgusunun kavramsallaştırılmasındaki sorunu çözmek amacıyla göçü tüm yönlerini ele alarak sınıflandırmanın doğruluğuna dikkat çekmektedir. Güllüpınar (2012:57) ve Yalçın'a (2004:17-21) göre göçler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Amaçları Açısından: Ekonomik/Ekonomik Olmayan Göç
- İrade Açısından: Gönüllü / Gönülsüz (Zorunlu) Göç,
- Süresi Açısından: Geçici / Sürekli Göç,
- Yerleşim Yeri Açısından: Transit / Yerleşik Göç,
- Yasal Statü Açısından: Yasal / Kaçak Göç,
- Yoğunluk Açısından: Kitlesele / Bireysel Göç.

Amaçlar açısından göçler, bireyler ekonomik imkanların kısıtlı olduğu yerlerden daha gelişmiş ekonomiye sahip kentlere veya ülkelere göç ediyorsa bu göçler ekonomik amaçlıdır. Daha çok işçi göçlerini kapsamaktadır. Ancak eğitim, sağlık, siyasi

karışıklıklar, sosyal olumsuzluklar gibi sosyal amaçlı göçler gerçekleştiriyorsa bunlar da ekonomik olmayan göçler olarak tanımlanmaktadır (Güllüpinar, 2012:57).

Süresi açısından göçler, geçici göçler ve sürekli yerleşim göçleri olarak ayrılır. Göçler mevsimlik işçi olarak ekonomi temelli veya eğitim maksatlı gibi belirli süreler için yer değişikliği söz konusu ise geçici göç olarak tanımlanır. Göç ediş eğer temelli yerleşim amaçlı ise kalıcı göç olur. Geçici göçler zamanla kalıcı göçe de dönüşebilmektedir ve bunun örnekleri ile sıkça karşılaşma durumu söz konusudur. *Yerleşim yeri açısından göçler*, transit göçler ve yerleşik göçlerdir. Transit göçlerde göç edilen ülke başka bir ülkeye göç etme için araç konumunda kullanılan, asıl hedefin başka ülke olduğu göçlerdir. Savaş kaynaklı yakın bir ülkeye yerleşip daha sonra daha refah yaşamak amaçlı farklı ülkelere göç eden göçmenler bu göç kapsamında ele alınabilir. Yerleşik amaçlı göçler ise asıl hedefin, yaşamın devamının sürdürülmek istendiği ülkeye yapılan göçlerdir (IOM, 2004: 34,39,60).

İrade açısından göçler, bireylerin ya da toplumların, grupların yapmış oldukları göçleri kendi istekleri doğrultusunda mı yoksa belirli bir zorlama ile mi gerçekleştirdiklerine göre gruplandırılır. Gönüllü göçleri birey ya da gruplar gerek ekonomik gerek sosyal ihtiyaçlardan dolayı çeşitli sebepler ile kendi karar ve isteklerine göre gerçekleştirirler. Zorunlu göçleri ise ya bir otorite mekanizmasının zorlaması ile (mübadele gibi) veyahut baskı, şiddet gibi etkenlerden kurtulmak amacıyla birey ve grupların kendi karar ve istekleri olmadan, dayatma yolu ile gerçekleştirirler (Fichter, 1996:155).

Yasal statü açısından göçler, yasal ve kaçak göçlerdir. Yasal göçler, ülkeler arası ulaşım şekillerinden ülkelerin belirlediği esaslar çerçevesinde resmi olarak yapılan geçişlerle gerçekleşen göçlerdir. Kaçak denilen yasal olmayan göçler ise göç edilen ülkeye yasal olmayan yolların kullanılmasıyla gerçekleşen göçlerdir. Kaçak göçlerde kişi ve grupların zaman ve imkân sınırlılıkları etkili olmaktadır (IOM, 2004:21,31). *Yoğunluk açısından göçler*, göç olayını gerçekleştiren insanların ve grupları baz alınarak çeşitlendirilir. Bir yerden başka bir yere taşınma, göç etme olayı az sayıda bireyler tarafından gerçekleşiyorsa bu bireysel göç olarak adlandırılırken; bahsedilen göç olayına grup ve/veya kitleler halinde katılım gerçekleşiyorsa bu da kitlesel göç olarak tanımlanabilir (Özkalp, 1990:209-210).

Ülke sınırları esasına göre göçler, iç göç ve dış göçtür. Eğer göç hareketi aynı ülke içerisinde herhangi bir il, ilçe veya köye doğru gerçekleşiyorsa iç göç; farklı bir ülkeye gerçekleşiyorsa dış göç olarak ayrılır (Üner, 1972:77).

Yapılan bu sınıflandırmalar her ne kadar göç olgusunu gruplandırırsa da göçler genelde tek bir sebebe bağlı olarak gerçekleşmemektedir. Ekonomik olan göç kimi zaman gönüllü olarak gerçekleşse de kimi zaman gönülsüz olabilmektedir. Göç olgusu ve süreci içeriğinde birden fazla ölçütü barındırmaktadır. Bu amaçla göçlerin sebepleri ve etkilerini açıklamak amaçlı birtakım teoriler ortaya konulmuştur.

2.2. GÖÇ İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Göç ve özellikle uluslararası göç hareketleri son dönemlerde beş kıtayı etkisi altına alan hem demografik açıdan hem de toplumsal değişim ve dönüşümleri ile milyonlarca insanı etkisi altına alan bir süreçtir. Çeşitli sebeplerle gerçekleşen bu fiziki ve sosyal hareketliliğin etkisi tüm toplumsal yaşamı kapsadığından sosyal bilimcileri bu alana yönelik çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. Göçle ilgili her sosyal bilim kendi alanı çerçevesinde çalışmalar yapmakta ve göçlerin sebep ve sonuçlarını kendi alanları bağlamında kuramsallaştırmaktadır (Unat, 2002:4).

Göç üzerine yapılmış ilk çalışma Ravenstein'in 1885 ve 1889 yıllarında, dönemindeki ve kendinden sonraki çalışmalara kaynak oluşturan *The Laws Of Migration (Göç Kanunları)* adlı eseridir. Ravenstein bu eserinde göçün belirli kanunlara bağlı olarak meydana gelmesini ve bu kanunlarla olan ilişkisini açıklamaktadır. Belirlediği kanunlar: mesafe, basamaklar, yayılma ve emme süreci, göç zincirleri, kırsal yerleşimcileri farkı ve kadın-erkek farkıdır. Ravenstein'a göre göç eden kişiler öncelikli olarak kısa mesafelerdeki sanayi ve ticaret merkezlerine yönelmektedir. Sanayileşme ile ekonomik büyüme, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri hızla kente çekmektedir. Kırsal bölgedeki nüfus azalması ise uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmaktadır. Her bir basamakta kente yaklaştıkça tüm göç ülkeye yayılmakta ve ülkenin tamamında hissedilmektedir. Ayrıca Ravenstein'a göre; insanlar sadece yer değiştirmek maksatlı olarak göç etmemektedirler. İyi yaşama arzusu, kentteki ticari faaliyetlerin getirisinden pay alma isteği göçün yayılma sürecini desteklemekte ve sanayinin ihtiyaç duyduğu iş gücü de göçle karşılanarak sanayi merkezlerince emilmektedir. Öte yandan göç alan yerleşim yerleri zamanla göç

vermekte ve göçler zincirleme olarak ilerlemektedir. Ravenstein göçü cinsiyet bazında ele aldığı anda ise kadınların erkelere göre göçe daha çok meyilli olduğu sonucuna ulaşmıştır (Ravenstein, 1885:196-199).

Ravenstein genel olarak çalışmasında göçlerin aşamalı olarak gerçekleştiğini, nüfus artışı ve bunun ekonomik ve sosyal olumsuzluklarından kaynaklı kırlardan kentlere doğru hareket olduğunu ve daha çok bireysel olarak meydana geldiğini açıklamaktadır. Ayrıca göçün giderek arttığını bununda sanayi ve ticaret merkezlerinin artması ile doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bu göç kanunlarının evrensel nitelik taşıması söz konusu değildir (Ravenstein, 1885: 199-200). Çünkü Ravenstein döneminin İngiltere'sini göz önüne alarak bu kanunlara varmıştır. Yalnız toplumlar ve bu toplumların geçirdikleri süreçler birbirinden farklı olduğu için bu göç kanunları her yerde ve zamanda geçerli olmadığı bilinmektedir. Bu çalışma daha çok iç göçleri ele alır nitelikte olduğu için Irak Türkmenlerinin zorunlu göç sebeplerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Ravenstein'dan sonra göçle ilgili çalışmalar hız kazanmıştır; göçle ilgili bir diğer çalışma Stouffer tarafından 1940 yılında *Intervening Opportunities* (Kesişen Fırsatlar) ismi ile literatüre eklenmiş bir göç çalışmasıdır. Göçleri matematiksel olarak ele alır ve göç alan yerin ekonomik imkânlarının ve fırsatlarının oranı ne denli çoksa, oraya göçen insanların sayısının da o denli çok olduğunu açıklamaktadır. Fırsat ile göç miktarını doğru orantılı olarak ele alır. İnsanların ihtiyaçları göz önüne alındığında bu çalışmanın doğruluk payı göz ardı edilemez. Ancak bu çalışmadaki açıklamaların her göç çalışmasına doğrudan uygulanmasında sayısal veriler her yerde yeterli olmamaktadır. Bu çalışmaya Marx'ın yedek işçi ordusu kavramı bağlamında eleştiriler söz konusudur. Çünkü ekonomik fırsatların olduğu ülkelere ne kadar çok kişi göç ederse bu süreç zamanla yedek işçi ordusunu oluşturacak ve kapitalist toplumda bireylerin emek değeri düşecektir (Stouffer, 1940:845-867). Ayrıca Stouffer'ın bu çalışması daha çok işçi göçlerini kapsadığı için araştırmanın esas konusu olan Irak Türkmenlerinin göç etme sebeplerini açıklamakta ekonomik etkenlerden öteye gidememektedir.

Göçlerin sebebini açıklamaya yönelik olarak yapılmış başka bir çalışma da Lee'nin *A Theory of Migration (Göç Teorisi)* adlı makalesidir. Lee, göç etme düşüncesini 4 faktörün etkilediğini bunlarında mevcut yerleşim yerinin özellikleri,

göçülecek yerleşim yerinin özellikleri, işe karışan engeller ve bireysel faktörler olarak belirtmektedir (Lee, 1966: 49-50). Bu çalışmaya göre; insanların yaşadıkları yerlerden göç etmelerinde, onları yer değişikliğine sevk etmesinde itici birtakım sebepler vardır. Mevcut yerin itici etkenlerine karşı göç alan veya göç edilmesi düşünülen yerlerin de çekici birtakım özellikleri vardır. İtici ve çekici faktörler; ekonomik faktörler, sosyo-kültürel faktörler, komşular, ailevi veya kişisel sebepler olabilmektedir. Ancak bu faktörler her birey için aynı etkiye sahip değildir. Kimine çekici gelen özellik diğeri için hiçbir anlam ifade etmiyor olabilir. Ayrıca insanların yaşadıkları yer ile olan duygusal bağlılıklarının olması da bazen itici ve çekici etkileri arka planda bırakabilmektedir. Genel olarak ekonomik kaygılar, düşük ücretler, ülkelerin az gelişmişliği gibi faktörler insanları gelişmiş ve yüksek ücretli iş yerlerine göç etmeye sevk eder. Bu teori ile zamanla ülkeler arası eşitsizliklerin bu şekilde dengeleneceğine inanılır (Lee, 1966: 49-52). Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye olan zorunlu göçleri itme-çekme teorisi bağlamında ele alındığında; Irak'taki iç savaşın neden olduğu ekonomik ve sosyal olumsuzluklar göçün itici etkenlerini oluştururken, Irak'a nazaran Türkiye'deki cazip yaşam koşulları, Irak Türkmenlerinin milli duyguları ve Türkiye'de bulunan akraba ve tanıdıklarının olması göçün çekici etkenlerini oluşturmaktadır.

Petersen de Lee gibi göçün itici ve çekici özelliklerini ele almış, insanların hepsinin aynı olduğu görüşüne karşı çıkarak, eğer tüm insanlar aynı ise neden bazılarının göç edip bazılarının etmediğine odaklanmış; bu yüzden insanların göç etmelerinin asıl sebeplerini ortaya koyan 5 farklı göç tipi oluşturmuştur. Bunlar; *ilkel göç*, *zoraki göç*, *yöneltirilmiş göç*, *serbest göç* ve *kitlesel göç*tür. (Petersen, 1958: 259). Petersen *ilkel göçü* yaşanan çevrenin doğal afetler gibi itici özelliklerinden kaynaklanan göçler olarak tanımlamış ve bu göçlerin ilkel insanların yaptığı göçlerden ziyade; doğa şartlarından, ekolojik ve coğrafi sebepli meydana geldiğini; ancak bazen sosyal sebeplerinde bu göç tipinde etkili olabildiğini belirtmiştir. *Zoraki göçü* yönetimdeki hâkim kişinin veya grubun zorlaması ile gerçekleşen “yerinden etme” göçler olarak tanımlamıştır. İnsanlık tarihine bakıldığında kaçmalar önemli göç şekillerindendir. Bir yere daha güçlü kişilerin yerleşip daha önce orada bulunan daha zayıf kişileri yerlerinden etmesi veya göçe zorlaması bu göç tipinin içinde yer almaktadır. Bu etnik ve kültürel farklılıkların sorun oluşturulduğu Nazi Almanyası gibi yerlerde daha sık rastlanmaktadır. Petersen *yöneltirilmiş göçü* sosyal baskılardan dolayı

kişi veya grupların göç için teşvik edilmesi veya tercihlerinin kendilerine bırakıldığı göçler olarak tanımlamış ve 1834'ten 1937'ye kadar Hindistan'dan yaklaşık 30 milyon kişinin dış göç gerçekleştirmesi, gerçekleştirmek zorunda bırakılmasını örnek göstermiştir (Petersen, 1958:259-262).

Petersen *serbest göçü* göç kararını tamamen kişinin kendi inisiyatifine bağlı ve hiçbir zorlama durumu söz konusunun olmaması olarak tanımlamaktadır. Bu göç tipi daha çok bireysel tercihlerle ve az sayıda kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. *Kitlesel göç*lerde ise; dünyadaki teknolojik gelişmelere bağlı olarak ulaşım ve iletişim yolları genişlemiş, insanların kitleler halinde bulundukları yerleri daha çok gelişme gösteren yerlere tercih ederek gerçekleştirdikleri göçler olarak tanımlamaktadır. Bu göç tipine Amerika'da Yeni Dünya'nın kurulması için çeşitli Avrupa ülkelerinden Amerika'ya insanların kitleler halinde gerçekleştirdikleri göçler örnek verilebilir (Petersen, 1958:263-264). Petersen'in göçlerin tipolojisini oluşturduğu bu çalışması, bireysel ve kitlesel göçlerin genel sebeplerini ve farklı etkenlerin varlığını ortaya koyduğu için göç sosyolojisi alanında göçlerin analizinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Marx'ın kırdan kente göçlere feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçişin sebep olduğunu, sömürü düzeninden dolayı aslında insanların bir nevi zorunlu göçe maruz kaldığını ifade ettiği Marksist çalışmalara da yer vermek gerekmektedir. Marx göçün daha çok sistemsel özelliklerini açıklar. Sanayileşme ve kapitalizmin etkisi ile bulundukları toprakları bırakıp daha büyük kent ve ticaret merkezlerine gerçekleşen göçlerin aslında yedek işçi ordusunu oluşturduğunu ve bununda kapitalist sistem liderlerinin işçileri hem maddi hem manevi olarak kontrol altında tutmalarına sebep olduğu savunulur. Bu teori aslında göç olgusunu açıklamak maksatlı ortaya atılmamış, yalnızca Marxist çerçeveden yorumlanmıştır (Marx: 1997:584-610). Marx'ın kuramı ekonomik olarak göç ile ilişkilendirilerek makro boyutta ele alınmış olsa da Irak Türkmenlerinin sömürü düzeninden kaynaklı ekonomik göçleri söz konusu değildir. İç savaşın ülke genelinde yarattığı ekonomik ve sosyal olumsuzluklar Türkmenleri göçe zorlamıştır. Bu anlamda Marxist teori Irak Türkmenlerinin göçünü yalnızca ekonomik olarak ele aldığı, sosyal boyutunu ele almakta yetersiz kaldığı için çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmamaktadır.

19. yüzyılın sonlarından itibaren göç hareketlerinde meydana gelen hızlanmalar göçlerin bilime daha çok konu edilmesine zemin oluşturmuştur. Ravenstein, Lee, Stouffer, Petersen, Marx gibi göç üzerine yapılmış başlangıç çalışmaları daha çok iç göçü açıklarken, uluslararası göçü açıklamakta yetersiz kalmıştır; bu sebeple uluslararası göç üzerine çağdaş çözümlemeler yapılarak yeni yaklaşımlar literatüre eklenmiştir.

2.2.1. Uluslararası Göç İle İlgili Yaklaşımlar

19. yüzyılın iç ve dış göç hareketlerini tek ve doğrusal olarak açıklayan kapsamlı bir kuramdan bahsetmek doğru ve yeterli olmadığı için 20. yy. sosyal bilimcileri farklı kavram, varsayım ve açıklamalarda bulunmuşlardır. Literatüre eklenen uluslararası göçü açıklamaya yönelik yaklaşımlarda ya daha çok ekonomi temelli açıklamalar yer almakta ya da daha çok siyasal-toplumsal açıklamalar bulunmaktadır. Göçü tek yönlü ele almak sebebi ve sonuçlarını anlamlandırma konusunda da yetersiz kaldığı için göçü hem göç alan devlet hem göç veren devlet hem de göçü gerçekleştiren göçmenler yönünden ele almak gerekmektedir. Bu amaçla öncelikle uluslararası göç çözümlemeleri ve göç yaklaşımları açıklanmış ve uygun olan ilgili yaklaşımla bu çalışma anlamlandırılmıştır.

2.2.1.1. Neoklasik Ekonomi Kuramı

Çağdaş göç teorilerinin ve uluslararası göçün başlangıcı olarak sayılmaktadır. Göçe ekonomik bir perspektiften yaklaşmaktadır ve Sjaastad, Borjas ve Todaro tarafından oluşturulmuştur. Ülkeler arasında işgücünün arz talep ilişkisine ve işgücü sermaye ilişkisine odaklanmaktadır. *Neoklasik Ekonomi Kuramı* 'na göre; bireyler daha yüksek kazanç elde edebilmek maksadıyla sermayesi yoğun olan ülke ve bölgelere göç etmektedirler. Ancak bireylerin gidecekleri ülke için yapacakları yatırımlar ve göç maliyetleri bireylerin gidecekleri ülkeler için kazanç beklentisini yükseltmektedir. Kişi göçün maliyeti ve kâr oranını hesaba katarak bireysel bir göç kararı vermektedir. Borjas özellikle illegal yollardan göçen kişilerin yüksek kar elde etmek için yeni dil öğrenme, yolculuk ve taşınma masrafı, uyum sağlama gibi psikolojik sıkıntıları göçün yatırımı olarak ele almaktadır (Borjas, 1989: 470-482). Yani esas olarak bireyi ele alır ve yalnızca bireyin kâr ve zarar maliyetini hesaba katarak göçün gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Ancak göç hareketi salt olarak bireyin çıkarları doğrultusunda değil, çevresel etkenlerde ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu kuramın temel

varsayımlarından biri uluslararası göçün birincil mekanizmasını işçi göçleri olarak ele alıp diğer göç piyasalarını önemsizleştirmesidir. Diğer ise; uluslararası göçlerin ülkeler arası ücret farklılığından kaynaklanıyor olması ve öncelikle ücret farklılıklarının giderilmesi gerektiğidir. Hükümetler göç alan ve veren ülkelerin işgücü piyasalarını denetim altına almalıdır. Bu kurama yönelik eleştiriler göçü bireysel olarak ele alması ve göçün sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yönlerini göz ardı etmesidir. Salt ekonomi temelli bir kuramdır; kuramın kapsayıcı olması için ise göçlerin toplumsal yönlerinin de göçlerin çözümlemesinde yer alması gerekmektedir (Massey ve diğerleri, 1993: 432-435).

2.2.1.2.Yeni Ekonomi Kuramı

Teori 1990'lı yıllarda Oded Stark tarafından ortaya atılmıştır. Yeni Ekonomi teorisine göre göçler Neoklasik Ekonomi teorisinde olduğunun aksine, salt bireysel verilmiş bir karardan ziyade bireyin dâhil olduğu aileyi ve grupları da ilgilendirmektedir. Göç kararı alınırken birey ve gruplar kültürel bağlarını ve aile ilişkilerini de düşünerek göçün maliyetini hesaplarlar ve risk alma durumlarına göre göç ederler. Ekonomik olarak göçün maliyetini karşılayabilecek durumda olan kişi ve gruplar göç hareketini gerçekleştirme cesareti gösterebilirken, göçün risklerini kabul edemeyecek durumda olan kişi ve gruplar ise göç etmezler. Risk alabilen gruplar, hane halkları göç ettikleri takdirde ailedeki her bir birey iş piyasasına katılma ve ekonomik ve sosyal gelir sağlama ve kazançlarını artırabilme fırsatı elde edebilirler. Ayrıca kişi ve gruplar Neoklasik Ekonomi' de olduğu gibi yalnızca ülkeler arası ücret farklılıklarından, ekonomik tatminsizlikten ve kazanç eksikliğinden dolayı göç etmemekte, aynı zamanda sosyal riskleri azaltma amacıyla da göç etmektedir. Farklı gelir düzeyine sahip aileler farklı beklentiler içinde olmakta ve göç arzusu her daim faal olmaktadır. Yeni ekonomi modelindeki ana fikir gelir kaynağını artırmaktır. Hane halkı gelirini artıramasa dâhi hane bireylerinin katkılarıyla yeni gelir kaynakları oluşturmaktadır. Kurama göre, karşılıklı olarak göç alan ve veren ülkelerin ekonomik eşitsizliklerin yanında sosyal eşitsizlikler de göçleri etkileyen bir faktör olarak ele alınmalıdır. Bu sebeple hükümetler göç hareketlerini dengelemek amacıyla sermaye ve sigorta alanlarında çalışmalar yapmalıdır (Stark ve Bloom, 1985: 173-178).

Neoklasik Ekonomi yaklaşımı ile Yeni Ekonomi yaklaşımı arasındaki temel fark göç kararını bireyin mi yoksa ailenin mi aldığı, göçün kar ve riskinin nasıl hesaplandığıdır.

2.2.1.3.İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı daha çok Avrupa ve ABD'deki savaşımlardan sonra ekonomik göç hareketlerini açıklamak amaçlı ortaya atılmıştır. 1970'li yılların sonlarında M. J. Piore tarafından geliştirilen kuram göçün, sanayi toplumlarının sürekli bir gereksinimi olduğunu ileri sürmektedir. İleri sanayi toplumları bazı sebeplerden ötürü sürekli olarak ucuz ve esnek işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeplerden ilki bireyin istihdam edileceği işteki statüsü ve itibarıdır. İşgücü piyasasını birincil ve ikincil olarak ayırmakta; birincil piyasada vasıflı ve sürekli işçilik, uzmanlık gereken işler varken; ikincil piyasada olumsuz şartlar, vasıfsız işçiler ve çok fazla tecrübe gerektirmeyen işler bulunmaktadır. Vasıfsız işlere yüksek ücretler verilmesi durumu sanayi toplumlarında hiyerarşi dengesini bozacağı düşünüldüğü için yerli işçiler yerine göç yoluyla gelmiş ucuz ve esnek işgücü göçmenler düşük vasıflı ve az ücretli işlerde çalıştırılmaktadır. Bu durum bir nevi ucuz işgücü ithal etmektir. İkinci sebep göçmen kişilerin hedef ülkelerindeki gelirleri kaynak ülkelerindekinden daha doyurucu olduğu için kendini kaynak ülkesine ait hissetmekte ve hedef ülkesinde elde ettikleri ile kaynak ülkesinde statü sahibi olmaktadır. Diğer bir sebep işgücüne duyulan ihtiyacın sürekliliğidir dönemsel olarak dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gelişmemiş ülkelerden sürekli olarak işgücü ithal etmiştir ve etmeye de devam etmektedir. Yüksek statülü, vasıflı işlerde yerli işçilerin istihdam edildiği, vasıfsız işlerde düşük ücretlerle göçmen işçilerin çalıştığı ikili bir emek piyasasının neden ve nasıl oluştuğunu bu kuram yeterince açıklamaktadır. (Unat, 2002:10-15).

Neoklasik ve Yeni Ekonomi kuramlarıyla paralel olarak Piore de göçmenlerin kâr ve zarar hesabı yaparak göç kararını rasyonel olarak verdikleri düşüncesini desteklemektedir. Genel olarak Piore'ye göre göç hareketleri, kaynak ülkenin işsizlik sorunundan değil, hedef ülkenin işgücüne olan ihtiyacından dolayı gerçekleşmektedir. İşgücü ihtiyacından dolayı göç alan ülkeler istihdam alanı oluşturur ve göçmenler için çekici faktörler sunmaktadır. Bu anlamda salt çekici faktörler ele alındığı için dar bir teori olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ikincil iş piyasasında çalışan göçmenler için

toplumsal statü sorun oluşturmakta ve bu sebeple toplumsal adaptasyon sorunu yaşamaktadırlar (Massey ve diğerleri, 1993: 440-444).

2.2.1.4. Dünya Sistem Teorisi (Merkez-Çevre İlişkisi)

Bu kuram göç çalışmalarında sıkça rastlanan bir kuramdır. Bu kurama göre dünya merkez ve çere olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kuram bağımlılık okulunda Amin, Wallerstein, Frank gibi düşünürler tarafından geliştirilmiş, bu yüzden Bağımlılık Okulu olarak da anılmıştır. Bu kuram çevrenin merkeze bağlı olduğu savına karşı, merkez ve çevrenin aslında karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olduğunu savunmaktadır. Her ne kadar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler merkezlere teknolojik, ekonomik ve ideolojik olarak bağlı bulunsalar da merkez ülkeler de merkezi varlıklarını devam ettirmesi için hammadde ve ucuz işgücü bakımından çevre ülkelere bağımlıdır. Bu teori az gelişmiş ülkeleri merkez ülkelere bağlı olarak kendilerini geliştirip modernliğe götüreceği sanılsa da aslında ülkenin yoksulluğu ve kaynak tükenmesini hızlandırıcı bir etkiye sahiptir. Modern ekonomiyle birlikte kapitalizm de gelişme göstermiş ve bağımlılık ekonomik temelli kapitalist bağlara dönüşmüştür (Kızılcılık, 2004: 76-77; Çağlayan, 2006: 79-81). Bunun sonucu olarak da kapitalist olmayan ülkelere kapitalist ülkelere doğru göç etmeye yönelik nüfuslar meydana gelmiştir.

Ancak dünya üzerindeki her ülke merkez ve çevre ayrımına uymamaktadır. Bunun için Wallerstein *Dünya Sistemler Kuramını* ileri sürmüş ve bu yönde açıklamalar yapmıştır. Merkez ve çevre olarak sınıflandırılan ülkelere yarı çevre kavramıyla yeni bir kategori daha eklemiş ve diğer iki gruba uymayan ülkeleri de bu kategoriye yerleştirmiştir. Yarı çevre ülkeler çevre ülkelere aslında tamamıyla farklı olmamakla birlikte çevre ülke olmama çabası onu çevre ülkeden ayıran en temel özelliştir. Ancak sömürü söz konusu olduğunda yarı çevre ülkelerde çevre ülkeler gibi merkez ülkeler tarafından sömürülme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Merkez ülkelerde işçi açığı söz konusu olduğunda çevre ve yarı çevre ülkelere merkez ülkelere işçi göçleri gerçekleşmektedir (Aktoprak, 2004: 38-40).

Daha çok ekonomik ve politik göçleri kapsayan bu yaklaşımın temel varsayımlarını özetleyecek olursak; kurama göre göçler kapitalist sistemin gelişiminde meydana gelmiş düzensizliklerdir ve uluslararası göç de büyüyen küresel piyasanın

ekonomik ve politik uygulamaları yönünde hareket etmektedir. Merkez ve çevre ayrımı yapılmış dünya-sistem analizinde kapitalist olmayan çevre ülkelerden kapitalist merkez ülkelere nüfus hareketlilikleri görülür. Bu kuramın politik ve ekonomik varsayımları Irak Türkmenlerinin zorunlu göç etme sebeplerinin toplumsal boyutunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Irak ve Türkiye arasında merkez ve çevre ilişkisi olmadığı gibi, göçmenlerin salt ekonomik amaçlı göç kararları söz konusu değildir. Bu sebeple çalışmayı bu yaklaşım bağlamında ele almak kapsayıcı olmayacaktır.

2.2.1.5. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı ekonomik teorilerin uluslararası göçleri kapsamlı bir şekilde açıklamakta yetersiz kalmasından dolayı literatüre eklenmiş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım göç sistemlerinin hem göç alan hem göç veren ülkelere oluştuğunu, göçün amacını ve sürecini de ele almak gerektiğini savunmaktadır. Göç hareketlerinin genellikle kaynak ülke ve hedef ülke arasında sömürgecilik, siyasi etkileşim, ekonomik yatırımlar, kültürel değerler ve aile bağları yolu ve etkileşimleri meydana geldiğini ileri sürer. Bu yaklaşım makro ve mikro boyutta ele alınmaktadır. Makro boyutta göçe sahne olan ülkelerin aralarındaki ekonomik, politik ve hukuki temasları ön planda olurken; mikro boyutta göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine uyum sorunu ve kaynak ülkeleriyle olan bağları ön plandadır. Bu da göç ilişkisi içinde olan ülkelerin fiziksel yakınlıktan ziyade aralarındaki ekonomik ve politik ilişkilerin daha çok öne çıktığını göstermektedir (Castles ve Miller, 2008: 35-37).

Göç sistemleri kuramında makro boyutta daha çok yapısal faktörler, ülkeler arası göçleri destekleyici ve /veya önleyici, düzenleyici politik ve ekonomik uygulamalar yer almaktadır. Mikro boyutta bakıldığında ise aile, akrabalık ve kültür bağları öne çıkmaktadır. Yani makro yapıda resmi bağlar ve ilişkiler, mikro yapıda enformel, kişisel ilişkiler bulunur. Göç hareketinin başlamasında ve sürdürülmesinde, enformel ilişkiler yoluyla elde edilmiş kültürel sermayenin; yani gidilecek ülke hakkında iş olanakları, yakın çevresi, uyum sorunları ve çözüm yolları gibi bilgilerin büyük etkisi vardır. Bu bilgiler kişiler için önemlidir ve sosyal sermaye olarak adlandırılır. Sosyal sermaye sayesinde kişilerin göçlerin olumsuz etkilerinden kurtulabilir ve kendilerinden sonraki kişilerin göçlerini desteklerler. Böylelikle zincirleme göçler meydana gelir. Bu zincirleme göçler hem insanların hem de mal, hizmet ve fikirlerin hareketidir. Bu

yaklaşımına göre göçlerin amaçları belirlenirken hem devletlerarası ilişkiler hem de kişiler arası ilişkiler dikkate alınmalıdır. Çok kutuplu göçlerde ülkelerin birbirleri ile olan ilişkileri öne çıkmakta ve merkez ülkeler olumlu ilişkiler geliştirdiği ülkelerle göçmen alışverişi yapmaktadır. Göç sistemi oluşturmuş ülkelerin bu sistemler içerisinde yer almasında ve sistemdeki varlığını sürdürmesinde, ülkelerindeki toplumsal değişimler, ekonomik ve politik dalgalanmalar belirleyici role sahiptir (Unat, 2002:22-23).

Göç sistemleri kuramının temel varsayımlarından biri göç süreçlerinin ve bu süreçlerdeki değişimlerin ve dönüşümlerin ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapısını etkilediği ve göçün zincirleme olarak ilerlediği düşüncesidir. Faist uluslararası göçlerin makro boyutunun daha belirleyici olduğuna vurgu yapmaktadır. Yani Faist'e göre göçler ülkeler arası ilişkilerden dolayı gerçekleşmektedir. Ayrıca sistem kuramcılar makro boyutun yanında mikro boyut olan ilişkiler ağını da -toplumsal ağ kuramını- güçlü bir biçimde uygulamıştır. Bir ağ, bir bireysel ya da kolektif aktörler –bireyler, aileler, şirketler ve ulus-devletler bütünü olarak ve onları birleştiren ilişkiler anlamında tanımlanmaktadır ve bu ilişkilerin göçlerde önemli etkisi bulunmaktadır (Faist, 2003, 82–83). Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye göç etmesinin makro boyutta analizinde Türkiye ve Irak'ın fiziki yakınlığının, devletlerin ekonomik ve politik ilişkilerinin göçün yönünü etkilediği ifade edilebilirken; mikro boyutta analizinde Türkmenlerin Türkiye ile olan tarihsel ve kültürel bağları, kişisel ilişkileri ve göçmen ağları da göçün yönünü önemli derece etkilemiştir.

2.2.1.6.İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Bu teori 1990'lı yıllarda Massey tarafından ortaya atılmış, temelde göç alan ve veren toplumları birbirine bağlayan, göç hareketini bir sosyal ağlar organizasyonuna benzetir. Bu kuram göçün sebeplerini çözme maksadından ziyade göçmenler arası ilişkiler üzerine ileri sürülmüştür. Bu göçmen ağları hemen her tür sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulmuş, güçlü ve zayıf ağlar olabilir. Göçmen ağları hem eski göçmenleri yeni göçmenlere hem göçmen olanları göçmen olmayanlara akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan diğer ortak değerler üzerinden birbirine bağlamaktadır. Göçmen ağları uluslararası göçlerin maliyet ve riskini azalttığı, göçmenlere güven verdiği için hem göç sayısını artırmakta hem de göçmenler arası ilişkileri

kuvvetlendirmektedir. Ağ ilişkileri, kişi ve grupların göç edecekleri ülkede yalnız ve zor durumda kalması ihtimaline karşılık göç etme sonrası yaşamını kolaylaştırmak için bir nevi sosyal sermayedir. Yeni göç eden kişiler kedilerinden önce göç eden kişi ve grupların tecrübelerinden ve yardımlarından faydalanmakta, onlar da kendilerinden sonra gelenlere bu konuda yardım etmekte ve bir ilişki zinciri kurulmaktadır (Massey ve diğerleri, 1993:448-450).

İlişkiler ağının oluşmasında akrabalık ve hemşerilik gibi önemli bağlar rol oynamaktadır; ancak yine de kesin bir oluşum formülü ve reçetesi yoktur. Ağlar ilk aşamada pek çok farklı ihtiyaçtan kaynaklanarak kendiliğinden oluşur ve zaman içerisinde yine kendiliğinden gelişir. Göçün devam etmesi ve teşviki ile bu ağlar devamlılığını sağlar. Bu ağların hem olumlu hem olumsuz işlevlerinden bahsedilmektedir. Gurak ve Caces, göçün verdiği rahatsızlık ve masraflardan göçmenleri muhafaza etmesini, göçmenlerin menşei yurtlarıyla ilişki ve bağlarının sürekliliğini sağlamasını, toplumsal yalıtım gerçekleştirmesini ve göçün hızını ve yönünü belirlemesini olumlu olarak ele alır. Ayrıca göçmenler için sosyal adaptasyonu ve günlük yaşamda olası fırsat ve riskler konusunda haber kanalı oluşumunu kolaylaştırdığını da eklerler (Gurak ve Caces, 1992: 152-153). Göç edeceği ülkeyi ayrıntılı olarak bilmeyen ve hedef ülkede hiçbir tanıdığı olmayan bir kişi, göç ettiği ülkede hem ekonomik hem de sosyal anlamda büyük çaplı sıkıntılar yaşayacaktır. Bu sıkıntılar aslında o ülkeye ilk giden öncü kişilerin yaşadıkları sorunlar olarak görülür. Çünkü buralarda oluşturulan ilişkiler ağı sonradan gelecek kişilere yardımcı olmakta ve benzer sıkıntıların yaşamasına fırsat vermemektedir.

İlişkiler ağının olumsuz olduğu düşünülen bir yönünden bahsedecek olursak; aslında yeni bir ülkeye göçen birey bu ilişkiler ağı ile tanıştığında ülkedeki diğer insanlardan yalıtılmış olur. Zamanla ekonomik fırsatlarında bu ağlar arasından sağlanması dil ve kültür bağlamında dar bir çevrede yer alıp, gittiği ülkenin kültürü ile temasını zorlaştırmakta ve kültürel bütünleşmeyi sağlayamamaktadır. Ancak göçtükleri toplum ile zorunlu olarak ilişki kurması gereken kişi ve gruplar için ise; ilişkiler ağı araç vazifesi görmektedir. Bu anlamda ilişkiler ağının tam anlamıyla olumsuz etkisi olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. İşlevleri itibari ile bir yandan kültürel etkileşimin sağlanmasına katkı sağlayan, bir yandan da insanları gruplandırıp kültürel

ayrıştırmaya yol açan göçmen ağları uluslararası göçlerde etkin bir güce sahiptir (Yalçın, 2004:53-54).

Patricia göçmen ağları sayesinde kadının ikincil konumda bulunduğu ataerkil aile yapıları kısmen de olsa değişime uğradığı, kadının toplumsal rolünün yeniden üretildiği görüşündedir. Bu görüşe göre kadınlar da göçmen ağları sayesinde göçe yatkın hale gelmekte ve yeni olanaklara sahip olarak özgürleşebilmektedirler (akt. Unat, 2002:19). Ayrıca göçmen ağları bulundukları ülkeye kimlerin göç edeceğine karar verme konusunda önemli bir rol oynarlar. Bu da göç alan ve veren yerler arasında haber kanalı olması ve göçün devamı ve hızını kontrol edebilmesi açısından kilit rolleri üstlendiğini göstermektedir. Yani temelde göçmen olmayan yerli kişiler, eski göçmenler ve yeni göçmenler arası ilişkileri oluşturmakta ve etkilemektedir. İlişkiler ağı göçmenlerin iş bulma ve konaklama maliyet ve risklerini azaltıcı bir işlem görmekte ve onlar için sosyal bir sermaye oluşturmaktadır. Sosyal sermaye göçmenlerin yeni yerlerine uyum yaşamalarını kolaylaştırırken iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler de göçmenlerin kaynak ülkeleriyle olan sosyal, ekonomik ve kültürel bağlarını korumalarına ve sürdürmelerine katkı sağlamaktadır. Bu da göçün sürekli olmasını ve yoğunlaşmasını sağlamaktadır (Spencer, 2011:11, Massey ve diğerleri, 1993:448-450).

Uluslararası göç hareketlerini açıklamak üzere literatürde yer bulmuş her kuram, yaklaşım göçün farklı bir özelliğini ön plana çıkarmakta ve varsayımlarını belirlediği nedensellikler çerçevesinde ele almaktadır. Farklı yaklaşımlar arasında birbiriyle çelişebilen önermeler veya destekleyen önermeler bulunabilir. Göçlerin etkisi ve göçmenlerin uyum sürecini tek bir kuram veya yaklaşımla açıklamak yeterli olmayacağı için elde edilen veriler inter-disipliner bakış açısıyla ve geniş ölçekli olarak incelenmelidir. Bu çalışmanın alan araştırması kısmında ise yapılan analizlerde daha çok göçmen ilişkiler ağı yaklaşımını destekleyici bulgular ve ilişkiler tespit edilmiştir; Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin Türkmenler arası ilişkileri ve dayanışmayı sağlaması bakımından sosyal bir ağ olarak ele alınması çalışmanın uygulama kısmında ilgili yerlerde belirtilmektedir.

2.3.TÜRKİYE'DE GÖÇ

2.3.1. Türkiye'de İç Göç Hareketleri

Göç olgusu hem dünya çapında hem Türkler için çok eski tarihlere dayanmaktadır. Varoluşlarının başından itibaren konar-göçerliği bir yaşam tarzı olarak gören Türk toplumu değişen ve gelişen zaman şartlarına bağlı olarak ve günümüzde de devam ederek çeşitli sebeplerle bulundukları yerlerden başka yerlere göç etme davranışını sergilemektedirler. Bilindiği kadarıyla Türkler'in Orta Asya'dan başlayan göç hareketleri Akdeniz'e ve Avrupa'nın çok büyük alanlarına yayılmasını sağlamış; günümüzde de farklı amaçlarla göç etme davranışları varlığını devam ettirmiştir. İnsanlık boyunca yaşanan göçler, mekânda eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi ekolojik dayatmalar ya da devlet gibi sosyal bir otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, iskanlar ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir (Kaygalak, 2009:9). I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda coğrafi sınırların değişiminden kaynaklı olarak zorunlu ve siyasi birtakım göç hareketleri meydana gelmiştir. Bu göç hareketleri de ülke nüfuslarında ve toplumsal yapılarda birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Türkiye jeostratejik konumu gereği hem iç hem de dış göçlerin yoğun bir şekilde yaşandığı ülkedir. Genel olarak içgöçlerin en sık rastlanan sebebi ekonomi kaynaklı olup kırdan kente doğru gerçekleşmektedir. İç göç, ülke içinde nüfusun yer değiştirme olayıdır. Bir bölgeden başka bir bölgeye, bir şehirden başka bir şehre sürekli veya geçici bir şekilde insanların hareket etmeleridir ve bu göç hareketinden ülke nüfusu etkilenmez, bölge ve şehirlerin nüfusu etkilenir. Ülkenin 1950'li yıllarda dünyadaki teknolojik gelişmelerden etkilenerek ve desteklenerek sanayileşme ve kentleşme sürecine girmesi, yeni iş imkânlarının oluşması ekonomik ve toplumsal yapının kalkınmasını sağlamıştır. Ekonomi, kültür, sağlık ve eğitim alanında kalkınmaya başlayan şehir merkezleri, sanayileşmenin etkisi ile işsizliğin çok, olanakların az olduğu kırsal yerleşmelerinden yoğun göçler almaya başlamıştır. Bu yoğun göç hareketleri kentlerde çarpık kentleşme, konut sorunu ve yoğunluk kaynaklı hizmet aksaması gibi sorunların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kırdan kentlere doğru gerçekleşen göçler Türk toplumunun ekonomisini de etkilemiş; tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru bir değişikliğe götürmüştür (Özer, 2004:24).

Türkiye’de gerçekleşen göçler başlangıçta kırdan kıra, kırdan kente ve daha sonra kentten kente olarak değişme göstermiştir. Sayısı çok fazla olmasa da kentten köye doğru göçlerin varlığı da söz konusudur. Genel olarak bakıldığında yeni kurulan Türkiye’nin sanayi faaliyetleri yeterli değildi ve temel geçim kaynağı tarımdı. Köylerde (kırlarda) yaşayan insanlar tarım topraklarında gerçekleşen değişikliklerden ve doğal afetler gibi sebeplerle farklı bir kıra göç etmekteyken; sanayileşmeyle köylerde geçimin zorlaştırması ve köylerde hem ekonomik hem sosyal imkânların azlığı göçün yönü kentlere doğru çevrilmiştir. *The Hypothesis of the Mobility Transition* adlı çalışmasında Zelinsky zaman içerisinde göçlerin niteliğindeki değişimleri ele alır ve modernlik öncesi geleneksel yaşamda göçlerin kısa süreli ve geçici amaçlarla gerçekleştirildiğini ifade eder. Erken geçiş toplumunda göçlerin kırlardan kentlere doğru hızlı göçlerin olduğunu ve geç geçiş toplumunda bu hızlı göçün zamanla yavaşladığını ortaya koymaktadır. İleri ve süper ileri toplumlarda ise göç hareketlerinin yerleşim amaçlı olarak ve kentten kente olarak değiştiğini ifade etmektedir. Sanayileşme ve modernleşme ile insanların sosyal ve ekonomik yaşamları ile birlikte insan hareketliliğinin de boyutu, yönü, süresi gibi özellikleri değişmiştir (Zelinsky, 1971: 219-249). Kentleşme oranı artıp teknolojik gelişmelerle küreselleşmeden payını alan Türkiye’nin her ilinde eşit imkânların varlığı söz konusu olmadığı için insanlar farklı amaçlarla kentten kente göçlere yönelmişlerdir. Günümüz Türkiye’sinde küreselleşmenin ve kent yaşamının bunalttığı insanlar nispeten az olsa da kentlerden köylere doğru geçmişe özlemin de etkisi ile göç etmeye başlamıştır.

Türkiye’de gerçekleşen iç göç hareketleri 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası dönem olarak 4 döneme ayırabilir. Türkiye’nin kuruluşundan yaklaşık günümüze kadarki süreci kapsayan bu gruplandırma şekli, Türkiye’nin siyasi ve ekonomik gelişim ve değişimlerine paralel olarak oluşturulmuştur. 1923- 1950 arası süreç Erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılmaktadır ve bu dönem ulus-devletin temelleri atılmıştır. Bu dönemki iç göç hareketleri Türkiye’nin tarihsel süreci göz önüne alınarak değerlendirildiğinde; Kurtuluş Savaşı gibi ağır bir savaşın ardından siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin yaşanması ve geleneksel tarım toplumunun etkisi ile göç hareketleri daha yavaş ve durağan çizgide olduğu görülmektedir. Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan 1950 yılına kadar hızlı bir kentleşme hareketine ve kırlardan kentlere doğru yoğun bir göçe rastlanmamaktadır. Bunun neredeyse tek

istisnası Ankara'dır. Ankara başkent ilan edildikten sonra göç almaya başlamıştır ve şehirleşme için imar faaliyetleri ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemlerde Türkiye nüfusunun çok ciddi bir kısmını köylüler oluşturmaktaydı ve köy ile şehir veya köylü ve şehirli birbirlerinden farklı iki ayrı dünya olarak görülmekteydi. Yoğun bir göç hareketinin olmadığı yıllar boyunca gerek iktisadi ve gerekse sosyal ve kültürel yapıları bakımından köylü ve şehirli çok farklı yapıda ele alınmaktaydı (Sağlam, 2016: 259,264). Türkiye'de köy ve kent nüfusunun yapısında, miktarında ve dağılımında yıllar içinde önemli değişimler olmuştur. 1927'de yapılan Türkiye'nin ilk nüfus sayımında kent nüfusu %24'lük bir paya sahip olurken, köy nüfusu %76 civarındadır. Bu da Türkiye'de iç göç hareketlerinin ve kentleşmenin henüz yeni yeni başladığını göstermektedir. 1935, 1950,1970 ve 1990 yıllarında yapılmış nüfus sayımlarında ise kent nüfusu giderek artış göstermiş ve köy nüfusları azalmıştır (Sağlam, 2006: 37-38).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya çapında ekonomik ve toplumsal anlamda köklü değişimler gerçekleşmiş, 1929 dünya ekonomik buhranı dünya ekonomilerini altüst etmiştir. Bu sebeple ticaret yolları genişletilmeye ve bir dünya pazarı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde ABD'nin az gelişmiş ve gelişmekte olan müttefiklerine Marshall yardımı ve tarım makineleri gibi ekonomik yardımlarda bulunması Türkiye'nin de iktisadi, kültürel ve toplumsal yapısı üzerinde önemli değişimler meydana getirmiştir. Yani Türkiye'nin köyden kopuşunda II. Dünya Savaşı etkili olmuştur denilebilir (Sağlam, 2016:265). 1950'li yıllarda Türkiye için kalkınmanın, kentleşmenin, sanayileşmenin ve nüfus artışının yoğun olduğu dönemler olması sebebi ile 1950-1960 yılları arasında insanlar kırlardan kentlere doğru hızlı bir göç sürecine girmiştir. Aslında kırdan kente göç ile kentleşme o dönemde birbirlerine bağımlı olarak var olmuştur. Kırlardan kentlere olan göçün sebepleri kentlerin “çekici” etkenleri ve kırların “itici” etkenleridir. Nüfusun hızla artması, kırdaki yetersiz topraklar, toprakların miras yoluyla bölünmesi, doğal afetler ve bunlar kaynaklı verim düşüklüğü, tarımda makineleşme, işsizlik ve bazı bölgelerdeki savaş ve terör olayları gibi etkenlerin insanları kırlarda yaşamak istememesine sebep olmuş ve onları kente itmiştir. Kentlerin hızla şehirleşmesi, ekonomik ve sosyal yeni imkânların oluşması, eğitim, sağlık, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişimi vs. kentleri çekici hale getirmiş ve hızla göçlerin yönünü kentlere yönlendirmiştir. Bireyler ve gruplar daha iyi iş bulma, daha yüksek yaşam standartları yakalama beklentisi ile kırlardan kentlere göç

etmiştir (İçduygu vd., 1998:216-217). Ayrıca bu dönemki göçlerde daha çok erkek nüfusun katıldığı da belirlenmiştir.

1960 ve 1980 yılları arasında kentsel alanlarda meydana gelen toplumsal anlamdaki dönüşümler iç göçe damgasını vurmuştur. Bundan önceki dönemde kırdan kente olan göçler sonucunda insanların belirli kentlere yoğun şekilde göç etmesi bu kentlerde ekonomik ve toplumsal birçok soruna sebep olmuş, insanlar kentten kente göçlere de katılmaya başlamış ve dahası dış göçler de eklenince göç dalgası sürekli devam etmiştir. Büyük beklentilerle geldikleri kentlerde istediklerini alamadıkları için metropol denilen İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi gelişmiş şehirlere yönelerek kentten kente göç etmişlerdir. Türkiye bu dönemde sanayi toplumu olmayı tam anlamıyla gerçekleştiremediği için ve kitlesel denilebilecek kadar yoğun kırdan kente göçler devam ettiği için hem toplumsal hem ekonomik hem de fiziki sorunlar meydana gelmiştir. Hızlı nüfus artışına yeterli konut sağlanamadığından ve istihdam edebilecek bir iş olmadığından gecekondulaşma denilen yeni bir alt kültür meydana gelmiştir. Kırdan kente göçen bu insanlar, kent yaşamıyla başa çıkabilmek için enformel ekonomi kapsamında kendi işlerini kurarak kendilerince yeni bir yaşam düzeni oluşturmuşlardır (İçduygu vd.,1998:223). Ne köyden kopabilme ne de tam anlamıyla kente adapte olabilme durumu söz konusu olmadığı için kent toplumu tarafından soyutlanarak yeni bir yaşam biçimi oluşturulmuştur. Kentin belirli bölgelerinde göçmen mahalleleri kurulmuş ve buralarda genel olarak birbirilerine referans olarak göç eden göçmen kitlesi bir arada yaşamaya başlamıştır. Bu göçmen kitlesi, oluşturdukları göçmen ilişkiler ağı ile birlikte göç dalgalarının sürekliliğini sağlamıştır (Öztürk ve Altuntepe, 2008:1597-1598).

1960 sonrası dönemde kentleşmenin hem neden hem sonuç olarak meydana gelmesi kentleşmenin karmaşık bir süreç olmasında etkili olmuştur. “Kentleşme her türlü üretim, tüketim ve hizmetin süratle büyümesini sağlayan sanayileşmenin etkisiyle dağılım oranının fazla olması ve bu fazlalığın kentin dışında yerleşme yerlerinde iskan edilmeleri nedeniyle nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan aynı zamanda da buralarda yaşayanların özel hayatlarında, ekonomik, sosyal ve siyasal davranış açısından etkileyen ve devletin de birtakım faaliyetlerini gerektiren değişiklikler (İşbir, 1982: 8-9)”olarak tanımlanabilir. Kentleşme ve sanayileşmenin

etkisiyle Türk toplumunda ekonomik olarak üretim tarzı değişmiş, küçük işletmeler yerlerini fabrikalara bırakmış, hızlı ve seri üretime geçilmiştir. Siyasal düzende de değişimler meydana gelmiş göçlerle milliyetçilik ve ulus devlet yapılanması olmuştur. Sosyal yaşamda yeni toplumsal sınıflar, çokkültürlü yapı, iş bölümü ve uzmanlaşma, aile yapılarında geniş aileden çekirdek aileye dönüş ve sosyal hareketlilikler meydana gelmiştir. Ayrıca toplumsal yaşamda Durkheim'in mekanik ve organik toplumları, Tönnies'in cemaat ve cemiyet ilişkileri farkı görülmüştür. Kent yaşamında daha resmi ve ikincil ilişkilerin olduğu cemiyet ilişkileri, köylerde ise akrabalık bağlarının ön planda olduğu cemaat ilişkileri görülmüştür (Sağlam, 2006: 42-43). Yani Türkiye'nin iç göç hareketlerinden Türk toplumu sosyo-ekonomik ve sosyokültürel anlamda etkilenmiş; ilerleyen dönemlerde buna dışgöç hareketlerinin de eklenmesiyle karmaşık bir düzen oluşmuştur.

1980'li yıllardan sonra ise ülkenin kalkınma politikaları tarımsal nüfusun daha çok sanayi ve hizmet sektörüne sevk ederken; bir yandan da ülkenin belirli bölgelerinin terörle tanışıp bulundukları yerleri zorunlu olarak terk etmeleri kırdan kente göçü hızlandırıcı etken olsa da göçler kentten kente olma özelliğini devam ettirmiştir. 1960 ve 1980 arası dönemde tarımda modernleşmenin etkisi gözlenirken, 1980 sonrası dönemde iktisadi ve siyasi sebeplerin etkisi söz konusu olmuştur. Ayrıca eğitim amaçlı göçlerde, aile göçlerinde de artış olmuştur (Özbay vd., 2001: 12-23). Yoğun göçler sebebiyle oluşan hızlı ve çarpık kentleşme kültürel çarpıklığa da sebep olmuş, göçmenlerin sosyo-kültürel yaşamlarında kültür boşluğuna sebep olmuştur. Sosyal değişim modern zamanın ve küreselleşmenin etkisiyle hızlanmış; yaşanan değişim de farklı toplumlar arasında gerçekleşen etkileşimlerle daha hızlı yayılma göstermiştir. Küreselleşen ve kitle iletişim araçlarının bu kadar yaygınlaştığı dünyamızda değişim ve gelişim hızının toplumlarca göreceleşmesi ise, sosyal yapının temelinde bulunan kültür çeşitliliğinin sonucu olmuştur. Sosyolojinin, değişim farklılığını ve başka birçok meseleyi dayandığı temel unsur kültür farklılığıdır. Ogburn'a göre toplumsal değişim toplumda uyarlanma sorununu; yani ya insanın kültüre veya tercihen kültürün insana uyarlanması, ya da kültürün değişik kısımlarının birbirine uyarlanması sorununu, ortaya çıkarmıştır. Ogburn kültürün farklı kısımlarının birbiriyle uyarlanması sorununa eğilmektedir. Kültürün elemanlarının birinde yaşanan değişim diğerinden zaman olarak daha geç bir zamanda değişim gösterdi ise; toplumsal bir sorun olan

kültürel gecikme meydana gelecektir. Genelde kültürün maddi bileşenleri manevi bileşenlerinden daha önce değişim göstermektedir. Maddi bileşenlerden kastedilen, evler, arabalar, teknoloji, besinler vs. iken manevi bileşenler, kültür, gelenek görenekler, inanç gibidir. Bu farklı kısımların birbiri ile uyumlu haline gelene kadarki süreç göçlerin getirdiği değişim ve dönüşümlerle daha da uzun olabilmektedir ve Ogburn bu durumu kötü uyarlanma/kültürel gecikme diye ifade etmektedir (Ogburn, 1922,277-279). Hem iç göçler hem de dış göçler bireylerin ve toplumların farklı kültürel süreçler yaşamasında da etkili olmuştur.

2000’li yıllardan sonra ise Türkiye sanayileşme, kentleşme ve modernizmin meydana getirdiği sosyal, fiziki, kültürel ve ekonomik sorunlara çözüm bulma amaçlı politikalar geliştirmeye ve uygulamaya çalışmıştır. Bu dönemlerde Türkiye’nin iç göç hareketleri öncelere nazaran azalırken; ülke göç verme konumundan jeopolitik yakınlığı olan Ortadoğu ülkelerinden gelen dış göç hareketleri artış göstermiştir. Genel olarak bakıldığında Türkiye’nin iç göç süreci tarım alanlarının daralması, makineleşme, işsizlik, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği ve terör kaynaklı can güvenliği sebepleri ile başlamış ve dönemsel olarak artış ve azalışıyla kırlardan kentlere yönelik olmuştur. Kırların ifade edilen itici sebeplerine karşın; kentlerin ekonomi, sağlık, eğitim hizmetlerinin kırlara göre daha iyi şartlarda olması kentleri çekici kılan özelliklerden olmuştur. Bu göç süreçleri toplumsal yapıda birtakım değişimleri de beraberinde getirerek “kentleşme” kavramını ve bunun sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Kadının çalışma hayatına girmesini sağladığı gibi; çekirdek aile biçimini, gecekondulaşma etkisi ile alt kültürlerin oluşumunu, çarpık kentleşmeyi ve kirliliği, kültürel bütünleşme sorunu ve bunun gibi birçok durumu ve kavramı yaşamımıza dâhil etmiştir.

2.3.2. Türkiye’nin Dış Göç Süreci

Uluslararası göçler kişi veya grupların zorunlu veya istekli, ekonomik amaçlı işçi göçü veya beyin göçü gibi etkenlerle bulundukları ülkeden başka bir ülkeye sürekli veya geçici amaçlı göç etmeleridir. Üner (1972: 77) dış göçü yerleşmek veya kısa süreli çalışmak maksatlı olarak bulunduğu ülkeden belirlediği ülkeye gerçekleştirdiği nüfus hareketi olarak tanımlamaktadır. Dış göç hareketleri hem göçmen alan hem göçmen veren ülkeleri olumlu veya olumsuz, doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir. Küreselleşmenin ve teknolojinin etkisiyle artık insanlar oturdukları yerden dünyanın her

yerinde ne olup bittiği ile ilgili bilgi sahibi olabilmektedir. Bu da dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir fırsatın kısa sürede tüm dünyaca öğrenilmesini ve ona ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Göç aslında yalnızca göç eden insanları etkilemez; aksine çok yönlüdür ve hem göçmeni hem göç edip terk ettiği ülkeyi hem de göçmen olarak yerleştiği ülkeleri ekonomik, siyasi ve toplumsal bağlamda önemli derecede etkilemektedir. Uluslararası gerçekleşen göçlerde de ülke içinde gerçekleşen (köy-kent, kent-kent) göçlerde de bölgeler veya ülkeler arası demografik, ekonomik, sosyal eşitsizlikler ve krizler, bireysel veya kitlesel göçlerin gerçekleşmesindeki temel faktörlerdir.

Küresel anlamdaki göç dalgalarına bakıldığında; ilk büyük göç hareketleri Avrupa devletlerinin yönlendirmesi ile başladığı ve bu yolla sömürgeler oluşturulduğu görülmüştür. Emperyalist güçlerin bu göç dalgalarında yönlendirici etkisi olmuş ve İngiltere, Fransa, Hollanda, İspanya, Portekiz gibi ülkeler gelişen nüfuslarına yeni yerleşim yerleri sağlamak için belirledikleri ülkelere ve bölgelere kitlelerce göçmen göndermişlerdir. Avrupa'nın bu göçmen dalgası 1.Dünya Savaşı sonuna dek sürmüştür. Küresel göç hareketlerinin ikinci dalgasında Avrupa bu kez üçüncü dünya ülkelerini göçe zorlamıştır. Üçüncü dünya ülkelerinden toplanılan köleler Güney Amerika, Karayipler Brezilya gibi ülkelere götürülmüş, işgücü olarak kullanılmışlardır. Avrupa'nın oluşturduğu ilk göç dalgasında Avrupa kökenli kişilerin yeni yerleşim yerlerinde Avrupai yeni devletler oluşturmaları sağlanarak, buralardaki asıl yerli halk azınlık konumuna düşürülmüştür. Böylelikle dünyanın yapısını değiştirerek “Yeni Dünya” sistemi geliştirmişler ve siyasi bir hegemonya kurmuşlardır. Üçüncü küresel göç dalgası da 1.Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen ulus-devlet oluşumu parçalanmış imparatorlukların kendi soyundan olanları bir araya toplaması amaçlı gerçekleşmiş göçlerden meydana gelmiştir. 1920’li yıllar ülkeler arasında büyük çapta nüfus değişimleri, mübadeleler yaşanmasına sebep olmuştur (Unat, 2002:31-33). 16. yüzyıl öncesinde de gönüllü ve zorunlu göç hareketleri görülmüştür. 16. Yüzyıl itibariyle Avrupa'nın dünya siyasetinde ve ekonomisinde yükselmesi, zaman içerisinde sömürgecilik hareketlerini başlatması ve yaygınlaştırması, 18. Yüzyılda ulus-devlet modeli, milliyetçilik politikaları ve dahası liberalizm ve emperyalizm hareketleri ile 20. yüzyılda zorunlu uluslararası göç, mültecilik/sığınma olaylarında hızlanma ve yoğunlaşma görülmüştür (Çelebi, 2011:13). Türkiye de kuruluşu ve sonrası süreçte,

dünya çapında yeni devletlerin kurulması ve farklı ülkelerde soydaşlarının yaşıyor olması sebebi ile bazı ülkelerle nüfus mübadelesinde bulunarak dış göç sürecine girmiştir. Nüfus mübadelelerinden sonra işçi göçleri ve sığınmacı hareketleriyle karşıya karşıya olduğu karmaşık dönemler yaşamıştır ve halen de yaşamaktadır.

2.3.2.1. Türkiye’den Yurtdışına Göçler

Türkiye, kuruluşundan beri birçok göç hareketine tanık olmuş ve günümüzde de dünyanın ve yakın komşu ülkelerinin ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısının tetiklediği göç hareketlerinin odak merkezi olmuştur. Türk milletinin geniş coğrafyalara yayılmış olması ve dünya çapında yaşanan siyasi olaylar Türkiye’nin farklı ülke sınırlarında ikamet eden vatandaşlarını bünyesine katmak istemesine etki etmiştir ve Türkiye’nin uluslararası göçlere adım atmasını sağlamıştır. Lozan Antlaşması ile Rumlar ülkemizden kitlesel ve siyasi amaçlı göç etmek zorunda kalmış; Türk ve Müslümanlar da aynı şekilde kitlesel olarak vatan topraklarına geri dönmüştür. Türkiye’den dışa gerçekleşen göç gayrimüslimlerin yani Rumların göçüydü. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde gerçekleşmiş olan mübadele göçleri serbest değil, denetimli ve zorunlu göçlerdir. Bu göçlerle ulusal sınırlar belirginleşerek iç göç- dış göç ayrımı başlamıştır. Göçlerin hepsinde bir zorluk olsa da zorunlu göçlerde insanların yaşadıkları topraklardan başka güçlerin etkisi ve isteği ile ayrılması göçmenler için çok daha zor bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Mübadelenin her iki ülke için ve mücadeleye dahil olmuş göçmenler için olumlu/olumsuz etkisi uzun süre devam etmiş ve akademik anlamdaki çalışmalarda yerini almıştır (İçduygu vd., 2014: 100-105)

Bu ilk büyük göç hareketinden sonra 1950-1980 yılları arasında Türkiye’den dışarı Müslüman olmayan göçmenlerin hareketliliklerinde hızlanma yaşanmıştır. 1948 ve 1952 yılları arasında İsrail Devleti’nin kurulması ile Türkiye sınırlarında yaşayan binlerce Musevi İsrail’e göç etmiştir. 1955 ve 1974 yıllarında Kıbrıs Sorunu kaynaklı Kıbrıs ve İstanbul’dan Rum göçleri de gerçekleşmiştir (İçduygu vd., 2008:375). Bu dini, siyasi ve kültürel sebepli zorunlu göç hareketlerinin yanında Türkiye, ekonomik problemler ve işsizlik kaynaklı ülke dışına işçi göçü vermeye başlamıştır. Genel olarak Avrupa’nın farklı ülkelerine -özellikle de Almanya’ya- 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’den büyük oranda işgücü göç etmiştir. 1950’li yıllardaki işçi göçleri daha çok bireysel girişimler ve aracılar yoluyla gerçekleşirken, 1960’lı yıllarda devlet eliyle işçi

göçleri desteklenmiştir. Bu yolla Türkiye'nin gelişimi için yetiştirilmiş eleman sağlanmış olacağı düşünülmüştür. Türkiye 1961'de Almanya, 1964'te Avusturya, Hollanda ve Belçika, 1965'te Fransa ve 1967'de İsveç ile ikili işgücü mübadele anlaşmaları gerçekleşmiş ve bu dönemlerde literatüre “*Gastarbeiter: Konuk İşçi*” kavramı eklenmiştir. Bu dönemki işçi göçleri birey olarak gerçekleşmekte ve aile göçüne izin verilmemekteydi; işçiler diğer işçilerle birlikte ‘Heim’ denilen yurt tipi mekanlarda yaşamaktaydı (Unat, 2002:39-46).

1970’li yılların başından itibaren Avrupa’daki işçi göçmenler sendikalaşmaya ve bazı sosyal haklar elde etmeye başlamışlardı. Bu dönemde işçiler ailelerini yanlarını almaya başlamışlar, sosyal sigorta, doğum-çocuk yardımı, işsizlik emeklilik gibi haklara sahip olmuşlardı. Ancak 1973’te gerçekleşen ekonomik kriz Avrupa’ya işçi alımını durdurmuş, ülkelerdeki göçmen işçiler de ülkelerine geri döndürülmeye çalışılmıştır. İmalatta kol gücüne dayalı işçi ihtiyacını azaltıcı gelişmelere ve istihdamda yarı zamanlı işlerin artışına yönelik programlar uygulanmış ve göçmen işçiler azaltılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte çalışma izni elde edemeyen göçmenler illegal yollara başvurmuşlar ve kayıt dışı çalışmaya yönelmişlerdir. Aynı durum Avrupa ülkelerine gitmeyi bekleyen göçmenlerin de illegal yollarla ülkelere girişine sebep olmuştur. İlegal işçi çalışması ve kaçak göçmen durumunu engellemek için sanayi ülkeleri yeni hukuki uygulamalara başvurmuşlar ve göçmenlere ikamet ve çalışma izinlerini vermişlerdir. Bu süreçte Avrupa ülkelerinin Türk işçi göçünü azaltıcı politikaları işçi göçlerinin bir kısmını petrol zengini Ortadoğu ülkelerine yönlendirmiştir. Avrupa’daki göçmen işçiler o dönemde ailelerini yanlarına alarak yurtdışına yerleşmiş ve zamanla evlilik yoluyla göçlerin devamını sağlamışlardır. Yurtdışına göçen ilk kuşak için göçmenlik geçici olarak başlamıştır ancak ilerleyen dönemlerde yeni kuşaklar yurtdışı göçünü kalıcı hale getirmişlerdir. 1980’li yıllarda aile göçlerindeki artış ve çocukların eğitim hayatına girişiyle göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine uyum sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Dil ve kültür anlamında ciddi problemler yaşamışlar ve bu durum çocukların eğitim hayatında da hissedilmiştir. İşçi çocukları gittikleri ülkelerin dilinde eğitim görmelerinin yanında Türkçe eğitimler de almaları onlar için eğitimi karmaşık hale getirmiştir. İkinci ve üçüncü kuşakların da nüfusa eklenmesiyle Avrupa toplumunda çokkültürlü yaşamın yanında; ayrılmış ve cemaatleşmiş sosyal grupların oluşmasını da etkilemiştir (Unat, 2002:46-54; Castles ve Miller, 2008:108-110).

1990'lı yıllarda yurtdışına gitmiş olan işçi göçmenler hukuksal mücadelelerini devam ettirmişlerdir. 1950'lerden itibaren Türkiye'den dışarıya gerçekleşen göçler işçi göçleri olmuştur ve ekonomik temellidir. Ancak 80 ve 90'lardan itibaren gerçekleşen göçlerin büyük çoğunluğu aile birleşimi ile yapılmış evlilik göçleri olmuştur. İçduygu ve arkadaşlarına göre (2014:315-317); 1980lerde Ortadoğu ülkelerine yönelik geçici Türk göçleri Körfez Savaşı'nın etkisi ile azalmış, hatta Körfez Savaşı'ndan etkilenen Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye sığınma göçleri gerçekleşmiştir. Türkiye bu dönemde gelen düzensiz göçte hem hedef ülke hem de transit ülke konumunda yer almıştır. Türkiye'den yurtdışına yönelen Türk göçünün son safhasını, dağılan Sovyet Birliği'nin yerine oluşturulmuş Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine yönelik göçler oluşturmuştur ve Türk dış göçünün sürdürülebilirliğinde artış meydana gelmiştir. Bu son göç dalgasından sonra Türk dış göçünde kitlesel hareketlilikler yerini Türkiye'ye gelen yabancıların transit göçüne bırakmıştır.

Cumhuriyet Döneminden itibaren gerçekleşen göçlere bakıldığında; Musevi ve Rumların Türkiye'den dışarıya olan göçlerinin kalıcı göçler olduğu bilinirken; 1950'li yıllardan itibaren gerçekleşen Türk işçi göçleri başlangıçta geçici iken sonradan kalıcı olmuştur. 1950 sonrasında ve özellikle 1980'li yıllarda göç hareketlerinde kitleselliğin artmasında göçün küreselleşmesinin etkisi kaçınılmazdır. Göçmen kişiler küreselleşmenin etkisiyle dünyanın her yerinden kolaylıkla haberdar olabilmekte ve kendilerinden önce giden göçmenlerle iletişim kurabilmektedirler. Zaten uluslararası göçlerde göçmen ilişkiler ağı olan sendikalar, hemşeri dernekleri ve enformel sosyal gruplar vs. göçe teşvikte ve göçün sürdürülmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta geçici olarak başlayan Türkiye'den dışa ekonomi temelli göçlerin zaman içerisinde kalıcılışmasında, aile birleşimi/evlilik yoluyla bu göçlerin sürdürülmesinde ve kültürel entegrasyonu kolaylaştırmada göçmen ağları büyük etken olmuştur. Günümüzde de Türkiye transit ülke konumunda olması ile önce dış göç alıp daha sonra da Avrupa ve Arap ülkelerine sığınmacı/mülteci göçleri vermiştir ve vermeye de devam etmektedir.

2.3.2.2. Türkiye'ye Yurtdışından Göçler

Yurtdışından Türkiye'ye yönelen göç hareketleri ya "yasal" çerçeveler içerisinde gerçekleşen, "kayıtlı" göç hareketlerini anlatan düzenli göçler, ki bu Türkiye'ye çalışma

ya da eğitim amaçlı gelen kişilerden ve oturma ve çalışma izni bulunan aile üyelerinden oluşmaktadır ya da mekik göçü, transit göç, sığınmacı ve mülteci hareketlerini de kapsayan ve daha çok “yasadışı” ya da “kayıt dışı” göç hareketlerine gönderme yapan düzensiz göçler olarak ele alınabilir (İçduygu vd., 2014:223). Türkiye’nin dış göçler almasını dış göçler vermesi gibi kuruluşundan itibaren ele alabiliriz. Çünkü Rumlar ile Türklerin mübadelesinde aslında Türkiye hem göç almış hem göç vermiştir. Balkanlardan aldığı bu göçler siyasi amaçlı olmuş, sınırlar gereği gerçekleşmiştir. 1945 yılından neredeyse 1980’lere uzanmış; bu yıllar arasında Bulgaristan’dan 270 bin göçmen almıştır. Bu dönem içinde özellikle Bulgaristan ve Yugoslavya’dan olmak üzere Balkanlar’dan Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye’ye göçünün sürmesi, bir önceki dönemde olduğu gibi yaklaşık 800 000 üzerindeki kişinin 1950 ve 1980 yılları arasında Türkiye’ye gelişini sağlamıştır (Kirişçi, 2000: 8). Bu dönem içinde bir yandan Türkiye’deki Müslüman olmayan nüfusun yurtdışına göçü, diğer yandan ise Türk ve Müslüman göçmenlerim Balkanlardan Türkiye’ye gelişinin yoğunluğu nedeniyle, Türkiye’de nüfusun daha da Türkleşme ve Müslümanlaşma anlamında ciddi bir homojenleşme sürecine girdiği görülmüştür.

Türkiye’nin 1980’lerin başında artan düzensiz veya kaçak işçi göçü Türkiye’nin uluslararası arenadaki konumunu değiştirmiştir. Gelen göçmenler artık Türkiye’yi ya hedef ülke olarak ya da transit ülke olarak kullanmakta ve çoğunlukla yasadışı geçişlerle göçlerini gerçekleştirmektedirler. Düzensiz göçte kastedilen kaçak işçiler, transit göçmenler, sığınmacı ve mültecilerdir. Aslında ekonomik yapısından ötürü daha çok göç veren bir ülke olarak bilinmesine rağmen Türkiye, komşu ülkelerinin bulunduğu şartlardan etkilenmiş ve oralarda gerçekleşen olaylar sebebi ile 20. yy. sonları ve 21. yy’ da yoğun olarak sığınmacı akınına uğramıştır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı birtakım sonuçlar ülkelerin gerek ekonomik gerek siyasi amaçlı toplumsal yapılarında birtakım sorunlara yol açmış; bunlarda savaşlar ve ülke bölünmeleri ile sonuçlanmıştır. İran Devrimi, İran – Irak Savaşı, Sovyetler Birliği (SSCB) ve Yugoslavya’nın dağılması, Afganistan Savaşı, Körfez Savaşı, Arap Baharı ve sonuçları, Suriye İç Savaşı gibi yakın komşu ülkelerde gerçekleşen bu olaylar Türkiye’yi konumu gereği göç dalgaları ile birebir muhatap etmiştir. Bu bahsedilen ülkelerden gelen göçlerin hepsi yasal yolla olmamıştır. Büyük çoğunluğu yasadışı yollarla gelen göçmenler ilk çare olarak Türkiye’yi görmüş; ilerleyen zamanlarda da tabiri caizse Avrupa’ya açılan kapı

olarak bakmış ve Türkiye transit ülke olmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde Türkiye'nin Avrupa dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü vermemesi ve özellikle iç savaşlar sebebiyle gelen göçmenlerin Avrupa dışından olması göçmenlerin durumunu olumsuz olarak etkilemiştir (İçduygu, 2004:9-12). Bu coğrafi sınırlama Türkiye'ye uluslararası arenada ciddi eleştirilere maruz bıraktığı için kısa bir süreliğine 1994 tarihli Yönetmelik çerçevesinde, Türkiye Avrupa dışından gelen sığınmacılara “geçici sığınma hakkı” vermiş, bu sığınmacılar arasında mülteci statüsü edinenler için üçüncü ülkelere yerleştirme sürecine girmiştir (İçduygu, 2014:318). Türkiye son on yıl içinde kitlesel zorunlu göçlerle gelen iç savaş mağdurlarına hukuki bir statü vermek yerine, ikamet izni ve/veya ve uluslararası koruma başvuru sahipliği vermiştir.

Türkiye'nin komşu ülkelerinden gelen göçler Türkiye'nin mevcut ekonomik, siyasi, hukuki ve toplumsal yapısında birtakım değişiklik ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu göç hareketleri hem gelen göçmenleri hem Türkiye'deki vatandaşları çeşitli sebeplerle etkilemiştir. Göç süreçlerini bizzatı yaşıyan göçmenlerin gözünden incelemek göçün etkileri ve sonuçları hakkında derinlemesine bilgi almak için oldukça önemli olmuştur. Bu amaçla gerek ülkemizde gerekse uluslararası alanda yaşanan göç dalgaları üzerine yüzlerce araştırma yapılmakta ve mülteci sorunu da uluslararası kamuoyunda tartışılan bir kavram haline gelmektedir.

Türkiye'yi mevcut konumundan ötürü yakından ilgilendiren mülteci sorunu bu araştırmanın yapılmasında başlıca bir etken olmuştur. Çalışma kapsamında Türkiye'nin sınır komşusu Irak'ın yakın dönemde içinde yer aldığı savaşlar, maruz kaldığı 2003 işgali ve ülke çapında ortaya çıkan iç savaş neticesinde Türkiye'ye ve özellikle Ankara'ya Türkmenlerin kitlesel göçleri ele alınmıştır. Bu amaçla çalışmanın bir sonraki bölümünde Irak'ın tarihsel geçmişi ve bu geçmiş içerisinde Türkmenlerin rolü değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3. BÖLÜM: IRAK'TA TÜRKMENLER

3.1. Türkmenlerin Irak'a Gelişi

Irak, kuzeyinde Türkiye, güneyinde Suudi Arabistan ve Kuveyt, doğusunda İran ve batısında Suriye ile komşu olan bir Orta Doğu ülkesidir. Başkenti Bağdat, yönetim şekli cumhuriyettir. Halkı Arap, Kürt, Türkmen, Süryani ve Asuri gibi farklı etnik gruplardan oluşur (Iraqi Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.gov.iq/en/submenu.php?id=19>, Erişim Tarihi: 16.01.2017).

Irak Cumhuriyeti'nin kurulduğu coğrafyanın tarihsel geçmişi MÖ 3200'lü yıllara dayanmaktadır. Mezopotamya olarak isimlendirilen bu coğrafya bereketli topraklara ve Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında ekonomik ve kültürel anlamda stratejik öneme sahip olması dolayısıyla çok sayıda medeniyete beşiklik etmiştir (Sander, 2013:74). Dünya tarihinde uygarlığın başladığı ilk yerlerden biri kabul edilen Mezopotamya tarihsel süreçte Sümerler, Akadlar, Asurlar, Babilliler, Med-Pers toplulukları, Grekler, Roma-Bizanslılar, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları gibi birçok devletin egemenliği altına girmiştir. Bugünkü yazılı tarihin miladını teşkil eden yazının bulunması da Sümerler döneminde bu bölgede gerçekleşmiştir (McNeill, 2013:39; Roberts, 2011a:57-72).

Bugün El Hille olarak bilinen Babil şehri Babilliler döneminde büyük bir ticaret merkezi haline getirilmiş, Sasaniler döneminde ekonomik olarak bu bölge kalkındırılmış, su kanalları yapılmıştır. 633-642 yılları arasında İlk Türk İslam Devletleri'nin kurulmasıyla Emeviler ve Abbasiler döneminde Bağdat hükümet merkezi haline getirilmiş ve bu dönemlerde Bağdat en parlak dönemlerini yaşamış, İslam'ın ilim ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Emeviler döneminde Irak'ta gerçekleşen Sıffin Savaşı (657) günümüzde hâlâ etkisini devam ettiren mezhepsel ve etnik çatışmaların temelini atmıştır. 1055 yılında Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey Bağdat'ı ele geçirerek Irak'ın Türk hâkimiyetine girmesini sağlamıştır (Al-Hirmizi: 2003:19). Tarihsel süreçte farklı devletlerin kontrolü altına giren Irak 16. yüzyıldan 1917 yılına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır.

Bugün Türkmenler de Irak'ın farklı etnik ve kültür gruplarından birisidir. Türkmenler, Arap ve Kürt nüfusundan sonraki Irak'ın en büyük üçüncü etnik grubudur.

Ancak kaynaklarda Irak'taki Türkmenlerin nüfusuna ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır (ORSAM, 2012a). Bunun temel nedeni ise Irak gibi oldukça istikrarsız ve savaşlardan çıkmış bir ülkenin resmi kayıtlarındaki objektiflik yoksunluğu ve Türkmenlerin de diğer etnik gruplar gibi devlet eliyle sürekli yeniden yerleştirmelere maruz kalmış olmasıdır. Ancak genel olarak Irak'taki Türkmen nüfusunun Irak'ın genel nüfusuna oranının yaklaşık %10 olduğu kabul edilmektedir (Oğuzlu, 2001:7-13). Irak'ın 2016'daki nüfusunun Dünya Bankası verilerine göre 37.107.572 olduğu dikkate alındığında ise (The World Bank, 2016, <https://data.worldbank.org/country/iraq> , Erişim Tarihi: 25.01.2018) Türkmen nüfusun 3 milyon civarında olduğu değerlendirilebilir. Elbette 2003 işgali ve 2014 yılında DAESH terörünün baş göstermesi sonrasında Irak'ın etnik yapısının derinden değişikliklere uğramasının ve gerçekleşen göçlerin bu tahminleri yanıltmış olması oldukça muhtemeldir.

Her ne kadar nüfusları hakkında net bilgiler bulunmasa da Irak Türkmenlerinin Irak'ta yaşadıkları bölgeler bilinmektedir. Türkmenler daha çok Irak'ın kuzey batısından güney doğusuna doğru uzanan Musul, Duhok, Kerkük, Diyala, Erbil ve Selahattin illerinin sınırları içerisinde Türkmeneli olarak adlandırılan bölgede yaşamaktadırlar (Demirci, 1991:61-74; Al-Hirmizi, 2005:12-13; Şimşir, 2004:13; Yılmaz, 2011:221). Bir şerit biçiminde olan bu hat çoğunluğu Kürt olan bölgeyle, çoğunluğu Arap olan bölgeyi de birbirinden ayırmaktadır. (Hay, 2005:106-107).

Musul ve ilçeleri Türkiye'ye en yakın olan Türkmen yerleşim yerleridir. Çalışmanın alan araştırması kısmında da görüleceği üzere çalışmanın katılımcıları Musul ve Telafer'den Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerden oluşmaktadır.

Şekil 1: Türkmenlerin Irak'ta Yoğun Olarak Yaşadıkları Bölge (Türkmeneli)
(http://www.turkmeneli.ihd.com/web/turkmeneli_bolgesi.htm , Erişim Tarihi:
15.11.2017)

“Türkmen” kelimesinin kökenine dair literatürde bir görüş birliği bulunmamakla birlikte yaygın şekilde kabul gören görüşler mevcuttur. Öncelikle Türkmenlerin genel olarak Türklerle aynı soydan geldiği kabul görmektedir (Hürmüzlü, 2003:14). Togan’a göre Kaşgarlı Mahmud ve Birûni “Türkmen” kelimesi ile daha çok medeni (yerleşik) kavimlere komşu olan ve kısmen de tarımla uğraşan yarı yerleşik Oğuzlar, Karluklar ve Kalaç’ları kastetmişlerdir (1970:196). Sümer de (1992:60) Maverâünnehir bölgesinde yaşayan Müslümanların “Türkmen” kelimesini Müslüman Oğuzları gayr-i müslim Oğuzlardan ayırt etmek için kullandıkları görüşündedir. Kaşgarlı Mahmud ile Birûni “Türkmen” kelimesinin “Türk’e benzer” anlamına gelen Farsça “mân/mânend” ekiyle “Türkmanend” olarak kullanıldığı fikrindedirler. 13. yüzyıl ile birlikte ise Türkmen adı “Oğuz”un yerini almış ve Oğuz adı ise daha çok atalarının adı olarak destanlarda yer almaya başlamıştır.

Türk tarihi üzerine ve Türkmen adının kökenine dair ilk bilimsel araştırmaları yapmış olan yabancı Türkologlardan Vambéry'e göre ise Türkmen kelimesi "Türk" ile "men"den türemiştir ve "Türklük, Türkler" anlamına gelmektedir. Fransız Türkolog Deny ise *Türk Dili Grameri* adlı çalışmasında Türkçe "-men, -man" ekinin "kocaman", "azman", "karaman" vb. örneklerde görülebileceği üzere mübalağa, üstünlük, büyüklük gibi anlamlar yüklediği ve bu nedenle de Türkmen kelimesinin "halis Türk", "Öz Türk" anlamına geldiği görüşünü savunmuştur (Kafesoğlu, 1958:122-123). Türkmen ismine dair diğer bir görüş de tarihçi İbn-i Kesîr'e aittir. 15. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Neşrî'nin de savunduğu bu görüşe göre Türkmen ismi "Türkü'l İman"dan gelmektedir (Sümer, 1992: 60; Hürmüzlü, 2003:16).

Türkmenlerin Orta Asya'dan Ön Asya ve Anadolu'ya göç eden Oğuzların soyundan geldikleri yaygın şekilde kabul edilmektedir. (Al-Hirmizi, 2003:10; Tüysüz: 2015; Doğan ve Doğan, 2004:18). Togan'a göre Anadolu'daki Türk varlığının çoğunluğu Türkmen-Oğuz'dur (1970:218-219). Caferoğlu ise Osmanlı Türklerine Timur tarafından da eski dönemlerde gelenek olduğu üzere "Türkmen" denildiğini ifade etmiştir (1973:77-78). Togan, Marco Polo'nun 1271 tarihli büyük seyahatinde Orta ve Batı Anadolu'yu (Turkomanie) Türkmen İli olarak isimlendirdiğini nakletmektedir (1970:257). Polo'nun yanı sıra İbn-i Bîbî, Rubruk ve İbn-i Batûta da aynı isimlendirmeyi tercih etmişlerdir (Caferoğlu, 1973:77).

Tarihte Irak'a Türkmen göçlerinin temel sebebi iyi bir hayat arayışı, diğer bir ifadeyle iktisadi, siyasi ve coğrafi gerekçeler olmuştur. Yaygın kabule göre Türkmenler Irak'a üç ana evre halinde gelmişlerdir. Türkmenlerin Irak'a gelişini MÖ 800'lü yıllara kadar götürülenler de mevcut olmakla birlikte (Çetin, 2002:144-147), yaygın kabuldeki ilk evrede Türkmenler bölgeye ordu mensubu olarak gelmişlerdir. Emevilerin (661-750) Horasan valisi Ubeydullah Bin Ziyâd ile 674 senesinde başlayıp ve Abbasîler (750-1258) ile devam eden Türkmenleri kendi ordularında üst rütbelerde istihdam etme gelenekleri zamanla Türkmenlerin Irak'ta sayıca artmasına ve farklı kabilelerin yerleşmelerine zemin hazırlamıştır (Demirci, 1991:7-8; Saatçi, 2003: 20-27). Bugün Irak'ta farklı ağızları konuşan Türkmenlerin bulunması bunu doğrular niteliktedir (Al-Hirmizi, 2003:13-14). Irak'ta Türklerin zamanla ordu ve yönetim kademelerinde

etkinliğinin arttığı bilgisi yayılınca birçok Türk boyu da Bağdat'a göç etmeye başlamıştır (Çetin, 2002:146).

Türkmenlerin önemli bir kısmı Ön Asya'ya Harzemşahların (1091-1231) son döneminde ve Moğolların ilk döneminde gelmişlerdir ve Selçuklu Devleti'nin ilk sultanı Tuğrul Bey'in (1038-1063) akınlarında yer almışlardır (Togan, 1970:191, 196, 201). Irak'a Türkmen göçünün ikinci evresi Selçuklu döneminde gerçekleşmiştir (Al-Hirmizi, 2003:16). Bu göç dalgası Irak'taki köklü Türk yerleşmelerini başlatmıştır (Demirci, 1991:9). Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in Bağdat'ı ele geçirmesi ile bugünkü Musul ve çevresine Oğuz boylarına mensup Türk askerlerin yaptıkları kitlesel göçler büyük çaplı olmuştur. Bu nedenle literatürde Irak'taki Türkmen varlığının büyük çaplı ve köklü olması dolayısıyla 11. yüzyılda Irak'ın Selçuklu hâkimiyetine girmesi ile başladığı kabul edilmektedir (Saatçi, 1996:82; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, 1993: 7; Köprülü, 1996:3). Caferoğlu, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasının Türkmen boylarının Orta çağ İslam tarihinde hiçbir Türk boyunun ve halklarının elde edemediği en yüksek zirveyi teşkil ettiği görüşündedir. Çünkü Tuğrul Bey (1038-1063), Alp Arslan (1063-1072) ve Melikşah (1072-1092) Türkmen boylarına mensupturlar (Caferoğlu, 1973:77). Sümer de Selçuklu hanedanının Türkmenlerden çıktığı görüşündedir (1992: 6).

Irak'a son büyük çaplı Türkmen göçleri de Osmanlı Dönemi'nde Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde (16. yüzyılda) Musul ve Bağdat'ın ele geçirildiği dönemlerde gerçekleşmiştir. Irak toprakları Osmanlı idaresinde iken Basra, Bağdat ve Musul olmak üzere 3 vilayetten ibaretti; Musul ve Bağdat vilayetlerinin ele geçirilmesi ile de Osmanlı nüfusundan aileler Irak'a yerleştirilmişti. (Al-Hirmizi, 2003:16-17; Çetin, 2002:147).

Irak'ın bulunduğu coğrafyanın geçim kaynakları, petrol bölgede keşfedilmeden önce temelde tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Türkmenlerin yaşadıkları bölgeler ise su kaynakları bakımından zengin, tarıma elverişli bir coğrafya olduğu için Türkmenlerin geçim kaynakları da bu doğrultuda olmuştur. Yerleşik bir kültür yaşamları bulunduğundan geçmişte olduğu gibi bugün de tarım, hayvancılık ve ticaret gibi çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Kendi etkileşim grupları arasında Türkmence konuşarak milli ve kültürel kimliklerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

Eski dönemlerde Irak, Irak’a Türkmen göçleri ve Türkmen kelimesinin kökenine dair bu bilgilerin ardından yakın döneme ilişkin bilgiler takip eden kısımlarda değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamı nedeniyle bu bölümün diğer kısımlarında yakın tarihte Irak ve Irak Türkmenleri analiz edilmiştir.

3.2. Krallık Döneminde Türkmenler

Bilindiği üzere geçmişte olduğu gibi yakın dönem dünya siyasi tarihinde de sömürgecilik, yayılmacılık ve çıkar çatışmaları devletlerarasında bloklaşmalara yol açmıştır. Tüm dünyayı derinden sarsan I. Dünya Savaşı da aynı gerekçelerle patlak vermiştir. 18. yüzyıl sonlarında bereketli toprakları ve petrol rezervleri olan Güney Mezopotamya’da hâkimiyet kurma arzusunda olan İngiltere, o dönemlerde demiryolu çalışmaları ile bu bölgeye yerleşmeyi planlamıştır. 1903 yılında Osmanlı Devleti’nin Berlin- Bağdat demiryolunu yapma ve işletme hakkını Almanya’ya vermesi İngiltere’nin çıkarlarına ters düşmüş ve sömürgelerine ulaşmasını engellemiştir. Bu durum İngiltere ve Almanya arasında anlaşmazlıklara sebep olmuş ve I. Dünya Savaşı’nda blokların oluşması ile söz konusu anlaşmazlık daha da artmıştır.

İngiltere, demiryolu inşaatı üzerindeki stratejik hamleleri ile İran-Basra arası demiryolu inşaatını üstlenmiştir. Irak’taki Arap milliyetçiliğini kendi lehlerine çevirmek isteyen İngilizler, gizli anlaşmalarla Hicaz Emiri Şerif Hüseyin’e Arap İmparatorluğu liderliği vaat etmiş; Irak da Wilson İlkeleri ile İngiliz mandasına girmeyi kabul etmiştir. I. Dünya Savaşı’nda İngiltere Kerkük petrollerini ele geçirmek için halkı çeşitli yollarla ayaklandırmış, askeri çıkarmalarda bulunmuştur. 1917’de Osmanlı Devleti Bağdat’ı kaybetmiş; 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi sonrasında da Musul’dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra ise Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerini içine alan Musul Sorunu başlamış, 1926 Ankara Antlaşması imzalanana dek İngiltere ve Türkiye arasında sorun teşkil etmiştir (Yılmaz, 2011:12-13, 30-33). Irak’ta yaşayan Türkmenler ise 1926 yılında İngiltere ile Türkiye arasında yapılan Ankara Antlaşması ile hukuki olarak Irak vatandaşı sayılmışlardır (Şimşir, 2004:47). Zaten 21 Mart 1925 tarihli Kraliyet Anayasası’na da “Irak halkı Arap, Kürt ve Türk unsurlarından meydana gelir.” hükmü konulmuştu (Demirci, 1991:12).

Mondros Mütarekesinden sonra İngilizler tarafından işgal edilen Irak’ın, 1920 San Remo Konferansı ile İngiliz mandasına girmesine karar verilmiştir. Aynı

Konferans'ta Mezopotamya petrol kaynakları, gelirlerden Fransa'ya %22,5 pay vermesi kaydıyla İngiltere'ye geçmiştir (Sander, 2013:77; Demirci, 1991:11). 11 Ekim 1920 yılında manda rejimine karşı çıkan halk Rumeysse'de ayaklanmalara başlamış ve bu isyanlar kısa sürede Irak'ın farklı şehirlerine sıçramıştır (Marr, 1985:33). İngilizler manda karşısı isyanları bastırmakta çok zorlanmış ve Hindistan'dan yardım alarak isyanlara karşı büyük bir taarruza geçeceklerinin bilgisi halk arasında hızla yayılmıştır. Bu da Türkmenlerin kaçamayacak olanları arkada bırakarak çok kısa sürede Telafer şehrinde kaçmasına sebep olmuştur. 1920 yılı bu nedenle Türkmenler için *Kaçakaç Yılı* olarak adlandırılmaktadır (Saatçi, 2003:186-187). İsyancılar İngiltere'ye 40 milyon Sterlin'e mâl olmuştur. Bu olaylardan sonra İngilizler Irak halkını kontrol altında tutabilmek için geçici bir hükümet kurulmasına, 28 Ağustos 1921'de de Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın kral olarak tahta oturmasına karar vermişlerdir (Sander, 2013:81). Ancak İngiltere mandasında kurulan Irak'ın etnisite, din-mezhep ve aşiret açısından oldukça parçalı olmasına rağmen o dönemde İngiltere tarafından hayali bir "halkı" olduğu varsayılması ve bu yönde politikalar belirlenmesi Irak'taki halk hareketlerinin hiçbir zaman sona ermeyeceğini gösterir nitelikteydi (Romano, 2005:431).

Irak Krallığı'nda 1920 yılında geçici hükümet kurulmuş ve bir Türkmen de bu hükümette yer almıştır. Her ne kadar bu gelişme Türkmenler arasında bir umut kaynağı doğurmuşsa da takip eden yıllarda kurulan hükümetlerde Türkmenler yer alamamışlardır (Oğuzlu, 2001:14). Irak'ta 1924 yılında ilk anayasa hazırlıklarına başlanmış, 1925 yılında Kral Faysal'ın onayı ile bu anayasa yürürlüğe girmiştir. Söz konusu anayasa esasen Irak Krallığı'nda, doğrudan olmasa da Faysal'ı kral olarak atamış olması ve seçtirilmesi dolayısıyla dolaylı bir İngiliz hakimiyetinin 1958 yılına dek sürmesine imkân tanımıştır (Marr, 1985:36-39).

1925'te anayasanın onaylanmasının ardından Irak'ta bir parlamento kurulmuştur. 1925 anayasası Türkmenler için sonraki dönemlere nazaran daha özgürlükçü bir anayasa olmuştur. Nitekim bu anayasa Türkmenlere de diğer etnik gruplar gibi kendi okullarında kendi dillerini kullanma imkânı vermiştir. Dahası bu anayasa tüm Irak etnik unsurlarını kanun önünde eşit saymıştır. Ancak 1958, 1970 ve 1990 yılında yapılacak olan anayasalar ise Irak'ı teşekkül eden aslî unsurlar olarak

yalnızca Arap ve Kürtleri saymıştır. Türkmenler ise azınlık olarak sayılmıştır (Oğuzlu, 2001:15).

Irak Krallığı Parlamentosu'nda alınan kararlar ve verilen imtiyazlar ile Amerikan- İngiliz ortaklı petrol şirketleri 1927 yılında Mezopotamya'da petrol arama çalışmaları yapmış, aranan petrol rezervlerinin Kerkük'te bulunması ve sanılandan daha fazla olması hem İngilizler hem Irak için bu toprakların değerini daha da artırmıştır. O dönemde süper güç olma yolunda ilerleyen ABD de Irak'a yönelmeyi hedeflemiştir. 1927'de bulunup çıkarılan petrolerin uluslararası pazarlara sürülmesi 1934 yılını bulmuştur (Sander, 2013:81).

1931 yılında Kral Faysal'ın Türkiye'yi ziyaret etmesi, Türk-Irak ilişkilerini iyileştirmenin ve Irak'taki Türkmenlerin yeni haklar edinmesinin yollarını açmıştır. 1932 yılında Irak Krallığı adına dönemin Başbakanı Nuri El Sait bir deklarasyon yayınlamış ve Türkmenler dahil farklı etnik grupların haklarını da güvence altına aldığını gösteren maddelere yer vermiştir. Türkmence Türkmen nüfusun yoğun olduğu bölgelerde resmi dil olarak kabul edilmiştir. Deklarasyonun asıl önemi Türkmenlerin ilk defa resmi bir belgede isimlerinin geçmesi olmuştur. Ancak bu deklarasyon ve 1925 anayasasındaki kimi değişiklikler Türkmenlere yönelik ayrımcılık politikalarını da başlatmıştır. Zira Türkmenler özel koruma altında olan bir azınlık olarak zikredilmiş, Arapça tek resmi dil olarak ilan edilmiştir. Özellikle Hikmet Süleyman'ın 1938 yılında hükümetten düşmesi ile birlikte her ne kadar farklı etnik gruplara haklar verilmiş olsa da uygulamada mümkün olmamıştır (Oğuzlu, 2001:16). Aksine; Türkçe eğitim yasaklanmış, dernek hakları ellerinden alınmış, Türkmen memurların Türkmen bölgeleri dışında çalışmalarına izin verilmemiştir. Zamanla Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kerkük vilayeti baskı merkezi haline gelmiş; halkın bilinçlendirilmesinin önlenmesi amacıyla Türkmen memur ve öğretmenler Irak'ın güneyine doğru gönderilmiştir (Saatçi, 2003:198-210).

Yönetimde etkili olan İngilizlere karşı tepkilerin artması neticesinde 1932 yılında İngiliz mandasına son verilmiş (Demirci, 1991: 16), ancak mandanın kalkması, İngiltere'ye dış politika ve ortak menfaatler konusunda danışılma şartı ile kabul edilmiştir. İngiltere'nin imparatorluk geçmişinde Irak'taki mevcudiyeti en kısa olanı olmuştur (Marr, 1985:29).

1930 yılında İngiltere ile Irak Krallığı arasında yapılan antlaşma doğrultusunda Irak'a bağımsızlık tanınmış olmasına rağmen resmi olarak 1933 yılına dek İngiliz mandasında kalmaya devam etmiştir. 1933 yılında manda yönetiminin kalkmasının ardından Milliyetler Cemiyeti'ne bağımsız bir devlet olarak üye olmuştur. Ancak İngiliz etkisi çeşitli yollarla devam etmiştir (Oğuzlu, 2001:14). 1933 yılında Kral Faysal'ın ölüp yerine oğlu Gazi'nin geçmesiyle yönetimin zayıfladığını düşünen subaylar 1936 yılında yönetime el koymuş, ama bu durum toplumdaki çatışmaları daha da alevlendirmiştir. Durumu tehlikeli gören İngilizler Nuri El Sait'i göreve getirmişler ve 27 yıl görevde kalmasını sağlamışlardır. 1935'de İtalya'nın Habeşistan'a saldırması ile başlayan II. Dünya Savaşı'na Irak fiilen katılmamış; kendisini koruma altına almak amacıyla Türkiye, İran, Irak ve Afganistan ile 1937'de Sadabad Paktı'na imza atmıştır. İngiltere kontrolü altında olan Irak, 1941'deki Nazi yanlısı darbe girişimi sebebi ile göstermelik olarak 1943 yılında Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı 1955'de Bağdat Paktı'na üye olmuş, 1958'de ise; Ürdün'le Arap Federasyonu kurmuşlardır. Söz konusu girişime temel teşkil eden Pan-Arabizm politikasının geçmişte taraftar bulmasına rağmen (Tejel, 2012: 91) bölgede bu dönemde gözde görülmesini sağlayan en önemli etken ise 1948 yılında İsrail'in resmen kurulması olmuştur. Hatta tarihçi Roberts'a göre İsrail'in kurulması tarihte İngiltere'nin hiç yapmadığı kadar Araplık duygusunu pekiştirmiştir (2011b: 1033).

3.3. Cumhuriyet Döneminde Türkmenler

1933 yılında manda rejiminin sona ermesiyle birlikte 1932-1945 yılları arasında askeri darbeler, kral değişikliğinin getirdiği güç mücadeleleri ve iç istikrarsızlıklar dönemi yaşayan Irak'ta (Marr, 1985:55-95) 14 Temmuz 1958 tarihinde SSCB destekli sol eğilimli Abdülkerim Kasım'ın liderliğindeki Hür Subaylar Hareketi olarak bilinen askeri darbe girişimi ile Irak Krallığı yıkılmış, cumhuriyet ilan edilmiş ve Kral II. Faysal, başbakan Nuri Sait ve tüm kraliyet ailesi öldürülmüştür (Al-Hirmizi, 2003:30; Demirci, 1991:18). Irak'ta 1936 yılında Bekir Sıtkı, 1958'de Abdülkerim Kasım, 1963'te ve 1968'te Abdüsselam Arif ve Hasan El Bekir, 1979'da Saddam Hüseyin tarafından gerçekleştirilen ve bunların haricindeki başarılı ve başarısız birçok askeri darbe girişiminin en büyük etkeni ise Irak ordusu olmuştur. Nitekim bunu fark eden Saddam Hüseyin ordunun devlet yönetimindeki etkinliğini azaltmış, kendi güvenlik

örgütlerini oluşturmuş ve böylelikle iktidarını 24 yıl koruyabilmiştir (Bozarslan, 2012:146-147).

Kraliyet yönetiminin son dönemlerinde mevcut siyasi yönetim içerisindeki siyasi çekişmeler nedeniyle Irak Türkmenleri görece rahatlamış ve toparlanabilmişlerdi (Demirci, 1991:17). General Kasım dönemi Irak'ta İslamiyet öncesi Mezopotamya kültür ve geleneklerin yeniden canlandırılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Ancak Kasım yönetimi siyasi partileri kapatmış, görece özgür olan basını denetim altına almıştır (Wien, 2012:105, 108). Irak Cumhuriyeti 1959 yılında Bağdat Paktı'ndan ayrılmış; bu dönemde etnik milliyetçilik ve Sovyet etkisi Irak'ta hızla yayılmaya başlamıştır. İhtilalden umutlu olan Türkmenlerin General Kasım ve Abdüsselam Arif'in radyoda okuduğu darbe bildirisindeki gibi Irak'ın üç aslı unsurundan biri olarak kabul edilme ve Türkçe eğitim görme gibi beklentileri ise çok geçmeden boşa çıkmıştır (Demirci, 1991:19).

Türkiye ile Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'nın yapılmış olduğu 1946 yılı, Irak halkı için yaşam şartlarının oldukça zor olduğu, hükümete karşı olan tepkilerinse gün geçtikçe arttığı bir yıl olmuştur. Çeşitli şirketlerde çalışan, çoğunluğunu Türkmenlerin oluşturduğu işçiler, ücretlerin ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi için grevler yapmaya başlamışlardır. İlk olarak 28 Şubat 1946'da demiryolu işçi grevi, 5 Mart 1946'da Bağdat'ta matbaa işçileri grevi, son olarak da 1 Temmuz 1946'da Kerkük petrol işçileri topluca iş bırakma grevi yapmışlardır. İşçiler her akşam Gavurbağı Meydanı'nda yürüyüşler, toplantılar ve gösteriler yaparken greve öncülük eden kişilerin tutuklanma kararı çıkarılmıştır. Yapılan tutuklamalar grevi daha da alevlendirmiş, halkı ve polisleri karşı karşıya getirmiştir. 12 Temmuz 1946'da da Gavurbağı Meydanı'nda polisin halka otomatik silahlarla ateş açması çok sayıda kişinin yaralanmasına ve ölmesine sebep olmuştur (Saatçi, 2003:210; Demirci, 1991:17). Bu katliam Türkmenleri hem mevcut hükümetten uzaklaştırmış hem de iyice siyasi yalnızlığa itmiştir.

1958-1968 yılları arasında Irak'ta siyasi şiddet iyiden iyiye artmış ve katliamlara yol açmıştır. Esasen Irak'ta genellikle askeri darbe ile iktidara gelen rejimler Irak halkını Türkmenler, Asuriler, Kürtler ve Yahudiler gibi Arap olmayan unsurlardan "arındırma" çabasında olmuşlardır (Chatelard, 2012:370-371). Irak'ta bunca askeri darbe yaşanması ülkenin "Darbeler Ülkesi" olarak adlandırılmasını yersiz

kılmamaktadır (Polk, 2007:132). Yahudilere, Kürtlere, Asurilere, komünistlere ve Nasır yanlılarına yönelik gerçekleştirilen kıyımların (Bozarslan, 2012:144-145) yanında bu çalışmanın kapsamı dolayısıyla Irak'taki Türkmenlere yönelik katliamlardan ikincisine değinmek gerekirse söz konusu katliam 14 Temmuz 1959'da Kerkük'te gerçekleşmiştir (Al-Hirmizi, 2003; Saatçi, 2003:223-228). 14-16 Temmuz 1959'da Türkmenlere yapılan Kerkük katliamının temeli aslında geçmişte yaşanan olaylara dayandırılabilir. 1959 yılında Irak'taki cumhuriyet yönetiminin ilk yılını kutlamak amacıyla törene gelen Türkmenler, Türkiye'ye casusluk yapma, faşist ve gerici olma iddialarıyla sloganlara ve üç gün sürecek saldırılara maruz kalmışlardır. Bu günlerde sokağa çıkma yasakları yalnızca Türkmenlere uygulanmış ve bu zor zamanlarında işyerleri ve evleri yağmalanmıştır. Otuza yakın Türkmen'in öldürüldüğü ve çok sayıda kişinin yaralandığı bu büyük katliam Irak'ta ve Türkiye'de büyük yankı uyandırmış, devlet başkanı Abdülkerim Kasım da suçluların cezalandırılacağı yönünde açıklamalar yapmıştır. Ancak suçlular önce tutuklanmış, hükümleri verilmiş, ama cezaları ertelenmiş ve serbest bırakılmıştır. Bu haberler Türkiye ile ilişkilerin gerilmesine sebep olduğu düşünüldüğünden Irak hükümeti zamanla bu katliamla ilgili haberlerin Türkiye'ye ulaşmasını engelleyici yollara başvurmuştur. Suçluların cezalarını çekecekleri yönünde karar alınmasına rağmen bu kişilerin serbest dolaşması nedeniyle, kimliği meçhul Türkmenler, suçlu olarak gördükleri 40 kişiyi öldürerek intikam almaya çalışmışlardır (Saatçi, 2003:223-228). 1959 yılında gerçekleştirilen Kerkük Katliamı'nın ardından Irak'ta siyaset yapma ve dernek kurma imkanına sahip olamayan Türkmenler yurt dışında örgütlenmeye çalışmışlar ve ilk olarak da Türkiye'de Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'ni kurmuşlardır (Duman, 2011b:7).

Katliamların ardından Türkmenler bulundukları yerleri terk etmeyi düşünmüş; ama sonradan vazgeçmişlerdir. Kürtlerin Irak'ta sadece Arap ve Kürt etnik kimliklerinin olduğunu iddia ettiği, Türkmenleri yok saydığı belgelere karşılık, kendi varlıklarını kanıtlayıcı belgelerin düzenlenmesi için çalışma göstermişlerdir. 28-30 Ağustos 1960 tarihinde Kerkük'te, çevre illerin de katılımıyla Türkmenler ilk kez bir eğitim kongresi düzenlemişler, eğitim ve kültür alanındaki taleplerini sunmuşlardır (Saatçi, 2003:229). 1960 yılında Türkmen Kardeşlik Ocağı'nı kurmuşlar ve Irak'taki Türkmenler için buranın bir okul niteliği taşıması için hizmet etmişlerdir (Duman, 2011b:7). Türkmenler 1961 yılında da Türkçe-Arapça Kardeşlik Dergisini yayınlamış; siyasi, sosyal ve

iktisadi alanda atağa geçmişlerdir. Kerkük katliamının temelinde Kürtlerin olduğunun düşünülmesi ve Türkmenlerin kendilerini göstermeye başlaması Kürtlerle aralarında anlaşmazlığa sebebiyet vermiştir. Bu dönemde katliamın tekrar yaşanacağı düşüncesi ile esasen zorunlu göçlere tâbi tutulmuşlardır (Uzgel, 2017b:278).

General Kasım Şubat 1963'te kendisine yönelik düzenlenen bir suikastte hayatını kaybetmiştir. Kasım'ın devrilmesine yol açan bu suikast Marksizm ve Pan-Arabizmi sentezleme amacı güden sosyalist Arap siyasi hareketi olan Baas Partisi tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir (Roberts, 2011b: 1034). Irak'ta öğrenim gören Suriye Baas Partisi üyesi öğrenciler tarafından Irak'ta 1949 yılında kurulan ve 1952 yılında Suriye Baas Partisi'nin bir kolu olarak dizayn edilen Irak Baas Partisi kısa zamanda geniş çevrelere yayılma göstermişti. Soğuk Savaş yıllarına da denk gelmesi nedeniyle sosyalizmi Arap milliyetçiliği içerisinde uygulama hevesinde olan özellikle öğrenci kesimi bu hareketi kısa zamanda yaygınlaştırmış ve ordu içerisinde de destekçiler bulabilmiştir (Marr, 1985: 184). Baas yanlıları tarafından öldürülen General Kasım'ın yabancı petrol şirketlerinin faaliyetlerini kısıtlama girişimleri ve Kuveyt'e yönelik tehditleri kendisine karşı hem İngiltere'nin hem de Arap ülkelerinin cephe almasına neden olduğu da ifade edilmektedir (Demirci, 1991: 24). Öte yandan Kasım'ın devrilmesinde Amerikan istihbarat teşkilatı CIA'in en azından yardımcı bir rol üstlendiği de iddialar arasındadır (Polk, 2007:165).

General Kasım yönetiminin sona ermesinin ardından 1963 yılında Baasçı Abdüsselam Arif devlet başkanlığına, Hasan El Bekr başbakanlığa getirilmiştir. Irak'ta Mısır lideri Nâsır'ın çizgisine yakın bir politika izlemek isteyen Abdüsselam Arif, bu amacı için önünde engel olarak gördüğü Baas Partisi yanlılarını yönetim kademelerinden uzaklaştırması ve kendi dikta yönetimini kurması Baasçıları yeniden gizli bir faaliyet çabası içerisine sokmuştur. Abdüsselam Arif'in 1966 yılında bir helikopter kazasında ölümü üzerine de büyük kardeşi Abdurrahman Arif devlet başkanlığına getirilmiştir. Arif kardeşler döneminde Türkmenler ise yönetimle kurdukları sağlıklı iletişim sayesinde önceye nazaran daha rahat bir süreç geçirmişlerdir. Abdüsselam Arif döneminde 1959 yılında Türkmenlere yönelik gerçekleştirilen Kerkük Katliamı'nın sorumluları bulunup Kerkük'te idam edilmiş, kardeşi Abdurrahman Arif döneminde de çeşitli sosyal ve kültürel haklar tanınmıştır. Türkmen Kardeşlik

Ocağı'nın yayın organı olan Kardeşlik Dergisi'ne eski Türkçe'nin yanı sıra yeni Türk alfabesiyle bir de Türkçe kısım ilave edilmiştir. Dergide Türk düşünürleri ve kültürü Irak Türkmenlerine tanıtılmaya başlanmıştır. İleri gelen Türkmenler Türkmen Kardeşlik Ocağı vasıtasıyla Türkiye'den gelen heyetlerle görüşme yapma imkanına kavuşmuştur. Özetle 1963-1968 yılları arasında Irak Türkmenleri 1923'ten beri ilk defa vatandaşlık haklarından yararlanma imkanına kavuşmuşlardır (Saatçi, 2003:234-235; Demirci, 1991: 25-26).

Ancak Hasan El Bekr (1968-1979) ve Saddam Hüseyin (1979-2003) dönemlerinde Arap milliyetçiliği tekrar güçlü biçimde gündeme getirilmeye başlanmıştır (Wien, 2012: 105). Bu defa 17 Temmuz 1968 tarihinde Abdurrahman Arif'in sağladığı özgür ve güvenli ortamı iyi bir şekilde değerlendirip gücünü tekrar toplayan Baas Partisi bir darbe girişimi ile iktidarı ele geçirmiştir. Irak'tan cumhuriyet döneminde ilk beyin göçleri de bu dönemde başlamış I. ve II. Körfez Savaşları'nın ardından artarak devam etmiştir (Sassoon, 2012:379).

17 Temmuz 1968'de yeniden iktidara güçlü biçimde gelen Baas Partisi ülke içerisindeki azınlıkların tepkisini çekmemek için 24 Ocak 1970 tarihinde kültürel haklar paketi yayınlamıştır. Paket içerisinde Irak Türkmenlerini ilgilendiren önemli haklar da vardı. Bunlar Irak'taki Türkmen bölgelerinde ilkokullarda Türkmen dili ile eğitimin yapılacağı, Türkmen Kültür Müdürlüğü kurulacağı ve Enformasyon ve Kültür Bakanlığı'na bağlanacağı, haftalık bir gazete ile aylık bir derginin Türkmence çıkarılacağı ve Kerkük'te yayın yapan televizyonda Türkmence programların yayın süresinin uzatılacağı şeklindeydi (Demirci, 1991:29-31).

Baas yönetimi 16 Temmuz 1970 tarihinde Irak Arap Cumhuriyeti Anayasası'nı hazırlamıştır. Bu anayasanın dikkat çeken bazı maddeleri ise şöyledir:

“5-A: Irak Arab camiasının bir parçasıdır.

5-B: Irak halkı başlıca iki milletten meydana gelir. Bunlar Arab ve Kürt milletidir. İş bu anayasa, Kürtlerin milli haklarını ile diğer azınlıkların Irak'ın bütünlüğü içindeki meşru bütün haklarını tespit eder.

7-A: Resmi dil Arapçadır.

7-B: Kürtçe Kürt bölgesinde, Arapçanın yanında resmi lisan olacaktır.

19-A: Vatandaşlar cinsiyet, ırk, dil, içtimai soy veya din farkı gözetilmeksizin kanun önünde eşittirler.

19-B: Kanun hudutları içinde bütün vatandaşlara eşit fırsatlar sağlanır (Irak Arab Cumhuriyeti Anayasası, 1970:202-205).”

Anayasanın bu maddelerinde Irak halkında yalnızca Arap ve Kürt etnik grupların varlığı ön plana çıkartılırken; diğer etnik grupların varlığı ve dilleri yok sayılmıştır. Bunda temel itici güç ise Arap milliyetçisi Baas Partisi’nin yeni bir Irak inşa etmenin önünde geçmişte İngiliz ve Fransız kontrolünü engel gördükleri gibi söz konusu dönemde azınlık gruplarını engel görmeleri olmuştur (Tejel, 2012:91).

Baas Partisi’nin Irak’ta iktidar olduğu 1963 yılından beri, yönetim ile Kürtler arasındaki çatışmalara son vermek amacıyla; 1970 yılında Kürt liderler ile birtakım anlaşmalar yapma yoluna gidilmiş, parlamentoda kendilerini temsil hakkı sunulmuş ve 1974’te yürürlüğe girmesi koşulu ile özerklik verilmiştir. Ancak bu süreçte yaşanan bazı siyasi gelişmeler ve anlaşmazlıklar ile Kürt hareketi sekteye uğramış ve Kürtler ile Irak yönetimi arasında çatışmalar yeniden başlamıştır. Kürtler ile ilişkileri bozulan Irak yönetimi diğer azınlık grupları yanına çekmek istemiş ve bunun için Türkmenleri de ilgilendiren yukarıda sözü edilen “Azınlıklar için Kültürel Haklar” kararını kısa süre için uygulamaya koymuştur. Ancak bu hakların verilmesinden sadece bir yıl sora asimilasyon politikaları yeniden gündeme gelmiş ve haklar sağlıklı olarak kullandırılmamıştır. Türkmen eğitim ve kültür müdürlüklerine Baasçı kişileri atayarak Türkmenlere verilen hakları dolaylı yoldan ellerinden almıştır. Araplaştırma politikası için 1971 yılından sonra Türkmenlere çok fazla baskı yapılmış, açık yerlerde Türkçe konuşmak gibi ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda sahip olmaları gereken temel haklardan yoksun bırakılmışlardır (Yılmaz, 2006:133; Demirci, 1991:38).

Eğitim-öğretim, çalışma, gayrimenkul alım satım hakları kısıtlandığı gibi; yaşadıkları bölgeler Araplaştırılmaya çalışılmış ve dahası bu amaçla idari sınırlarında değişikliğe gidilmiştir. Rejim tarafından 1970-2003 yılları arasında Musul ve Kerkük’ten on binlerce Asuri, Kürt ve Türkmen sürgün edilmiş, Türkmenlerin oturdukları yerlere devlet teşvikiyle Arap aileler yerleştirilmiştir (Romano, 2005:432; Demirci, 1991: 34). Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın faaliyetleri Baas rejimi tarafından kısıtlanmış ve 1977 yılında feshedilen yönetim kademesine Baas yanlıları getirilmiştir (Duman, 2011b:7).

1968 yılındaki askeri darbe sonucunda devlet başkanı yardımcısı olarak görevlendirilen Saddam Hüseyin 1979 yılında kansız bir darbe ile Hasan El Bekir'i devirerek oturduğu başkanlık koltuğuna, 2003 yılına kadar sahip olmuştur (Oğuzlu, 2001: 14). 1980 yılında Şattül-Arap sınırının İran ve Irak arasında anlaşmazlığa sebep olması ve Irak'ın bölgeyi işgali ile başlayan I. Körfez Savaşı'nda Saddam Hüseyin "Ulusal Şart"ı ilan ederek Soğuk Savaş döneminde oluşmuş olan Doğu ve Batı Blokları'nın haricinde üçüncü bir alternatif olarak başlatılan Bağlantısızlık Hareketini benimsediğini belirtmiştir. I. Körfez Savaşı olarak kabul edilen İran-Irak Savaşı'nın bir galibi söz konusu olmadığı gibi sınırlarda da herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. Savaş iki ülkenin de petrol rezervlerine önemli derecede zarar vermiş, petrol üretiminin azalıp fiyatların artmasına sebebiyet vermiştir. 1980 yılında başlayan ve öngörülme-yen biçimde 8 yıl süren bu savaş (Wien, 2012: 113) her iki ülkenin hem ekonomisini hem de toplumsal yapısını çok olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bunlara ek olarak 1990 yılında Kuveyt ile Irak arasında başlayacak olan ve ABD öncülüğündeki Irak'ın işgalini de başlatacak olan II. Körfez Savaşı'nın sebebini oluşturmuştur (Sander, 2013:559-563). Tarihçi Polk, Irak'ın Kuveyt'e saldırısını "Amerikan Irak'ı" olarak adlandırdığı dönemin başlangıcı olarak kabul etmektedir (2007: 161).

1980 yılı Irak Türkmenlerinin ilk siyasi kuruluşu olarak nitelendirilen Irak Milli Demokratik Türkmen Örgütü (IMDTÖ)'nü Suriye'de kurdukları yıl olması dolayısıyla Türkmenlerin siyasi hayatında önemli bir başlangıcı temsil etmektedir. Nitekim bu oluşum Türkmenler için ilk defa bir siyasi hedefler bildirgesi yayınlamıştır. Söz konusu bildirge genel olarak tüm Türkmenlerin birleşmesini, Siyonizm'e ve sömürgeye karşı mücadele edilmesini, Irak'ta Türkmenlerin sosyal, kültürel ve siyasi haklarının artması için çaba gösterilmesini, Irak genelinde demokrasinin yayılmasını ve zorla yerinden edilen Türkmenlerin haklarının geri alınması için uğraş verilmesini içeriyordu (Duman, 2011b: 7-8). 1985 yılına kadar faaliyet gösteren oluşum yeterli destek ve kaynak bulamayınca ise faaliyetlerine son vermiştir.

Öte yandan 1980'li yıllar Türkmenler için idam cezalarının, baskıların, sürgünlerin, asimilasyonun yoğun olduğu en kötü yıllar olmuştur (Demirci, 1991:40). Ağustos ayında İran ve Irak arasında Körfez Savaşı'nın patlak vermesi ile 8 yıllık savaş sürecinde daha da yoğun baskılara maruz kalmışlardır (Yılmaz, 2006:129). I. Körfez

Savaşı döneminde havalimanı yapımı, otoyol yapımı gibi gerekçelerle Türkmenler köylerinden sürülmüş, evleri yıkılmış, tutuklamalar yapılmış ve çoğu zaman idam edilmişlerdir. Evlerinden sürülen, idam edilen ve cepheye gönderilen Türkmenlerin evlerine ve köylerine ya Araplar yerleştirilmiş ya da tamamen evleri yıkılarak yok edilmiş, askeri operasyonlarla tutuklamalar devam etmiştir (Uzgel, 2017a: 272). Irak hükümeti Türkmenleri yok saydığını ise 12 Ekim 1987 yılında yaptığı nüfus sayımı ile de belgelendirmek istemiştir. Halkın kendisini ya Arap ya da Kürt olarak nüfusa kaydettirebileceğini, başka bir kimliğin söz konusu olmadığına dair bir politika izlemiştir. Aslında hükümetin 1971 yılında uygulamayı düşündüğü ama aşırı tepkiler nedeniyle vazgeçtiği bu politikayı İran-İrak Savaşı sırasında uygulama şansı elde etmiştir. Türkmenleri yok sayan, onları Arap veya Kürt kimliği ile adlandırmaya çalışan Baas yönetimine karşı ilk tepki Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin ön ayak olması ile Ankara'da gerçekleşmiştir. Düzenlenen mitinglerde Türkmenlere yönelik baskı ve zulümler protesto edilmiştir. Ancak bu mitingler ve protestolar Türkmenlere yapılan zulümleri engellememiş; hatta 1988-89 yıllarında bazı Türkmen aileleri yerlerinden edilmiş, ileri gelen Türkmen aileleri idam edilmiştir. Irak deyim yerindeyse sınırda İran ile içeride ise Türkmenlerle savaşımıştır. Savaşta kazanan bir taraf olmadığı gibi; Türkmenler için çok ağır kayıpların verildiği bir savaş olmuştur (Şimşir, 2004:193-199).

İran- Irak arasında yaşanan ve sekiz yıl süren savaş, Irak'ı ekonomik olarak çok zor bir döneme sokmuştur. Ekonomik sıkıntıların yaşanması ve sonucunda bir başarının elde edilememesi Irak halkının Saddam Hüseyin'e olan güvenini sarsmıştır. İran'la girdiği savaş sonlandıktan iki yıl sonra, 1990'da Baasçı lider Saddam Hüseyin bu kez petrolü sebebiyle Kuveyt'i tarihsel olarak Irak'ın bir eyaleti olduğu ve kaçak şekilde Irak petrolünü çıkardığı gerekçesiyle işgal etmiş ve karşısında ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerini bulmuştur (McNeill, 2013:750). Irak'ın Arabistan'a saldırı tehdidine karşı oluşan bu birlik, 1991'de Irak'a savaş açmış, Irak ile yapılan ticareti durdurmuş, ambargo koymuş, her türlü haberleşme, telekomünikasyon, su ve elektrikten mahrum bırakmıştır (Sander, 2013:569-570). Ekonomik ve sosyal anlamda kısıtlanan ve zor durumda bırakılan halk tüm savunma gücünü kaybetmiş ve Irak müttfiklere teslim olup Kuveyt'i boşaltana kadar savaş devam etmiştir. Bozarslan'a göre (2012:143) Irak Baas rejimi I. ve II. Körfez Savaşları'ndaki en az 500.000 yerinden edilen savaş mağduru ve

savaş meydanlarında hayatlarını kaybeden on binlerce kişinin baş sorumlularındandır. Bunun yanında henüz birincisinin üzerinden iki yıl gibi kısa bir süre geçmesinin ardından gerçekleşen II. Körfez Savaşı 1990'lı yıllar ile birlikte Irak'taki orta sınıfın ekonomik anlamda çökmesinin de başlangıcını teşkil etmiştir (Sassoon, 2012:379).

1990 yılında ABD'nin daha önceden Irak lideri Saddam ile olan ilişkisinin Saddam tarafından işgale onay şeklinde yanlış olarak algılanması neticesinde patlak veren Körfez Krizi'nden sonra (Polk, 2007:161) müttefik güçler Irak'ta bir güvenli bölge oluşturmaya karar vermişler ve Irak'ı 36. paralelden ikiye ayırmışlardır. 36. paralelin üst kısmı güvenli bölgesi diye adlandırılarak merkezi yönetimden ayrı bir yönetime bırakılırken, bu paralelin altı Saddam yönetimindeki Bağdat hükümetine bırakılmıştır. Güvenlik bölgesi olarak belirlenen 36. paralelin üst kısmına Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) adı verilmiştir. Ardından Irak'ta çıkan ayaklanmalar neticesinde Türkiye sınırına gelen yarım milyon göçmen nedeniyle Türkiye'nin söz konusu göçmenlere yiyecek ve barınak sağlanması talebi üzerine ABD, İngiltere ve Fransa öncülüğünde Huzuru Temin Harekâtı düzenlenmiştir. Göçmenler ülkelerine dönmeye razı edilmiştir. Bu harekât güçleri Türkiye'de İncirlik ve Batman-Pirinçlik'te üslenmiş ve Türk kamuoyunda Çekiç Güç olarak tanınmıştır (Akşin, 2012:282).

Türkmenlerin %90'ının yaşadığı bölgeler 36. paralelin alt kısmında yer almaktadır ve yıllardır Bağdat yönetiminden gördükleri zulümler bu güvenli bölgenin oluşturulması ile daha da katlanmıştır. IKBY bölgesinde yaşayan Türkmenler de zulümlerden kurtulamamıştır. 18 Mart 1991'de ayaklanmaya başlayan Kürt militanlarını durdurmak maksatlı harekete geçen Irak ordusu 26 Mart'ta Tuzhurmatu, 27 Mart'ta Kerkük, Erbil, 28 Mart'ta Altinköprü'yü ele geçirmiştir. Türkmen şehirlerine yapılan baskınlarda çok sayıda sivil evlerine bomba düşmesiyle veya ayaklanmalara katıldıkları iddialarıyla kurşuna dizilmiştir. Sayıları 15 bine yakın Türkmen Nisan 1991'de Türkiye'ye, 7 bine yakını İran sınırına ulaşmayı başarabilmişken; 17 bine yakın Türkmen de yolculukları esnasında hayatlarını kaybetmiştir. Türkiye, Irak'taki savaş ve terörden kaçıp gelen Kürt ve Türkmen halka iltica hakkını vermiştir. Bu göçler Türk halkını da ayağa kaldırmış, Irak hükümetine karşı sloganlar atılmış, tepkiler ortaya konulmuş ancak bunlar yapılan zulümleri durdurmaya yetmemiştir (Saatçi, 2003:264-271).

Türkmenlere yapılan zulümler 2000 yılında eğitim alanında uygulanarak devam etmiştir. Türkmen okullarında Arapça ve Kürtçe derslerin verilmesi de zorunlu hale getirilmiştir. Yayın ve haberleşme kanalında da baskılara yönelmişler; radyo ve televizyonlarda Türkmence programların yanı sıra Arapça ve Kürtçe yayınların da yer alması zorunlu hale getirilerek Türkmen halk asimilasyona maruz bırakılmıştır (Saatçi, 2003:272-276).

Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali neticesinde patlak veren ve Irak'ın işgalinin başlangıcını teşkil eden II. Körfez Savaşı sonrasında Türkmenler o zamana kadar yalnızca kültürel ve sosyal olarak varlıklarına kanıtlamaya çalışmışlar, istedikleri sonucu alamayınca bu kez siyasi olarak kendilerini göstermenin yollarını aramışlardır. Savaştan sonra ekonomik ve sosyal alandaki olumsuzluklar halkı Irak hükümetine karşı iyice cephe aldirmiş ve muhalif gruplarda artış meydana gelmiştir.

Bu dönemde Türkiye'de siyasi örgütlenme arayışına giren Irak Türkmenleri 1988 yılında Muzaffer Arslan'ın liderliğinde Irak Milli Türkmen Partisi'ni (IMTP) kurmuşlardı. 1991 yılında Irak'ın kuzeyinde söz konusu güvenli bölgenin oluşturulmasının ardından IMTP çalışmalarını Irak'a kaydırmış ve rejim karşıtı grupların Erbil'de oluşturduğu Irak Ulusal Kongresi'ne katılarak rejimi devirmeyi amaçlamıştır. Irak'ın kuzeyinde yeni oluşturulan siyasi yapılanma içerisinde kendisine yer edinmeye çalışan Türkmen hareketi Arap ve Kürt gruplarla birlikte hareket eden yeni Türkmen örgütlerinin ortaya çıkmasıyla etkisiz olmaya başlamıştır (Duman, 2011b: 8).

1960'ta Kardeşlik Ocağı'nın bir fikir kulübü olarak kurulmasına dek Irak'ta siyasal, sosyal veya kültürel bir kuruluşları olmayan Türkmenler ciddi anlamda ilk kez 1990'lı yıllarda siyasi olarak örgütlenmeye başlamışlar ve kendilerini temsil edebilmek için birlikte hareket etmeyi hedefleyen siyasi partiler kurmuşlardır (Duman, 2011a). Çeşitli siyasi partiler kurmaya başlamışlar, daha sonra kurdukları partileri tek bir çatı altında toplama kararı vererek 24 Nisan 1995'te Erbil'de, 1990'lardan önce Irak'ın içişlerine karışmama politikası sebebiyle Türkmenlere mesafeli davranan ancak Bağdat'ın otoritesinin ortadan kalkmasıyla birlikte ilgisini artıran Türkiye'nin girişimiyle Irak Türkmen Cephesi'ni (ITC) kurmuşlar ve siyasi faaliyetlerini bu çatı altında birleştirmişlerdir (Uzgel, 2017b: 279).

Irak Türkmen Cephesi'nin temel amaçlarına bakılacak olursa;

- “Türkmenlerin yerel ve merkezi yönetimde etkili bir şekilde temsilini sağlamak,
- Türkmenlere yönelik baskı ve tehditleri bertaraf etmek,
- Türkmen halkının ihtiyaçlarını gidermek ve sorunlarına çözüm bulmak,
- Bölgedeki çatışmaların sona erdirilmesine ve sorunların diyalog yolu ile çözümüne katkıda bulunmak,
- Irak'ta insan hak ve özgürlüklerine saygılı, başta Türkmenler olmak üzere Irak halkını oluşturan milletlerin meşru haklarını güvence altına alacak demokratik, parlamenter bir rejimin tesisini sağlamak için var olan Türkmen mücadelesini güçlendirerek devam ettirmek ve daha ileriye götürmek,
- Her türlü kaba kuvveti ve silahlı eylemi reddederek, Türkmen toplumunun hak ve özgürlüklerini elde etmek” olduğu görülmektedir (Duman, 2012a: 55-56).

Bu amaçları ile Irak Türkmen Cephesi gerek Irak'ın içindeki gerekse Irak'tan göç etmiş olan Irak dışındaki Irak Türkmenlerinin koruyucusu olan siyasi bir organizasyondur. Irak Türkmenlerinin temsil yeteneği bakımından en teşkilatlı kuruluştur (Duman, 2012b). Siyasi faaliyetlerin yanında Türkmenlerin eğitim, sağlık, kültür gibi sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını ve diğer faaliyetlerini de üstlenmiştir. Eğitim alanında Irak Türkmen Cephesi önderliğinde yeni nesillere kültürel aktarım gerçekleştirmek maksadıyla Türkmen okulları açılmıştır. Yeni nesillerin Türk milli kültürünü öğrenmeleri ve sürdürülebilmeleri için Türkçe eğitimler verilmiş, spor ve kültür merkezleri açılarak her alanda ilerlemenin önemine dikkat çekilmiştir. Türkmenlere sosyal yardım maksadıyla sağlık kuruluşları ve dispanserler kurulmuş ve ekonomik olarak zor durumda bulunan kimselere sosyal yardımlarda bulunulmuştur. Irak Türkmen Cephesi Türkmenlerin maddi ve manevi koruyucusu konumunda bulunmaktadır. Ayrıca Türkmenler için önem arz eden belirli günlerde kutlamalar organize etmekte, evlenme ve sünnet törenlerinde toplu kutlamalar yaparak kültürel etkileşim ve paylaşımın artması için çabalamaktadır. Türkmenlerin önemli sanatsal ve anıtsal yapılarının bakım ve onarımı ile de ilgilenerek Türkmenlerin kültürel mirasına sahip çıktığı ifade edilebilir (Celepoğlu, 2006: 174-176).

Irak'taki Türkmen politikaları Türkiye'de de büyük yankı uyandırmış, Irak Başkonsolosluğu önünde protestolar yapılmıştır. Protestolar sırasında Irak Başkonsolosluğu'ndan güvenlik görevlisi olan bir kişi protestoculara ateş açmış ve iki gencin ölümüne sebep olmuştur. Katilin Türk hükümetine uzun süre teslim edilmemesi, sonra silahıyla teslim olması Türkiye ve Irak arasında gerilime neden olmuş, Türkiye Irak ile resmi kanallardan diplomatik ilişki içine girmemiştir. Hatta daha sonra Türkiye

hükümeti Bağdat'taki büyükelçisini geri çekmiş, yedi yıl atama gerçekleştirmemiştir. Birleşmiş Milletlerin de girişimleri ile Türkiye Bağdat'a 2001 yılında yeniden büyükelçi atamıştır (Şimşir, 2004:209-227).

3.4. 2003 İşgali Sonrasında Türkmenler

II. Körfez Savaşı (1991) sonrası BM kararları ile Irak'a uygulanan ekonomik ambargolar Irak halkına sıkıntı yaşatırken Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanmalar çıkmaya başlamıştır. Irak askeri birlikleri sert şekilde isyanları bastırmaya girişmiş ve sayıları milyona varan bir mülteci sorunu baş göstermiştir. Esasen özünde Saddam rejiminin devrilmesini hedefleyen ambargo kararları Saddam'ın karşı mücadele için daha da fazla silah satın almasına yol açmıştır (Polk, 2007:176-177). Saddam, Irak'ın silahlanma programlarının durdurulması konusunda BM yetkilileri ve ABD önderliğindeki koalisyon ile de anlaşmazlıklar yaşamaya başlamıştır (Sander, 2013:570). Saddam rejiminin kitle imha silah sahibi olmaya çalıştığı, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen uçaklı terör saldırılarını üstlenen El-Kaide Örgütü'ne yardım ve yataklık yaptığı, örgüte kitle imha silahı sağladığı gibi suçlamalar öne sürülmüştür. Saddam Hüseyin'in söz konusu iddialar neticesinde BM Silah Denetçilerinin ülkede denetleme yapmasına izin vermemesi neticede şüphelerin artmasına zemin hazırlamıştır (Güngör, 2014:27). Nihayetinde ise 49 ülkenin desteklediği söylenen ancak Amerika ve İngiltere öncülüğündeki koalisyon güçleri tarafından Irak'a harekât girişimleri başlamıştır (Yeşilyurt, 2017a: 405). Ancak Saddam'a yöneltilen bu suçlamaların hiçbirinin doğru olmadığı ilerleyen dönemde ortaya çıkmıştır (Polk, 2007:182).

'Irak'ın Özgürleştirilmesi Operasyonu' isimli harekât ile 20 Mart 2003'te müttefik güçler tarafından Irak'ın işgal süreci başlamıştır. Müdahale esnasında işgal güçleri bireysel intihar saldırıları dahil olmak üzere birçok direniş hareketiyle karşılaşmış ancak yüksek teknolojik donanımına sahip olmaları nedeniyle askeri düzenin tamamen kaybolduğu Irak'ı ele geçirmişlerdir. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush 16 Nisan 2003'te Irak'ın "kurtarıldığı"nı ilan etmiştir (Polk, 2007: 190). Irak, Nisan 2003-Haziran 2004 tarihleri arasında sırasıyla ABD'li General Jay Garner ve eski bir diplomat olan L. Paul Bremer III başkanlığındaki bir Geçici Koalisyon Yönetimi ile yönetilmiştir. Pek bir başarı gösteremeyen ve siyasal sorunları sürekli askeri çözümle

çözmek isteyen Garner'ın yerine genel vali olarak atanan Bremer yönetimine Iraklı grupları katmakta ilk başta yavaş davranmış ancak gruplar danışma göreviyle bu katılımlara yanaşmayınca yönetim konseyi olarak bir konsey oluşturmuştur. 25 kişiden oluşan bu yönetimde Songül Çabuk da Türkmenlerin temsilcisi olarak tek başına yer almıştır (Polk, 2007:201).

Geçici Koalisyon Yönetimi 16 Mayıs 2003'te yayınladığı kanun ile eski Irak ordusunu dağıttıktan ve bürokrasideki Baas Partisi mensuplarını görevlerinden sonra adı geçen Irak Yönetim Konseyi'ni kurmuş ve Haziran 2004'e kadar faaliyet gösteren Konsey, resmi adıyla Geçici İdari Yasa adıyla yeni anayasal sistemin esaslarını belirlemiştir (Polk, 2007:202). Irak yönetimi bu yasa doğrultusunda 28 Haziran 2004'te ABD ve koalisyon güçlerinden oluşan Irak Geçici Hükümeti'ne devredilmiştir. Bu geçici hükümette de Ömer Mendan Bilim ve Teknoloji Bakanı olarak tek Türkmen bakan olmuştur. Bu durum ABD'nin Türkmenleri yeni oluşturulan Irak siyasetinde görmezden geldiği şeklinde okunmuştur (Duman, 2011a :26). 30 Ocak 2005 tarihinde genel seçimler yapıldıktan sonra Celal Talabani Nisan 2005'te devlet başkanı seçildi. Mayıs 2005'te de İbrahim Caferi'nin başbakan olduğu bir geçiş hükümeti kurularak yeni anayasa çalışmaları başlatıldı. Nihayetinde Irak'ı federal bir cumhuriyet olarak tanımlayarak ve Kürt Bölgesel Yönetimini tanıyarak işgal sonrası yönetimi belirleyen yeni anayasa 15 Ekim 2005'te referandum sonucu kabul edildi (Yeşilyurt, 2017b: 410). Caferi hükümetinde de Caferi'nin partisi Birleşik Irak İttifakı listesinden meclise giren 5 Türkmen milletvekilinden Casim Muhammed Cafer İmar ve İskân Bakanı olarak görevlendirilmiştir (Duman, 2011a: 26).

24 yıllık iktidarında ülkeyi maceraperest politikalarla çok kötü bir şekilde yönettiği yaygın şekilde kabul edilen ve Baas Partisi mensupları dahil herkesin tahtından inişini sevinçle karşıladığı Saddam Hüseyin (Nakip, 2012:95) 13 Aralık 2003'te Tikrit'te yakalanmış, yargılanmış ve insanlığa karşı suçlar işlediği gerekçesiyle 30 Aralık 2006 tarihinde asılarak idam edilmiştir (Deutsche Welle, 2006, <http://www.dw.com/tr/saddam-h%C3%BCseyin-idam-edildi/a-2520000>, Erişim Tarihi: 27.02.2017; Pirinççi, 2015:125). Bu dönemde Irak halkı savaşın ekonomik, sosyal ve siyasal birçok olumsuzluğu ile başa çıkmak zorunda kalmıştır. Yetersiz beslenme, hastalıklar ve hastalıklara yeterli ilaç bulunamaması ve siyasi istikrarsızlık Irak için

olumsuzlar meydana getirirken, maddi yatırımlarda güvensizlik gibi çevre ülkeleri ve dünya piyasasını yakından ilgilendiren olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir (Polk, 1991:191-192).

Irak'ın kabul edilen Geçici Anayasası Türkmenler için önemli olumsuzluklar içermiştir. Nitekim bu anayasada Türkmenler Araplar ve Kürtler gibi yeni kurulacak devletin aslı unsurları olarak değil Asuriler gibi sayıca çok az olan gruplar gibi idari ve kültürel 'azınlık' olarak tanımlanmıştır (Duman, 2011a: 26). 2005 anayasası aynı zamanda Kuzey Irak'ı "Kürt Özerk Bölgesi" olarak adlandırmıştır (Güngör, 2014: 28-29).

Aralık 2005'te ilk parlamento seçimleri ile Irak'ta istikrarsız hükümetler dönemi başlamıştır. 2006'da iyiden iyiye artış gösteren işgal ve yönetim karşıtı direniş hareketleri ülkeyi iç savaşın içine sokmuştur (Tripp, 2008:303). Bugün geline nokta Iraklılar kendilerini Irak Cumhuriyeti vatandaşı olarak görmekten daha ziyade diğer etnik veya mezhep grupları tarafından mağdur edilmiş belirli toplumsal grupların üyeleri olarak görmektedirler (Chatelard, 2012:378). ABD'nin 2011 yılında askerlerini ilk etapta geri çekmesi de Irak'taki hükümetlerde pamuk ipliğiyle birbirlerine bağlı tutulan gruplar arasındaki ilişkilerin kopmasına zemin hazırlamıştır (Nakip, 2012:95). Esasen işgalden sonra etnik ve mezhepsel siyasetin Irak'ta giderek artış göstermesi ve güvenlik sorununun hiçbir zaman çözülemediği bu yeni dönemde işgal güçleri Irak'ı denetim altına alamamışlardır (Yeşilyurt, 2017b: 410). Irak, işgal sonrasında Sünni ve Şii mezheplerine bağlı silahlı grupların işgal güçleriyle ve kendi aralarındaki çatışmaları nedeniyle kanlı bir çatışma alanı haline dönmüştür (Güngör, 2014: 29).

Söz konusu güvenliksiz terör ortamı Türkmenlerin tapu kayıtlarının bulunduğu binaların yakılması ve neticede varlıklarını ispat edecek resmî belgelerin yok olmasına sebep olmuştur (Yılmaz, 2006:136). ABD 2010 yılında askerlerini geri çekmiş olmasına rağmen DAESH ile mücadele kapsamında yeniden Irak'a asker konuşlandırmaya devam etmiştir ve bugün de geçmişteki çapta olmasa da Irak'taki ABD askeri personel varlığını devam ettirmektedir (Kalin, 2016). Ancak, söz konusu güvenliksiz ortam nedeniyle çok sayıda insan yaşamını kaybetmeye devam etmektedir. ABD askeri unsurlarının ülkede varlığının da yokluğunun da güvenliği sağlamadığı değerlendirilmesi bu nedenle yanlış olmayacaktır (Nakip, 2012:95).

Irak'ta ABD işgalinin ardından oluşturulan hükümetlerde mezhep farklılıkları sebebiyle ülke hatta bölge çapında da mezhep farklılığı artış göstermiştir (Sinkaya, 2016: 21). İşgalin ardından Irak halkı içinde mezhep çatışmaları artmış ve otoriter Saddam yönetiminin ardından da tam olarak bir istikrar sağlanamamıştır. Esasen devlet mekanizması zor kullanma ve ekonomik kaynakları kullanma tekeli kaybetmiş ve geri kazanma çabasını sürdürmektedir. Direniş hareketleri, terör faaliyetleri ve Iraklı siyasiler arasındaki görüş farklılıkları istikrarı engellemeye devam etmiştir (Chatelard, 2012:378).

İşgal sonrasında ilk defa 2005 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerde Irak'ın demokratik seçimle göreve gelen ilk başbakanı olan Nuri El Maliki ile Irak toplumunda yeni umutlar yeşermiştir. Maliki hükümetini güvenlik, sağlık ve alt yapı başta olmak üzere acil ve büyük önem arz eden kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi görevleri bekliyordu. Ancak atanan bakanların kendi patronaj sistemlerini oluşturarak özellikle yakın oldukları paramiliter silahlı grupların güç temerküz etmelerini sağlayan faaliyetlerde bulunmaları hükümetin önceki dönemlerden farklı icraat yerine getiremeyeceği endişesinin baş göstermesine yol açmıştır (Tripp, 2008:303).

Bu yeni dönemde Türkmenler de tüm etnik gruplar gibi Irak'ın yeni siyasi hayatında belirleyici bir aktör olarak yer almayı ummuşlardı. Ancak Türkmenlerin siyasi çatısı ve temsilcisi olan Irak Türkmen Cephesi'ne ve üyelerine yapılan baskı ve şiddet devam etmiştir. Türkmenlerin nüfus kayıtlarının bulunduğu devlet dairelerine baskınlar düzenlenerek nüfus kayıtları yok edilmeye ve Türkmen varlığının azınlık olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Kuzey Irak Özerk Bölgesi'ne bağlanma konusunda da Türkmenler siyasi olarak varlıklarını kanıtlamaya çalışmışlar ve direnişleri sonucu IKBY'ye bağlanmamışlardır. Türkmenler Saddam yönetimi devrildikten sonra sosyal ve siyasi olarak özgürlüklerine kavuşmayı beklerlerken yeni yönetimde de umduklarını bulamamışlardır. (Yılmaz, 2011:234-236).

Türkmenler arasındaki anlaşmazlıklar ve özellikle farklı dinsel kimlikler nedeniyle Irak Türkmen Cephesi'nin etkinliği de sınırlı kalmıştır (Uzgel, 2017a: 272; 2017b: 280). Örneğin 2005 yılındaki parlamento seçimlerinde Türkiye'de Irak'taki seçimler için kayıtlı 4187 seçmenin sadece 2500'ünü Irak Türkmen Cephesi alabilmiştir. 2005 yılında Türkiye'deki Türkmen sayısının 40.000 civarında olduğu

dikkate alındığında sadece 4187 kişinin kayıtlı seçmen olarak gözükmesi dikkat çekicidir. Kendilerine bunun nedeni sorulan Türkmenler ise seçimlere katılmanın ülkelerindeki Amerikan işgalinin meşrulaştırılması anlamına gelmesini gerekçe olarak ileri sürmüşlerdir (Danış, 2009:508-510).

Irak'taki insan güvenliği geçmişte olduğu gibi bugün de belirsizlik ve düzensizlik arz etmektedir. İşgal sonrasında halkın sağlık, gıda, elektrik ve su gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada dahi büyük sorunlar yaşaması güvenliğin de tam olarak bugün dahi tesis edilememesine zemin hazırlamıştır (Tripp, 2008:289). İnsan hareketliliği, yönetimin alt-egemen birimlere bölünmüş olması ve kontrol noktaları, güvenlik duvarları ve kayıt sistemi gibi uygulamalar dolayısıyla kısıtlanmış durumdadır. Daha da önemlisi Irak nüfusunun etnik, toplumsal ve sınıf ekseninde tasnif edilmesi esasen bu süreci başlatmış olan milislerin ve diğer silahlı grupların varlığını devam ettiren itici güç konumundadır (Chatelard, 2012:376). Irak'ın idari sistemindeki vilayetlerin federasyon talep ederek özerk bir yapıya kavuşma arzuları da bölünmüşlüğü artırmaktadır (Nakip, 2012:97, 99). Irak yönetiminin ülke toprakları üzerindeki hâkimiyetinin zayıf olması, ülkenin genel siyasetini belirlemesi noktasında da en büyük engel olmakta ve diğer devletler ile birlikte devlet dışı aktörler olan aşiretlerin ve terör örgütlerinin etkisinin artmasına sebep olmaktadır (Sinkaya, 2016:12, 16).

Irak sürekli olarak büyük ve küçük çapta çok sayıda terör örgütü ile mücadele halinde olmuştur. Irak'ta yakın dönemde sürekli olarak varlıklarını kanıtlamaya ve korumaya çalışan Irak Türkmenleri El Kaide, Hizbullah, PKK gibi terör örgütlerinin meydana getirdiği kaos ortamlarında yaşam mücadelesi verdikten sonra son olarak da 2014 yılında DAESH tehdidi ile karşılaşmıştır. Sünni İslam'ı savunduğunu iddia ederek hilafete dayalı bir 'İslam Devleti' ilan eden DAESH terör üretmeye başlamış ve kendi görüşlerini benimsemeyen tüm kesimlere karşı şiddet uygulamıştır (Duman, 2016a: 44). DAESH'in Irak'ta verdikleri büyük maddi zararlar ve insan kayıpları özellikle Türkmenlerin yaşam alanını daraltmış ve yaklaşık 600 binden fazla Türkmen göçe zorlanmıştır (Duman, 2016b: 7).

DAESH'in Irak'ta neden olduğu en büyük etkiyi insani alanlarda görmek mümkündür. Nitekim DAESH ile süren savaşta yaklaşık 60 bin kişi hayatını kaybetmiş, büyük çaplı demografik değişimler yaşanmıştır. Toplamda 4,3 milyondan fazla insan

DAEŞ baskısıyla ülke içinde göç etmiştir. DAEŞ ile savaşmak için silahlanan gruplar mevcut güvensizlik ortamını istemeden de olsa artırmışlardır. Türkmenler de DAEŞ ile mücadele için silahlanan gruplardan olmuştur. ITC lideri Erşat Salih 2014 yılında Türkmenlerin kendilerini koruması için silahlanması çağrısında bulunmuştur (T24, 2014, <http://t24.com.tr/haber/turkmenler-iside-karsi-silahlanmaya-basladi,261390>, Erişim Tarihi: 16.01.2018). Toplamda ise güvenlik algısı Irak'ta DAEŞ ile birlikte tekrar sarsılmıştır. DAEŞ'in Irak'ta neden olduğu siyasi ve etnik en büyük etki DAEŞ'in Sünni grupların temsilciliğini yaptığı iddiasıyla faaliyetler gerçekleştirmesi nedeniyle yapılan kısımlardan Sünnilerin sorumlu tutulması olmuştur. Türkmenlerde mezhep kimliği etnik kimlikten sonra gelmesine rağmen kendi içlerinde mezhep ayrılıklarına düşmüşlerdir (Duman, 2018).

2003 işgalinden sonra Irak'taki istikrarsız durum, çatışmaların ya doğrudan ya da iki taraf arasında arada kalmaktan dolayı dolaylı olarak tarafı olan Türkmenler için de büyük olumsuzluklar yaratmaya devam etmektedir. DAEŞ'in 2014 Haziran'ında Irak topraklarının yaklaşık olarak üçte birinde kontrol sağlamasıyla birlikte DAEŞ'in varlığından en büyük zararları gören kesimlerden olmuşlardır. Türkmenler bir yandan DAEŞ ile kendi aralarındaki, öte yandan IKBY ile Bağdat arasındaki, bir diğer yandan da mevcut çok taraflı etnik ve mezhepsel çatışmaların arasında kalarak bir nevi üç cepheli bir savaşın içine düşmüşlerdir. Mevcut durumda da DAEŞ'in ne Türkmenlerin yaşadığı bölgelerden ne de Irak'tan tamamen silinemediği görülmektedir (Duman, 2016a: 43).

Türkmenlerin Irak'taki siyasi yaşamlarında karşılaştıkları en büyük sorun tek başlarına bütüncül bir siyasi aktör olarak görülmemeleri olagelmıştır (Duman, 2012b). Bunda ülkedeki siyasi bölünmüşlüğü yanı sıra kendi aralarındaki bölünmüşlük ve siyasi tecrübesizlik de büyük önem arz etmektedir. Duman'a göre Türkmenler Irak'ın siyasi anlamda en tecrübesiz kesimi olarak nitelendirilebilir (2011:27). Bu durum geçmişte de çok farklı değildir. 1968 yılında Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi olarak atanan Pertev Subaşı'nın 29 Ağustos 1968 tarihli raporundaki bilgilere göre Türkmenler arasındaki dayanışma eksikliği, kendine güvensizlik, lidersizlik ve mezhep farklılığı temel zaafalarını oluşturmaktaydı (Şimşir, 2004:163).

7 Mart 2010 seçimlerinde Irak Parlamentosu'nda en yüksek sayıda temsile ve bakanlığa kavuşan Türkmenler işgal sonrasındaki iki seçim döneminin ardından ilk defa görece iyi bir temsil durumuna erişmişlerdir (Nakip, 2012:98-99). 2010 seçimlerinde Irak Türkmen Cephesi Vilayetlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile 2003 sonrasında ilk defa bir bakanlık elde edebilmiştir (Duman, 2011a: 27). Genel seçimlerin ardından Irak Türkmen Cephesi Irak siyasetinde daha etkili olabilmek için yoğun biçimde çalışmalara başlamış ve ilk iş olarak parlamento içerisindeki Türkmen milletvekilleriyle bir grup oluşturmuştur. Öte yandan Türkmen Eğitim Müdürlüğü kurulması için çalışmalar gerçekleştirmiştir. ITC kendi iç yapılanmasında da yenilenmeye gitmiştir. Bununla birlikte özellikle yerel siyasette daha etkin olabileceği değerlendirilen ITC'nin teşkilat yapısında bu yönde değişikliklerin gerektiği ifade edilmektedir (Duman, 2011b: 32).

30 Nisan 2014 tarihinde Irak'ta gerçekleşen genel seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Fuad Masum Haydar El Abadi'yi hükümeti kurmakla görevlendirmiş ve böylece Irak'ta Maliki dönemi sona ermiştir. Bu seçimlerde ITC'nin bütün çabalarına rağmen Türkmenlerin katılımı ise beklenen düzeyde olmadı ve 10 milletvekili çıkarabildiler (Anadolu Ajansı, 2014, <http://aa.com.tr/tr/dunya/irak-ta-resmi-secim-sonuclari-aciklandi/158389> , Erişim Tarihi: 16.01.2018).

25 Eylül 2017 tarihinde Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde bağımsızlık için yapılan ve IKBY iç siyaseti için önemli değişimlere yol açan tartışmalı referandum ise Irak Türkmenleri için de önemli bir gelişme olmuştur. 16-17 Mayıs 2017 tarihlerinde tüm Türkmen siyasi parti ve kuruluşları tarafından Bağdat'ta gerçekleştirilen Birleşik Irak'ta Türkmenlerin Geleceği başlıklı toplantı bunun ilk adımı niteliğindedir. Farklı mezheplerden ve siyasi hareketlerden oluşan Türkmen Yüksek Koordinasyon Kurulu oluşturulması ile 2003 yılından itibaren belki de ilk kez Türkmenler Irak siyasetinde etkili olabilen bir siyasi mekanizma kurmuş oldular. Türkiye de Türkmen Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun oluşturulmasını memnuniyetle karşılamış ve 29 Ekim 2017 tarihinde kurul üyeleri Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı tarafından ağırlanmıştır. Tüm bu gelişmelere ek olarak IKBY'nin tartışmalı referandumu gerçekleştirmesi ile Türkiye-Irak ilişkilerinde gözlemlenen yakınlaşma da Irak Türkmenleri için bir fırsat niteliği taşımaktadır. Nitekim Türkmenler arasında bir çıkış arayışı olduğu da gözlemlenmektedir (Duman, 2016b: 24;2017).

Son olarak Irak Başbakanı Haydar El-Abadi 17 Kasım 2017 tarihinde terör örgütü DAESH'in elindeki son Irak toprağı Suriye sınırındaki Rava'nın da alınmasıyla birlikte Irak topraklarının örgütten tamamen temizlendiğini ilan etmiştir (Deutsche Welle, 2017, <http://www.dw.com/tr/ibadi-irakta-i%C5%9Fide-kar%C5%9F%C4%B1-sava%C5%9F-bitti/a-41724467> , Erişim Tarihi: 28.01.2018). Siyaset, güvenlik, ekonomi ve toplum gibi bir ülkenin tüm alanlarına sirayet etmiş olan DAESH'in Irak'tan temizlenmiş olması şüphesiz bu etkilerin de aynı anda kökten sona erdiği anlamına gelmemektedir. Irak'ta 3,5 yıl gibi bir süre boyunca ele geçirdiği topraklarda kendince bir idari yönetim uygulayan ve askeri varlık gösteren bir terör örgütü olan DAESH'in askeri olarak sona erdirilmiş olması şüphesiz ideolojik ve toplumsal olarak sona erdiği anlamına gelmemektedir (Duman, 2018). Bu nedenle Mayıs 2018'de gerçekleştirilecek olan genel seçimlerin ardından kurulacak hükümetin bu ortamı dikkate alarak kapsayıcı politikalar geliştirmesi, toplumsal güvenliği tesis etmesi ve etkin bir idari yönetim uygulaması büyük önem taşımaktadır.

Çalışmanın son bölümü olan bir sonraki bölümde Irak Türkmenlerinin yukarıda genel bir resmi çizilmeye çalışılan ülkelerinden Türkiye'ye olan zorunlu göç sürecini ele alan bir saha araştırmasına yer verilmiş ve bu çalışma sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir.

4. BÖLÜM: IRAK'TAN ANKARA'YA GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN TÜRKMENLERE İLİŞKİN ARAŞTIRMANIN BULGULARI

“Irak'tan Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği” isimli çalışmanın uygulama kısmında; Türkmenlerin Körfez Savaşı ve özellikle DAESH sonrasında Irak'tan Türkiye'ye yaptıkları zorunlu göçün sebepleri, süreçleri, Ankara'daki mevcut yaşam koşulları, sorunları ve beklentileri, Irak'a geri dönmeye ilişkin düşünceleri ile ilgili derinlemesine ve betimleyici bir araştırma yapmak amaçlanmıştır. Bu çalışmayla uluslararası göçlerin insan yaşamı için salt yer değiştirmeden ve yerleşmeden daha öte bir durum olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bireysel göçlerde olduğu gibi zorunlu kitlesel

göçlerde de bireylerin göç etme nedenleri, tercihleri ve beklentilerinde farklılıklar olabileceğine ilişkin bilgilere saha çalışmasındaki veriler doğrultusunda yer verilmiştir.

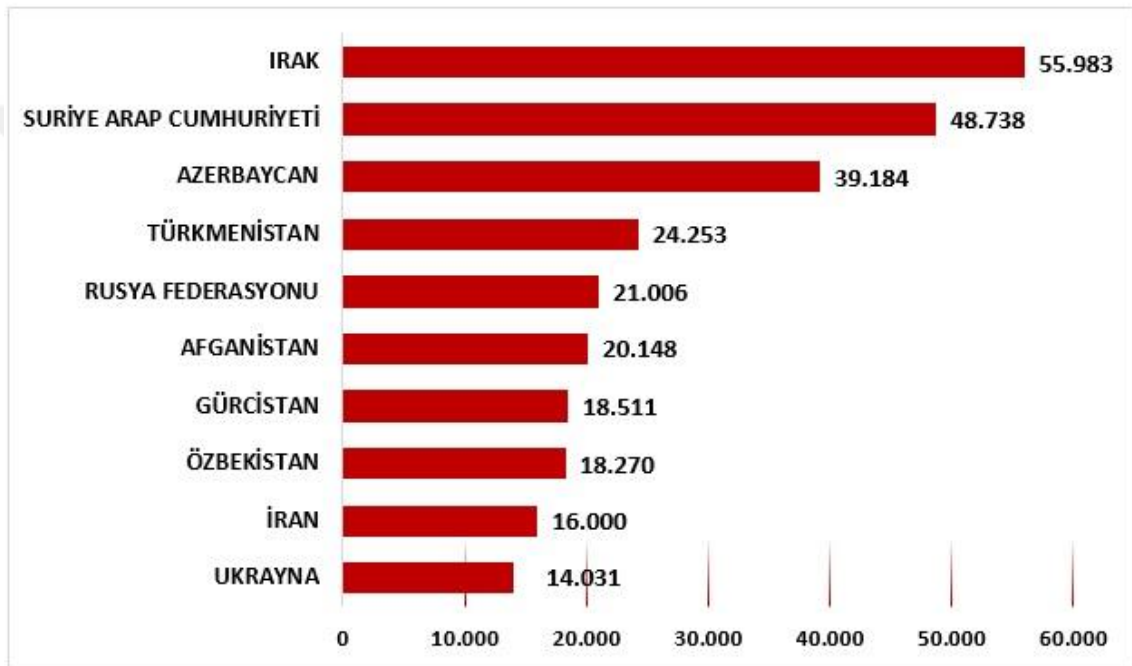
Ankara'daki Irak Türkmenleri çalışmasını konusunu oluşturduğu için çalışma sahası Ankara'dır. Katılımcılar tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiş 15 kadın 15 erkek olmak üzere toplam 30 Irak Türkmeninden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcı grubun zorunlu göç süreci ve sonrasındaki yaşam koşullarına ilişkin gerçek düşünce ve tutumlarını ele alan nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. Araştırma bulguları nitel araştırmanın veri sağlama yöntemlerinden gözlem ve görüşme tercih edilmiş; görüşme yönteminin yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak da çalışmaya yön verilmiştir. Nitel araştırmada katılımcıların belirli bir durumu nasıl algıladıklarına ve yorumladıklarına ilişkin bir süreç ön plandadır. Türkmenler hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak ve hane içi sosyal ilişkilerini daha yakından gözlemlemek için ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerde alınan cevaplar, ev ziyaretlerinde yapılan gözlemlerle ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Saha çalışması ile toplanan veriler araştırmada öngörülen amaçlara uygun olarak kategorize edilerek analiz edilmiştir.

Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerinden kitlesel göçler alması 1979 İran Devrimi ile başlamış ve bunu İran-Irak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Körfez Savaşı, Saddam rejimi politikaları, 2003 Irak işgali, 2010 Suriye iç savaşı ve 2014 DAESH tehdidi gibi toplumsal olaylar kaynaklı göç hareketleri takip etmiştir (İçduygu ve diğerleri, 2014:317-318). Irak'tan ise özellikle Körfez Savaşı'ndan itibaren zorunlu kitlesel göçler gerçekleşmeye başlamıştır. Dönemsel olarak Irak'tan zorunlu göçlerin yoğunluğu ve miktarında azalmalar olsa da 2014 DAESH saldırıları kitlesel göçlere yeniden ivme kazanmıştır. Farklı grupların çatışması kaynaklı iç savaş ve bunun olumsuz etkileri insanları bireysel ve kitlesel olarak nispeten daha iyi şartlardaki farklı ülkelere göçe sevk etmiştir. Çalışma kapsamında Irak'tan Türkiye'ye gerçekleşen zorunlu Irak Türkmen göçleri ele alınmıştır. Kaynak ülke olan Irak'tan hedef ülke olan Türkiye'ye veya transit ülke olan Türkiye'ye yönelik geçici veya kalıcı göçlerde Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye coğrafi konum bakımından yakın olmalarından ziyade tarihsel ve kültürel yakınlığının etkisinden söz etmek mümkündür. Bu sebeple çalışmada Türkmenlerin Türkiye'yi tercih etme sebepleri ve bu tercihlerinde Türkiye ile

olan ortak değerlerinin etkisine yer verilmiştir. Çalışmanın genel çerçevesi Irak Türkmenlerinin göç etmeden önceki sosyal ve ekonomik durumları, göç sürecinde yaşadıkları, yeni yerleşimleri olan Ankara’da göçe uyum süreci ve Irak’a dönme hakkındaki düşünce ve beklentileri olarak şekillendirilmiştir.

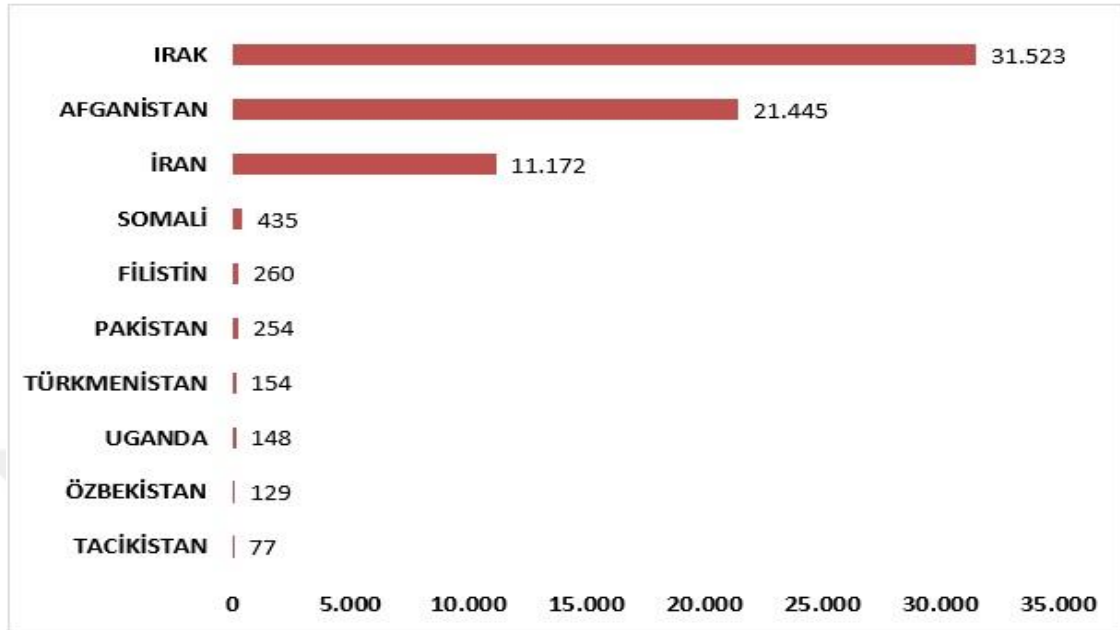
Çalışmaya Türkiye’deki yabancıların hem İkamet İzni hem de Uluslararası Koruma başvurularındaki resmi istatistiki bilgilerine bakılarak başlanabilir.

2016 YILINDA İKAMET İZNİ İLE TÜRKİYE’DE BULUNAN YABANCILAR (İLK ON ÜLKE)

Şekil 2: 2016 Yılında İkamet İzni İle Türkiye’de Bulunan Yabancılar (İlk On Ülke)
(T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü)

2016 YILINDA ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURUSU YAPAN YABANCILARIN UYRUKLARINA GÖRE DAĞILIMI

Şekil 3: 2016 Yılında Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı (T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü)

Görüldüğü üzere T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu 2016 yılı raporlarına göre hem İkamet İzni için hem de Uluslararası Koruma için en çok başvuru yapan ülke vatandaşları Iraklılardır. Bu çalışma kapsamında da Iraklı Türkmenleri ve onları göç süreçlerine ilgili alan araştırması bulgularına aşağıda yer verilmiştir.

4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

4.1.1. Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Katılımcı sayısının önceden belirlenmiş olmasından dolayı katılımcıların 15'i erkek, 15'i kadındır. Bu katılımcılar tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir.

Tablo 4.1.1.1: Katılımcıların Yaş Gruplarına Dağılımı

Yaş Grubu	Frekans	Yüzde
18-25	2	%7
26-35	5	%17
36-45	10	%33
46-55	9	%30

56-65	3	%10
66 ve üzeri	1	%3
Toplam	30	%100

Katılımcıların %33'ü 36-45 yaş grubu, %30'u 46-55 yaş grubu, %17'si 26-35 yaş grubu, %10'u 56-65 yaş grubu, %7'si 18-25 yaş grubu ve son olarak %3'ü de 66 ve üzeri yaş grubu içinde yer aldığı tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere katılımcıların en yoğun bulunduğu yaş grubu 36-45 iken, en az bulunduğu yaş grubu 66 yaş ve üzeridir.

Kadın katılımcıların en yoğun 36- 45 yaş aralığında, erkek katılımcıların ise en yoğun 46-55 yaş aralığında yer aldığı görülmüştür. Belirlenen yaş gruplarında kadın katılımcılardan en az 1 kişi dahi olsa katılımcı bulunurken, 56-65 yaş aralığı ve 66 ve üzeri yaş aralığında erkek katılımcılardan hiç kimse bulunmamaktadır.

4.1.2. Katılımcıların Eğitim Durumları

Katılımcıların eğitim durumları, Irak'ta ve/veya Türkiye'de en son mezun oldukları veya devam ettikleri eğitim seviyesine göre gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmaya ve gruplandırmadaki kişi sayısına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.1.2.1: Katılımcıların Eğitim Durumu

Katılımcıların Eğitim Seviyesi	Frekans	Yüzde
Okur-yazar Değil	2	%7
Irak'ta İlkokul Mezunu	10	%34
Irak'ta Ortaokul Mezunu	7	%23
Irak'ta Lise Mezunu	3	%10
Irak'ta Yükseköğretim Mezunu	7	%23
Türkiye'de Yükseköğretim Okuyor	1	%3
Toplam	30	%100

Katılımcıların eğitim durumu okur-yazar değil, Irak'ta ilkokul mezunu, Irak'ta ortaokul mezunu, Irak'ta lise mezunu, Irak'ta yükseköğretim mezunu ve Türkiye'de yükseköğretim okuyor olarak gruplandırılmıştır. Katılımcıların %34'ünün Irak'ta

ilkokul mezunu, %23'ünün Irak'ta ortaokul mezunu, %10'unun Irak'ta lise mezunu, %23'ünün Irak'ta yükseköğretim mezunu ve %3'ünün Türkiye'de yükseköğretim okumakta olduğu tespit edilmiştir.

Kadın katılımcıların yarısına yakını (yedisi) Irak'ta ilkokul mezunudur ve şu anda Türkiye'de yükseköğretim okuyan kadın katılımcı bulunmamaktadır. Kadın katılımcıların ikisi okur-yazar değil, ikisi Irak'ta lise mezunu, biri Irak'ta ortaokul mezunu, üçü Irak'ta yükseköğretim mezunudur. Erkek katılımcıların arasında ise okur-yazar olmayan kimse bulunmamaktadır. Erkek katılımcılardan üç kişi Irak'ta ilkokul mezunu, altı kişi Irak'ta ortaokul mezunu, bir kişi Irak'ta lise mezunu, dört kişi Irak'ta yükseköğretim mezunu ve bir kişi Türkiye'de yükseköğretim okumaktadır.

Genel olarak bakıldığında; araştırmadaki Irak Türkmeni katılımcıların %93'ü okur-yazardır ve okula gitmiştir. Okur-yazar olmayan %7'lik kesimi ise yaşı çok ileri olan kadın katılımcılar oluşturmaktadır. Bu oranlar erkek katılımcıların tamamının ve kadın katılımcıların da iki kişi dışında geri kalanının okul hayatını deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların okuma yazmaya verdikleri önem “*Okuma yazma bilmiyorum. Hiç okula gitmedim. Körüm yani. Bizde okuma bilmeyen kördür (Kadın Katılımcı 5, 76 Yaş, Okur-Yazar Değil).*” sözü ile temsil edilebilir.

Cinsiyet bazında bakıldığında; ilkokul mezunu kadınların oranının, ilkokul mezunu erkeklerden fazla olduğu görülmüştür. Yükseköğretim okumakta olan veya mezunu olan erkek katılımcıların ise kadın katılımcılardan daha fazla olduğu görülmüştür. Bu da kadınların temel eğitim seviyesi denilebilecek ilkokul seviyesini tamamladıktan sonraki seviyelere devam etme oranının erkeklere nazaran daha az olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların bildikleri dillere bakıldığında ise konuşabildikleri dil sayısının aldıkları eğitimle paralel bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Tüm katılımcıların anadilleri Türkmen Türkçesi'dir. Türkmen Türkçesi, Türkiye Türkçesi'nin de bağlı olduğu Oğuz boyu Türk lehçelerinin bir kolunu oluşturmaktadır. Aynı dil grubu içinde yer almalarına rağmen Türkmenlerin Türkiye Türkçesi'ni anlamakta ve konuşmakta zorlandıkları görülmüştür ve bunu ifadelerinde de dile getirmişlerdir.

Irak'taki eğitim dilinin Arapça olmasından dolayı örgün eğitim görmüş her katılımcı Arapça bilmektedir. Yalnızca bir kadın katılımcı okur-yazar olmadığı ve okula gitmediği için Arapça bilmemektedir. Okur-yazar olmayan ve okula gitmeyen diğer kadın katılımcının ise sosyalizasyon sürecinde Arapça öğrendiği belirlenmiştir. Yani katılımcıların Türkçeden daha çok Arapçayı biliyor ve konuşabiliyor olması hem eğitim dilinin Arapça olmasından hem de etkileşime geçtikleri kişiler arasında dilin kullanım sıklığından kaynaklandığı söylenebilir.

Katılımcıların Irak'taki günlük yaşamlarında aile içinde ve dışında yoğun olarak Türkmence konuşmalarının yanında farklı kültürlerle temasları sırasında da Arapça konuştukları ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar aile içinde ve arkadaş çevresinde daha çok Türkçe konuştuğunu ifade ederken; bazı katılımcılar yalnızca TV izlerken Türkçe kelimelerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Kendi sosyal çevrelerinde Türkçe konuştuklarını belirten kişilere bu durumun sebebi sorulduğunda ise *“Bizde milli düşünmek vardır onun için Türkçe bilirim. Evde, arkadaşlarla filan hep Türkçe konuşurduk (Erkek Katılımcı 4, 52 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).”* cevabı alınmıştır. Alınan bu cevap Türkmenlerin Türk milli diline ve kültürüne verdikleri önemi özetler niteliktedir.

Arapçadan ayrı bir yabancı dil olarak katılımcıların yarısından azı İngilizce bildiğini ifade ederken yalnızca bir kişi Farsça bildiğini dile getirmiştir. Bu durum katılımcıların en fazla bildikleri yabancı dillerin Arapça ve İngilizce olduğunu göstermiştir.

Katılımcılara Türkiye'ye geldiklerinde Türkçeyi anlamakta herhangi bir sorun yaşayıp yaşamadıkları ve eğer yaşadılarsa bu duruma nasıl çözüm buldukları sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların on ikisi Türkiye'ye göç ettiklerinde dili anlamakta zorluk yaşadığını, on sekizi ise zorluk yaşamadığını ifade etmiştir. Dil sorunu yaşayan ve yaşamayan katılımcılara bu durumun sebebi sorulduğunda şöyle cevaplar alınmıştır:

Türkçe konuşamıyorum, anlamam da çok az. Biz komşularla dilden dolayı anlaşıyoruz. Hep evdeyiz, evde de dışarda çalışan kocalarımızdan başka kimse Türkçe konuşmuyor. Kocalarımız da eve gelince Türkmence

konusuyor. Onun için Türkçe konuşanlarla anlaşıyoruz (Kadın Katılımcı 3, 36 Yaş, İlkokul Mezunlu).

Üniversite eğitimimde dil Türkçe olduğu için hiçbir sorun yaşamadım, yüksek lisans eğitimim için Türkiye’deydim, TÖMER’e gitmiştim. Türkçeyi iyi biliyordum. Ben gelen Türkmenlere dil konusunda yardımcı oluyordum hatta, ben kendim sorun yaşamadım (Erkek Katılımcı 1, 37 Yaş, Yükseköğretim Mezunlu).

Yok, sorun yaşamadık, zaten dilimiz çok iyi. Ben göç etmeden önce ara sıra geliyordum; TRT’de programlara geldim sahne aldım filan. Ben kendi kendimi Türk milliyetçisi olarak yetiştirdim. Türkiye kültürünü çocuklarımla kafalarına küçükken soktum. Irak’ta inan bir televizyon tahsis etmiştim çocuklara, TRT Çocuk ’tan başka kanala bakmazlardı. Okuma yazmaları süper benden daha iyi konuşurlar yazarlar. (Erkek Katılımcı 6, 48 Yaş, Lise Mezunlu).

Ankara’daki sosyal yaşamlarında zamanının tamamını veya büyük bir kısmını ev içinde geçiren kadın katılımcılara nispeten erkek katılımcıların ev dışı gündelik yaşamında Türk dili ve kültürü ile yakın temas halinde bulunması erkek katılımcıların Türkçeyi daha rahat anlaması ve konuşmasında etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev dışında bir sosyal yaşamı olmayan katılımcıların Türkçe anlamakta ve konuşmakta zorlandığı ve bu konuda çevrelerinden yardım aldığı gözlenmiştir.

Dil sorununa kadın katılımcılar okula giden çocuklarının, çalışan eşlerinin, komşularının ve akrabalarının yardımı ile çözüm bulduklarını ifade etmişlerdir. Erkek katılımcılar ise daha önceden Türkçe öğrenmiş Türkmen iş arkadaşları ve akrabaları yardımı ile çözüm bulduklarını ifade etmişlerdir. En çok resmi işlemlerde dil sorunu yaşandığı, kelimeleri benzetme yoluyla gündelik işlerini gerçekleştirebildikleri belirlenmiştir.

Dil sorunu yaşamayan katılımcılar ise aldıkları Türkçe dil eğitiminin, kitle iletişim araçlarının, kısa/uzun süreli turizm ve iş amaçlı Türkiye’ye seyahatlerin ve Irak’ta çalıştıkları mesleklerin etkisi ile Türkiye’de bir sorun yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Türkiye’de eğitim hayatına devam eden bir katılımcı günlük yaşamda bir problem yaşamasa da kompozisyon derslerinde sorun yaşadığını da ifadesine eklemiştir.

Bu da göçmen katılımcıların dil konusunda resmi ve teknik işlerde daha çok sorun yaşadığına işaret etmektedir.

4.1.3. Katılımcıların Medeni Durumları

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında; büyük bir çoğunluğun (yirmi dört kişi) evli olduğu, yalnızca birkaç kişinin bekar ve/veya eşini kaybettiği için dul olduğu görülmüştür. Katılımcılar arasında boşanarak dul kalan bireye rastlanmamıştır. Katılımcılar Irak Türkmenlerinin aile yaşamına önem atfettiklerine ve bu sebeple erken yaşlarda evlendiklerine, boşanma oranlarının da çok küçük bir orana tekabül ettiğine sözlü ifadelerinde yer vermişlerdir. Katılımcılar eşlerin boşanma durumuna karşı kadının mağduriyet yaşamaması adına maddi bir bedel ödemesi için resmi bir sözleşme karşılığında resmi evliliklerin olduğunu ifadelerine eklemişlerdir. Erkek Katılımcı 8 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Evlenirken bizde emniyette sözleşme yapılır, boşanırsan ne kadar ödeyeceğine dair. Mesela kimisi 20000 Dolar diye imzalar, öyle yüksek paralar. Eğer Türkiye’de de böyle bir şey olsa belki burada da boşanmalar az olurdu. Eğer kadın boşanmak isterse erkek bu parayı vermez, kadın boşanmak istemezse erkek parayı verip öyle boşanmak zorunda. Her ikisi de boşanmak isterse para verilmez (Erkek Katılımcı 8, 26 Yaş, İlkokul Mezunu).

Boşanma durumunda kadının mağdur olmaması durumu gözetildiği iddia edilmesine rağmen Irak’ta erkeklerin bir diğer eşten boşanmaksızın resmi nikah ile aynı anda 4 kadın ile evlenebilme hakkının olması da eklenmiştir. Bu durum hakkında Kadın Katılımcı 11’in görüşleri ise şu şekildedir:

Benim bir kumam var, daha doğrusu ben onun üstüne geldim. Bizde 4 kere resmi nikahla evlenebilir erkekler. Ben şimdi kumama bakıyorum o çok yaşlı, anam gibi bakıyorum. Ama sizde öyle bir şey yok kabul etmiyorlar kocalarının başkasıyla evlenmesini. Ama beni gelip kumam kendisi istedi kocama (Kadın Katılımcı 11, 62 Yaş, İlkokul Mezunu).

Her ne kadar çok eşli evlilikte eşlerin yazılı olarak rızasının olma şartı ve söz konusu evlilik sözleşmesi öne sürülse de resmi işlemlerin kadının evlilikteki haklarını korumakta yeterli olmadığı düşünülmektedir. Evlilik sözleşmesinde bahsi geçen maddi

bedel yalnızca erkeğin boşanmayı istediği ve kadının istemediği durumda söz konusudur. Bu durum kadının boşanma konusunda tam anlamıyla özgür olmadığını göstermektedir.

Her ne kadar çok eşlilik Türk aile sisteminde ve aile hukukunda kabul gören bir durum olmasa da Irak Türkmenleri arasında bu gibi durumlar yaşanmaktadır. Ancak çalışmadaki diğer kadın katılımcılar, Kadın Katılımcı 11 ile aynı düşüncelere sahip değildir. Onlar bu yöntemi doğru bulmadıklarını ve onaylamadıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim durumu yükseköğretim seviyesinde olan kadın katılımcıların bu durumu reddeden net ifadeleri bulunmaktadır.

Bizde erkeklerin 4 kadınla resmi olarak evlenmesi var ama ben istemem kocamın başkasıyla da evlenmesini, kabul etmem böyle bir şeyi (Kadın Katılımcı 2, 32 Yaş, Yükseköğretim Mezunı).

Eğitim durumu ilk ve ortaokul seviyesinde olan kadın katılımcılar çok eşliliği onaylamadıklarını ifade etmelerine rağmen böyle bir durumla karşılaşmaları durumunda sessiz kalabileceklerini de belirtmişlerdir. Eğitim seviyesi hem kadının evlenme yaşının ötelenmesinde hem de aile içinde kendi yerini belirlemesi ve koruması konusunda önemli bir etkisi olduğu katılımcı ifadeleri ve çalışmacı gözlemleri ile desteklenmiştir.

4.1.4. Katılımcıların Mesleki Durumları

Katılımcıların eğitim durumlarının tespitinden sonra hangi mesleklere sahip oldukları ve Türkiye’de asıl meslek gruplarında çalışıp çalışmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplara göre Irak’tayken ev dışında ücretli bir işte çalışmayan kadın katılımcılar ve herhangi bir meslek sahibi olmayan erkek katılımcılar tüm katılımcıların yarısına yakınıni oluşturmaktadır. Irak’taki meslek dağılımı incelendiğinde katılımcıların idari işler, öğretmenlik, esnafılık, çaycılık, şoförlük, doktorluk, medya ve TV işleri, inşaat, güvenlik, hizmet gibi meslek dallarında çalıştıkları görülmüştür. Irak’tayken tüm katılımcıların en yoğun olarak medya-yayın işlerinde ve öğretmenlik mesleğinde çalıştığı, kadın katılımcıların ise yalnızca dört tanesinin ev dışında ücretli bir işte çalıştığı belirlenmiştir. Türkiye’de ise katılımcıların %93’ünün çalışma izni bulunmamaktadır. Bu sebeple; katılımcılar sahip oldukları meslek alanlarında Türkiye’de çalışamadıklarını, genelde vasıfsız işlerde ve daha az

ücretle çalışabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgiye ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

4.2.KATILIMCILARIN TÜRKİYE'YE GELMEDEN ÖNCEKİ SOSYAL VE EKONOMİK DURUMLARI

Görüşmeler doğrultusunda erkek katılımcıların Irak'ta medya, eğitim, sağlık, güvenlik, idare, ticaret ve hizmet gibi çalışma alanlarında istihdam edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Kadın katılımcıların yalnızca dört tanesinin çalıştığı; bu çalışan katılımcıların da yalnızca eğitim ve hizmet sektöründe yer aldığı belirlenmiştir. Erkek katılımcılardan üç kişi hastalıktan veya öğreniminin devam etmesinden dolayı herhangi bir işte çalışmadığını ifade etmiştir.

Görüşmelerde çalışmayan kadın katılımcılara neden çalışmadıkları sorusu yöneltildiğinde 'Kadın Katılımcı 8' şu şekilde bir cevap vermiştir:

Ben hiç çalışmadım, bizde kadınlar çalışmaz. Ölürüm yine çalışmam, ayıp bizde çalışmak. Ben evde terzilik yapardım, eğer evde olursa yaparım, çalışırım ama dışarı çıkım çalıştım yok bizde. Ayıp olmasa da çalışmam. Ev içinde olsa olur, olmazsa yok. Irak'ta inek, koyun filan bakardım ama yine evimin avlusunun içindeydi, dışarıda değildi (Kadın Katılımcı 8, 56 yaş, Okur-yazar değil).

Kadın Katılımcı 8'in fikirlerine benzer olarak kadın ve erkek katılımcılar kadınların yalnızca ev işlerinde çalıştığını, ev dışı bir işte çalışmanın ancak eğitim görmüş kişilerin eğitim, sağlık gibi sektörlerde çalışabileceklerini ifade etmişlerdir. Bunun dışında tezgahçılık, fabrika, temizlik vs. gibi işlerde çalışmanın çok ayıp karşılandığı ifade edilmiştir. Bu gibi sektörlerde çalışmanın ayıp olmasa dâhi kültürel arka planları gereği kadının ev dışı bir işte çalışmasının uygun olmadığı, yalnızca belirli bir eğitim sonucu meslek sahibi olunduğu takdirde çalışmanın uygun görüldüğü ifade edilmiştir.

Kendileri veya eşleri ev hanımı olup hiç çalışmamış olan katılımcılara bu durumun nedeni sorulduğunda; katılımcıların ortak ifadesi "Bizde kadınlar çalışmaz, çalışan kadınlar da okumuş olanlardır. Onlar da zaten Ankara'da çalışmıyorlar. Bizde kadınlara tezgahçılık, satış işleri, fabrika işleri filan olmaz. Bu işlerde kadınların

çalışması ayıp karşılanır.” olmuştur. Eğitim seviyesi kadının çalışma hayatında yer alabileceği fikri ile paralellik göstermektedir. İçinde bulundukları sosyal gruplar tarafından nitelikli olarak kabul edilmiş belirli meslek grupları haricinde kadının çalışma hayatında yer alması katılımcılarca hoş karşılanmamakta; bu da kadının ev dışı yaşamını da kısıtlamaktadır. Konu ile ilgili katılımcı görüşlerine ve izlenimlerine ileren bölümlerde ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Irak'taki sosyo-ekonomik durumu tespate yönelik birtakım sorulara yer verilmiştir. Irak'taki ekonomik refah seviyeleri, Irak'taki evlerinin sahiplik durumu ve orada yaşadıkları evlerin özellikleri bu sorulardandır. Katılımcıların tamamı ekonomik olarak Irak'ta daha iyi şartlarda yaşadıkları cevabını vermiştir. Yirmi beş katılımcının Irak'ta kendisine veya ailesine ait bir evinin olduğu, beş katılımcının ise kiralık bir evde yaşadığı belirlenmiştir.

Irak'ta daha rahat yaşıyorduk bence. Orda maaşım vardı, arabam vardı, ev genişti. Tamam kiralıkta oturuyordum ama çok geniş, bahçesi filan vardı; 400 metrekaresiydi ev. Kirası 150 Dolardı. Burada o kadar geniş ev yok, hem de hepsi apartman (Erkek Katılımcı 5, 51 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Irak'ta herkes çok kalabalıktır, beraber yaşar. Bizde Irak'ta önceden öyleydik. Bizim aileler kalabalık ama bak mesela benim amcaoğlu var hiç biz bilmezdik kimin anası kim o kadar yakındık bir evdeydik hepsi. Büyük amcalarına baba derdik. Annelerimize anne demezdik. Hacı derdik anneme ama büyük anneme anne derdim yani amcamın eşine. 18 kardeşiz biz 2 annem vardı babam, 2 tane bekâr halam vardı, amcamın maşallah ailesi gelinleri torunları çocukları 25 kişi vardı. Biz Irak'ta önceden yaklaşık 50 kişi bir evde yaşırdık. Evlerimiz okul nasıl olur, çok odalı aynı öyleydi 12-15 civarında oda vardı içinde. İki katlıydı evimiz. Yemekler, eşyalar, paralar hep ortadaydı biz o zamanlar çok zengindik (Erkek Katılımcı 15, 55 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Erkek Katılımcı 5 ve 15'in ifadelerinde belirttiği gibi diğer katılımcılar da bu iki katılımcıyı destekleyici açıklamalarda bulunmuştur. Irak'ta kalabalık ve iç içe geçmiş bir aile yaşamlarının olduğunu hem ekonomik hem sosyal olarak Irak'ta daha rahat ettiklerini beyan etmişlerdir. Yaşadıkları evlerin aile yaşamlarına ve tarzına uygun

olarak oldukça çok ve geniş odalı olarak inşa edildiği de eklenmiştir. Irak'ta kiralık evlerde yaşadığını ifade eden beş katılımcı dahi Ankara'da yaşadıkları kiralık evlerden çok daha geniş evlerde yaşadıklarını ve Irak'ta daha rahat ettiklerini ifade etmişlerdir. Ankara'da alışkın olmadıklarını apartman dairelerinde, kendilerinden başka birey ve ailelerle yaşıyor olmaları, onların komşuları ile olan ilişkilerini de etkilemiştir. Kalabalık aile yaşamları komşuları ile aralarında birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Ayrıca Ankara'da oturdukları kiralık evlerin ücretlerinin Irak'takine nazaran hem daha yüksek bir miktar olması hem de evlerin Irak'takinden daha küçük olması onların memnuniyetsiz oldukları diğer bir sebeptir.

Katılımcı olan Irak Türkmenlerinin Irak'tayken hanelerinde ne kadar aylık gelir toplandığı sorulmuştur. Katılımcıların yaklaşık yarısının (on dört kişi) aylık 250-500 Dolar gelirinin olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar arasında aylık gelirin en az olduğu üç katılımcı vardır ve toplam geliri 0-250 Dolar'dır. Katılımcılar arasında hanesinin gelirinin en fazla olduğu katılımcı bir kişidir ve toplam geliri yaklaşık 5000 Dolar'dır. Üç katılımcının aylık 501-750 Dolar, bir katılımcının 751-1000 Dolar, iki katılımcının 1001-1250 Dolar, dört katılımcının 1251-1500 Dolar, iki katılımcının da 1501-1750 Dolar kazancının olduğu belirlenmiştir. Görüldüğü üzere hanesinde toplanan aylık geliri en az olan (0-250 Dolar) kişi ile en fazla olan (5000 Dolar) kişi arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Çalışmada yer alan Irak Türkmenlerinin farklı meslek gruplarında çalıştıkları ve buna bağlı olarak aylık gelir oranlarında belirgin farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar kazançlar arasında dikkate değer farklılık bulunsa da katılımcılar elde ettikleri gelirlerle ekonomik olarak çok rahat yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Irak'ta 300 Dolar alırdım, o orada 3 aileyi rahat geçindirirdi. Orada 1000 koyunumuz vardı. 1500 dönüm tarlamız vardı. Irak daha ucuz, Irak'ta elektrik, su parası yok, kira ödemek yok. Yemek içmek her şeyi devlet verir. Hepsini her ay başı, her çocuk olduğunda filan gidersin her ay başı yiyecek gelir. Biz bazen almaya gitmezdik evde çuvallarla olurdu. Gitmezsek de parasını verirdi devlet. Evde erzak birikince bazen satardık bile. Orada aldığımız maaş cebimize kalıyordu. Onu sadece sebze meyve için kullanırdık. Irak'ta çok rahattı geçinmek. Ben burada kendim faturaları zor yetiştiriyorum ödemek için. Burada

en zengin adam bile kendini zor geçindiriyor, Türkiye zor (Erkek Katılımcı 12, 26 Yaş, Ortaokul Mezunı).

6 sene önce inşaattan düştüm belden itibaren tutmuyor, çalışamıyorum. Benim maaşım yoktu. Kardeşimin ailesi benim ailem hep bir arada yaşıyorduk, kardeşim çalışıyordu sadece. Biz Irak'ta evde 10 kişiydik. Orda o parayla geçinmek kolaydı. Devlet erzak verirdi, faturalarımız yoktu, elektrik çok az çıkardı. Para bize rahat yeterdi. Hatta para bile biriktirebildik. Ama burada anca yetiyor. Bana sağ olsunlar Türkiye'de engelli maaşı bağladılar. Ben bu hale Irak'ta geldim; ama Türkiye hükümeti bana burada sahip çıktı, maaş bağladılar. Bana göre Türkiye Irak'tan hep iyidir. Irak'takinden daha çok para alıyoruz burada. Ama bizim orda savaş olduğu için iyi değildi. Ama o parayla gayet iyi geçinirdik. Irak'ta bir kişi çalışır 10-15 kişiye bakardı. Burada bir kişinin çalışması yetmiyor (Erkek Katılımcı 3, 41 Yaş, İlkokul Mezunı).

Irak'tayken aile içinde bir erkeğin çalışması yeterli olmaktayken, Ankara'da ancak birkaç erkeğin çalışmasıyla ihtiyaçların karşılanabildiği de eklenmiştir. Böyle bir düşüncenin oluşmasında Irak'ta bulundukları ev sahibi konumundan Ankara'da kiracı konumuna gelmeleri ve Ankara'da yüksek fatura ücretleri ödemeleri etkili olmuştur. Katılımcıların Irak'ta Ankara'ya nazaran ekonomik refah seviyelerinin yüksek olduğunu düşünmelerinde evlerinin önünde tarım amaçlı kullanabilecekleri alanların olması ve ihtiyaçlarını kendilerince karşılayabilmeleri, ev sahibi olup kira ödememeleri, kiracı olsalar dahi Ankara'dakinden daha az miktarda ödeme yapmaları, Irak'ta kalabalık yaşamaları ve gelirin tek bir yerde toplanması, Ankara'dakine nazaran Irak'ta elektrik, su ve ısınma için daha az ücret ödemeleri, devletten alınan erzak yardımı gibi sebepler etkili olmuştur. Ankara'daki aylık kazançlarının Irak'takinden fazla olması halinde dahi günlük ihtiyaçlarını karşılamakta ancak yeterli olması bazen yetmemesi katılımcıların birikim yapamamalarına ve geleceğe güvenle bakamamalarına sebebiyet vermiştir. Kimi katılımcının düşüncesine göre de Ankara'da daha fazla ücret almaları veya daha rahat yaşadıklarını düşünmeleri ise Irak'ın sürekli istikrarsız toplumsal yapısından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple kimi katılımcılar Ankara'da daha rahat olduklarını düşünmektedir; ancak bu çok az bir katılımcının görüşüdür.

Fatura ödemiyorduk. Elektrik suyumuz bedavaydı. Sonra elektrik kesilmesi çok olunca jeneratörler geldi onlara para ödiyorduk. Elektrik için hiç fatura vermezdik. Orada para biriktirirdik. Burada orda biriktirdiklerimizi harcıyoruz (Kadın Katılımcı 14, 47 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Aslında hesaplayınca 200 TL verirmişiz jeneratör için adama. Devlete vermezdik ama. Biz orda ısınmaya petrol gibi bir şey yakardık. 240 TL de ısınmak için verirdik. Hatta bir de suyumuzu sobanın üstünde ısıtırdık banyo için. Sadece suya ve evimize para vermezdik. Aslında bizde orda daha çok para verirmişiz, bize burası çok geliyordu; ama aslında orda daha çok verip daha kötü yaşıyormuşuz (Kadın Katılımcı 2,32 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ekonomik olarak Irak'ta daha rahat olduğunu ifade etmelerine rağmen yaşam kalitesi açısından Ankara'da daha refah yaşadığını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Kimi katılımcılar hiç fatura ödemediklerini kimileri de çok cüzi bir miktar ödediğini ifade etmiştir. Ancak katılımcıların bahsettikleri gibi Irak'ta tamamen faturasız bir hayatları söz konusu değildir. Elektriklerin sürekli kesilmesi ve günde yalnızca birkaç saatliğine geliyor olması Irak'ta yaşayanları jeneratör kullanmaya sevk etmiştir. Jeneratör hizmetini aldıkları kişilere ne kadar ücret ödediklerini görüşmeler sırasında hesapladıklarında ücretin çok olduğu fikrine varmışlar ve şaşırmışlardır. Aslında Türkiye'de olduğu gibi Irak hükümetine her ay düzenli olarak fatura ödemiyor olmaları onların Türkiye'de olduğunun aksine Irak'ta düzenli olarak elektrik hizmeti almadıklarından da kaynaklanıyor olabilir.

Su faturası hakkında katılımcılar her evin bahçesinde veya balkonunda birkaç tane su deposunun bulunduğu ve su geldiği zamanlarda bu depoların doldurulup su olmadığı zamanlarda depolardan kullanıldığı bilgisini vermişlerdir. Bazı katılımcılar da suyu sondaj yoluyla kendileri çıkarıp kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan kimisi suyun kesintisiz olarak sürekli aktığını ifade ederken kimisi suyun birkaç günde bir geldiğini ve bu sürede suyu depodan kullandıklarını ifade etmişlerdir. Su faturasının birkaç ayda bir kez cüzi bir miktar ödendiğini olduğunu ifade etmişlerdir. Yalnızca resmi makamlarda işleri olduğu takdirde üzerlerine faturaların çıktığını; ancak yine de kişilerin faturayı ödeyebilecek durumları varsa faturaları ödeyebileceğine ilişkin ifadeler

kullanmışlardır. Buradan da katılımcıların fatura ödememekten kasıtlarının düzenli olarak bir fatura ödememeleri anlaşılmaktadır.

Burada ısınmak çok zor oldu bizim için. Faturadan ötürü yandıramadık petekleri. Irak'tayken mazotla ısınyorduk, elektrikle de ısınyorduk. Elektrik bedavaydı, ayda mesela 10 TL gelirdi paran varsa verirdin yoksa vermezdin. Mesela belediyede bir işin olurdu giderdin orda görünürse borcun ödersin görünmezse ödemezsin. Ama burada ödemesen kesilir hemen. Suyumuz orda sondajdan çıkarırdık, çok tatlıydı suyumuz. Onla bahçe sularдық, içerdik, her işimizde kullanırdık. Her ailenin ismi olurdu devlette yardım için, gidip her türlü malzemeni ihtiyacını alırdın. Sebzelerini kendin alırdın ya da yetiştirirdin. Ama yağ, çay, şeker, pirinç, un, sabun, deterjan gibi ihtiyaçlarımızı devletten alırdık (Kadın Katılımcı 12, 50 Yaş, İlkokul Mezunu).

Irak'tayken hükûmet zengin-fakir herkese pirinç, yağ, un şeker, mercimek bunlardan verirdi aylık. Hem maaş verirdi hem de erzak alırdık (Kadın Katılımcı 15, 38 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ev içi ısıtması bakımından katılımcılar Türkiye'de kaloriferli ısıtma sisteminin çok rahat olduğunu ama faturalardan dolayı zorlandıklarını ifadelerine eklemişlerdir. Irak'ta ısınmak için aldıkları mazot veya gazın maliyetinin düşük olması Irak'ın petrol ülkesi olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkmenler Irak'ta fatura ödememelerinin yanı sıra kullandıkları temel gıda malzemeleri için de herhangi bir ücret ödemediklerini ifade etmişlerdir. Devletin kendilerine aylık olarak kuru gıda ve temizlik maddesi vermesi aylık kazançlarının temel ihtiyaçları dışındaki harcamaları ve birikim yapmalarına fırsat vermektedir.

Irak'ta yardım almaları ve fatura ödememeleri ya da ödeyecek durumları varsa fatura ödemeleri aslında katılımcıların alt sosyo-ekonomik tabakada yer aldığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinden hareketle temel ihtiyaçların devlet tarafından karşılanıyor olması, aylık olarak haneye giren ücretlerin ikincil ihtiyaçların karşılanması veya birikim yapılması için kişilerin kendilerine kalmasını sağlamaktadır. Bu sebeplerden katılımcılar Irak'ta ekonomik olarak daha iyi şartlarda yaşadıklarını ancak sosyal olarak bir rahatlık olmadığını da belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar

görüşmelerde Türkiye’de olduğu gibi Irak’ta da kalabalık olarak yaşadıklarına ve kazanılan ücretlerin tek bir kesede toplanıp harcandığına ilişkin ifadeler yer vermişlerdir. Paranın tek bir yerde toplanıp tek bir evde yaşanması onların hem ekonomik olarak rahatlamasına hem de aile içi ilişkileri kuvvetlendirmesine önemli derecede katkı sağlamıştır.

4.3. KATILIMCILARIN IRAK’TAN GÖÇ ETME SEBEPLERİ VE BEKLENTİLERİ

4.3.1. Göç Etme Sebepleri

Ortadoğu ülkelerine komşu olan Türkiye söz konusu ülkelerde meydana gelen siyasi kargaşalar ve istikrarsızlıklar sebebi ile son yıllarda bu ülkelere yoğun göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Bu göç hareketlerinin özellikle savaş kaynaklı zorunlu göçler olmaları ve dolayısıyla savaş şartları altında gerçekleşmiş olmaları Türkiye’ye girişlerde çok büyük oranda yasal olmayan yolların tercih edilmesine zemin hazırlamıştır. Irak Devleti’nin tarihsel sürecinde Türkmenler de bazı diğer etnik gruplar gibi statü değişimine uğramışlardır. Bu süreçte Türkmenler kapalı grup halini almıştır. Son olarak ülkelerinin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal iç karışıklıklar yaşamlarını ekonomik, politik, sosyal ve psikolojik açılarından etkilemiş ve mevcut durum Türkmenleri göçe sürüklemiştir (Yılmaz, 2006:137).

Çalışma kapsamındaki Irak Türkmenleri ülkelerinde meydana gelen Körfez Savaşları, ABD öncülüğündeki işgal, terör olayları, özellikle son yıllardaki DAEŞ tehdidi ve söz konusu tüm bu etmenlerin başta can güvenliği olmak üzere sebep olduğu sosyal ve ekonomik etkilerden kurtulabilmek için Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Biz 2007’de göç ettik. Amerikan işgalinden sonra birtakım olaylar çıktı. Irak’ta, Musul’da, Telafer ’de Türkmen davası için biz çok aktiftik. Irak’ta Türkmenlerin hak-hukukunu kazanmak için televizyonlara, gazetelere çıktık, yani hep göz önüne geldik. Siyasetçilere suikastlar, iftiralar, baskılar bir sürü olaylar oldu. Mezhepsel çatışmalar, siyasi krizler, katliamlar oldu. İnsanları alıp götürüyorlardı, yok ediyorlar, tutukluyorlardı, ceza evine atıyorlardı suçsuz sebepsiz yere. Ben farklı bir amaçla Türkiye’ye gelmiştim. Benim ve arkadaşlarım hakkında tutuklama kararı çıkarmışlar. Tutuklama kararları

üzerlerimizden kalkmadı. Hepsi tabi iftiradır. Hiçbir yolsuzluğumuz yok, bir kanuna aykırı yanlış bir şey yapmadık, elimizi kirli bir şeye uzatmadık, kimseye dokunmadık. Kendi davamız için milletimizi hep aydınlatmak istedik davalarına bağlı kalsınlar diye. Ama o bazılarına zor geldi o yüzden bizi yok etmek istediler. O yok etme planı bizi burada koydu. Kaldıktan sonra burada çaresiz kaldım ailemi getirdim. Aile gelince de başladık burada yeniden hayat kurmaya, çalıştık çabaladık (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Erkek Katılımcı 2 yapmış olduğu açıklamada dönemin siyasi liderlerine, asker-polis, aydın ve göz önünde olan kişilere yönelik suçlamalar ve tehditlerle insanların göçe zorlandığını ifade etmiştir. Erkek Katılımcı 2'nin 2006-2007 yıllarında maruz kaldığı tehditlerin yalnızca o yıllarda kalmadığı, Kadın Katılımcı 9, Erkek Katılımcı 7, 12'nin aşağıdaki açıklamalarında bu tehditlerin farklı dönemlerde de devam ettiği görülmüştür.

Benim eşim devlette subaydı, DAEŞ gelince bizi tehdit etti. Evimizin etrafına filan hep bomba düşüyordu. Daha fazla dayanamadık çikalım dedik (Kadın Katılımcı 9, 45 Yaş, İlkokul Mezunu).

Bir gün DAEŞ'ten biri geldi bana bizimle çalış, seni komutan yapalım dedi. Ben dedim kesinlikle çalışmam, benim çocuklarım var, hastayım ben gidiyorum dedim. Beni rahat bırakmayacaklardı, askerleri, siyasileri filan hep tehdit ederlerdi. Bende bıraktım orayı, vatanıma, Türkiye'ye geldim. Onlar benimle konuşmaya geldi ya ben hemen o gece kaçtım Türkiye'ye geldikten sonra aradım eşimi. Dedim ben çıktım oradan benle konuştuğunu söyleme, siz de durmayın benim arkamdan gelin dedim. Onlara haber verip çıkma durumum yoktu (Erkek Katılımcı 7, 46 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Biz sanatçı adamlardık orada. DAEŞ sanatçı adamları öldürüyordu, tehdit ediyordu. Halkı bilinçlendiriyoruz diye bizi tehdit ediyorlardı. Devlet katında çalışanlar öldürüldü. Biz ailecek sanatçıyız onun için erken davrandık, Türkiye'ye geldik. (Erkek Katılımcı 12, 26 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Bu ifadeler bazı katılımcıların iç çatışmalardan doğrudan etkilenmeleri ve Irak'ta yaşamlarını güvenlik kaygıları nedeniyle idame ettiremeyeceklerini düşünmüş olmalarının onları zorunlu göçe ittiğini göstermektedir.

Kadın Katılımcı 10 ve Erkek Katılımcı 14 Irak'ta 2014'te başlayan DAEŞ kaynaklı çatışmaların Irak ekonomisini olumsuz etkilemesi ve birincil ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntı yaşamalarından dolayı -ekonomik sebeplerle- göç ettiklerini şu sözleriyle ifade etmişlerdir:

DAEŞ geldi, okullar kapandı eşim işsiz kaldı, biz kirayı filan veremedik. Bizim mahallede şairlerin evi vardı, orayı bombaladılar bizi kovaladılar oradan çıkardılar. Bizde onun için çaresiz kaldık, babam arabasını satıp parasını gönderdi biz yol parası yaptık, kaçıp çıktık (Kadın Katılımcı 10, 36 Yaş, Orta Okul Mezunu).

Savaştan, DAEŞ'ten dolayı göç ettik. DAEŞ bizim eve saldırmadı, oranın (Irak'ın) maddi durumundan kaçtık biz. Orda yaşamak çok zorlaştı (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Orta Okul Mezunu).

Yukarıda ifadeleri yer alan katılımcılara benzer olarak diğer katılımcıların da kullandığı ortak ifade “DAEŞ'in gelmesinden sonra bomba seslerine ve maaşların kesilip parasız kalmaya daha fazla dayanamayıp canımızı kurtarmak için Irak'tan çıktık.” olmuştur. Yapılan görüşmelerde katılımcıların bazıları DAEŞ tehdidi ortaya çıktığından çok kısa bir süre sonra göç ettiğini, bazıları da düzelir umuduyla çok uzun süre bekleyip düzelmediğine ikna olduklarında göç etmeye karar verdiklerini ifade etmişlerdir.

Hayati tehlike ve ekonomik sıkıntıların yanında; fikir ve yaşam tarzlarındaki farklılıkların zamanla çatışmaya dönüşmesi ve böyle bir ortamda zarar görme korkusuyla da göç etmek zorunda kalındığı Erkek Katılımcı 4'ün ve Kadın Katılımcı 14'ün şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

Biz buraya DAEŞ'in elinden göç ettik. Fikirlerimizle uymadı. Biz medeni düşünüyoruz, milliyetçi düşündük, el mâni düşünmemiz vardır. Benim eşimin de çocukların da düşünceleri uymaz onlarınkine. Onun için onlar 2014' te girdikten

hemen 2 gün sonra çıktık biz Irak'tan. DAEŞ bize henüz zarar vermeden geldik. Biz Sünni olduğumuz için bize bir şey yapmazlardı eğer Irak hükümetiyle bir ilişkin olmazsa. Eğer sen polis değilsen, ordu değilsen bir şey yapmazlar. Ama sen biliyorsun ki onlarla aynı düşünmüyorsun, bunlar kötü insanlar iftira atarlar bir şey yaparlar diye düşündük; onun için hemen kaçmak istedik. Zaten fiilen de oldu böyle bir şey arkadaşlarımıza. Bize bir şey yapmadılar ama anladık ki yapacaklar (Erkek Katılımcı 4, 52 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Biz hem işsizlikten hem bomba var her yerde DAEŞ var, onun için geldik. Ama önemli olan bir şey daha var bize, kadınlara kapalı çarşaf giydiriyorlardı. Sadece gözü görünüyor, ama gözümüzü de tülle kapatıyorduk. Parayla çarşaf aldirdılar, kadınları çıkarmazlardı çarşafsız. Bende çok konuşuyordum, böyle şeyler karşısında hakkımı ararım. Eşim korktu onların yüzüne bir şey söylerim, bize zarar verirler diye. Biz de çıkma kararı verdik (Kadın Katılımcı 14, 47 Yaş Yükseköğretim Mezunu).

DAEŞ ile daha ileri bir safhaya varan Irak'taki iç savaş, insanları savaş öncesinde sahip olunan ekonomik ve sosyal imkanlardan mahrum bırakmıştır. Erkek Katılımcı 8 Irak'tan sosyal imkân sınırlılıklardan dolayı ayrıldığını şu şekilde ifade etmiştir:

Sigara, içki fiilen her şeyi yasakladılar. Hayat kalmadı, eğlence yerleri kapatıldı, ben de çıkmayı seçtim (Erkek Katılımcı 8, 26 Yaş, İlkokul Mezunu).

Katılımcı olan Irak Türkmenlerinin kaynak ülke olan Irak'tan hedef ülke olan Türkiye'ye yaptıkları bu zorunlu göçte Lee'nin göçle ilgili yaklaşımında yer verdiği ve katılımcılarında görüşmelerde ifade ettiği gibi DAEŞ tehdidi ve bunun meydana getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasi olumsuzluklar bireyleri ve grupları kaynak ülkeden itici önemli faktörler olmuştur. Irak Türkmenleri can güvenliği, ekonomik ve sosyal sorunlara çare bulma, baskı altında kalmadan yaşayabilme arayışları içinde olduklarını ve bu sebeple göçe karar verdiklerini belirtmişlerdir. Irak'taki olumsuz yaşam koşullarının iticiliği, onların yaşamlarını devam ettirmeleri için Irak'tan daha iyi konuma koydukları bir ülke olan Türkiye'ye yöneltmiş, Türkiye'yi çekici hale getirmiştir. Irak Türkmenlerinin göç kararını alması ve kaynak ülkeden çıkmak istemesi

kendilerinin veya ailelerinin ortak kararı olsa da savaş, ekonomik ve sosyal sıkıntılar onları doğrudan ve/veya dolaylı olarak onları göçe zorlamıştır (Lee, 1966:50). Bu çalışma, Ankara'ya göç eden Iraklı Türkmenleri kapsadığı için, Türkiye'yi ve Ankara'yı çekici kılan etkenler ve bunların sebeplerinin neler olduğuna ilişkin bilgilere 'Türkiye'yi ve Ankara'yı Tercih Etme Sebepleri' kısımlarında yer verilmiştir.

4.3.2. Türkiye'yi Tercih Etme Sebepleri

Coğrafi konum bakımından geçiş yolları üzerinde bulunan Türkiye, son dönemlerde düzensiz göçmenler için transit ve hedef ülke haline gelmiştir. Türkiye Doğu Avrupa sınırında ve Akdeniz bölgesinde transit göçte en çok tercih edilen ülke olmuştur (İçduygu, 2005:1). Türkiye'deki düzensiz göçmenler transit göçmenlerden, kaçak göçmen işçilerden ve ani ve kitlesel göç etmiş olan sığınmacılardan oluşmaktadır (Kale, 2010: 165). Göçmenlerin göç etmelerinde ve herhangi bir ülkeyi tercih etmelerinde farklı sebepler belirleyici olmuştur. Kimisi gittiği ülkeyi hedef ülke olarak kimisi ise transit olarak düşünmektedir. Göç etme sebeplerinin yanında Iraklı Türkmenlerin neden Türkiye'yi tercih ettikleri, bu tercihte Türkmen kimliklerinin bir rolü olup olmadığı, ortak kimlik ve kültürel değerlerin bu göç sürecinde onları nasıl ve ne yönde etkilediği de belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla yöneltilen sorulara katılımcılar şu şekilde cevaplar vermişlerdir:

Ortak kültürümüz var. Kendimizi burada yabancı hissetmedik, dilimiz filan ortak. Hem de bütün Türkmenler buraya geldi diye. Buraya gelmeden önce canımızı kurtarmak için geldik, Türkiye bizi kabul eder dedik. Türk devleti bütün Türkmen cemaati gelsin buraya, kapı açık hepsine demişti. Biz de onun için geldik (Kadın Katılımcı 13, 36 Yaş, İlkokul Mezunu).

Biz hepimiz Türk'üz öyle hissediyoruz. Şu anda Irak'taki Türkmenlerin içindeki duygu hissiyat, Türkiye'ye olan bakışları inanın çok Türkiye'de yaşayan insanlardan daha fazla Türkiye sevgisi, sevdası var onlarda. Kendilerini hep Türk hissediyorlar. Biz Irak'ta yaşadık, doğumumuz ordadır ama kan bağılılığı var arada. Bize Türkiye her yerden, Irak'tan bile daha yakın. Türkiye'yi dilimiz ortak, anavatan olarak gördüğümüz için gelmek istedik. Biz Irak'ta Araplarla Türkmenlerin arasındaki kültür farklılığı çoktur. Bizim kültürümüz Türkiye'nin kültürüdür, geleneğimiz, âdetimiz. Araplarınki fark ediyor, Araplarla

yaşanmıyor, çok zorlar. Kendimizi Irak'ta yabancı hissediyorduk, şimdi Türkiye'de yabancı hissetmiyoruz (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Katılımcıların tamamına yakını Kadın Katılımcı 13 ve Erkek Katılımcı 2'nin ifadelerini destekleyici açıklamalar yapmışlardır. Katılımcıların ortak kullandığı ifadeler Türkiye ile Türkmenler arasında ortak tarih, dil, din ve kültürel değerlerin olmasının Türkiye'nin anavatan veya ikinci vatan olarak görülmesinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Türklerin konar-göçer yaşam tarzları dünya üzerindeki farklı coğrafyalara kültürlerini götürmelerinde ve farklı kültürlerle etkileşimde bulunmalarında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Tarihleri boyunca savaşlar, iklim koşulları, bağımsızlık mücadeleleri, yeni yerlerin fethi gibi sebeplerle göç etmeleri gerekmiştir; bu da farklı ülke ve şehirlerde Türk varlığı ve kültürünün yayılmasını ve korunmasını sağlamıştır.

Türk- Türkmen kimliğini anlamak için öncelikle sosyal kimlik kavramı açıklanmalıdır. Tajfel ve Turner fertlerin kendilerini, kendi sosyal gruplarının üyelik şartları altında tanımladıklarını söylerler. Sosyal gruplar diğer gruplarla ilişkilerinde bunun önemini kavrarlar ve gruplar arasındaki sosyal karşılaştırmalar basit olarak sosyal kimliği açıklar. Bireyler ait oldukları sosyal grupların özelliklerini kendi benliklerinde toplarlar ve 'biz' ve 'öteki' olarak karşılaştırma yaparlar. Ait olunan sosyal kimlik ortak kültürlerinin ve tarihlerinin varlığı ile oluşmuştur (Turner, 1984: 24-39).

Irak'ın çokkültürlü bir toplum yapısı vardır. Küreselleşme, modernleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler bireyler ve gruplar arası sosyal ve kültürel etkileşimi artırmıştır. Bu da bir arada yaşayan farklı kültürlere sahip toplumların temas içinde yaşamasını beraberinde getirmiştir. Çokkültürcülüğü Fay modern dönemde farklı özellikteki ve kültürel yapıdaki birey ve grupların birbirleriyle etkileşim ve iş birliği içinde yaşamaları olarak açıklamaktadır (Fay, 2001:15). Türkmenler Irak'ta çokkültürlü bir toplumda yaşıyor olsa da kendi kültürlerini sahip oldukları milli kültür düşüncesiyle yaşatmayı sürdürmüşlerdir. Farklı kültürlerle temas halinde olmaları yaşadıkları yerlerde ortak kültüre sahip olan kişi ve grupların sayısına bağlı olarak farklı kültürel süreçleri de beraberinde getirmiştir. Çokkültürlü yaşamın hem olumlu hem olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Olumlu yanı bireylerin ve toplumların gelişimi artırıp bakış

açısını genişletmek iken, olumsuz yanı farklı kültürlerin çatışması ve egemenlik mücadelesi vermesidir.

Irak gibi çok kültürlü toplumlarda hâkim belli bir kültüre karşı diğer azınlık kültürün olması asimilasyon sürecini de beraberinde getirebilmektedir. Asimilasyon sürecinde kültürel değerlerin korunmasını ve devamlılığının sağlanmasını zorlaştırıcı uygulamalar olabilmektedir. Asimilasyon hâkim bir kültürün olduğu ülkeye giden azınlık bir kültür grubunun yaşadığı bir kültürel süreçtir. İki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ya hâkim kültürün içinde azınlık kültürün kültürel değerlerinin birbirine benzemesi ya da hâkim kültür tarafından azınlık kültürün yok edilmeye, eritmeye çalışılmasıdır. Yani ya azınlık kültürün kendi kültürünü değiştirmesi ya da hâkim kültür tarafından değiştirilmek zorunda bırakılmasıdır (Acar ve Demir, 1997:25).

Türkmenler Irak'ta asimilasyon süreçlerinden etkilenmemek için milli kimliklerini ve kültürel kimliklerini paylaştıkları sosyal gruplar içinde yer almaya özen göstermiş ve değerlerini muhafaza etmelerini kolaylaştırmış. Sahip oldukları Türkmen kimliği katılımcıların göç sürecinde Türkiye'yi tercih etmelerini belirleyici bir etken olmuştur. Anavatan/ikinci vatan konumu atfettikleri ve Türklere 'biz' duygusu hissettikleri için hedef ülke olarak Türkiye'yi seçmişlerdir. Yani ortak tarih, dil ve kültür bağı göçün yönünü belirlemiştir.

Ortak değerlerin yanında; katılımcıların Türkiye'yi çok beğenmeleri, yakın akraba ve tanıdıklarının kendilerinden önce Türkiye'ye gelmiş olmasının da Türkiye'ye gelmelerinde bir etken olduğunu Kadın Katılımcı 14 ve Kadın Katılımcı 10 açıklamaktadır:

İlk gelme sebebimiz biz burayı ikinci vatan sayarız. İkince gelme sebebimiz de bize kimse kapı açmadı, açsaydı da biz gitme istemezdik yine buraya gelirdik. Kültürümüze yakın her şeyeimize yakın, hepimiz buradayız diye buraya geldik. Daha öncede Türkiye'de birkaç ili gezmeye gelmiştim, o zamanlar çok beğenmiştim, bunun da etkisi oldu gelmemizde (Kadın Katılımcı 14, 47 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Annem, babam kardeşlerim hep Türkiye'ye gelmişti, bize yardım ettiler para gönderdiler bizde onlar burada diye geldik (Kadın Katılımcı 10, 36 Yaş Ortaokul Mezunlu).

Kimi katılımcılar ise; Türkiye'yi tercih etme sebeplerini, 'Türkiye'nin kapılarını Türkmenlere açmış olması' düşüncesi, Irak'a yakın olması ve başka ülkelere geçiş için potansiyel bir transit ülke olması şeklinde açıklamışlardır. Bu durumu en iyi ifade ettiği düşünülen katılımcılardan Kadın Katılımcı 9, Erkek Katılımcı 4 ve 8'in fikirleri şu şekildedir:

Biz Irak'a yakın diye Türkiye'ye geldik. Hem de dilimiz için. Burada biraz konuşuyoruz dilimizle anlaşıyoruz, yaşamak için Türkiye'ye geldik (Kadın Katılımcı 9, 45 Yaş, İlkokul Mezunlu).

Telafer 'de arkadaşlarımız vardı. Onlar derdi biz Arap'ız, biz derdik biz Arap değiliz biz Türk'üz, Türkmen'iz. Bizim stratejik derinliğimiz yani kökenimiz, anavatanımız Türkiye'dir. Biz biliyoruz ki biz ne zaman gitsek onlar bize açıktır. Ben bu düşüncede kaldım. Benim Arap arkadaşlarım vardı, onlarla geldik sınıra. Onlar "Siz doğru söylüyorsunuz, Türkiye sizi kabul eder." dedi. Suriye'de bir istikrar yok, Ürdün kabul etmiyor, Körfez ülkeler kabul etmiyorlar. Arabistan filan, Lübnan'da istikrar yok, İran'a da biz gitmeyiz. Türkiye sana kucak açmasa bile sana yine de bir şey demezler. Mesela sana merhaba demese bile sana kötü bir şey de demez. Onun için Türkiye'ye geldik (Erkek Katılımcı 4, 52 Yaş, Yükseköğretim Mezunlu).

Türkiye'ye Arabistan'a gitmek için gelmeyi seçtim. Ben Arabistan'a gitmek için başvurduğum ama oraya gitmek çok zor. Arabistan'a kaçak gidilmiyor. Mesela pasaporta giriş olmadığı için filan resmi işlerde sorun oldu gidemedim. Bende Türkiye'ye geleyim oradan giderim Katar'a diye düşündüm. Geçici kalmayı düşünerek geldim. Bir sene kalırım Türkiye'de diye düşündüm (Erkek Katılımcı 8, 26 Yaş, İlkokul Mezunlu).

Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda Türkmenlerin zorunlu göç sürecinde Türkiye'yi tercih etme nedenleri sıralanacak olursa; Türkiye'yi ikinci vatan veya anavatan olarak görmeleri, ortak dil, din ve kültür birliği hissetmeleri, daha önce

Türkiye'ye gelindiğinde buranın beğenilmesi, kendilerinden önce Türkmen tanıdık ve akrabalarının Türkiye'de sayıca çok olması, gidilebilecek diğer ülkelerin yollarının kapalı olması ve Türkiye'yi başka ülkelere geçiş için transit ülke olarak görmeleri gibi etkenler sayılabilir.

Transit göçte kaynak ülkeden hedef ülkeye geçişte köprü olarak kullanma durumu söz konusudur. Türkiye'nin konumu hedef ve transit ülke olmak için oldukça avantajlıdır. Kimi katılımcılar hedef ülke olarak Türkiye'yi tercih ettiği gibi kimi katılımcılar da transit amaçlı tercih etmişlerdir. Katılımcılara Türkiye'den başka bir ülkeye göç etmeyi düşünüp düşünmedikleri, sebepleri ve Türkiye'den başka ülkede tanıdıklarının olup olmadığı ve onlarla ilişkileri de sorulmuştur.

Ben geleceğimi düşünüyorum, basketçiyim mesela Türkiye'de yapamam aklımdaki şeyleri. Katar'da nüfus daha az olduğu için orada yapabilirim diye düşündüm. Ben daha önce Türkiye hiç gelmedim, kaçarak geldim Türkiye'ye. Ben hala Arabistan'a gitmek için başvuruyorum, Arabistan işim bugün olsa bugün giderim Türkiye'den. Benim Arabistan'da, Almanya'da çalışan arkadaşlarım var, onlar kaçarak gitti. Bize gelin dediler ama ben istemiyorum Avrupa ülkelerini. Onlarla görüşüyoruz e tavsiye ediyorlar yaşadıkları yerleri (Erkek Katılımcı 8, 26 Yaş, İlkokul Mezunu).

Tanıdığım başka ülkelere gidenler var. Almanya'ya, Kanada'ya, Amerika'ya gidenler var, onlarla sürekli görüşüyoruz. Bende eğer burada bize bir isim konulmazsa gitmeyi düşünüyorum. O gidenler de önce Türkiye'ye gelip mutlaka öyle o ülkelere gitmiştir, transit ülke onlar için burası. Yani benim tanıdıklarım öyle (Erkek Katılımcı 1,37 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ben buradan başka ülkeye Arap ülkelerine düşünmüştüm. Üniversiteyi bitirdikten sonra giderim diye düşünüyorum, Katar mesela. Maaşlar yüksek, tanıdıklarımız var orada. Ekonomik ve sosyal olarak daha rahat edebiliriz. Avrupa ülkelerinde de var tanıdıklar ama oradakiler kültürel olarak Almanya'da yaşamamanın zor olduğunu söylüyorlar (Erkek Katılımcı 11, 20 Yaş, Yükseköğretim Okuyor).

Erkek katılımcı 1, Erkek Katılımcı 8 ve Erkek Katılımcı 11 Türkiye’den başka ülkeye göç etmek istediklerini, bazı Arap ve Avrupa ülkelerinde tanıdıklarının olduğunu ve onlara yaşadıkları ülkeleri kendilerine tavsiye ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu üç katılımcı dışındaki katılımcılar ise Türkiye ve Irak dışında başka bir ülkede yaşamak istemediğini ifade etmişlerdir. Türkiye’yi hedef ülke olarak gören katılımcılar başka ülkelerde tanıdık veya akrabalarının olmaması sebebiyle de Türkiye’yi transit ülke olarak görmemişlerdir.

Benim yurtdışında tanıdığım akrabalarım yok. Ama ben başka ülkelere gitmek istemem (Kadın Katılımcı 1, 58 Yaş, İlkokul Mezunu).

Ben başka ülkeye gitmek istemem, oralarda yapamayız. Başa yurtdışında tanıdığım da yok. Bizim akrabalar hep Türkiye isterdi başka yer istemezler (Kadın Katılımcı 6, 55 Yaş, Lise Mezunu).

Kimi katılımcılar da başka ülkelerde yaşayan akraba ve tanıdıklarının olduğunu ancak kendilerinin gitmek istemediğini dile getirmiştir.

Türkiye’den başka yere gitmeyi düşünmem. Buradan başka yere göç etmek istemiyorum. Avrupa ülkelerine giden tanıdığımız var, onlarla da görüşüyoruz. Onlar maddi olarak iyidirler, ama bizim gibi mutlu değildirler. Çünkü onlar gurbetlik çekiyorlar, yabancılık hissediyorlar, ama biz burada kendimizi hiç yabancı hissetmiyoruz (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Bizi çeşitli sebeplerle ailecek Kanada’ya göndereceklerdi, ama bana herkes gitme dedi. Biz oralarda yapamayız. Bizim yabancı dilimiz yok hem de çocukların terbiyesi açısından zor. Mesela oralarda 18 yaşından sonra çocuklar gitse anne baba bir şey diyemiyor. Ama bizde 55 yaşında kadın bile kocasından habersiz bir yere kımıldamaz. Bizde böyle bir kültür var bizim için her şey para değil, namus, şeref önemli bizim için. Almanya’da tanıdıklarımızın paraları çokmuş ama onlarda dil konusunda zorlanıyorlar, hiç öneren olmuyor gitmeyi (Erkek Katılımcı 3, 41 Yaş, İlkokul Mezunu).

Wallerstein'in *Merkez-Çevre* yaklaşımına göre; birey ve gruplar bulundukları çevre ülkelerden ekonomik ve sosyal anlamda daha gelişmiş olan yarı çevre veya merkez ülkelere ya da yarı çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru hareketlilik göstermektedir. Bu insan hareketliliğinin çeşitli sebepleri olabilmektedir. Merkez ülkelere olan göçlerde bazı ülkeler transit ülke konumunda olmaktadır. Türkiye'de komşu ülkelerinde olan istikrarsızlıklar sebebiyle son yıllarda hem hedef hem transit ülke olarak bireysel ve/veya kitlesel göçlere ev sahipliği yapmaktadır.

Irak Türkmenlerinin Türkiye'yi tercih etme sebeplerinin belirlenmesinin ardından katılımcıların Türkiye'den başka bir ülkeye göç etme düşüncelerinin olup olmadığı ve sebepleri ile sorular sorulmuştur. Türkiye'den başka bir ülkede yaşamak istediğini belirten katılımcılar Türkiye'de yaşam şartlarının zor olmasını, Türkiye'de hukuki bir statülerinin olmamasını ve gelecekleri için bazı Arap ve Avrupa ülkelerine gitme isteklerini sebep olarak göstermişlerdir.

Türkiye dışında başka bir ülkede yaşamak istemeyen katılımcılar ise dilsel, kültürel ve dini sebepler öne sürmüşlerdir. Kimi Türkiye harici bir ülkede tanıdığı olmadığı için gitmek istememektedir. Türkiye'yi transit ülke olarak kullanıp hedef ülkelere giden tanıdıklarının olduğunu söyleyen katılımcılar, akrabalarının maddi açıdan hedef ülkelerinde mutlu olduklarını ancak vatan özlemi çektiklerini dile getirmiştir. Ayrıca dini ve kültürel değerleri gereği Müslüman olmayan ülkelerde her zaman her istedikleri mekânda gönül rahatlığıyla yemek yemekte sıkıntı yaşanabildiğini; ancak kendilerinin Türkiye'de onların tabiriyle gözü kapalı olarak her mekânda yemek yiyebildiklerini de eklemişlerdir. Tanıdıklarının/akrabalarının günlük ihtiyaçlarını karşılayacak hatta birikim yapacak kadar maddi imkanlarının olduğu halde vatanlarına duydukları özlem, yeni ülkedeki yabancılık hissi, uyum sorunu ve insanlar arası etkileşimin en önemli aracı olan dil konusunda büyük sıkıntılar yaşamaları Irak Türkmenlerinin Türkiye'den başka bir ülkeye göç etmesini engelleyici ve Türkiye'ye bağlılıklarını artırıcı etkenler olmuştur. Kültürel değerlerin kendileri için maddi imkân rahatlığından çok daha önemli olduğunu ve Türkiye ve Irak dışında başka ülkelerde yaşamak istemediklerini eklemişlerdir. Gerek Türkiye'yi transit ülke olarak gören katılımcılar gerekse geçici/kalıcı amaçlarla hedef ülke olarak gören katılımcılar ortak

dil, kültür ve tarih birliğinin Türkiye'ye göç etmelerinde büyük bir etkisi olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır.

4.3.3. Ankara'yı Tercih Etme Sebepleri

Araştırmanın evrenini Ankara'da yaşayan Irak Türkmenleri oluşturduğundan katılımcılara Türkiye'yi neden tercih ettikleri sorusunun ardından; neden Ankara'ya gelmek istedikleri ve Ankara'ya gelmeden önce başka şehirlerde yaşayıp yaşamadıkları sorusu yöneltilmiştir.

Öncelikle katılımcı Irak Türkmenlerinin Ankara'ya gelme durumlarına bakıldığında; katılımcıların yarısına yakınının (on üç kişi) doğrudan Ankara'ya geldiği, sekizinin önce başka il/illerde bir süre yaşayıp sonra Ankara'ya geldiği, yedisinin önce kamplarda bir süre kalıp sonra Ankara'ya geldiği ve ikisinin de önce Ankara'ya gelip kısa bir süre kalıp başka ile göç ettiğini ve daha sonra tekrar Ankara'ya geri geldiği belirlenmiştir. Başka şehirlerde yaşayıp sonra Ankara'ya göç eden veya Ankara'ya gelip sonra başka ilde yaşayıp tekrar Ankara'ya dönen katılımcılara hangi illerde kaldıkları, yaşadıkları sorulduğunda Urfa, Kilis, Eskişehir, Konya, Adana ve İstanbul cevapları alınmıştır. Bu adı geçen illerde kalma sürelerinin en az 1 gün en çok 18 ay olduğu görülmüştür.

Ankara'ya gelme sebebi olarak akrabalarının ve Türkmen tanıdıklarının çok olmasını gösteren katılımcıların düşüncesini temsilen Kadın katılımcı 14'ün görüşleri şöyledir:

En çok akrabamız Ankara'da diye biz Ankara'ya geldik. Onun için burada toplandık. Mesela oturduğumuz semtte sokakta yürüyoruz bizim Türkmenlerden başkasını görünce "Aaa! bu yabancı." diyoruz. Bizim hep Türkmenler burada, biz de onun için geldik. İstanbul'da filan kiralar pahalı, hayat pahalı (Kadın Katılımcı 14, 47 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Irak'ta çalıştıkları işleri Ankara'da yapabilecek olma düşüncesi ve Türkmenlere yönelik kurumların Ankara'da olması Ankara'nın göç için tercih edilmesinde etkili olmuştur:

Ben 2004' ten 2008' e Yüksek Lisans eğitimim için Ankara'da yaşadım. Hem Ankara'yı bildiğim için hem de tanıdıklarım vardı. Onun için kendimden önce eşimi ve eşimin ailesini Ankara'ya gönderdim. Türkmen göçü başladığında ilk gelenler Ankara'ya geldiler. Çünkü sonuçta burada Irak Türkmen Cephesi var, Türkmeneli Vakfı var. Kurumlar başkentte olduğu için Türkmen kuruluşların yardımlarından faydalanabileceklerini düşündüler. Sonradan gelenler de akrabaları burada diye geldi (Erkek Katılımcı 1, 37 yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Türkiye'ye göç ettiğimizde önce Ankara'ya geldik 4 gün akrabamızda kaldık. Kiralık ev aradım o zamanlar bulamadım. Eskişehir'de akrabalar vardı ev buldu bana, bizde Eskişehir'e gittik; 1,5 sene kaldık. Benim mesleğim burada diye ben buraya gelmeyi düşündüm. Çankaya'da Türkmeneli TV'nin yeri var. Ben zaten Irak'ta bu TV'de çalışıyordum. 2011' de de Ankara'ya gelmiştim, Ankara'nın yaşamasını, durumunu biliyorum. Başka illerden ucuz geliyor bana (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Kimi katılımcılar da Ankara'nın diğer şehirlerden daha ucuz, rahat bir şehir olduğunu duydukları/deneyimledikleri veya daha önce geldiklerinde Ankara'yı beğendikleri için Ankara'ya göç etme kararı vermişlerdir.

Ben Ankara'ya daha önce gelmiştim ve çok sevdim hem sakin hem de burada Türklüğü görüyorum. İstanbul çok karışık. Tanıdıklarımız burası ucuz dedi, biz de Ankara'ya taşındık (Erkek Katılımcı 5, 51 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Irak Türkmenleri ile yapılan görüşmelerde Ankara'yı tercih etme nedeni olarak en fazla verdikleri cevap akrabalarının ve tanıdıklarının çoğunun Ankara'ya gelmiş olması ve Ankara'nın ucuz bir yer olarak bilinmesi veya deneyimlenmiş olması olmuştur. Ankara'ya göç etmeden önce başka şehirlerde yaşadığını belirten katılımcılar farklı illerdeki yaşam koşullarını da deneyimlemiş ve Ankara'da yaşamalarının daha uygun olduğu fikrine varmıştı. Ayrıca katılımcılar Ankara'da Türkmen kuruluşlarının olması, Irak'ta yaptıkları işleri bu kurumlarda yapabilme umudu ve bu kuruluşlardan yardım alabilme düşüncesiyle de Ankara'yı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Türkiye'nin göç için tercih edilmesinde ortak değerler etkili olduğu gibi Ankara'nın tercih edilmesinde de kişilerin aile ve akrabalık bağları etkili olmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu Ankara'yı neden tercih ettikleri sorusuna ilk cevap olarak akrabalarını, ikinci cevap olarak yaşam koşullarını sebep göstermiştir. Türkmenlerin Ankara'da daha yoğunlukta yaşadığını bilmeleri, duymaları göçmenlerin birbirlerine yardımcı olmasını ve bağlarını güçlendirmesini sağlamıştır. Türkmenler arası ilişkilerin sağlanması ve pekiştirilmesi için Ankara'da ve diğer şehirlerde kurulmuş olan Türkmen kuruluşları göçmen ağı olarak ele alınabilir. Bu ağlar sayesinde göçün olumsuz maliyeti en aza indirgenmeye çalışılmıştır.

Katılımcılara Irak'ta hâlâ yaşamakta olan akrabalarının/tanıdıklarının olup olmadığı, varsa onlara Ankara'ya göç etmelerini tavsiye edip etmedikleri ve nedenleri sorulmuştur.

Biz 11 bacı, 2 kardeşiz. Kimimiz Irak'ta kimimiz sınırda, kimimiz de Ankara'dayız. Hep buraya geldik birbirimizden görüp duyup. Birbirimize önerdik hep Türkiye'ye gelmeyi. Gelmeyenlerin de yaşadıkları yerde savaş yok, ondan gelmedi (Kadın Katılımcı 12, 50 Yaş, İlkokul Mezunu).

Benim annem, babam Irak'ta kaldılar. DAES onları yakaladı paralarını, altınlarını, kimliklerini aldı, onları eve gönderdi. Her hafta onları kontrole gelip eve bakıyordu evde mi değil mi diye. Onun için onlar çıkamadılar (Kadın Katılımcı 15, 38 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Irak'taki akrabalarla internetten görüşüyoruz, bazen arıyoruz. DAES gidince daha rahat oldu görüşmek bize. Amcalarımız geliyorlardı ama DAES bırakmadı gelemediler. Köydeydiler onlar Sincar'ın oradan yol bağlıydı onlar giremediler. Askeri çatışmalar da olunca yol kapandı (Erkek Katılımcı 12, 26 Yaş, İlkokul Mezunu).

Katılımcıların büyük çoğunluğunun Irak'ta hâlâ yaşamakta olan akraba ev tanıdığının bulunduğu belirlenmiştir. Ankara'ya göç etmeyi hem kendi araştırmaları neticesinde hem de yakın çevrelerinin tavsiyesi üzerine tercih ettikleri gibi, kendileri de Irak'ta hâlâ yaşamakta olan akrabalarına Türkiye'ye, Ankara'ya göç etmelerini tavsiye etmişlerdir. Fakat bazı katılımcılar akrabalarının/tanıdıklarının yaşadıkları bölgelerde

DAEŞ tehdidi olmadığı için Irak'tan ayrılmayı tercih etmediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte DAEŞ tehdidinin bulunduğu bölgelerde akrabaları/tanıdıkları olan katılımcılar ise akrabalarının/tanıdıklarının Irak'tan ayrılmayı düşündüğünü fakat ekonomik imkansızlıklar ve DAEŞ sebebiyle Irak'tan ayrılamadıklarını belirtmiştir. Irak'tan Ankara'ya gelmek için yola çıkan bazı kimseler çeşitli grupların yollarını kesmesi ve tüm maddi eşyalarına el koyması sebebiyle geri dönmek zorunda kalmıştır. Bazıları da Türkiye sınırı kadar gelmeyi başarmış fakat sınırdeki resmi işlemlerde sorun olduğu için geri döndürülmüşlerdir.

Görüldüğü üzere katılımcılar birbirlerinden görüp duyduğu gibi akrabalarının yoğun olduğu yerlere göç etmişler ve kendilerinden sonra gelecekler için de tavsiye bulunmuşlardır. Kendi Türkmen grupları ile aralarındaki ilişkinin devamlılığını oluşturdukları göçmen ağları ile sağlamışlar ve zincir şeklinde birbirlerini göçe teşvik etmişlerdir.

4.3.4. Göç Ederken Türkiye'den Beklentileri

Göç etme sebeplerinden ziyade her göç aslında gidilen ülkeden veya şehirden birtakım beklentilerin de karşılanması ümidiyle gerçekleştirilmektedir. Kişi ve gruplar göç kararı alırken “ex ante” yani beklenenler, umulanlar ön plandadır. Kişi gideceği yerdeki, duruma, çevre şartlarına, kazanç imkanlarına göre kendince beklentiler içinde olur ve bu göç kararını almasını etkiler. Bireyin göç etmesinden sonraki şartların umulanı karşılamaması durumunda ya kaynak ülkesine geri döner ya da üçüncü bir ülkeye göç kararı verir (Tekeli, 1975:162). Irak'tan göç etme sebepleri katılımcı ifadeleri doğrultusunda ortaya konulduktan sonra katılımcıların göç sürecinde Türkiye ile ilgili beklentileri de belirlenmek istenmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun gelirken canlarını kurtarmak düşüncesinden başka herhangi bir beklentileri olmadığını Erkek Katılımcı 7'nin sözleri ile temsil edilmiştir:

Ben buraya gelirken bir şey bekleyerek gelmedim. Benim cebimde olan ne kadar para varsa hepsini burada Türkmenlere yardımcı olmak için kullandım, hâlâ da onlarla ilgileniyorum. Bir canımı kurtardım yeter başka beklentim yok (Erkek Katılımcı 7, 46 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Canını kurtarmak düşüncesinin yanında katılımcıların bazıları milliyetçilik duyguları ve etnik kimliklerinden dolayı Türkiye tarafından coşkuyla karşılanma beklentisiyle geldiğini ifade etmiştir.

Beklentim milliyetçi duyguyla karşılanmaktı ama istediğimiz gibi olmadı (Erkek Katılımcı 6, 48 Yaş, İlkokul Mezunı).

Türkiye'yi ikinci vatanımız görüyoruz yani. Burada bizi hoş karşılarlar diye düşündük. Buraya gelence bildik buradaki millet bizi hoş karşıladı (Kadın Katılımcı 4, 39 Yaş, Lise Mezunı).

Katılımcıların bazıları da canını kurtarmak, vatandaşlık almak, daha iyi bir işe girmek ve çocukların okula gidebilmesi gibi beklentilerle Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Ben buraya gelirken kimlik ve çalışmak düşüncesiyle gelmiştik. Biz çünkü okumuş insanlarız. Eşim de ben de öğretmeniz. Hem kimliğimiz olsa Irak'la Türkiye arasında rahatça gidip geliriz (Kadın katılımcı 2, 32 Yaş, Yükseköğretim Mezunı).

Biz gelirken canımızı kurtarsak, vatandaşlık alsak, kocam iyi bir işe girsin, çocuklarım okula gitsinler diye düşünerek gelmiştik. Çocukları Irak'ta 1-2 sene okula gidemediler. Ama buraya geldik vatandaşlık olmadı, kocam işsiz kaldı, işlere girip çıktı. Çocuklarım okullarda yapamadı. Her beklentim istediğim gibi karşılanmadı (Kadın Katılımcı 10, 36 Ortaokul Mezunı).

Katılımcıların tamamının Türkiye'ye gelirken ki ilk beklentisi canını kurtarmak olmuştur. Can güvenliği dışındaki beklentiler ise ekonomik ve hukuki temelli beklentilerdir. Canını kurtarmak beklentisi her katılımcı için karşılanmış olsa da vatandaşlık alma beklentisi DAESH tehdidiyle gelen katılımcılardan hiçbiri için karşılanmamıştır. Seton-Watson'a göre (1977:1); insanların hangi devlete bağlı oldukları onların ekonomik, siyasal ve toplumsal hak ve sorumlulukları bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu durum özellikle göçmenler için daha da önemli olmaktadır. Göçmenler de göç ettikleri ülkelerdeki bireylerle eşit haklara veya nispeten belirsiz statüden daha iyi şartlara sahip olabilmek ve gidilen ülkeye aidiyet

hissedebilmek için gittikleri ülkelerin vatandaşlığını elde etmek isterler. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olmadıkları ve çalışma izni için de herhangi bir başvuru yapmadıkları için Türkiye'ye gelirken kendileri veya eşleri için bekledikleri gibi yüksek ücretli işlere sahip olamamışlardır. Katılımcıların tamamı vatandaşlık sahibi olmayı bekleyerek Türkiye'ye göç etmemiştir; fakat ekonomik olarak daha fazla fırsat elde edebilecekleri düşüncesi katılımcıların büyük çoğunluğunca beklenmiştir.

Ayrıca katılımcıların çocuklarının eğitime devam edebilmeleri de beklentileri arasında olmuş; ancak bu durum bazı katılımcılar için beklentide olduğu gibi karşılanmış, bazı katılımcılar için istenildiği gibi sonuçlanmamıştır. Türklük, Türkmenlik gibi duygularla Türkiye gelen katılımcılar Türkiye'den kendilerini aynı milli duygularla karşılamasını beklemiştir. Katılımcılardan bazıları Türkiye'nin istediği gibi kendisini karşılamadığını ifade ederken kimisi de çok memnun kaldığını ve Türkiye'ye duacı olduğunu ifade etmiştir.

Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye gelirken ki beklentileri sırayla; can güvenliğinin sağlanması, milliyetçi duygularla karşılanmak, ekonomik olarak rahat edebilecekleri bir işte çalıştırılmak, çocukların eğitimlerine devam etmesi ve Türkiye vatandaşlığına kabul edilmektir.

4.4. KATILIMCILARIN GÖÇ SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI DURUMLAR

Irak Türkmenlerinin zorunlu göç etmelerinde etkili olan itici faktörler, Türkiye ve Ankara'yı tercih etme nedenleri ile birlikte açıklanmıştır. Katılımcıların göç etmesine sebep olan itici etkenler belirlendikten sonra, nasıl bir göç sürecinden geçtikleri de belirlenmek istenmiştir. Katılımcılara göç kararını ne kadar sürede aldıkları, göç ederken neler yaşadıkları, hangi yollar üzerinden Türkiye'ye giriş yaptıkları, göç hareketini kimlerle birlikte gerçekleştirdikleri ve Türkiye'ye ilk geldiklerinde nerede kaldıkları gibi durumu açıklayıcı sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar ile göçün süresi, amacı, yasallığı ve kapsamı hakkında bilgiler ortaya konulmuştur.

Bazı ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve siyasal olumsuzluklar insanları daha iyi şartlara sahip olan gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere göç etmeye zorlamaktadır. Bu göç hareketlerinde iki yol izlenmektedir. Biri yasal, düzenli göç dediğimiz kişi ve grupların

eğitim veya çalışma amacıyla gerekli izin ve resmi işlerin kayıt altına alınarak gerçekleştirildiği göçlerdir. Diğerleri ise; yasadışı, düzensiz göç, transit göç, sığınmacı ve mülteci hareketlerini kapsayan yasal olmayan ve kayıt dışı yollarla ülkeye giriş yapılan göçlerdir (İçduygu ve diğerleri, 2014: 223).

Göç süreçlerinde kimileri yasal yollarla göç edebilse de kimi insanlar, insan kaçakçılığı yapan bir sektörün yardımıyla göçünü tamamlamaktadır. Türkiye’yi tampon bölge, transit ülke olarak gören göçmenlerin ve savaş mağduru sığınmacıların büyük bir kısmı bölgenin coğrafyasına hâkim olan insan kaçakçılarının aracılığıyla göç etmektedirler. Yasadışı geçişlerde çoğunlukla sınır köyler ve dağlık arazilerdeki gümrük kapıları kullanılmaktadır. Bu yolların tercih edilmesinde ulaşım imkânları ve topoğrafya şartları önemli rol oynamaktadır. Kaçakçılar tarafından göçmenler çoğunlukla tır, kamyon, otobüs veya göçmenlerin kendi araçları ile menşei ülkelerinden çıkarılmaktadırlar. Yolculuklarında araç içlerine saklanarak, sahte belge kullanarak veya dağlık araziden yürüyerek sınırdan geçirilmektedir. Göçmenlerin yaşına ve sağlık durumuna bağlı olarak ya bir binek hayvanı vasıtasıyla ya da yürüyerek sınır aşılmaya çalışmaktadır (Deniz, 2011:192-193).

Özellikle zorunlu göçlerde ekonomik ve sosyal olumsuzluklar sebebiyle başlayan göç etme süreci, bu olumsuz şartlardan kurtulabilmek için yeni ekonomik zorlukları da beraberinde getirmiştir. Çalışma kapsamında katılımcılara DAES dönemi ve/veya DAES öncesi olumsuz durumların etkisi ile göç kararı aldıktan sonra yasal yollarla mı yoksa yasal olmayan yollarla mı Türkiye’ye göç ettikleri sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (yirmi yedi kişi) yasal olmayan yollarla Türkiye’ye giriş yaparken, yalnızca üç katılımcı yasal yollarla Türkiye’ye giriş yapmıştır. Türkiye’ye yasal yollarla resmi olarak giriş yaptığını belirten üç katılımcıdan biri 2007 yılında, biri 2009 yılında, diğeri ise DAES girdikten sonra 2014 yılında göç etmiştir.

Kaçakçı olarak tanımlanan kişilere göçmenlerin ödediği ücretlerin; göç edecek kişi sayısına, yaşlarına ve göç edilen zamana göre değişiklik gösterdiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Fiilen göçe başlayabilmeleri için kimi katılımcılar kaçakçılara iç savaş öncesinde biriktirdikleri ile ödeme yaptıklarını, kimileri ev, araba ve gayrimenkullerini satarak ödeme yaptıklarını, kimileri de Türkiye’deki veya Irak’taki tanıdıklarından/akrabalarından borç alarak ödeme yaptıklarını ifade etmiştir.

Katılımcıların bir kısmı ise maddi imkansızlıklar sebebiyle göç sürecini bir süreliğine erteleme kararı aldıklarını dile getirmiştir.

Biz Irak'ta abilerim, annem benim ailem filan hep birlikte yaşıyorduk, 28 kişiydik, kişi başı 600 Dolar verdik. Parça parça çıktık Irak'tan. Anneanneme yolda bir hayvan aldık 100 Dolara, annem yürüyemiyordu ona da 1800 Dolar istediler. Yollarda çok paramız gitti. Gelirken yol ve kalma masraflarımızı 2 arabamız vardı onları satarak karşıladık. Arabamızın birini 1900 Dolara, ötekini 4700 Dolara sattık, bir de karılarımızın altınları vardı. Hepsi Ankara'ya gelene kadar bitti masraflardan. Hatta ilk geldiğimizde kardeşim bir arkadaşından 1500 Dolar borç aldı (Erkek Katılımcı 10,30 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Irak'tan Türkiye'ye gelene kadar katılımcıların bazılarının birikimi onları Ankara'ya kadar ulaştırmış ve bir miktar paraları artmış; artan paralarıyla da Ankara'daki masraflarını karşılayabilmişlerdir. Bazılarının birikimi onları Ankara'ya kadar ulaştırabilmiş, bazıları da birikimleri olmadığı için borç alarak yola çıkabilmiştir. Irak'taki ekonomik sıkıntılardan kurtulmak isteyen Irak Türkmenleri göç sürecinde insan kaçakçılarına ödeme yapmaları ve o zorlu göç sürecindeki ihtiyaçlarını karşılamaları ile birlikte maddi anlamdaki sıkıntıları devam etmiştir. Göç sürecindeki masraflarını yakın akraba ve tanıdıklarından aldıkları maddi desteklerle karşılayan Türkmenler aralarında kurdukları ilişki ağının yardımıyla Türkiye'ye ulaşabilmişlerdir.

Türkmenlerin Irak'ta yaşadıkları bölgelerde iç savaşın getirdiği zararlardan kurtulmak için göç kararı vermesi kolay bir karar olmamıştır. Göçün risk ve maliyetlerini karşılamakta ve hiç bilmedikleri bir yere göç etmekte tedirginlik duyduklarından öncelikle bildikleri yerlere göç etme kararı vermişlerdir. Bunun için kimi katılımcılar önce Irak içerisinde yer değişikliğine gitmiştir. Yakın mesafede gerçekleştirdikleri göç hareketinden beklentilerini karşılayamamaları onları Türkiye'ye göçe -dış göçe- yönlendirmiştir. Kimileri de kendi göçmen ağlarından sağladıkları güvenle doğrudan Türkiye'ye göç etmeyi seçmişlerdir.

Biz baskılardan, işsizlikten çıkma kararı verdik. 2014 Ekim ayında Telafer 'den çıktık Musul'a gittik. 2015 Mart'a kadar Musul'da kiralık bir evde

kaldık. O sırada Telafer'deki evimize arada gidip geliyorduk daha bombalanmamıştı. Ama orada yaşamak iyice zorlaşınca biz de Türkiye'ye geçme kararı verdik ve ailecek çıktık. Yola çıkarken arabamızı sattık kaçakçı arabalarına bindik. Gece ıssız bomboş bir yollardan, çok zor geldik. Yolda soranlara Türkiye'ye gidiyoruz demeyin diye tembihlediler bizi. Kimisi kamyonlarla gelmiş, biz normal dolmuş gibi arabalarla geldik. Suriye'ye kadar bir arabayla, oradan da Türkiye sınırına geldik, 4 gün sınırda kaldık. Suriye'de kalırken kendi paramızla alıyorduk yemeğimizi filan. Askerler 4 gün sonra kapıyı açtılar. Yani Türkiye'ye kadar kaçak geldik, sonra giriş yaptık. Toplam 3 kişi için 700 Dolar kaçakçı parası verdik (Kadın Katılımcı 14, 47 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Göç yolculuğu, göç kararının alınmasını, planlanmasını, hazırlıkların yapılmasını ve hareket edilmesini içeren oldukça zorlu bir süreçtir. Birey ve grupların zorunlu olarak yaşadıkları yerleri, vatanlarını terk etmesi birey bazında psikolojik ve ekonomik, toplum bazında ise sosyolojik ve siyasal sorunları da beraberinde getirmektedir. Kitlesele zorunlu göçlerde kaynak ülkeden hedef ülkeye gerçekleşen ani nüfus hareketleri hedef ülkenin bu duruma hazırlıksız yakalanmasına sebep olabilmektedir. Hedef ülkenin göçmenlerin ülkeye kayıtlı giriş yapabilmeleri için uyguladığı resmi işlemler kitlelerin hedef ülkeye giriş yapmasını geciktirmekte ve sınırda kitlelerin bekleme sürecini etkilemektedir. Sınırdaki çok sayıda kişi ve grubun olması, onların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını zorlaştırmaktadır.

Kitlesele göçlerin yoğun olduğu dönemlerde gıda temini, güvenlik ve kalacak yer sağlanması problemleri yaşansa da göçlerin daha az yoğun olduğu dönemlerde göç süreci de kısa ve nispeten daha rahat olmuştur.

Kolay oldu gelmemiz. Sabah çıktık, akşam burada Türkiye'deydik. Kaçakçı arabasıyla gece hududu geçtik, otogardan gece bindik ertesi sabah Ankara'daydık (Kadın Katılımcı 1, 58 Yaş, İlkokul Mezunu).

Toplam ailecek 7 kişi birlikte çıktık Irak'tan. Küçük kamyonete çadır çekmişlerdi. Kişi başı 250 Dolar Türkiye sınırına kadar, turist gibi geldik. Evden gelirken her şeyimizi almıştık. Yani yiyecek yol için, bir de kıyafet. Sabah 10'da

çıktık. Gece 1’de Türkiye’ye girdik. Tek arabayla geldik. Turist gibi geldik biz (Erkek Katılımcı 5, 51 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Irak’tan Türkiye’ye yönelik göçlerde kimi katılımcılar ise yollarda büyük sorunlarla karşılaşmışlar ve Türkiye’ye göç yolculuğu zor ve uzun bir zamanda tamamlanmıştır. Bu zorlu ve uzun süreci Erkek Katılımcı 10 şu şekilde ifade etmiştir.

Biz Irak’ta evimizde 23 kişi yaşıyorduk, anneannem de Irak’ta bizimle yaşıyordu. Biz 23 kişi yola çıktık ama ananem soğukta dayanamadı, yaşlıydı 80-90 yaşındaydı. Suriye’de öldü, Azez’in orada gömdük nenemi. Yolda Rakka’da bizi DAEŞ durdurdu gitmeyin diye. Kaçakçı kamyonuna bindik gidiyorduk, yolda bomba atıldı, bizim kaçakçı adamın biri arabayı bırakıp kaçıp gitti, bizi bıraktı. DAEŞ geldi biz ses etmedik. Sonra bir Suriyeli kaçakçı gelmiş, bizi tutup götürdü bir eve. Bir gece kaldık orada sabah da bizi bıraktı, bir köydü. Kaçakçı adamlar bulduk başka. Yolda soğukta baya bir yürüttüler, ama nenem yürüyemiyordu. Suriye’den 100 Dolara bir hayvan aldık onu taşıyın diye. 400 kişiydik yollarda biz. 400 kişinin hepsi dayanamadı yola. Geri dönen oldu, biz 50 kişi kaldık. Suriyeli birinin evine gittik, boştu ev 50 kişi kaldık 2 gün orada. Ama nenem soğukta iyice hastalandı, yağış vardı dayanamadı, yola çıktıktan sonra öldü. Nenemi gömdük bilmediğimiz bir köye. Sınıra geldik, Türkmen olduğumuzu söylüyorduk ama askerler yine de geri gönderiyorlardı. 7 kere bir dağı çıktık hepsinde geri döndürüldük. Bütün kardeşler birbirimizi bulduk yolda, toplandık. Onar gün arayla Türkiye’ye girdik. O sırada akrabalarda kaldı abimler, ev tuttular. Hem sonradan geldiğimiz için hem de annem yaşlı olduğu için ona 1800 Dolar aldı kaçakçılar. Hem gelmemiz 2 ay sürdü hem çok para verdik hem de yolda anneannemiz öldü. Onu bilmediğimiz yere gömmemiz, 7 kere dağı çıkıp geri çevrilmemiz filan çok zor oldu bizim için gelmek (Erkek Katılımcı 10, 30 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Erkek Katılımcı 10’un ifadelerinde olduğu gibi birçok katılımcı çok zor şartlarda ve çok uzun sürede Türkiye’ye ulaşabilmiştir. Kitlemel ve ani göçlerde hedef ülke ile kaynak ülke arasında mesafe yakın dahi olsa mevsimsel koşullarda birçok can ve mal kaybı yaşanmaktadır; ki bu da göçün risk ve maliyetleri arasındadır. Yasal olmayan zorunlu göçte kaçakçı olarak nitelenen kişilerin kamyon, minibüs ve arabalarıyla hiçbir

gruba yakalanmadan gitmek amaçlandığından bebek ve çocukların ağlaması vs. tehlikeli bir durum oluşturmaktadır. Bu sebeple kaçakçıların çocuklu ailelere verdikleri bir uyku ilacı ile çocukların yolculukta gürültü yapmaları önlenmekte ve yakalanma riski azaltılmaya çalışılmaktadır.

Göçmen ailelerden ilaçla uyuttukları çocuklarını kucaklarında taşımak suretiyle kilometrelerce yolu yürümek zorunda kalanlar olmuştur. Kadın Katılımcı 2 Türkiye-Suriye sınırında atılan bir bomba sebebiyle çocuğunu kalabalık içinde kaybetmiştir. Uzun arayışlar sonucunda çocuğunun bir kaçakçı tarafından saklandığı belirlenmiş ve Kadın Katılımcı 2 çocuğuna ulaşmıştır. Ancak göç sürecinde kitlelerin hareketi söz konusu olduğu için, Kadın Katılımcı 2 gibi şanslı olmayan, çocuklarını ve aile bireylerini kaybeden kişilerde olmaktadır.

Irak Türkmenlerinin zorunlu göçü yolda zaman kaybının, çok miktarda para kaybının, zorlu şartlara dayanamayıp ölen kişi kayıplarının, kalabalıkta aile ferdi kaybının olduğu trajik bir süreç olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca görüşmelerde Türkmenlere göç yolculuğuna kimlerle birlikte çıktıkları sorusu yöneltilmiştir. İnsanlar bireysel olarak göç etmekten ziyade gruplar halinde göç etmeyi tercih etmektedirler. İnsanların menşei ülkelerinden hedef ülkeye göç etmesi durumunda arkalarında aile bireylerinden kalanların olması ekonomik ve sosyal olarak başka türden sonuçları da beraberinde getireceği düşünülmektedir. Özellikle zorunlu dış göç süreçlerinde kişiler aile bireyleriyle birlikte göçe yönelirler. Böylelikle göçün zorlu sürecini birlikte atlatmaları ve hedef ülkeye uyum sağlamaları nispeten daha kolay olmaktadır (Castles ve Miller, 2008:9). Katılımcıların altısı yola kendi veya arkadaşları ile çıktığını; on dördü ise ailesinden en az bir kişi ile veya hepsiyle birlikte yola çıktığını ifade etmiştir. Birlikte yola çıkılsa dâhi bazıları ülkeye birlikte girememiş parça parça Türkiye'ye girmiştir. Kendilerinden önce ülkeye giriş yapan aile bireyleri Ankara'daki yeni yaşamları için birlikte yaşayacakları evin kiralama ve eşya işleri ile ilgilenmiştir.

Bu aşamada katılımcılara Türkiye'ye göç ederken Türkiye'ye geçici bir süreliğine mi yoksa kalıcı olarak mı gelmeyi düşündükleri sorulmuştur. Irak'tan Türkiye'ye gelirken katılımcıların yarısına yakınının (on dört kişi) geçici bir süreliğine kalmayı düşünerek geldiği, katılımcılardan onunun kalıcı amaçlı düşünerek geldiği ve

altısının da herhangi zaman belirleyerek/düşünerek gelmediği belirlenmiştir. Bu durum hakkındaki katılımcı düşünceleri de şu şekildedir:

Ben Irak'tan çıkarken ne zaman dönerim diye düşünemedim (Kadın Katılımcı 3, 41 Yaş, İlkokul Mezunu).

Geçici kalmayı düşünerek geldim. Bir sene kalırım Türkiye'de diye, sonra başka ülkelere giderim diye düşündüm (Erkek Katılımcı 8,26 Yaş, İlkokul Mezunu).

Geri dönmeyi düşünerek geldik, kalıcı olarak kaldık vatandaşlık aldık. Festival için 15 günlüğüne Ankara'ya gelmiştim. Sonra başka sebeplerle temelli kaldım (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

İlk gelirken tahminimce oraya bir daha dönmem diye düşünüyordum, orası mahvoldu bitti. Dönersem sadece işim için döner emekli olunca da geri gelirim (Erkek Katılımcı 5, 51 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Kalma sürelerine ilişkin herhangi bir zaman belirlemeden göç ettiğini belirten altı katılımcının tamamı kadındır. Kadınlar eşlerinin bu durumda daha fazla söz sahibi olduğunu düşündükleri için kendilerinin kalma sürelerine ilişkin bir planlama yapmadıklarını dile getirmişlerdir. Geçici süreliğine Türkiye'ye gelen katılımcıların bazıları Türkiye'den başka ülkelere göç etmeyi istediği için Türkiye'ye tercih ederken kimi katılımcılar da Irak düzelene kadar Türkiye'de kalmayı tercih etmiştir. Geçici bir süreliğine ifade etmesine rağmen kalıcı olarak yerleşmiş ve vatandaşlık hakkı elde etmiş katılımcılar da bulunmaktadır. Kimi katılımcılar da Irak'a geri dönmek üzere Türkiye'ye göç ettiğini dile getirmiştir. Görüldüğü gibi çalışmadaki Irak Türkmenlerinden Türkiye'yi hem transit ülke olarak konumlandıran hem de hedef ülke olarak konumlandıran katılımcılar bulunmaktadır.

Kişi ve grupların dönem içerisinde görüş ve düşüncelerinde değişimler olmuştur. Öncelikle geçici süreliğine olan göç fikri zaman içinde yerini kalıcı olarak yerleşme fikrine bırakmıştır. Kalıcı olarak geldiğini ifade eden bazı katılımcılar Ankara'daki yaşam koşullarından dolayı Irak'a geri dönmek istemekte; kimileri de Türkiye'den başka bir gelişmiş ülkeye doğru yeniden göç etmek istemektedir.

Ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıklar sebebiyle gerçekleşmiş dış göçlerde zaman içerisinde kişilerin beklentilerinde ve yaşam standartlarında değişimler meydana gelmektedir. Bu da öncelikle geçici hedeflerini -can ve mal güvenliği, ekonomik birikim, eğitim olanakları vs.- gerçekleştirmek için geldikleri ülkelerdeki kazançlarını sürekli hale getirmek için kalıcı olarak yerleşmeye başlarlar. Göçün kalıcı veya geçici olmasını kişilerin beklentileri ve hedef ülkenin göçmenlere yönelik politikaları etkilemektedir. Beklentileri karşılanan ve göçmen politikalarından memnun olan kişiler sürekli yerleşim için vatandaşlık başvurusunda bulunmaktadır. Beklentileri karşılanmayan ve hedef ülkesindeki yaşam koşullarından memnun olmayanlar ise ya üçüncü bir ülkeye gitmek istemekte ya da kaynak ülkesine geri dönmektedir (Unat, 2002:288-294).

Türkmenlerin göç etme nedenleri birey bazında farklılaşmasına rağmen; iç savaş toplumun genelini etkilemiştir. Savaştan en çok etkilendiği düşünülen Türkmenler kitlesel olarak geçici veya kalıcı süreliğine göç etmiş veya ettirilmiştir. Petersen'in (1958:261-262) yöneltmiş göç yaklaşımı da Irak'ta özellikle Türkmen bölgelerinde büyük sıkıntılara yol açan DAEŞ tehdidinin aslında Türkmenleri dolaylı yollarla göçe teşvik ettirdiğini ortaya koymaktadır. Bununla ilgili düşüncelerini Erkek Katılımcı 5 şu şekilde açıklamaktadır:

Niye millete bu yolları açık bıraktılar? Telafer'den Irak'ın diğer yerlerine 15 dakikalık yol varken neden oralar kapalı güney kapalı kuzey kapalı Türkiye açık? Telafer'den Sincar'a Bağaç'tan Suriye oradan Rakka sınırda yollar var mesela ben Akçakale'den geçtim. Bence hükümet gidin defolun diye bu yolları açtı. Suriye'de Irak'ta İran'da hep Türkmenlere zarar veriyorlar. Kökleri gidince ağaç durur mu? Duramaz. Türkiye'nin buralarda söz hakkı kalmasın diye yaptılar. Yani benim tahminim bunlar (Erkek Katılımcı 5,51 Yaş, Yükseköğretim Mezunı).

Erkek Katılımcı 5'in belirttiği gibi ülke içindeki diğer şehirlere açılan yolların kapalı olması Irak Türkmenlerini Türkiye'ye doğru yönlendirmiştir. Irak Türkmenlerinin büyük çoğunluğunun neden iç savaş tehdidinin olmadığı yerlere iç göç gerçekleştirmeden doğrudan dış göçe yöneldiğini açıklamaktadır.

Göçmen ağları teorisi çerçevesinde açıklanmak üzere yasal veya yasal olmayan yollar üzerinden, kısa veya uzun bir sürede bir şekilde Türkiye'ye ulaşan Türkmenlere ilk geldiklerinde nerede kaldıkları sorusu sorulmuştur. Katılımcıların sadece üçü otel ve/veya misafirhanede kaldığı yanıtını verirken, yedisi kampta kaldığı yanıtını vermiştir. Katılımcıların yarısından fazlasını oluşturan yirmi kişi ise ya kendilerinin kiralamış oldukları bir evde ya da geçici süreliğine bir akrabalarının evinde kaldığı yanıtını vermiştir. Daha önce hiç gelmediği, gelse de ayrıntılı bilmediği bir ülkede büyük sorunlar yaşamamak adına katılımcılar ya bir kurum kuruluşan ya da tanıdık/akrabalarından yardım almışlardır. Katılımcıların cevapları Massey'in Ağ (Network) teorisini doğrulayıcı nitelikte olmuştur. Katılımcılar Irak Türkmen Cephesi'nin yardım merkezi aracılığıyla Ankara'daki tüm Türkmenlerle tanıştıklarını, yardımlaştıklarını ve ilişkilerini devam ettirdiklerini ifade etmişlerdir. Kendilerinden önce gelen tanıdıklarında ilk göç ettiği zamanda kalan kişiler, kendilerinden sonra gelen Türkmenlere de yardımcı olmuşlardır.

Benim evimde gelip kalan çok oldu. Mesela ilk geldiklerinde insanların kalacak yerleri yok. Hasta olarak, göçüp gelen olarak. Irak'tan bazı akrabamda değil gelip bizde kaldı. Çok aile geldi. Nasıl çünkü burada imkânı az, kendisi burada oturmuyor otelde kalıyor biz alıp götürüyorduk yardım olarak adama, bazı aile oluyordu kadın filan ona eşim yardımcı oluyordu çok öyle oldu. Göçüp gelenlere de yardımcı oluyoruz evi tutarlarken, fazla eşyamız varsa veriyoruz, kullanmadığımız bir şey varsa veriyoruz. Ben evimi açtım yani ben buraya geldim evim tanısa, Türkmenlere hep açık. Bizim âdetimiz öyledir, misafirperverlik var bizde (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

İlk geldiğimde ablamda 20 gün kaldık. Ben gelince ablamın yanımda kaldım benden sonra kardeşim geldi oda benim yanımda 3 ay kaldı. Burada yabancılara ev vermiyorlardı, onun için o kadar kaldık birlikte. Sonra o bana yakın bir yerden ev tuttu (Kadın Katılımcı 4, 39 Yaş, Lise Mezunu).

Katılımcı ifadelerinde de görüldüğü gibi bir ağ şeklinde katılımcılar hep kendilerinden önce gelenlerle bir şekilde bağ kurmuş, bu yolla yeni göç ettikleri yerdeki yaşam şartlarını kolaylaştırmışlardır. Birbirlerine kalacak yer, kullanacak eşya ve günlük yaşamlarına devam ettirecek bilgiler vermişlerdir. Hem Ankara'da birbirlerine

yardımcı olmuşlar hem de sosyal ilişkilerini pekiştirmişlerdir. Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin de Irak Türkmenleri arasındaki bağı sağlayıcı ve güçlendirici bir katkısı olmuştur. Göçmen ağları sayesinde kişilerin göç sürecinin olumsuz maliyetleri en aza indirgenmeye çalışılırken bir yandan da kişilerarası ilişkileri güçlendirici bir etkisi bulunmaktadır.

Katılımcılardan Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra herhangi bir ile göç etmeyip kamplarda kalmayı/yaşamayı seçenlerin yaşam koşulları ile ilgili Erkek Katılımcı 14'ün ifadeleri şu şekildedir:

Birlikte geldiğimiz kişilerden herkes kendi akrabası yanına ayrıldı. Kimisi Ankara'ya geldi kimi Eskişehir'e gitti, kimisi de Gaziantep'e geçti kampta kalmaya. Kampta kalanların çocukları küçük ve çalışacak kimsesi olmayanlardı. Benim dayım da mesela kampta. Onun çocukları hep kız, kirayı filan nasıl öder burada. Onlar 2015'ten beri orada kalıyorlar. Onların kampta suları elektrikleri her şeyi bedava, kamp güzel bir yer. Önceden çadırdı şimdi karavan oldu. 8 kişi bir karavanda kalıyor. Şimdi onlar Kahramanmaraş'talar. Antep kampını Maraş'a sevk ettiler. Devlet kişi başı 15 günde 100 TL olan bir kart veriyor, ama para çekemezsin onunla erzak alırsın sadece. Harcadın harcadın harcamadın paran yanar. Dayımın da durumu yoktu, oğlu da yoktu. Onun için kampta kaldı (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Ortaokul Mezunı).

Görüldüğü üzere kimi göçmenlerin ağ teorisinde olduğu gibi akrabalarının, tanıdıklarının yanına gidip yardımlaşarak göç sürecindeki sıkıntıları hafifletmeye çalıştığı; kimi göçmenlerin de devlet korumasına sığındığı ifade edilmiştir. Kamplarda kalan kişilerin kamplarda kalma sebebi yalnızca Türkiye'de tanıdık/akrabalarının olmamasından kaynaklanmamaktadır. Türkiye'de akrabaları olsa dâhi maddi olarak yeni bir yerde yaşamının zorluğu onları kamplara yönlendirmiştir. Kamplarda yaşamayı seçen veya seçmek zorunda kalan göçmenlerin daha çok hanesinde çalışacak erkek bulunmayanlar olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Hedef ülkelerinde kalabalık bir aile olarak kira, fatura ve temel ihtiyaçların karşılanması için gereken aylık sabit bir gelirin olmaması ve evde erkek çalışan olmadığı durumda dâhi hayatta kalmak için kadınların çalışma hayatında yer almasının çok uygun bulunmaması devlet korumasını çekici hale getirmiştir. Devlet koruması altında yaşadıkları göçmen kamplarında ihtiyaçlarının

devlet tarafından karşılanması, ileri yaşlarda ve çalışamayacak durumda olan göçmenler için bir fırsat olmuş ve kamplarda yaşamaya devam etmişlerdir.

Katılımcıların göç yolculuklarında herhangi bir kurum veya kuruluştan yardım alıp almadığı, aldılarsa ne türden yardımlar aldıkları sorulmuştur.

Göç ederken hiçbir kurum yoktu. Kendimiz kaçak geldik ama göç ettikten sonra yardım oldu (Erkek Katılımcı 12, 26 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Görüldüğü üzere katılımcıların tamamı göçe başladıklarında herhangi bir kurum/kuruluştan yardım almadığını; ancak Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra ev kurma, iş bulma ve temel gıda ihtiyaçları için yardım aldıklarını ifade etmişlerdir. Yardım almalarında Türkmen kimliklerinin, akrabalık bağlarının ve göçmen ağlarının etkisi olmuştur.

Bu kısım tamamlanana kadar katılımcıların Irak'tan Türkiye'ye, Ankara'ya göç etme sürecinde neler yaşadıkları, nasıl karar aldıkları, kimlerle yola çıktıkları ve Türkiye'ye geldiklerinde nerede kaldıkları katılımcı ifadelerinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır.

4.5. KATILIMCILARIN ANKARA'DAKİ SOSYO-KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI

4.5.1. Hukuki Durumları

Çalışmanın II. Bölümü'nde Türkiye'nin Türk topraklarına herhangi bir ülkeden yapılan göçler ile gelen tüm kişileri doğrudan mülteci olarak kabul etmediğine değinilmiştir. Türkiye nitekim göç konusuna dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini de bazı çekinceler ile 1961 yılında kabul ederek imzalamıştır. Irak Türkmenleri de Türkiye'ye yaptıkları zorunlu göçler neticesinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından mülteci olarak değerlendirilmemektedirler. Nitekim Türkiye'nin 1961 yılında taraf olduğu Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmede kişilerin mülteci sayılabilmesi için - 1967 yılındaki Protokol ile mekân şartı ülkelerin isteğine bırakılacak olsa da- ilgili göç hareketlerinin Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle gerçekleşmiş olması şartı mevcuttur. Türkiye de Türk topraklarına göç eden kişileri mülteci olarak değerlendirmeyi bu kişilerin Avrupa'da gerçekleşen olaylar nedeniyle göç etmiş olması şartına bağlamıştır.

Türk mevzuatında *yabancı*, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi” ifade etmektedir (6458 sayılı Kanun: Madde 3/ü). Türkiye’deki yabancıların durumu 04/04/2013 tarihli ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile düzenlenmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 3. Kısım’ında uluslararası koruma çeşitleri açıklanmaktadır. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti üç tür uluslararası koruma tanımaktadır: *mülteci*, *şartlı mülteci* ve *ikincil koruma*. Ancak söz konusu statüler ilgili kişilere belirli bir yasal prosedürün uygulanmasını takiben verilmektedir. Statüleri kendilerine verilmemiş olanlar ise kanunda *başvuru sahibi* olarak adlandırılmaktadır ve bu kişilerin tâbi olacağı uygulamalar ayrıca belirlenmiştir (6458 sayılı Kanun: Madde 3/d). Başvuru sahiplerine başvuruları sonuçlanıncaya kadar 6 aylık sürelerle yenilenmesi gereken Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi (UN Kimlik)¹ verilmektedir. Söz konusu kimlik belgesi ikamet izni yerine geçmektedir (6458 sayılı Kanun: Madde 76).

Türkiye’ye göç eden Irak Türkmenleri Türk mevzuatındaki mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statülerinden hiçbirine sahip olmadıkları için Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi olarak değerlendirilmektedirler. Diğer bir ifadeyle Türk mevzuatına göre Uluslararası Koruma statüleri yoktur. Bu nedenle 6458 sayılı Kanun ile kendilerine İnsani İkamet veya Uluslararası Koruma başvuru sahipliğini gösteren kimlik verilmektedir. 2016 yılının ikinci yarısından itibaren ise Irak Türkmenlerine Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi (UN Kimlik) verilmektedir.

Katılımcıların hukuki durumlarına bakıldığında; büyük çoğunluğunun İnsani İkamet sahibi olduğu (yirmi kişi), yedisinin UN Kimlik sahibi olduğu, ikisinin T.C. vatandaşı olduğu ve birinin de Siyahi Kimliği olduğu belirlenmiştir.

Katılımcılar Türkiye’ye ilk olarak giriş yaptıklarında ülke içerisinde kayıtlandıklarına dair bir müracaat belgesinin (Beyaz Kâğıt) verildiğini, günlük işlerini ve ihtiyaçlarını İnsani İkamet kimliklerini (Kırmızı Kart) alana dek bu geçici belge ile karşıladıklarını ifade etmişlerdir.

¹ UN Kimlik: United Nations Identity Card (Birleşmiş Milletler Kimlik Kartı). Uluslararası Koruma Başvuru Sahipliği için verilmekte olup, katılımcılar arasında UN Kimlik olarak telaffuz edildiği için çalışmada UN Kimlik olarak kullanılacaktır.

Ben ilk geldiğimde beyaz kâğıt veriyorlardı ama bize hemen İnsani İkamet Belgesi verdiler. 5 ay kullandık. Ama onun da süresi doldu ve kaldırıldı. Artık UN Kimlik belgesi alma zorunluluğu geldi (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Ortaokul Mezun).

Adana'da beyaz kâğıdımız vardı. Yabancı şubeden aldık kırmızı ikamet belgemiz çıkana kadar (Erkek Katılımcı 12, 26 Yaş, Ortaokul Mezun).

2016'nın ikinci yarısından önce Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerin kimlikleri süresi dolduğunda İnsani İkamet olarak yenilenirken sonradan gelenlerin kimliği doğrudan UN Kimlik olarak verilmiştir.

Benim UN Kimliğim var, daha yeni oldu. Onun öncesi daha çıkmamıştı. Biz geldiğimizde İnsani Kimlik kalkmıştı, hastaneye gitmemiz çok zordu. Kocamın şeker hastalığı var. Mecbur kaldık UN Kimlik almaya (Kadın Katılımcı 3, 42 Yaş, İlkokul Mezun).

Katılımcılar UN Kimlik almayı mecburiyet olarak görmektedir; hatta bazıları UN Kimlik almaktansa Irak'a geri dönmek istediğini ifade etmiştir.

Benim insani kimliğim var ama süresi bitince ne olacak bilemiyorum. Eğer UN Kimlik mi Irak'a dönmek mi deseler ben dönmeyi seçerim. Çocuklar gelmiyor diye gidemiyorum. UN Kimlik alırsam giriş-çıkış yapmak yasak. UN yapsak buradan-Türkiye'den- çıktığımızda 5 yıl geri dönemeyiz, bize ceza verirler. Benim oğlumun pasaportu, Siyahi Kimliği var ama geri kalan hepimizin İnsani Kimliği var (Kadın Katılımcı 1, 58 Yaş, İlkokul Mezun).

UN Kimlik olduğu için Irak'a ailemi görmeye gidemiyorum. UN Kimlik var bizde. Bu kimlikte 5 sene Türkiye'den çıkılmıyor. Çıkarsak da 5 sene boyunca Türkiye'ye gelemeyiz. Gelirsek de Türkiye'ye para cezası ödememiz gerekiyormuş. Kocalarımız işlerinde çalışamazlar Irak'a döndüklerinde (Kadın Katılımcı 13, 36 Yaş, İlkokul Mezun).

Katılımcılar UN Kimlik aldıkları takdirde Irak'taki işlerinde çalışamayacaklarını, 5 yıllık süre boyunca Irak'a geri dönemeyeceklerini, dönseler dahi Türkiye'ye tekrar giriş yaparken para cezası alacaklarını düşündükleri için UN Kimlik

almak istememektedirler. Ancak UN Kimlik sahiplerinin UN Kimliğin getirdiği hak ve yükümlülükler hakkında edindikleri bilgiler kişiler arasında farklı anlamlara dönüşmüş ve yanlış algılanmıştır. Katılımcı ifadeleri ile gerek Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndaki ilgili maddeler gerekse bu konu ile ilgili Ankara İl Göç İdaresi'nde yetkili kişiler tarafından edinilen bilgiler karşılaştırıldığında; Irak Türkmenlerinin sahip oldukları kimliklerin hak ve yükümlülükleri hakkında ayrıntılı ve doğru bilgi sahibi olmadığı belirlenmiştir.

5 yıl süre ile Türkiye'den çıkış yasağından bahseden katılımcıların aksine; UN Kimlik sahiplerine bu kimlikler öncelikle 30 günlüğüne verilmekte daha sonra her 6 ayda da süresi yenilenmektedir. 5 yıl çıkış yasağı değil aslında bu kimliğe sahip olup Türkiye'den ayrılmak istediğini bildirerek kimliğini iade eden veya hiçbir yetkili kuruma bu durumu bildirmeden ülkeden ayrılan bireylerin belirtilen 30 gün içerisinde vize alarak Türkiye'nin ilgili kurumlarına başvuru yapmadığı takdirde 5 yıl süre ile Türkiye'ye giriş yasağı bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle katılımcılar arasında Türkiye'ye 5 yıl boyunca giriş yasağı olması durumu 5 yıl boyunca çıkış yasağı olarak bilinmektedir. Türkiye'ye yeniden giriş yapabilmek için para cezası ödeme düşüncesi ise tamamen yanlış bilinmekte; böyle bir maddi yaptırım bulunmamaktadır. Bu durumla ilgili ilgili kanununda maddi yaptırımdan bahsedilmemektedir (6458 sayılı Kanun: Madde 9).

Ayrıca katılımcıların Irak'a geri döndükleri takdirde Irak'taki görev yerlerinde ve mesleklerinde çalışamayacak olmaları düşüncesi ise tamamen bilinmezliğin getirdiği bir korkudur. Bu konu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili kurumlarının bir bilgisi ve ilgisi bulunmamaktadır.

Katılımcılar hukuki durumları gereği Türkiye'nin hiçbir yerinde resmi olarak çalışma izinlerinin olmadığını ifade etmektedir. Ancak bu konu ile ilgili katılımcıların yine yeterli ve doğru bilgi sahibi olmaması söz konusu olmuştur.

Hukuki statüleri belirlene kadar kullandıkları UN Kimlik ve İnsani İkamet belgesi ile Türkiye'den başka bir ülkeye seyahat etme izni bulunmamaktadır. Ülke içi dolaşımlarda ise kayıtlı bulunulan il dışında başka bir ilde seyahat edilebilmesi için ilgili kurumlarca en fazla 30 gün olmak üzere yol izin belgesi düzenlenmektedir.

Katılımcı ifadelerinin aksine, UN Kimlikte İnsani Kimlikten daha fazla avantajın ve daha çok maddi ve sosyal yardımın olduğu belirtilmiştir. İnsani ikamet belgesinde iken devlet hastanelerinde belirli bir pay ödenerek tedavi edilmekteyken; UN Kimlik ile devlet hastanelerinde hiçbir ücret ödenmeden tedavi olunabilmektedir. Türkmenler için 2016'nın son yarısından itibaren İnsani İkamet uygulaması kaldırılarak yerine sadece UN Kimlik uygulaması getirilmiştir. İnsani İkamet Kimliğinin süresi dolanlar kimliklerini son kez yenilenmişlerdir, yeni kimlik alacak olanlara ise doğrudan UN Kimlik verilmiştir. Katılımcıların UN Kimlik ile ilgili olumsuz düşüncelerinin konu hakkında yeterli ve doğru bilgi sahibi olunmamasında kaynaklandığı görülmektedir. İnsani İkamet Belgesinden Uluslararası Koruma Başvuru Sahipliği için UN Kimlik belgesine geçişin bir genel müdürlük kararı olduğu bilinmektedir.

4.5.2. Sosyal ve Kültürel Özellikleri

Sosyal çatışmalar sebebiyle oluşmuş kitlesel nüfus hareketlilikleri birey ve toplumların sosyal ve kültürel olarak etkileşimini ve değişimini hızlandırmaktadır. Uluslararası göç ve küreselleşme farklı fiziki ve kültürel yapılarıdaki birey ve grupları birbiriyle temas ettirmektedir. Öncelikle kültürün ne olduğu açıklanacak olursa; kültür kelimesi ekmek, üretmek anlamına gelen Latin kökenli bir kelimedir. Farklı dillerde hars ve ekin olarak da kullanılmaktadır. İnsanların geçmişten gelen ve geleceğe aktarılan, maddi ve manevi tüm birikimlerini kapsayan, yaşam biçimlendiricisi olarak ifade edilebilir. Kültür hem geneldir hem özeldir. Bütün insan türlerinin bir kültürü olması sebebiyle genel bir kavramken, her insan grubunun kendine has bir kültürü olması sebebiyle de özeldir. Kültür bireysel deneyimlerle, gözlemlerle, toplumsal aktarımlarla ve bilinçli-bilinçsiz bir şekilde sosyal etkileşim yoluyla öğrenilir. Kültürler içlerinde barındırdıkları simgeler ve onlara yükledikleri anlamlardan da meydana gelir. Simgelerin ve bu simgelere yüklenen anlamaların toplumlara, kültürlere göre anlamları değişmektedir. Tüm bu simgeler, anlamlar, maddi ve manevi öğelerin tamamı gelişigüzel oluşmuş değildir; hepsi bir örüntü şeklinde bütünleşmiştir. Kültürel örüntüler, değerler, inançlar, beklentiler ve düşünceler paylaşıldıkça süreklilik gösterir ve aynı kültür içindeki bireyleri birleştirir (Kottak, 2008: 45-55).

Irak'tan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerin adapte oldukları fiziki ve kültürel ortamın ani göç hareketiyle değişmesi onları yeni yaşam alanına uyum

problemi ile karşı karşıya bırakmıştır. Ani olarak değişen kültürel ve sosyal çevre kültürün bazı parçalarında değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Bu bölümde de Irak Türkmenlerinin Ankara'daki sosyal ve kültürel durumlarını belirleyici bilgilerin yanı sıra kültürel değerlerinde değişim ve dönüşüm durumu ve kültürel faaliyetlerini Ankara'da gerçekleştirme imkanlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Durum tespiti yapmak ve Türkmenleri daha yakından tanımak amacıyla ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan ziyaretlerin tümünde katılımcıların hanelerinde oldukça kalabalık halde yaşadıkları görülmüştür.

4.5.2.1.Aile Yapıları

Toplumsal yaşamın temeli ve kültürün ilk aktarım kurumu olan aile Gökçe'ye göre "Ana baba çocuklar ve tarafların kan akrabalarından oluşan (aile biçiminin gereğine göre) ekonomik ve toplumsal bir birliktir (Gökçe, 1976: 48)". Aileler toplumda biyolojik, sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçların karşılanması için önemli bir yere sahiptir ve bunlar cinsi güdülerin karşılanması, neslin devamının sağlanması ve kültürel aktarım yapması gibi özelliklerdir. Irak Türkmenleri de aile kurumunun kendileri için önemli olduğunu her fırsatta dile getirmiş ve çok sayıda çocuk sahibi olmayı nesillerinin devamını sağlayacağı düşüncesi ile ön plana çıkarmışlardır. Bu sebeple katılımcılara kaç çocuk sahibi oldukları ve evlerinde kaç kişi ve kimlerle birlikte yaşadıkları sorularak ve katılımcıların hangi aile tipinde yer aldığı belirlenmek istenmiştir.

Sahip oldukları çocuk sayısı ile ilgili olarak; katılımcıların üçünün bekar olduğu ve çocuk sahibi olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların dördü tek çocuk sahibi, dördü 2 çocuk sahibi, biri 3 çocuk sahibi, yedisi 4 çocuk sahibi, biri 5 çocuk sahibi, dokuzu da 6 ve üzeri çocuk sahibi olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların en çoğu 6 ve üzeri çocuk sahibidir ve hanedeki çocuk sayısının genel olarak yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların yarısı (on altı kişi) hanesinde 6-10 arası kişi ile, yedisi 1-5 kişi ile, dördü 11-15 kişi ile, ikisi 21 ve üzeri kişi ile, biri de 16-20 kişi ile birlikte yaşadığı belirlenmiştir.

Katılımcılar neden çok çocuk sahibi olduklarını ve hanede kalabalık yaşadıklarını şöyle açıklamıştır.

Bizim kökenimiz az, etrafa karşı çok kalabalık görünsün diye çok çocuk yaparız. Hem de erkenden evlenilir bizde. Niye erken evlendirilir? Çünkü hem kişinin etraftan gözü kesilsin hem de ailesini yuvasını kursun diye. Hemen çocuk yaparlar evlenince. Niye çünkü çocuklar evdekilerle birlikte yetişir, kızsız anneye yardım eder, erkeğe babasının işlerini yapar. Bunun için aslında çocuk yapıyoruz. Hem sayımız çoğalsın diye hem de dediğim gibi babasının filan çiftçilik yapıyordur mesela ona yardım eder, işgücü yani. Ama Türkler az çocuk yapıyorlar, 1-2 tane. Bence onlar da çok çocuk yapmalı. Evde kalabalık kalırız, evlenince filan herkes ana babasıyla kardeşleriyle birlikte otururuz bizde. Böyle olma sebebi de hem birbirleriyle muhabbetleri devam etsin, kopmasınlar birbirinden kardeşler diye. Hem de yani miras için filan babanın neyi varsa o evdedir, kardeşleri her şeyi ortak ekip biçerler. Tek yerde toplanır para. Ancak ne zaman ayrılırlar, ya evde hanımlar anlaşılamazlar öyle ayrı eve çıkılır ya da ev iyice kalabalıklaşınca çıkmak isteyen kardeş ayrılır evden. Bizde birlikte yaşamak önemlidir, ailenin bağlılığı artar birbirine (Erkek Katılımcı 7,46 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Bizde çok çocuk yapma sebebi tamamen eğitimsizlikten kaynaklanıyor. Kadınlar birbirinden görüyorlar, mesela iki elti diyelim. Birinin 1 çocuğu var ötekinin 4 tane. Bir tane olan kıskanıyor diyor ben de 5 tane yapacağım. Böyle böyle çok çocuk oluyor. Yani burada çok çocuk olması zor. Ama bizim Irak'taki evler çok genişti, çocuklar birbiriyle bahçede avlumuzda oynardı. Ama burada şimdi hala çocuk yapanlar oluyor bizim Türkmenlerden, bence artık bu kültürsüzlükten. Ordayken çocuğa bakmak kolaydı, ekonomik olarak imkân vardı ama burada insanlar olan çocuklarına zor bakıyorlar zaten. Bence Türkler az çocuk yaparak doğrusunu yapıyorlar. Hem kıskançlıktan hem de sayıca çok görünmek için çok çocuk yapıyor Türkmenler. Ama evde kalabalık yaşamak istememiz bizim hem maddi durumumuzdan kaynaklanıyor hem de birbirimiz bağlı olmamızdan. Bizim için birlikte yaşamak, aile olmak önemli (Erkek Katılımcı 1,37 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Erkek Katılımcı 1 ve 7'nin çok sayıda çocuk sahibi olmak konusunda zıt fikirlere sahip olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan katılımcıların Erkek

Katılımcı 1'i destekler nitelikte görüşleri bulunurken, eğitim seviyesi düşük olan katılımcıların Erkek Katılımcı 7'yi destekler nitelikte açıklamaları bulunmaktadır. Katılımcıların aileye ve çocuğa önem verdiğine ve kalabalık yaşamının aslında aile bireyleri arasındaki dayanışmayı kuvvetlendirdiğine ilişkin açıklamaları bulunmaktadır. Ayrıca Türk ailelerin bir veya iki çocuktan fazla çocuk sahibi olmamasını bazı katılımcılar doğru bulurken bazı katılımcılar yanlış bulmaktadır. Az sayıda çocuk sahibi olmayı doğru bulmayan katılımcılar Türk nüfusunun çok görünmesi için daha çok çocuk yapılması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca kadın katılımcıların görüşmeler sırasında "Allah sana erkek evlat versin." gibi dualarda bulunmasına karşılık bazı erkek katılımcıların ataerkil toplumun ortak düşüncesinin aksine kız evlat duasında bulunması da dikkat çekmiştir. Kız evladın daha vefalı olduğunu Erkek Katılımcı 5 (51 Yaş, Yükseköğretim Mezunu) "Oğlum oğlum evlenene kadar, kızım kızım ölene kadar." sözleri ile ifade etmiştir. Az sayıda çocuk sahibi olmayı doğru bulan katılımcılar ise bireylerin daha kaliteli yaşam sürmek için aile ekonomilerine uygun sayıda, planlı olarak çocuk sahibi olmaları gerektiğini düşünmektedir.

Hem ailede yaşayan kişi sayısı hem de sahip olunan çocuk sayısından hareketle katılımcıların aile tiplerine ilişkin genel bilgiye ulaşılmıştır. Katılımcıların hanede kimlerle birlikte yaşadığı sorusuna verdiği cevaplar anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşuyorsa çekirdek aile olarak; anne, baba, kardeşler, eş, çocuklar ve evli olanların aileleri gibi kalabalık bir gruptan oluşuyorsa geleneksel geniş aile olarak gruplandırılmıştır. Tek başına yaşadığını ifade edenler ise yalnız olarak ayrılmıştır. Katılımcıların sadece biri yalnız yaşadığını ve bir ailesi olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların on birinin çekirdek aile olarak, on sekizinin geleneksel geniş aile olarak yaşadığı görülmüştür. Irak Türkmenlerinin büyük aile, geleneksel aile, geniş aile, eski aile, köy (kır) ailesi olarak da adlandırılan bir aile tipinde daha yoğunlukta olarak yaşadığı görülmüştür. Geniş aileyi tanımlayacak olursak; "Kırsal alanda yaşayan, tarımla geçimini sağlayan, akrabalık bağları kuvvetli, aile adının önem ifade ettiği, erkeklerin karar almada ön planda olduğu, yaşlı erkeğin ya da erkeklerin aile sorumluluğunu üstlendiği, geleneklere bağlı bir aile tipidir (Gökçe,1976: 60-61)".

Katılımcılar Türkiye'de olduğu gibi; Irak'ta da bu denli kalabalık aile şeklinde yaşadıklarını, tüm kazancın tek ev içinde ortak olduğunu ifade etmişlerdir. Irak

Türkmenlerinin aile yapılarının kalabalık ve bütünleşmiş hali Türkiye’de modernleşmeden itibaren en sık rastlanan çekirdek aile profilinden oldukça farklıdır. Çekirdek aile; daha çok kentsel alanda yaşayan, hanehalkı sayısı sınırlı ve yalnızca iki kuşaktan oluşan, sanayi, ticaret ya da hizmet sektöründe çalışan, akrabalık bağlarının görece önemini yitirdiği, karar alma mekanizmasının aile üyeleri arasında paylaşıldığı geleneksel yaşam tarzından uzaklaşan bir aile tipi olarak tanımlanabilir (Gökçe,1976: 63). Türkmenlerin çekirdek aileden ziyade geniş aile tipinde yoğunluk gösterme sebebini katılımcılar, ailelerine ve aile bağlarına verilen önemden, aile bağlarını pekiştirme amacından ve ekonomik birliktelik sağlama amacından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Hanelerinde de geniş aile tipinde yer alanların üç veya dört kuşak halinde birlikte yaşadığı, çekirdek aile tipinde yer alanların da iki kuşak halinde birlikte yaşadığı görülmüştür (Akkayan,1979:97).

4.5.2.2.Günlük Yaşam ve Komşularla İlişkileri

Göçmenlerin kaynak ülkelerinden hedef ülkelere olan göç yolculuğunda yeni yaşam koşullarına uyum ve adaptasyon problemi olmaktadır. Alışkın olunan yaşam tarzından daha önce deneyimlenmeyen bir yaşam biçimine ani geçiş yapmak rutin ilişkiler ve düzende değişimleri beraberinde getirir. Türkmen kültürü ve Türk kültürü arasında ortak kültürel değerler söz konusu olsa da Irak Türkmenlerinin Irak’ta çokkültürlü bir sosyal yapı içinde yaşamış olması farklı kültürlerle teması ve etkileşimleri kaçınılmaz kılmıştır. Bu da Türk kültürü ve Türkmen kültürünün bazı değerlerinde farklılaşmalar meydana getirmiştir. Bu durumu daha açık şekilde ortaya koymak için kültürel süreçlerden adaptasyon, kültürlenme ve kültürleşme kavramı ile ilgili kısaca bilgi verdikten sonra Irak Türkmenlerinin Ankara’daki uyum sürecine geçilmiştir.

Kültür toplum içinde yeni nesillere bireysel öğrenmeler ve eğitim yoluyla bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde aktarılmaktadır. Kültürleme sürecinde öğretme durumu söz konusu iken; kültürlenmede bireyin karşılaştığı yeni kültürün öğelerini kendi kültürünün özellikleri ile birleştirmesi, bilinçli olarak öğrenmesi söz konusudur. Kültürleşmede ise; farklı kültürlerde iki birey veya grubun birbirlerinin kültürel değerlerini öğrenmesi, benzeşmesi, karşılıklı etkileşmesi durumudur (Güvenç, 1999:126). Görüldüğü üzere kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme süreçleri bireylerin

mevcut kültür desenlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Göçler ile özellikle zorunlu dış göçlerde bireyler ait oldukları ortamı bırakmak zorunda kalarak farklı bir kültürel ortama yerleşirler. Bu yer değiştirme sürecinde birey ve grupların yeni ortama adapte olma süreci karşılaştıkları yeni kültürlerle ortak noktalarda buluştukları derecede kolay olmaktadır. “Kültürlerarası adaptasyon süreci, bir insanın aslen sosyalleştiği kültürden farklı olan bir ortamda görevini etkili şekilde yapmaya yetkin hale geldiği karmaşık bir süreçtir (Haslberger, 2005:86)”.

Irak Türkmenlerinin zorunlu dış göç sürecinde ne derece Ankara’daki yaşam koşullarına uyum sağladıkları, sosyal yaşamlarının nasıl olduğu ve memnuniyetleri belirlenmek istenmiş ve bu amaca yönelik sorular sorulmuştur.

Benim hanım burada daha rahat. Buranın alışverişleri, her şeyleri temizdir. Mesela buradaki piliçler temizdir, sağlık bakımından uygundur. Buranın doğalgazı var, hep sıcak su akıyor, çok rahat; ama bizde gazlı soba vardı. Hanımlar bunlarda çok zorlanırlardı ama buraya gelince çok rahat ettiler. Bir de burada marketler, alışveriş yapma alanları bulmak çok kolay, çok yakın; her yerde market, pazar var. Irak’ta hem uzaktı hem de güzel marketler yok. Mesela ben belirlediğim bir markanın pilici var onu almak isterim istediğim her markette var; ama Irak’ta hep farklı marka olur istediğin her şeyi bulamazsın. Maddi olarak Irak’tan kötü durumdayız burada, ama yemek, yaşamak, güvenlik açısından Türkiye’de daha iyi şartlardayız. Yaşam kalitemiz arttı burada. Burada değişik güzel bir hayat da görmüş olduk, çocukların Türk dilini öğretmesinde de iyi oldu buraya gelmemiz (Erkek Katılımcı 4, 52 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Bana burada farklı gelen çok bir şey yok. Dışarda hacetim olduğunda kendim gidebiliyorum ama Irak’ta bacımla giderdim ya da eşimle giderdim. Ama bizde dışarı çıkmak sadece dükkâna gitmek için, akrabalarımıza ya da hastane vs. içindi. Öbür türlü sokakta gezmek yok bizde. O konuda burada daha rahatız. Hem burada her yer dükkân, bizim ilçede gezecek yerimiz yoktu. Musul’a giderdik gezmeye gideceğimiz zaman (Kadın Katılımcı 1, 58 Yaş, İlkokul Mezunu).

Irak'taki kişiler bana göre cahil. Yaşam koşullarımız Türkiye'yle farklı. Türkiye daha medeni. Ev yaşamında Irak'taki evlerimiz daha rahat, daha geniş, kendimize aitti. Ama burada her yer apartman, daha küçük. Kimse kimseden rahatsız olmuyordu Irak'ta, ama burada hemen ses oluyor. Yine de burası daha iyi bence. Her yerde bir düzen var, düğünler, cenazeler törenler filan (Erkek Katılımcı 11, 20 Yaş, Yükseköğretim Okuyor).

Katılımcılar her ne kadar ekonomik anlamda Irak'ta daha rahat yaşadıklarını ifade etseler de sosyal anlamda Türkiye'de daha rahat, huzurlu ve güvenli ortamda yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Irak'ta kadınların tek başına ev dışı aktivite yapması çok mümkün olmadığı için hane dışında bir işleri olduğunda eşleri veya akrabaları refakatinde dışarıya çıkabilmektedirler. Fakat Ankara'da erkeklerin çalışıyor olması ve çalışma saatlerinin uzunluğu ev için yapılması gereken alışveriş vs. işleri kadının kendi başına dışarıya çıkabilmesi için bir fırsat oluşturmuştur. Günlük yaşamda Ankara'da oturulan evlerin kombili ısınması kadınları günlük ev işlerinde rahatlatmıştır.

Bazı katılımcılar Türkiye'de, Ankara'da, alışveriş yapma ve dışarıda gezebilme açısından daha çok fırsatları olduğunu düşünse de bazı katılımcılar Irak'ta daha rahat hareket edebildiklerini, Türkiye'de istedikleri gibi gezemediklerini ve apartman yaşamına adapte olmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Bizim çocukları dışarı çıkarmıyoruz, kimliğimiz yok diye yollamıyorduk. Kimlik yok, araba vurursa ne yaparız diye hiç çıkarmayız onları. Türk çocuklar bizim eve gelmiyor. Komşular bazen bizim evde kalabalık misafirlerimiz, gelenlerimiz çok oluyor diye kızarlar. Bizde korkuyoruz çıkarırlar bizi diye. Ama biz Irak'tan öyle alışmışız herkes gelir (Kadın Katılımcı 12, 50 Yaş, İlkokul Mezunu).

Bizde çocuklarımız da Irak'ta çok rahattık, bahçede oynuyorlardı, evlerimizin önü genişti. Ama burada çocuklar için çok zor, evde kendi kendilerine oynuyorlar kalabalık olduğumuz için. Ama sokağa çıkarmıyoruz, komşular rahatsız olmasınlar diye (Erkek Katılımcı 10, 30 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Biz orda yılda birkaç kez karılarımızı gezmeye çıkarırdık. Onun dışında alışverişe filan kendimiz çıkardık. Kendilerine kıyafet alacakları zaman götürürdük, bizle birlikte çıkarlardı yani. Burada ona da çıkamıyorlar. Burada arabamız yok, gezmeye götürecek imkân yok. Hem akrabalar filan yakındı onları görmeye giderlerdi, burada hep evdeler (Erkek Katılımcı 3,41 Yaş, İlkokul Mezunu).

Katılımcılar Irak'takinin aksine, Türkiye'de ekonomik imkân kısıtlılıklarından gidecekleri yerlere toplu taşıma araçları ile gitmektedir. Irak'ta iken evlerinin birbirine yakın olması ve her evin kendine ait en az bir aracının olması akraba ve arkadaşlık ilişkilerinin pekiştirilmesi için sıkça görüşme imkânı oluşturmaktaydı. Ancak Türkiye'de temel ihtiyaçların dahi zorluklarla karşılanması onların bir araç sahibi olmasına fırsat vermemektedir. Arkadaş ve tanıdıklarının evlerinin birbirine araç mesafesinde olması da onları toplu ulaşımaya yönlendirmiştir. Bunu deneyimleyen katılımcılar kalabalık aile olarak toplu taşıma kullanımının kendileri için ekonomik zorluk yarattığını ve Irak'ta sahip oldukları yaşam standartlarının Ankara'da azaldığını ifade etmişlerdir. Bazı erkek katılımcıların eşlerini yılda yalnızca birkaç kez kendi gözetimleri altında ev dışına -çarşıya- çıkardıklarını ifade etmeleri kadınlar üzerinde eril bir hakimiyetin olduğunu ve kadınların ev dışı sosyal yaşamlarının sınırlı düzeyde olduğunu açığa çıkarmaktadır.

Çocuklarının Ankara'daki yeni yaşamlarına uyum konusunda zorluk yaşadığını ifade eden katılımcılar olmuştur. Irak'taki evlerin kendilerine ait ve geniş arazi üzerinde olması çocukların evin bahçesinde serbestçe vakit geçirmesi için uygunken; Ankara'da tanımadıkları çok sayıda kişi ile birlikte yaşadıkları apartman ortamının çocukların oyun alanını kısıtladığı düşünülmektedir. Katılımcıların Türkiye'de çocuklarına acil bir durum/kaza olacağı korkusuyla bir aile büyüğünün gözetimi olmaksızın çocukların dışarıya çıkmasına izin vermedikleri ve sürekli tedirgin bir yaşam geçirdikleri belirtilmiştir.

Katılımcılara komşularla ilişkilerinin nasıl olduğu ve yakın çevrelerinde Türkmen kişilerin yaşayıp yaşamadığı sorulmuştur.

Komşularım çok temiz, çok iyi insanlar. Ben taşındım hemen yardım paketi getirdiler, hastam filan olsa hemen gelip hâl hatır sorarlar. İlk oturduğum yerdeki komşularımın biri sayesinde çocuklarım okula gittiler. Benim çocuklarım Iraklılardan Türk okuluna giden ilk çocuk oldu. Sağ olsunlar Türkler çok yardım etti. Arapça bildiğimiz için Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyenlere yardımcı olduk, bu da komşuluk ilişkilerimizin gelişmesini sağladı (Erkek Katılımcı 13,48 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Komşularımız Türk sadece biz ve bir başka Türkmen aile var. Komşular bize yardım etmiyor, birbirimizin evine gidip gelmiyoruz, yardımlaşmıyoruz sadece görünce selamlaşıyoruz o kadar. Bizi dışlamadılar ama öyle görüşme yok (Kadın Katılımcı 2, 32 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Komşularla bazen bizim ev kalabalık misafirlerimiz gelenlerimiz çok oluyor diye kızarlar. Bizde korkuyoruz çıkarırlar bizi diye. Ama biz Irak'tan öyle alışmışız herkes gelir. Onun için ses yapmamaya çalışıyoruz, arada sorun olmasın diye (Kadın Katılımcı 12,50 Yaş, İlkokul Mezunu).

Bazı katılımcılar komşuları ile aralarında her türlü yardımlaşmanın olduğunu ve sık sık görüştüklerini ifade ederken; bazı katılımcılar da komşuları ile ilişki kurmadıklarını veya yalnızca selamlaştıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların kendi akrabaları ile sıkça görüşüyor olmaları komşularıyla olan ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir çabanın olmamasında etkili olmuştur. Komşuları ile ilişkileri her ne kadar iyi olsa da onları rahatsız etmemek için çaba gösterdiklerini ifade eden katılımcılar da olmuştur.

Özellikle göç sürecinin başlangıcında Türk komşularından çok fazla eşya ve gıda yardımı gördüğünü ifade eden katılımcılar Türk kimliğinin ve ortak kültürel değerlerin aralarındaki yardımlaşma ve dayanışma duygusunu ön plana çıkardığını ve ilişkilerin gelişmesine katkı sağladığını vurgulamışlardır. Komşuluk ilişkisi kuramadığını belirten Türkmenler ise kalabalık ve gürültü kaynaklı bir problem yaşadıklarından ve kendi akrabalarının çok olmasından dolayı komşulara gerek duymadıklarından komşuluk ilişkisi için çabalamamışlardır. Katılımcılar Irak'ta iken müstakil evlerde yaşamaya alıştıktan sonra Türkiye'de apartman hayatına uyum

sağlamakta zorlanmışlardır. Türkmenlerin kalabalık aile halinde yaşıyor olmaları Türk komşuları tarafından dikkat çekmiş ve komşulara rahatsızlık vermiştir. Bu sebeple akrabaları ile çok sık bir araya gelmekten çekindiklerini, hatta daha fazla rahatsızlık verdikleri takdirde evden çıkarılma korkusu yaşadıklarını da belirtmişlerdir. Ankara’da tanıdıkları ve akrabaları olan Irak Türkmenleri komşuları ile olan ilişkilerinde aslında çok fazla ilerleme kaydedemediklerini de ifade etmişlerdir. Gerek evlerinde kalabalık yaşıyor olmaları gerek evlerine gelen akrabalarının çok olması hem komşuları ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiş hem de kendilerinin apartman yaşamına uyum sağlamasını zorlaştırmıştır. Akraba ve tanıdıkların yakın çevrelerde yaşıyor olması katılımcıların komşularla olan ilişkilerini etkilemiş ve komşuluk ilişkisini geliştirme yönünde çabayı engellemiştir. Komşular ile iyi geçinmek zorunda olma düşüncesi ise aslında bilmedikleri bir yerde evsiz kalma korkusundan kaynaklanmaktadır.

Kişi ve grupların ani nüfus hareketleri ile yerleştikleri yeni ortamlarda, sahip olunan kültürel motif ve değerlerin en sık kullanıldığı ve en az değişikliğe uğradığı yer hane içidir. Gün içinde farklı kültürlerle etkileşimler ve sosyal ilişkiler kurulsa da hanenin yeni kültürel etkileşimlere kapalı olduğu durumda mutfak kültürü en az oranda değişiklik göstermektedir. Özellikle kadın katılımcıların vakitlerinin tamamını veya büyük kısmını ev içinde geçiriyor olması ve komşularıyla sosyal paylaşımlarının olmaması veya sınırlı olması mutfak kültürünün değişimini ve yeni maddi-manevi unsurların eklenmesini engellemektedir. Katılımcılara Türk komşularının mutfak kültürlerine nasıl bir etkisi olduğuna, Türkiye’de Irak’a ait mutfak kültürlerini devam ettirip ettirmediğine ve Türklerle yeme-içme konusunda paylaşımlarının olup olmadığına ilişkin sorular sorulmuştur.

Bazı katılımcılar Türk yemeklerinin daha çeşitli, daha lezzetli olduğunu, evlerinde Irak yemeğinin yanında Türk yemeklerinden de yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Yemek konusunda çok az farkımız var, genelde benzerlik var. Yemek işleri hanımın işidir. Ben komşulara hediye olarak Irak yemeklerinden gönderirim. Çok beğenirler mesela Irak köftemizi. Bizde onların her şeyini severiz ama genelde lokantada filan yeriz, severiz Türk yemeklerini. Şekerpare diye bir tatlı var onu komşular çok iyi yapıyorlar, biz yaptık onlarınki gibi güzel olmuyor. Bana Türk yemekleri güzel geliyor, acıyı severim ben. Ama benim eşim

acıyı sevmez ona yemekler acı geliyor (Erkek Katılımcı 4,52 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Türklerin yemekleriyle bizimkiler farklı. Siz makarnayı bizden farklı yapıyorsunuz sizin yaptığınız güzel oluyor. Yaprak sarması, börekleriniz çok güzel oluyor. Benim büyük oğlum var. O Türk yemeklerini çok seviyor benimkileri sevmiyor, okulda almış Türk yemeklerine. Ama komşularım da benim yemeklerimi çok seviyorlar. Ben Türk yemeği yapmayı çok öğrenmedim. Çünkü öğretecek bir komşum olmadı (Kadın Katılımcı 15, 38 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Bazı katılımcılar ise Irak yemeklerini daha çok sevdiklerini ve evlerinde genelde Irak yemeği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Komşularına da yaptıkları Irak yemeklerinden ikram ettiklerini ve olumlu dönüşler aldıklarını eklemişlerdir.

Komşularımız yemeklerimizi seviyorlar, ben onlara Irak yemeklerinden yapıp verdim. Onlar da bize verdi ama benim çok hoşuma gitmedi onların verdikleri. Yaptıklarına çok acı biber ve baharat koyuyorlar. Türk yemeklerini daha çok televizyonda görüyorum. Mesela komşularımız hep etsiz yemek yapıyorlar. Bizim yemekler etli olurdu, burada bizde alamıyoruz. Komşularımıza biz yaptığımızda birkaç kez içli köfte, çorba, aş, ekmek verdik. Onların hoşuna gitti sordular nasıl yaptınız diye, bizde onlara öğrettik. Pazar günleri belediyeden ekmek alamıyoruz, onun için kendimiz yapıyoruz pazar günleri (Kadın Katılımcı 3,42 Yaş, İlkokul Mezunu).

Yemeklerimizde çok değişme olmadı. Annem en çok Irak yemeği yapar yine. Öğrendikleri oldu komşulardan. Mesela kısır, musakka, içli köfte gibi şeyler öğrendik onlar da bizden Irak ekmeği öğrendi. Türk yemeklerini biz seviyoruz. Ama hala en çok Irak yemeği yeriz, severiz. Bir de eve Irak'tan çok gelen olur onlar da Irak yemeği yer onun için çoğunluk Irak yemeğidir (Erkek Katılımcı 11, 20 Yaş, Yükseköğretim Okuyor).

Türk ve Irak yemeklerinin ne bakımından farklı olduğu ve kendilerine ne bakımından değişik geldiği de sorulmuştur.

Biz burada Türk yemeğinin tadını alamıyoruz. Özellikle Adana'dan bizim kadınlar bir acısından bir sığağından kurtulduk diye seviniyorlar. Biz orada yemeği ortaya koyarız kadınlar bir sofrada, erkekler bir sofrada yemeği ortaya koyup yeriz. Ama burada hepiniz ayrı tabakta koyup yiyorsunuz. Kelle paça, içli köfte, bulgur pilavı, tatlı da var ama ben Türkiye'deki tatlıları daha çok sevdim. Ekmeklerimiz farklı. Bizim tandırda yaparız, burada somun ekmeği yiyemiyoruz. Evde kendimiz yapıp yeriz. Biz orada tavuğa çok önem vermezdik, çünkü taze değildi. Ama burada taze, burada hep yeriz tavuk, hem et alamadığımız için daha çok tavuk yiyoruz. Yemekleri erkekler ayrı kadınlar ayrı yeriz. Türk yemekleri bize acılı, şekersiz, tuzsuz geldi. Biz alışamadık çayı şekersiz içersiniz, yemeği yağsız, tuzsuz yersiniz, acılı olur. Yemek kültürümüzde değişme oldu mesela orada somun ekmeği yemezdik, sevmezdik; kendimiz yapardık ekmeğimizi. Ama burada somun ekmeği alıp yiyoruz (Erkek Katılımcı 12,26 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Ben komşulara yaptığım yemeklerden verdim, çok sevdiler. Ben Türklerin yemeklerini seviyorum. Buraya gelince bizim yemeklerimizde de değişme oldu. Her şeye yoğurt, acı, soğan ve sarımsak koyuyorsunuz. Irak'tan daha güzel yemekler yapıyorsunuz. Gelinim internetten televizyondan görüp yapıyor Türk yemeklerini. Adlarını pek bilmiyoruz ama. Mevritlere gittiğimde de görüyorum Türk yemeklerini (Kadın Katılımcı 11, 62 Yaş, İlkokul Mezunu).

İfadelerden de anlaşılacağı üzere katılımcıların büyük çoğunluğu Türk komşularından Irak yemeği öğrenmiş olsa da olmasa da evlerinde daha çok Irak yemekleri yaptığını ifade etmiştir. Irak mutfağının daha çeşitli olduğunu ifade eden katılımcılar olduğu gibi, Türk yemeklerini çok beğendiğini ve Irak'tan daha çeşitli yemeklerin olduğunu ifade eden katılımcılar da mevcuttur. Komşularından olmasa da kitle iletişim araçları vasıtasıyla Türk yemeklerinin neler olduğu ve yapıları hakkında bilgi sahibi olan katılımcılar da bulunmaktadır.

Türk yemeklerinin ne bakımdan kendilerine farklı geldiği, damak zevklerine uymadığı sorulduğunda katılımcılar Türk yemeklerinin çok acı, baharatlı, yağsız ve etsiz olduğu yanıtını vermiştir. Burada ekonomik olarak çok rahat bir hayat sürememeleri yemek kültürlerini de etkilemiştir. Irak'ta etin uygun fiyatlı olarak

satılması, Türkiye'deki yaşam koşulları ve etin Irak'a göre daha pahalı olması onların mutfak kültürlerini tam anlamıyla Türkiye'de yaşatamadığını ortaya koymaktadır. Irak'tayken kırmızı etin daha uygun fiyatlı olup ve tavuk etinin taze olmaması tavuk etini değersizleştirmişken, Ankara'da kırmızı et alamamaları ve tavuk etinin hem daha uygun fiyatlı hem de taze olması tercihin tavuk etine yönelmesini sağlamıştır. Katılımcıların damak zevklerine uysun veya uymasın Türk yemeklerini yerken gönül rahatlığıyla yiyebildiklerini, Müslüman ve Türk bir ülkede yaşıyor olmalarının bunda en büyük etken olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar komşuları ile ilişkilerinin başlaması ve gelişmesinde yemek paylaşımının önemli bir etkisi olduğunu eklemişlerdir. Hem birbirlerine kendi mutfak kültürlerini tanıtmışlar hem de aradaki bağlarını güçlendirmişlerdir.

Görüşmeler sırasında katılımcıların çayları, şekeri doğrudan çaya doldurup o şekilde ikram ettikleri görülmüştür. Çay bardağının ortalama %25'inin şeker ile dolu olduğu, bu sebeple çok şekerli tüketmenin doğru olmadığı araştırmacı tarafından belirtildiğinde Irak Türkmenleri bu durumu şaşkınlıkla karşılamıştır. Türklerin tatlıyı çok sevdiklerini söylediklerini ama çok şeker gitmemesi için cimri oldukları için çayı şekersiz içtiklerini ifade etmişlerdir. Çayı şekerli içip içmemenin cimrilikle bir ilgisinin olmadığı araştırmacı tarafından açıklanmıştır. Bu durum katılımcıların Türkler hakkındaki olumsuz düşüncelerine bir örnek oluşturmaktadır.

Alan araştırması kapsamında gerçekleştirilen Türkmen evi ziyaretlerinde anlatıldığı ve ikram edildiği üzere yapılan yemeklerin daha çok tahıl grubundan yapıldığı görülmüştür. Yemek kültürünün et ve tahıllı ürünlerden oluşması; ailelerin kalabalık olması, az ürünle çok yemeğin elde edilmesi ve yemeğin uzun süre tok tutacak nitelikte olması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca katılımcılar yemekleri erkeklerin ve kadınların ayrı sofralarda ve ortak tek bir tabak içerisinde yediklerini, Türklerin ise yemekleri ayrı tabaklardan yediğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar kendi yemek kültürlerinde gün içinde az öğünde çok yemek yeme gibi bir alışkanlıklarının olduğunu ama Türkiye'de tam tersi olarak sık öğünlerle ama daha az yemek yeme olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar Türkiye'de marketlerden aldıkları bulgur ve pirincin kendi yedikleri gibi olmadığını, Iraklı kişilerin açtıkları gıda satış noktalarında daha çok aradıkları ürünleri bulabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu da

asında Irak kültürünü Türkiye’de, Ankara’da devam ettirdiklerini ve esnaflarının kazanması için destek olduklarını göstermektedir.

4.5.2.3.Düğünleri, Cenaze Törenleri ve Diğer Kültürel Faaliyetleri

Irak’tan zorunlu olarak göç eden katılımcı Irak Türkmenlerinden Türkiye’ye ilk önce gelen katılımcı 2007 yılında, en son gelen katılımcı 2017 yılında göç etmiştir. Göç etme sonrası süreçte Türkiye’de düğünleri, cenazeleri ve özel günleri olmuştur. Kültür toplumların kullanım ve tüketim maddelerinden, insan düşünce ve becerilerinden, inanç ve alışkanlıklardan oluşmuş maddi ve manevi tüm norm ve değerler sistemini kapsamaktadır. Toplumlara ve gruplara göre kültürler değişkenlik göstermektedir ve nesiller arası aktarım yoluyla devamlılığı sağlanmaktadır. Kültürler ancak onları kullanan kişi ve gruplar olduğu müddetçe yaşamaktadırlar (Malinowski, 1992: 66). Kültürel faaliyetleri hakkında bilgi almak için öncelikle katılımcılara Ankara’da düğünlerinin olup olmadığı, oldu ise Irak’takinden farklı olup olmadığı, Türkiye’de Türklerin düğünlerine tanıklık edip etmedikleri ve kendi düğün yapma biçimlerine benzerlikler ve farklılıkları sorulmuştur. Bazı katılımcılar genel olarak Türk ve Türkmen kültürlerinin benzerlik gösterdiğini, uygulamada bazı küçük farklılıkların olduğunu ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise Türkiye’de gördükleri düğünlerin ve cenazelerin Irak’ta kendilerinin uyguladıklarından oldukça farklı olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcıların gözünden düğün törenlerinin benzer veya farklı olması toplumların farklı kültürel yapıya sahip olmasından, uygulamada nesilden nesile değişen uygulamalardan, kültürel kayboluşlardan ve yeni uygulamalar eklenmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Düğünlerimizde bazı küçük farklılıklar var. Mesela davetiyesiz olur bizim düğünümüz. Herkesi gidip kendin çağırırsın. Kuaför eve gelir gelini süslemek için. Gelinlikler buradakiler gibi olur. Aşiretten kız alırsan Mehir olarak 100 Dolar verirsin; kızı ve evine bir şeyler alsınlar diye. Ama bu kişiden kişiye değişiyor, aşiretin karar verir senin kızı ne kadar kesim parası vereceğini. Yüzüğü alırsın o gün takarsın. 1 sene nişanlı kalan da oluyor hemen düğün yapan da olur. Aşiret başkanı ne kadar altın ne kadar kesim olacak derse onu

almak zorunda erkek tarafı. Evlenirken bizde emniyette sözleşme yapılır. Boşanırsan ne kadar ödeyeceğine dair. Mesela kimisi 20 000 Dolar diye imzalar, öyle yüksek paralar. Eğer Türkiye’de de böyle bir şey olsa belki burada da boşanmalar az olurdu. Eğer kadın boşanmak isterse erkek bu parayı vermez, kadın boşanmak istemezse erkek parayı verip öyle boşanmak zorunda. Her ikisi de boşanmak isterse para verilmez. Bu sözleşmeden ayrı Mehir verilir. Mehir’i az verirsen bütün eşyalarını alırsın kızın, Mehir’i çok verirsen kendileri alırlar eşyalarını ihtiyaçlarını. Burada sizinkiler çok altın takıyorlar. Ben TV’lerde gördüm ama canlı canlı gördüğüm olmadı. Bizde düğünden sonra çok nadir evlenip ailesinden ayrı ev kuran. Bir yıldan az kalan yok, bazen hiç ayrılmaz ev büyükse sürekli olarak kalanlar var (Erkek Katılımcı 8,26 Yaş, İlkokul Mezunlu).

İnsanlar kendi soyunu devam ettirmek, cinsel davranışları düzenlemek için evlilikler gerçekleştirerek aile kurmaktadır. Aile kurma faaliyetinin yaşanılan çevreye duyurulması ve birlikteliğin meşrulaştırılması için düğün törenleri gerçekleştirilmektedir. Her toplumun, kültürün evlilik için organizasyonlarında gelenek ve göreneklere uygun farklı uygulamaları bulunmaktadır (Türkkahraman, 2006:155).

Türkmenlerin de düğün törenlerine bakıldığında, katılımcılar Türkiye’de gördükleri düğünlerde olduğu gibi kendilerinin de gelinlik, kınalık, damatlık gibi özel kıyafetler kullandıklarını ve eğlence düzenlediklerini ifade etmişlerdir. Türkiye’de yöreden yöreye düğün etkinliklerinin uygulanış tarzında farklılıklar olsa da erkek tarafının tam anlamıyla masrafları karşılaması ve takı olarak verilecek olan hediyeleri doğrudan kız tarafına nakit olarak vermesi Türkiye’de çok rastlanır bir durum değildir. Erkek tarafının kız tarafına hediye edilecek olan takılar için ‘Kesim’ denilen bir ücret ödemesi ve bu kesimle kızın istediği takıların alınmasının Türkmen düğünlerinde mevcut olduğu ifade edilmiştir. Kesim miktarı ailenin/aşiretin ileri gelenleri tarafından belirlenmekte, düğünün tüm masraflarını erkek tarafı karşılamaktadır. Katılımcılar Türk düğünlerinde etraftan duydukları veya gördükleri kadarıyla masrafların eşit olarak karşılandığını ve bunu doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sebepten kızlarını Türk ailelerine vermek istemediğini, kadın ve erkeğin farklı görevleri olduğunu, eşitlikçi bir yapıyı aileleri yıkan bir faktör olarak gördüklerini ifade eden bireyler olmuştur. Ayrıca Irak Türkmeni kadınların ailelerine ve eşlerine çok bağlı olduklarını,

eşlerinin haberi ve izni olmadan herhangi bir şey yapamayacaklarını ve doğru olanın bu olduğunu ifade etmişlerdir.

Ayrıca köy veya ilçede yaşayan katılımcılar daha çok düğün törenlerini ev önlerinde yaptıkları için Ankara’da düğünlerin salonda olmasını şaşkınlıkla karşılamıştır. Bunun yanında kadının düğün sırasında kadın ve erkeklerin bir arada olduğu kalabalık içinde oynamasından ziyade daha çok ev içinde kadınlarla birlikte yaptığı kına organizasyonunda eğlenebildiği ifade edilmiştir. Düğünlerde altın gibi zinet eşyalarını yalnızca birinci dereceden akrabaların taktığı, geri kalan misafirlerin daha çok ev eşyası ve nakit para hediye ettiği belirtilmiştir. Düğünlerde yemekler yapılıp eğlenceler düzenlenmesi benzer etkinlikler olarak görülmüştür.

Ailelerinin kalabalık olmasından bahseden katılımcılar yeni evlenen çiftin genelde en az bir sene aileyle birlikte yaşadığı daha sonra ekonomik durumları el verirse ayrı bir eve çıktığını eklemişlerdir. Aile bağlarının güçlenmesi, ekonomik birliktelik sağlanması gibi sebeplerin birlikte yaşamada etkisi olmuştur. Evlilik sözleşmesi uygulamasının aileleri bir arada tuttuğunu ve Türkiye’de de bu tarz uygulamalar olduğu takdirde boşanmaların azalacağını düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Bahsedilen evlilik sözleşmesi erkeğin boşanmayı istediği durumda kadına sözleşmede geçen maddi bedeli ödemesinin gerektiği, kadının boşanmak istemesi veya her ikisinin ortak olarak boşanmak istemesi durumunda ise tarafların maddi bedel ödemediği bir uygulamadır. Ancak bu uygulamada kadının koruma altına alındığı düşünülse de aslında boşanmanın erkeğe bağlı bir faaliyet olduğu, boşanmayı kadın gerçekleştirdiği takdirde hiçbir maddi güvencesi olmayacağını ortaya koyan bir uygulamadır. Ayrıca erkeğin resmi nikahla dört kez evlenebiliyor olması erkeğin boşanmadan da başkaları ile evlenebileceği ve maddi bedel ödemeyeceği gerçeği bulunmaktadır.

Katılımcılar Türkiye’de yaptıkları düğünleri ekonomik kısıtlılıklardan dolayı Irak’taki gibi yapamadıklarını ve düğün törenlerinde değişimler olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca resmi nikah işlemleri için Bağdat’a gidilmesi gerekmektedir; ancak gerek güvenlik sorunları gerekse ekonomik sınırlılıklar katılımcıların evlilik işlemlerini zorlaştırmaktadır. Resmi işlemleri yaptıracak imkanlar olmadığı durumda imam (molla) nikahı ile evlenmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak her birey imam nikahlı olarak evlenmeyi kabul etmediğinden bazı evlilikler resmi işlemlerin uzun ve zorlu olmasından

dolayı iptal edilmiştir. Bazı katılımcılar da Türkiye'deki düğünlerin ve törenlerin daha düzenli olduğunu ve Türkiye'nin her bakımdan zengin bir kültüre sahip olduğunu düşünmektedir. Hatta bazı katılımcılar Irak Türkmenlerinin Irak'a geri döndükleri zaman burada gördükleri uygulamaları Irak'ta yapmayı düşündüğünü, Türkiye'de kaldıkları bu sürecin kendilerine farklı tecrübeler kattığını ifadelerine eklemiştir.

Türk ve Türkmenlerin evlenmesi ile ilgili katılımcıların ne düşündüğü, böyle evliliklere tanık olunup olunmadığı, aralarında hukuki veya kültürel olarak sorunların var olup olmadığı sorulmuştur.

Türk ile Türkmen evliliği duydum ben. Ama çok sürmedi ayrıldılar. Kız Türk, erkek Türkmen'di. Sorunları kızın yemek yapmamasıydı. Ama erkek Türk kız Türkmen olunca hiç ayrılma duymadım (Erkek Katılımcı 11, 20 Yaş, Yükseköğretim Okuyor).

Türk ailelerden 3 aile geldi kızımı istediler. Ama kızım istemedi. Sebebi Türklerin her şeyinin %50 olduğunu söylüyor. Burada düğünü yarı yarıya ödüyorlar. Mesela kız yemek yaparken kişisi(kocas) bulaşık yıkar diyor. Ama bizim kızlar ev işlerinin hepsini tek başına yapar. O bütün vazifelerini yapar. Ama kişisi (eşi) yardım etmek isterse o onun insaniyetindedir. Ama sizinki resmen yapmak zorundasın diye oluyor. Bizim kızlar istemiyor böyle resmîlik. Kendi işini kendi yapar, hizmet etmeyi sever bizim kızlar. Ben bir şey yapıyorum sende bir şey yap diye düşünüyor Türkler. O yüzden benim kızlarım Türkmenlerle evlenmek istiyorlar. Ama ben Türklerle evlensinler isterim vatandaş olurlar, rahat olurlar. Biz kızlarımızı verdiğimizde yakınımızda olsun isteriz ama sizde öyle değil. Sen babanı 3 gün görmesen ararsın, ama benim kızım 3 gün görmese hemen görmeye gelir. Ben Türk'le Türkmen evliliği görmedim. Oğlumla bir Türk kız evlenmek istedi ama benim eşim kabul etmedi onu. Benim oğlum Türklerle evlenirse seni bizden alır dedi aldırma kızı (Erkek Katılımcı 13,48 Yaş, İlkokul Mezun).

İfadeler doğrultusunda Türk ve Türkmen evliliklerinin gerçekleştiği ve vatandaşlık anlamında bir sorunun olmadığı belirlenmiştir. Ancak kültürel uyuşma konusunda eğer kadın Türkmen, erkek Türk olursa aralarında herhangi bir sorun

olmazken, kadın Türk erkek Türkmen olursa anlamakta problem olduğu ifade edilmiştir. Bunun sebebi Irak Türkmen kültüründe kadının ev dışı ücretli bir işte çalışma durumu olmadığı için kadına tüm ev işlerinin yüklendiği, evlenilen kadın Türkmen olmadığı takdirde bu durumun evlilik yaşamını zorlaştırdığı düşünülmüştür. Sosyalizasyon süreciyle aktarılmış kültürel değerlerle kadınlar da kendilerine biçilmiş görevleri sahiplenmişler ve bu yaşam biçiminin üreticisi ve devam ettiricisi olmuşlardır. Ayrıca Türkmenlerin gözünde Türk kadın ve erkeğin evlilik yaşamında her konuda eşitlik olduğunun düşünülmesi Türk ve Türkmen evliliklerinin gerçekleşmesi olasılığını da azaltmaktadır. Bazı katılımcılar Türkiye’de kalıcı olmak, vatandaşlık imkânı elde etmek maksadıyla Türk ve Türkmenler arasında evlilik bağları kurulmasını onaylasa da Türkmenlerin kendi aile bağlarını azaltacağı düşüncesi ile çok da sıcak bakılmamaktadır.

Evlenmek ve yuva kurmak kişilerin bireysel ve toplumsal tercihleriyle gerçekleşiyor olsa da ölümlerin kaçınılmaz olması insanların ölüm ve cenazeler konusunda bazı inanç ve gelenekler çerçevesinde uygulamalar yapmasında etkili olmuştur. Ölüm durumlarında cenaze sahiplerinin acılarını hafifletmek, onlara destek olmak ve ölen kişinin inancı doğrultusunda ölümünün ardından ölen kişiyi iyi anmak için akraba ve tanıdıklar bir araya gelmektedirler (Örnek, 2000:86). Irak’ta Türkmenlerinin cenaze törenleri ile ilgili de ayrıntılı bilgi elde etmek için katılımcılara Irak’ta cenaze törenlerini nasıl yaptıkları, Ankara’da bir cenazeye katılıp katılmadıkları, Ankara’daki cenaze törenleri ile ilgili izlenimleri, yakınlarından ölenlerin cenazelerini Irak’a götürme fırsatlarının olup olmadığı ve Ankara’da yaptıkları cenaze törenlerinde Irak’takilerden farkının olup olmadığı sorulmuştur.

Cenazelerde bizde 3 gün yas olur. 4. gün kimi mevlit yapar kimi yapmaz. Sabah 10’da başlar akşam 10’da çıkarsın cenaze evinden. Kapı hep açık kalır. Kimisi yemek yapar, davar keser. Komşular yemek pişirip getirir, onları dağıtırlar. Tepsie doldurup getirirler. Sen bana ne getirirsen bende sana onu getiririm. Zenginler davar verir cenaze sahibine. Çay, sigara, kahve dağıtılır. Cenaze namazımız mezarın başında kılınır. Sizde camide kılınır. Cenazeyi tanıdık kişiler yıkar. Ben burada da çok cenazeye katıldım. Bizim orda kimse çiçek yaptırmaz ama sizde herkes çiçek getiriyor, çelenk getiriyordu. Sizde hoca

yıkıyor öleni. Türklerin cenazesinde gömmeye çok katılan olur, bizdeyse yasa çok gelen olur. Sizinkiler ona veda etmek için geliyorlar, bizde cenaze sahibine destek olmak için gelirler. Bizde sigara dağıtılırdı ama burada sigara pahalı, burada dağıtmak zor nasıl dağıtsınlar. Burada yemekleri komşular getirmiyor, burada yaşamak zor. Bizde yemeği komşu getirirdi. Burada herkes kendine anca geçindiği için yemek getiren olmuyor. Buradan Irak'a cenaze götürümü ambulansla oluyor, ama o Irak'ta yaşıyor Türkiye'ye tedavi gelmiş ve ölmüşse oluyor. Onun dışında burada yaşayan Türkmenlerin ölenlerinin cenazeleri buraya gömüldü (Erkek Katılımcı 13,48 Yaş, Ortaokul Mezun).

Katılımcılar Irak'ta cenaze törenlerinin 3 gün yas şeklinde anıldığını, bu 3 gün boyunca cenaze evine tüm tanıdıkların ve akrabaların ziyarete gittiğini ifade etmişlerdir. Cenaze evine giderken hem erzak hem yemek hem de maddi olarak yardımlar götürüldüğü, bu yardımların cenaze sahibi tarafından bir deftere yazıldığı, daha sonra bu getirilenlerin iade edildiğini de eklemişlerdir. Yas günlerinde erkeklere kahve, çay ve sigara ikramı yapıldığı, 3 gün boyunca da gelenlere gün boyu kapıların açık olduğu ve yemek ikram edildiği belirtilmiştir. Yaslara büyük önem verildiği hatta o süreçte kimsenin işe gitmediği de eklenmiştir. Ölen kişinin sosyal statüsüne göre yapılan yasın daha da büyük olduğu, özellikle aşiret reisi kişilerin ölümüne daha çok önem verildiği ifade edilmiştir.

Katılımcıların Ankara'da katıldıkları cenaze törenlerine ve yaslara Irak'ta olduğu gibi yemek yapıp götürme imkanları olmadığı gibi 3 gün boyunca yas evinde akşama kadar kalma fırsatları da olmamıştır. Ankara'ya geldiklerinde cenaze törenlerinin süresinde ve uygulamasında değişmeler olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca katılımcılar, Irak'ta özellikle ilçe ve köylerde yaşayanlar, Ankara'da kentleşmenin etkisiyle kabristanlarda mezar yerlerinin para ile satılıyor olmasını ve cenazelere çok katılım olup yas için ev ziyaretlerinin az olmasını tuhaf karşılamışlardır. Irak'ta cenaze yıkama işlemlerinin yakın akrabalar tarafından yapıldığı, bunun hem inanç hem akrabalık duyguları gereği önemli olduğu vurgulanırken, Ankara'da cenazelerin imamlar tarafından yıkıyor olması da katılımcıların yabancı karşıladığı bir başka uygulama olmuştur.

Irak Türkmenlerine kendilerine has kültürel faaliyetlerinin neler olduğu, Ankara’da kutlama yapma imkânlarının olup olmadığı da sorulmuştur.

Burada geçirdiğimiz kurban bayramlarında maddi durumdan dolayı kurban kesemedik. Ayrıca ben ne kendime ne çocuklarıma hiç kıyafet almadım. Ama Irak’tayken bayram 3 gündü ya her gün için kıyafet alırdık orda çocuklarıma. Sabah bir değişik kıyafet giyerlerdi çocuklarım öğlen farklı bir şey giyerlerdi. Ordayken maaşımın kıymetini bilmedim buraya gelince anladım maaşımın kıymetini. Ordayken biraz fazla harcıyorduk, buraya gelince para tutmayı öğrendik. Bayramlarda burada Türkmenlerle birbirimize gitmeye çalışıyoruz, sadece yakın akrabalarımıza, arkadaşlara gidiyoruz. Türkmenler önce burada azdık ama sonradan çoğaldık. Biz burada çok fazla kutlama yapmıyoruz, Irak o haldeyken biz burada çok eğlenemiyoruz (Kadın Katılımcı 15, 38 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Özel gün olarak bayramlarımız var, Ramazan ve Kurban Bayramları, Hıdırellez var, kadınlar günümüz, diğ buğdayımız, sünnet düğünlerimiz filan. Orada yapıp burada yapamadığımız çok şey var aslında. Orada durum iyiydi. Maddi çok farklıydı. Her şeyi alırdın yerdin eylerdin. Burada çok zor. Orada iftara arkadaşlarla hep beraberdik ama burada kimse kimseyi çağırıyor. Burada sevmem bayramı, yalnızız burada. Kurban bayramında orda kurban keserdik, burada kesemedik, değişik olduk. Sadece akrabalarımızı da görmeye gittik yakın olduklarımızla. Oradaki gibi olmadı bayramımız. Ama yine de burada kadınlar günümüzü de toplu sünnetleri de bayramlaşmaları da Türkmen Derneği’nde yaptık Irak’taki gibi olmasa da (Kadın Katılımcı 9,45 Yaş, İlkokul Mezunu).

Irak Türkmenleri göçmenlik ve vatandan uzak olmanın ekonomik ve sosyal etkileri ile Irak’ta kutladıkları özel gün ve etkinlikleri Türkiye’de yapmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Irak’ın içinde bulunduğu olumsuz şartların bireylerin üzerindeki psikolojik baskısı, apartman yaşamının sosyal ilişkilerini sınırlandırması, maddiyat eksikliği gibi nedenler bayramlar ve kutlamalardan alınan hazzı en aza indirmiştir. Bağlı oldukları göçmen ağı onların bir arada olmasını, ilişkilerini devam ettirmesini olumlu yönde etkilemektedir.

4.5.2.4. İzlenilen TV Kanalları ve Irak İle Haberleşme Yolları

Irak Türkmenlerinin Ankara'daki sosyal ve kültürel yaşamları analiz edilirken, günlük yaşamalarında büyük etkisi olduğu düşünülen televizyon ve diğer kitle iletişim araçlarının hangi amaçlarla kullanıldığı, ne tür programlar izlenildiği, Türk veya Irak kanallarından hangisini takip ettikleri ve Irak ile ilgili bilgi sahibi olmak için hangi haberleşme kanallarını tercih ettikleri belirlenmek istenmiştir.

TV'de Türk kanallarına bakarız, Irak'ta da aynı Türk filmlerine bakardık. Ama her kanalımız çekmezdi. Türkmen kanalları olurdu onları izlerdik. Daha çok Irak'taki bacılarımdan ya da oğullarım internetlerden öğreniyor bende çocuklarımdan öğreniyorum Irak'tan haberleri (Kadın Katılımcı 11,62 Yaş, İlkokul Mezunı).

Irak'tayken de burada da Türk kanallarını izlerdik. Biz Türkmenlerde Türklük sevdası bu Türk dizilerinden, kanallarından başladı, yayıldı. Irak'ta da herkes Türk dizilerini izlerdi, TRT'leri izlerdi. Ben tarafsız bir Irak kanalı var onu da izlerim, oradan haber alırım Irak'tan (Erkek Katılımcı 4,52 Yaş, Yükseköğretim Mezunı).

TV'de Türk dizi ve filmlerine bakarız, Iraktan haber alacağımız zaman internetten bakarız. Irak'taki akrabalarımızla telefonla konuştuğumuz zaman öğreniyoruz. Önceden konuşmak zor oluyordu DAES varken, ama onların olduğu yer temizlendiği için rahat konuşuyorlar. Irak'tayken de Türk kanallarımız vardı ama o zaman çocuklar daha çok bakardı Türk kanallarına, biz Irak kanallarına bakardık. Şimdi burada TV'den Türkçeyi daha iyi öğrendik. Televizyonun bize çok faydası oluyor, Türklerin yaşamlarını yemeklerini öğreniyoruz (Kadın Katılımcı 10,36 Yaş, Ortaokul Mezunı).

Katılımcılardan bazıları Irak ile ilgili haberleri Irak'taki arkadaş ve akrabalarından almaktadır ve çoğunlukla Türk kanallarını izlemektedirler. Katılımcıların bazıları hem Irak hem Türk kanalları izlemekte, Irak'tan haberdar olmak için de hem akrabalarından hem de kitle iletişim araçlarından faydalanmaktadır. Irak'tan haberdar olmak için akrabalarından faydalanan katılımcılar DAES tehdidinin devam ettiği yerlerde akrabaları ile iletişime geçmekte sorun yaşadıklarını, ancak

geceleeri gizli olarak sosyal medya üzerinden haberleştiklerini dile getirmişlerdir. Türk kültürünü ve dilini daha yakından tanımlarında ve Türkmen kimliklerini Irak'ta yaşatmalarında televizyonun büyük etkisi olduğu ifade edilmiştir. Katılımcılarla ara ara yapılan diğer görüşmelerde Türkçe konuşmalarında gelişme olduğu gözlenmiş ve sebebi televizyon izlemek olarak gösterilmiştir.

Irak Türkmenlerinin Ankara'daki mevcut sosyal ve kültürel yaşamları, memnuniyetleri, kültürel farklılık olduğunu düşündükleri noktalar ve sebepleri katılımcı ifadeleri doğrultusunda açıklanmıştır. Irak Türkmenlerinin Ankara'daki mevcut sorunları ve çözüm beklentileri ile ilgili düşüncelerine de ilerleyen kısımlarda yer verilmiştir.

4.5.3. Ekonomik Durumları

Çalışmanın önceki bölümlerinde Irak Türkmenlerinin Irak'taki sosyo-ekonomik durumlarına dair tespitlerde bulunulmuştur. Bu kısımda ise katılımcıların Ankara'da ne tür işlerde çalıştıkları, bu işleri nasıl buldukları, ekonomik durumları hakkında ne düşündükleri, hanelerinde kaç kişinin çalıştığı ile ilgili sosyo-ekonomik durumu belirleyici bilgilere yer verilmiştir.

Kadın katılımcılardan yalnızca dördünün Irak'tayken ücretli olarak bir işte çalıştığı, bu sayının Ankara'ya göç edildiğinde bir kişiye düştüğü görülmüştür. Kadın katılımcılar Irak'ta kamu veya özel sektörde eğitim ve hizmet gibi alanlarda çalıştıklarını; fakat Ankara'da çalışma izinleri olmadığı için söz konusu sektörlerde çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Erkek katılımcıların eşlerinin herhangi bir işte çalışma durumu sorulduğunda yalnızca iki katılımcının eşinin çalıştığı cevabına ulaşılmıştır. Irak Türkmen toplumunda kadınların eğitilmiş olarak icra ettikleri işler dışında başka işlerde çalışmasının uygun bulunmadığını ve kadınların da ev dışı herhangi bir işte çalışmak istemediğini Kadın Katılımcı 8 şu şekilde ifade etmiştir:

Ben hiç çalışmadım, biz de kadınlar çalışmaz. Ölürüm yine çalışmam, ayıp bizde çalışmak. Ben evde terzilik yapardım, eğer evde olursa yaparım, çalışırım ama dışarı çıkım çalışıyım yok bizde. Ayıp olmasa da çalışmam. Ev içinde olsa olur olmazsa yok. Erkek çalışıyor hepimize bakıyor. Irak'ta inek-

koyun bakardım; ama yine evimin avlusunun içindeydi, dışarıda değildi (Kadın Katılımcı 8, 56 Yaş, Okur-Yazar Değil).

Erkek Katılımcı 3 ise; kadınların Türkiye’de çalışmalarının ancak evlerinde çalışabilecek durumda bir erkeğin bulunmaması halinde mümkün olduğunu ifade etmiştir:

Bizde kadının çalışması yasak, sadece öğretmen, doktor filan olursa o ayrı. Onun dışında biz başka işlerde çalışmayı kabul etmeyiz, yasak bizde. Ayıp karşılanır. Burada şimdi Türkmencilerden mecbur kalıp çalışan kadınlar da oldu tabi onların başlarında çalışacak erkekleri yok. Bizde az da olsa bir kişi çalışsın yeter diyoruz (Erkek Katılımcı 3, 41 Yaş, İlkokul Mezunu).

Kadınların ancak evlerinde çalışabilecek erkek olmaması durumunda çalışabileceğini düşünen Erkek Katılımcı 3 gibi birçok katılımcının aksine; Erkek Katılımcı 1 ve Erkek Katılımcı 15 eşlerinin çalışmasını onayladıklarını şu şekilde ifade etmektedir:

Eşim orda çalışmadı ama burada (Ankara’da) çalışıyor, mağazada elbise katlıyor, düzenliyor. Bizimkiler hanımlarını çalıştırmazlar ama ben çalıştırıyorum; yani kendisi çalışmak istedi çalıştı sıkıntı değil. Yani bizde hanım çalıştırılmaz, Irak’ta hele hiç böyle işlerde çalışmazlar, çalıştırmazlar. Bizde eğer okumamışsa, öğretmen, doktor, mühendis filan olmamışsa bütün hanımlar ev hanımıdır (Erkek Katılımcı 1, 37 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ben çalışmıyorum bedenem rahatsızlığım var. Eşim burada dernekte kadınlarla ilgileniyor maaşsız çalışıyor, burada gönüllü. Bir de Eşim burada bir yerde öğretmenlik yapıyor. Arapça öğretiyor çocuklara. Zaten mesleği bu (Erkek Katılımcı 15, 55 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Kadın katılımcı 9 da Türkiye’ye geldikten sonra kısa bir süreliğine de olsa çalışmak zorunda kaldığını şu şekilde ifade etmiştir:

Biz önce İstanbul’a gittik, orda eşim, çocuklar, ben hepimiz çalıştık. Ben orada pastanede çalıştım. Sonra Ankara’ya geldik, burada da 2-3 ay çalıştım

pastanede. Şimdi ama çalışmıyorum. Burada çalışmak çok zor (Kadın Katılımcı 9, 45 Yaş, İlkokul Mezunu).

Irak'tayken erkek katılımcıların büyük çoğunluğunun (on iki kişi) bir meslek sahibi olup ücretli bir işte çalıştığı belirlenirken; Türkiye'de bu sayıda azalma olmuştur. Sebebi katılımcıların fizyolojik olarak çalışmasının uygun bulunmaması, Irak'ta öğrenci olanların Türkiye'de eğitimleri devam ettiği için çalışamaması ve herhangi bir mesleği olmadığı için çalışmayan kişilerin olması etkili olmuştur.

Hem kadın hem erkek katılımcılar iş bulmada yaşadıkları sıkıntıları şu şekilde ifade etmektedir:

Ben burada bir yerde çalışmıyorum. İzin vermiyorlar sadece vatandaşlara veriyorlar (Kadın Katılımcı 15, 38 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ben şimdi burada bir kurs gibi bir yerde çocuklara dil öğretiyorum. Almanların Suriyelilere dil için açtığı bir kurstu. Benim öğretmen olduğumu duyunca bana söylediler bende burada Arapça öğretiyorum. Ben şimdi haftada 2 gün Arapça dersi veriyorum 440 TL veriyorlar (Kadın Katılımcı 14, 47 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Kocamda eşimde burada işleyemiyorlar, işyerleri onları işe almıyor. Alsa da sonra para vermeden çıkarıyorlar. Çalışma izinleri yok diye, olsa da sigorta yok, parası az, para vermeden çıkarıyorlar (Kadın Katılımcı 12, 50 Yaş, İlkokul Mezunu).

Zorunlu olarak göç etmiş olan Türkmenlerin yaşadıkları sorunların başında ekonomik zorluklar gelmektedir. Katılımcıların çalışma izinlerinin olmaması iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Herhangi bir işe girseler dâhi çok düşük ücret karşılığı çalıştırılmakta ve çoğu zaman ücretlerini alamadan işten çıkarılmaktadırlar. Çalışma izinleri olmadığı için şikâyet edecek bir durumları da olmamaktadır. Kalıcı bir iş bulmakta zorlandıkları ve birtakım bürokratik engellerle karşılaştıkları için göç sonrasındaki en büyük beklentileri olan ekonomik açıdan rahatlatma beklentisi henüz katılımcı Türkmenlerin tamamına yakını için hala tam anlamıyla karşılanmamış bir beklenti olarak görülmektedir. Ancak katılımcıların çalışma izni konusunda bilgi sahibi

olmaması ve/veya bazı kurumlardan aldıkları sosyal yardımların kesilebileceği korkusu çalışma izni için başvuru yapmalarını engellemektedir. Irak Türkmenlerinin gerek İnsani İkamet belgeleri gerekse UN Kimlikleri 6 ay süreli olarak Türkiye’de yerleşmesi için imkân sağlamaktadır. Daha sonra kalma süresi her 6 ayda bir uzatılmaktadır. Her iki kimlik belgesi ile de ilk 6 ay Türkiye’de kaldıktan sonra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na çalışma izni başvurusunda bulunulabilmektedir. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi 6458 sayılı Kanun: Madde 89 da yer almaktadır.

Katılımcılara kendilerinin, eşlerinin veya çocuklarının ne tür işlerde çalıştıkları ve çalıştıkları bu işleri kimler vasıtasıyla buldukları sorulmuştur.

Oğullarımın biri mekanikçi, araba tamircisi, biri inşaatta, diğeri doğalgaz işinde. Bu işleri kendileri aradı, arkadaşları da yardım etti buldular (Kadın Katılımcı 3,42 Yaş, İlkokul Mezunu).

Ben iş aradım biraz ama bana vermediler hiç. Sen yabancısın dediler almadılar işe. Kardeşim şimdi cam balkon gibi bir şeyler yapıyorlarmış. Öteki abimler de aradı bulamadı iş. Beni sonra çaycı olarak derneğe aldılar durumumuz iyi değil diye (Erkek Katılımcı 10,30 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Türkmen arkadaşlarımızın, akrabalarımızın yardımıyla bulduk. Hastanede, fabrikada, tezgâhlarda filan öyle işlerde çalışıyoruz (Erkek Katılımcı 12,26 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Katılımcıların kendileri, eşleri veya çocukları çalıştıkları işleri; Türk veya Türkmen arkadaşları yardımıyla veya kendileri arayarak bulduklarını ifade etmişlerdir. Çalışılan işlerin garsonluk, nakliyecilik, hurdacılık, inşaat işçiliği, tamircilik, tezgahçılık vs. gibi işler olduğu ve katılımcıların bu işlerde düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldıkları görülmüştür. İnşaat, sanayi ve hizmet sektörlerinin yüksek vasıf ve eğitim düzeyi gerektirmeyen çalışma alanlarında vasıfsız çalışanlara olan ihtiyacı, yaygınlığı, dönerselliği ve iş bulma kolaylığı katılımcıları bu mesleklerde çalışmaya yönlendirmiştir. Ani ve kitlesel olarak gelen göçmenler çalışma hayatında da biranda ucuz işgücü meydana getirmiştir. Böylece çalışma koşullarının daha ağır ve ücretlerin daha düşük olduğu çalışma ortamına sebep olduğu için yerli ve göçmen çalışanlar için olumsuz bir etki meydana getirmiştir. Türkiye’de öğretmenlik yaptığını ifade eden

Kadın Katılımcı 14'ün ülkemizdeki öğretmen maaşlarına oranla çok daha düşük bir ücretle çalışması ucuz emek gücünün olumsuz etkisini gösterici bir örnektir. Görüldüğü üzere göçmen birey ve gruplar vasıflı olsun veya olmasın-daha çok vasıfsız olanlar-sosyal güvencesi olmadan, düşük ücretlerle vasıfsız işlerde istihdam edilmektedirler. Söz konusu durum ekonomik ve sosyal anlamda göçmenlerde tatminsizliği de beraberinde getirmektedir (Çoban İçağasıoğlu, 2011:115).

Katılımcılara hanelerinde toplanan aylık gelir miktarını belirlemeye yönelik sorular sorulmuş ve geçim durumları hakkında görüşleri alınmıştır. Aylık olarak hanelerinde toplanan parayı katılımcıların üçü 0-500 TL, ikisi 501-1000 TL, beşi 1001-1500 TL, üçü 1501-2000 TL, beşi 2001-2500 TL, beşi 2501-3000 TL, ikisi 3001-3500 TL, üçü 3501-4000 TL ve son olarak biri de 4001 TL ve üzeri olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların en azının (bir kişi) aylık toplamda 4001 TL ve üzeri kazancı olduğu görülmüştür.

Ankara'da oturdukları evlerin sahibi olup olmadıkları sorusuna katılımcıların yalnızca ikisi ev sahibi olduğunu, yirmi sekizi ise -ki katılımcıların tamamına yakını-kiracı olduğu cevabını vermiştir. Katılımcıların ödemeleri gereken kira ve faturalar hanede birkaç kişinin birden çalışmak zorunda kalmasına sebep olmuştur. Bu konu hakkındaki görüşlerini katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

Irak'tayken bir ben çalışırdım, ev de kendimizindi. Ama burada evimiz kiralık, 625 TL kira. Benim aylığım kiraya yetmiyor, çocuklarımla geçinmeye çalışıyoruz. Çocuklarım burada çalışmak zorunda kaldılar, hem de çok çalışıyorlar. Irak'ta günde en çok çalışan 5-6 saat çalışırdı. Burada 11 saat çalışıyorlar. Burada geçim zor (Erkek Katılımcı 13, 48 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Irak'ta hem babamın aylığı vardı hem de ben çalışırdım, bir yerde toplanırdı maaşımız. Buraya geldik burada tüm kardeşler çalışmak zorunda kaldık, ama kimse parasını kendi almaz. Hâlâ annemle babamda toplanır paramız. Çünkü burada geçinmek zor, herkes kendine çalışsa nasıl geçim olur. Kira, faturalar, aidat, yeme-içme derken anca yetiyor para (Erkek Katılımcı 14, 30 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Oğullarım ben anayım diye bana getiriler parayı ben nereye ne verilecekse veririm para bende durur. Ama ben duyduğum kadarıyla sizde karı kocanın aldığı para kendine harcıyorlarmış. Bazı kadınlar da çalışmıyormuş ama masraf ediyormuş. Bizde öyle değil. Para bir yerde toplanır hem hesap bilinir hem bereket olur (Kadın Katılımcı 11, 62 Yaş, İlkokul Mezunu).

Görüldüğü üzere katılımcıların Irak'ta iken yalnızca bir kişinin çalışmasıyla aile geçimi sağlanırken; Ankara'da birkaç kişinin aynı anda çalışmasıyla temel geçimi ancak sağlayabilmektedir. Ayrıca hanede kazanılan gelirin genelde anne veya babada, eğer yoksa ailenin en büyüğünde toplandığı belirtilmiştir. Geniş ailelerde çoğunlukla karar mercii ve otorite hanenin en yaşlı kişisidir. İlk otorite varsa en yaşlı erkek üye, yoksa en yaşlı kadın üyedir. Hane üyeleri alınan kararlara uyarlar ve bu durum süreklilik gösterir (Sezal, 2003:138). Ayrıca Irak'ta bir kişinin günlük çalışma süresi Türkiye'de bir kişinin çalışma süresi ile karşılaştırılmış ve bu durumdan memnun olunmadığı eklenmiştir.

Türkmenlerin Irak'ta fatura, kira, erzak ücreti ödemediklerine dair ifadelerine 'Katılımcıların Türkiye'ye Gelmeden Önceki Sosyal Ve Ekonomik Durumları' başlıklı bölümde yer verilmiş olmasından dolayı burada ayrıca değinilmemiştir. Katılımcıların Türkiye'de herhangi bir kurum veya kuruluştan yardım alıp almadıkları, aldı iseler hangi kurumlardan ne gibi yardımlar aldıkları sorulmuştur.

Ankara'da Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği yardım etti. Bize geldikten sonra battaniye verdi, yemek verdi, para verdi, her şey verdi. Başka derneklerde yardım verdi ama adlarını bilmiyoruz. Ama en çok kişiler yardım ettiler, komşulardan duyup geliyorlardı erzak getiriyorlardı. Eskişehir'deyken bize oturduğumuz mahallenin muhtarlığı ve Anadolu Üniversitesi'nin yurdu yardım etti (Erkek Katılımcı 14,30 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Irak Türkmenleri Derneği, Türk komşular, Türkmen hastanesi, Türkmen Evi, Türk Kızılayı ve başka meclisten, farklı siyasi partilerden kişiler çok yardımcı oldu bize geldikten sonra. Türkmen hastanesi ilaç konusunda filan yardım etti, ilaç veriyorlar. Belediye erzak yardımı veriyor 6 ayda bir kez.

Ekmek alıyoruz belediyeden. Birde devlet ben engelliyim diye bana maaş bağladı (Erkek Katılımcı 3, 41 Yaş, İlkokul Mezunu).

Katılımcılar göç edip Türkiye'ye gelene kadar herhangi bir kurum-kuruluştan yardım almamış; ama Türkiye'ye girdikten sonra yerleştikleri yerlerde yardımlar almışlardır. Bahsi geçen yardımlar mahalle muhtarlıkları, siyasi partiler, belediyeler, Türk Kızılayı, Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği vb. kurum-kuruluşlardan alınmıştır. Buralardan hem para ve eşya yardımı hem de erzak ve ekmek yardımı almışlardır. Katılımcılar Ankara'ya ilk geldiklerinde ilk kiralari için Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nden para yardımı almışlar, eşyalarının tamamlanması konusunda da hem çevredeki kişilerden hem de dernekten yardım almışlardır. Katılımcılar belediyelerden evlerinde yaşayan kişi sayısı doğrultusunda ekmek yardımı aldıklarını ve her 6 ayda bir kez de erzak yardımı aldıklarını ifade etmiştir.

Katılımcılar arasında ekonomik durumu iyi olup ihtiyaç sahibi Irak Türkmenlerine dernek vasıtasıyla yardım bulunanlar da yer almaktadır.

Ben gelirken hiç yardım almadım şu anda da almıyorum. Ben burada gönüllü çalışıyorum buraya gelen hiçbir şeyi eve götürmem, tersine evimden ben çok eşya getirip dağıttım burada. Yeni gelen Türkmenlere yardımcı oluyoruz evi tutarlarken, fazla eşyamız varsa veriyoruz, kullanmadığımız bir şey varsa veriyoruz (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Türkmenlerin aldıkları yardımları birbirilerinden duyup başvuru yapması aralarında dayanışmanın olduğunu göstermektedir. Duydukları, bildikleri her türlü yardımı birbirlerine söyleyip diğerlerinin de faydalanması için çalışmakta ve kendilerinde olan fazla eşyaları birbirlerine vermektedirler. Ayrıca katılımcılar Türkmen kuruluşlarının kendilerine yaptığı yardımlardan memnun olduklarını ve bu kuruluşların kendilerini Türkiye'de koruyup kolladığını ifade etmişlerdir.

Farklı kurum ve kuruluşlardan yardım aldıklarını ifade eden katılımcılara kendilerinin de Irak'ta hâlâ yaşamakta olan akrabalarına/tanıdıklarına maddi yardım gönderme imkânlarının olup olmadığı ve varsa bu yardımları nasıl ulaştırdıkları sorulmuştur.

Buradan ben Irak'taki kardeşlerime, bacılarıma para gönderemiyorum ama diğer kardeşlerim gönderiyorlar, benim durumum yok. Irak'takilerin durumları çok kötü, orada hiç gıda yok. Bizim ofisler var ofis yoluyla para yollarlar. Para ofisi var postane gibi o şekilde ulaştırıyorlar para yollamak isteyenler Irak'a (Erkek Katılımcı 15, 55 Yaş, Ortaokul Mezunu).

Benim Irak'ta amcaoğlum var. Arada para toplayıp aramızda ona gönderiyoruz. Aracı yoluyla yolluyoruz parayı. Mesela oradan biri Türkiye'de olan birine para yollamak istiyor, biz de Irak'a yollamak istiyoruz. Böyle karşılıklı anlaşıyoruz (Erkek Katılımcı 8,26 Yaş, İlkokul Mezunu).

Ekonomik durumlarına bağlı olarak; kimi katılımcılar Irak'ta yaşam şartlarının çok zor olduğunu ve bu sebeple imkânları olduğu takdirde Irak'taki akrabalarına maddi yardım gönderdiklerini ifade etmişlerdir. Kimi katılımcılar da Ankara'da yaşam şartlarının zor olduğunu, kendi geçimlerini ancak sağlayabildiklerini, bu sebeple Irak'taki akrabalarına/tanıdıklarına maddi olarak yardım edemediklerini ifade etmişlerdir. Yardım gönderme imkânı olan katılımcılar maddi yardımlarını Irak'tan Türkiye'ye para göndermek isteyen başka bir kimseyle anlaşarak ve/veya para ofisleri aracılığıyla ulaştırdıklarını da ifadelerine eklemişlerdir. Bu da Irak ile hâlâ ilişkilerinin devam ettiğini ve akrabalık ilişkilerine verilen önemi göstermektedir.

4.5.4. Çocukların Eğitim Hayatı ve Adaptasyonu

Göç hareketlerinin öncesi ve sonrası bireylerin hayatlarında olumlu-olumsuz birtakım değişikliklere sebep olmaktadır. Bazı konularda da göç sürecinden en çok etkilenenler çocuklar olmaktadır. Çocukların eğitim hayatlarında dil, sistem ve sosyal çevre bakımından yeni bir ortama geçiş yapmaları onların göç sürecinin meydana getirdiği değişikliklerden ebeveynlerinden daha fazla etkilenmesine ve adaptasyon sorunu yaşamasına sebep olmaktadır. Katılımcılara kendisinin, eşinin veya çocuğunun eğitim durumu ile ilgili birtakım sorular sorulmuştur. Katılımcılardan yalnızca bir tanesinin öğrenci olduğu, geri kalanının Türkiye'de veya Irak'ta devam eden bir eğitiminin olmadığı belirlenmiştir.

Türkmenlerin Iraktaki eğitim hayatları ile ilgili öncelikle kısa bilgi vermek gerekirse; Irak'ın eğitim sistemi Anaokulu ve İlköğretimin ilk üç yılında karma eğitim

iken, İlköğretim üçüncü sınıftan sonra kız ve erkek çocukların ayrı sınıflarda olduğu tek cinsli eğitimidir. Orta öğretim ve lise eğitimi de yine kız ve erkeklerin ayrı olduğu sınıflarda verilmektedir. Irak'ta Şumuli ve Esas olarak iki tip okul vardır. Şumuli okullar Irak Hükümetine bağlıdır ve devletin resmi dili Arapça olduğu için eğitim dili de Arapçadır. Esas okullar ise farklı etnik ve kültür gruplarının yoğun olduğu bölgelerde açılmış okullardır ve eğitim dili anadildedir. Türkmen esas okullarında 2 saat dil ve 2 saat din eğitimi olmak üzere 4 saatlik Arapça ders dışında gerisi kalan dersler Latin harflerle Türkçe olarak verilmektedir. Irak'taki resmi dil ve eğitim dili Arapça olduğu için Latin harflerin öğrenilmesini zorlaştırmaktadır. Türkmençe okullar 2003 sonrasında eğitime başladığı için Türkmen ailelerin çok büyük bir kısmı Latin harfleriyle okuma ve yazma bilmemektedir. Bu durum çocuklarının eğitimle ilgili sorunlarında yardımcı olmakta zorlanmalarına sebep olmaktadır (ORSAM, 2012b: 8,12). Yapılan görüşmelerde de katılımcıların Latin alfabesi ile okuma-yazma konusunda zorlandığı gözlemlenmiştir.

Katılımcılara çocuklarının eğitimleri bağlamında hangi okula gittikleri, okulda neler yaşadıkları, okul dışında herhangi bir işte çalışıp çalışmadıklarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yarısının aynı evde yaşadığı çocukları ve/veya torunları Türkiye'de eğitimine devam etmektedir. Katılımcıların diğer yarısının çocukları ve/veya torunları ise okula gitme yaşında olmadığı ve/veya kimlik sahibi olmadığı için okulla herhangi bir ilişkileri bulunmamaktadır.

Çocuklar okula gitmiyorlar, bu sene geldiğimiz için kimliğimiz yoktu. Bizim bu evde 16 tane çocuk var, nerdeyse hepsi okula gidecek seneye. Burada çocuklar yabancı diye dışarda Türk çocuklarıyla oynamıyorlar. Kendileri evde birbirleriyle oynuyor. Türk çocuklar kabul etmiyorlar bizimkileri. Niye geldiniz diye çocuklarla oynamıyorlar. Burada çocukların sesini kabul etmiyorlar. Irak'ta çocuklar yazıda oynarlardı, burada Türkler vuruyor bizim çocuklara (Kadın Katılımcı 13, 36 Yaş, İlkokul Mezunlu).

Çocuklar hem komşu çocuklarıyla hem de akrabaların çocuklarıyla oynuyorlar hem Türk hem Türkmen. Anlaşıyorlar çocuklar dışlanmadı (Kadın Katılımcı 7,25 Yaş, İlkokul Mezunlu).

Okula giden çocukları/torunları olmayan katılımcılar (on beş kişi) çocuklarının/torunlarının okul çağında olmamasından ve kimlik işlemleri tamamlanamadığından okula gönderememişlerdir. Bu durumdaki katılımcıların bazıları çocuklarının Türk komşuların çocukları tarafından dışlandığı ve yalnızlaştırıldığını ifade ederken; bazıları da Türk komşuların çocuklarının kendi çocuklarıyla gayet iyi anlaştığını ifade etmiştir. Türk arkadaş çevresinden dışlanan çocuklar genel olarak evlerinde kardeşleriyle veya Türkmen akrabalarının çocukları ile ilişki kurmakta ve arkadaşlık etmektedir.

Okula giden çocuğu/torunu olan on beş katılımcıdan sekizi çocuklarını/torunlarını Türk okuluna gönderdiğini, beşi Ankara'da bulunan Irak Okuluna² gönderdiğini, ikisi de hem Türk okuluna hem de Irak okuluna gönderdiğini ifade etmiştir. Irak okulu özel bir okul olmasından dolayı belli bir ücret karşılığı öğrenci almaktadır. Özel okul ücretleri yüksek olması ve katılımcıların bunu karşılayacak maddi imkanlarının olmaması katılımcıların çocuklarını/torunlarını cüzi bir miktar ödeyerek sadece derslerin dönem sonu sınavlarına göndermek zorunda bırakmıştır. Ücret ödemek yerine çocuklarını ücretsiz Türk okullarına neden göndermedikleri sorusuna bazıları çocuklarının dil konusunda zorlanmasını, bazıları da Irak okulunun Irak'taki eğitim sistemine paralel olması sebebiyle Irak'a döndüklerinde eğitim denkliğinin kolay sağlanmasını sebep olarak göstermiştir.

Ayrıca katılımcılar çocuklarının okul dışı bir işte çalışıp çalışmadığını ve arkadaşları ile ilişkilerini de açıklamıştır.

Çocuklarımdan biri Irak okuluna sadece sınavlara gidiyor. Öbür türlü pahalı oluyor, zaten bunun parasını da yardım alarak ödedik. 14 ve 16 yaşındaki oğullarım buraya gelince hiç okula gitmedi, Irak'ta giderlerdi. Orda çocukların çalışması yoktu, hepsi okula giderlerdi, evde durmazlardı ama buraya gelince mecbur çalışıyorlar. Orda çocuklarımız için üniversiteyi bitirene kadar hiç çalışmak yoktu, çünkü orada maaş, ucuzluk vardı; anne/babanın maaşıyla geçim oluyordu. Ama burada ilk defa çalışmak zorunda kaldılar. Onlar hiç böyle hayat görmemişlerdi. Büyük kızım göç ettiğimiz için 3 yıl okula gidemedi, şimdi

---

² Irak Türkmenleri arasında Irak Okulu olarak adlandırılan okulun tam ismi Irak Medinet Selem Okulları'dır ve çalışmada Irak Okulu olarak kullanılacaktır.

burada 9. sınıftan başladı. 7 yaşındaki çocuğum da Irak okuluna gidiyor. O da sadece sınava gidiyor. Normal çocuk her gün okula gitse 600 Dolar ödemek var, sadece sınava giden 100 Dolar veriyor. Okula gidemeyen çocuklarım da günlükçi işlerde çalışıyorlar, okula gitmiyorlar (Kadın Katılımcı 4, 39 Yaş, Lise Mezunu).

Çocukların 3 tanesi okula gidiyorlar. Türk okuluna gidiyorlar. Çocukların dilleri benimkinden babalarinkinden güzel konuşuyorlar. Arkadaşları hep Türk çocukların (Kadın Katılımcı 15, 38 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Çocuklar Irak'ta 1-2 sene okula gidemediler. Ama buraya geldik çocuklarım okullarda yapamadı. Hem sabah okula gitmek zor geldi hem onlar daha çok Arapça eğitim gördükleri için dilden yapamadılar. Bir tane kızım hem Türk okuluna gidiyor hem Irak okuluna. Çocuklarımın hem Türk hem Türkmen arkadaşları var. İlk başlarda çocuklarıma niye geldiniz diye dışlıyorlardı ama sonra onlarla anlaştılar, arkadaş oldular. Burada çocuklarım daha çok kendileri oynuyorlar, okulda ilişkileri de iyi (Kadın Katılımcı 10,36 Yaş Ortaokul Mezunu).

Katılımcıların çocukları ya yalnızca kardeşleri ve/veya akrabalarının Türkmen çocukları ile ya da okulda/mahallede tanıştıkları Türk çocukları ile arkadaşlık etmektedir. Çok az sayıda katılımcının çocukları Türk arkadaş çevresinde dışlanmış. Katılımcıların çocukları/torunları Türk okulunda dil konusunda zorlandıkları için yalnızca Türkçe öğrenmek amacıyla haftanın iki günü Türk devleti okuluna gitmektedir. Çocuklarının dil konusunda problem yaşaması eğitim hayatlarının aksaması, tamamen eğitim hayatının son bulması veya kısmi olarak Irak okuluna devam etmesi gibi durumlara mahal vermiştir. Ekonomik olarak ailenin ihtiyaçlarının olması ve tek bir kişinin çalışması ile giderlerin karşılanamaması çocukların çalışma hayatına katılmasına ve uzun saatler düşük ücretlerle çalışmasına sebep olmuştur. Böylece Türk toplumunda çocuk işçilerin sayısında artış meydana gelmiştir. Kimliklerinin ilgili makamlarca geç düzenlenmesinden dolayı çocukların eğitim hayatından bir süre mahrum kalması, dil sorunu ve Türk eğitim sisteminin çocuklara yabancı ve zor gelmesinden dolayı bazı katılımcılar çocuklarını okula göndermede sıkıntı yaşadığını da belirtmiştir.

Türkiye’deki yabancıların eğitim hakkı ile ilgili 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 89. Maddesi’nde gerekli bilgiler yer almaktadır.

4.5.5. Sağlık Faaliyetlerinden Faydalanma İmkanları

Irak Türkmenleri görüşmeler sırasında DAES kaynaklı zorunlu göç etmelerinden önce, Türkiye’ye bazı hastalıkların tedavisi için kendilerinin veya akrabalarının sık sık geldiğini ifade etmişlerdir. Zorunlu göçleri sonrasında Türkiye’deki sağlık hizmetlerinden nasıl ve kim aracılığıyla haberdar oldukları, sağlık alanında ne gibi sorunlar yaşadıkları belirlenmek istenmiştir.

Daha önceden annem de buraya tedavi için gelmişti, Irak’tan tedaviye gelen olurdu baya Türkiye’ye. Orda hastanelerin cihaz durumu çok iyi olmadığından herkes Türkiye’yi öneriyor. Eskiden hastanelere bile kaçak yollarla gelip hastanede tedavi olup Irak’a geri dönenler vardı. Yani hastane işlerini biz çok zor şartlar altında yaptık gerçekten. Kimlikle hastaneye başvuruyoruz. Kimlik olmadan parayla gidiyorduk, devlet hastanesine. Ben Ankara’ya ilk geldiğimde de bir rahatsızlığım olmuştu Türk arkadaşlarımdan öğrenmiştim nereye gideceğimi (Erkek Katılımcı 1,37 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ben doktor olduğum için daha önce Ankara’ya eğitim amaçlı vs. gelmiştim biliyordum. Buraya geldikten sonra eşimin bir sağlık sorunu oldu onun için gittik sadece hastaneye, onun dışında hastane işimiz olmadı. Doktorlar filan yardımcı oldular bize. Kimliğimiz vardı onunla gidip tedavi ettirdik eşimi. Ücret ödemedik kimliğimiz vardı diye (Erkek Katılımcı 4,52 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Biz hastaneye gitmiyoruz, bir akrabamız doktor. Bir sorunumuz olursa onu arıyoruz o bakıyor bize (Kadın Katılımcı 2,32 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ben kendim için hastaneye gitmedim, kimliğimiz çıkana kadar Türkmen Evi’nin içinde Türkmen doktorlar var onlara gidip muayene oluyorduk (Kadın Katılımcı 3,42 Yaş, İlkokul Mezunu).

İfadelerden de anlaşıldığı üzere; kimi katılımcılar kendi çabaları ile sağlık hizmetlerinden haberdar olurken kimi katılımcılar da ya kendilerinden önce gelmiş yakın akrabaları olan Türkmenlerden ya da çevrelerindeki Türk komşulardan yardım alarak haberdar olmuştur. Bazı katılımcılar da Türkiye'deki hastanelerle bağlantı kurmadan doğrudan kendi tanıdıkları Türkmen doktorlardan yardım almışlar ve tedavi olmuşlardır. Türkmenlerin birbirlerine hastane konusunda yol göstermeleri, hangi hastanelere nasıl gidecekleri bilgisini paylaşmaları ve doğrudan Türkmen doktorlara gidip onlara sıkıntılarını anlatmaları aralarında güven, dayanışma ve yardımlaşma ilişkisinin her konuda olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkmenlerle görüşmelerine rağmen bazı hizmetlerden haberdar olmayan Kadın Katılımcı 12 ise kimlik sahibi olmadığı için yararlanamayacağı düşüncesi ile sağlık hizmetlerine başvurmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

Hastaneye burada hiç gitmedik, ilk geldiğimizde hastaydım 10 gün yattım evde. Kimliğimiz yoktu o zaman sen gitme sana vermezler ilaç dedi komşular ben de gitmedim onun için (Kadın Katılımcı 12, 50 Yaş, İlkokul Mezunlu).

Kimlikleri olduğu sürece sağlık konusunda herhangi bir sorun yaşamadıklarını, her türlü problemlerini çözüme ulaştırdıklarını katılımcıların tamamı ifadelerine eklemiştir. Uluslararası Koruma Başvuru Sahiplerinin Türkiye'deki Genel Sağlık Sigortası'ndan faydalanabilmeleri ile ilgili 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 89. Maddesinde gerekli bilgi bulunmaktadır.

4.6. TÜRKMENLERİN MEVCUT SORUNLARI VE ÇÖZÜM BEKLENTİLERİ

Çalışmanın bu aşamasına kadar Irak Türkmenlerinin zorunlu göç süreçleri ve sonrasında Ankara'daki mevcut ekonomik ve sosyal yaşam koşulları hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Alışagelmiş oldukları Irak'taki yaşam koşullarının ardından aniden zorunlu sebeplerle göç etmiş olmaları Ankara'daki yeni hayatlarına adapte olma evresinde birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Kritiz ve Zlotnik (1992: 4) göçler dinamikliği içinde barındırdığı için göçün içindeki bir değişimin, bütün sistemi etkilediği görüşündedir. Göç hareketlerinin değiştirici ve dönüştürücü yönü toplumsal yapı içinde kendini gösterir. Göçlerin toplumsal yapıda meydana getirdiği değişiklikler

de yerli halkın göçmenlere olan bakış açısını değiştirebilmektedir. Bu durum da göçmenlerin hedef ülkelerindeki yeni yaşam koşulları ve sosyal çevreleriyle olan ilişkileri adaptasyon sürecini önemli derecede etkilemekte ve birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Çalışmanın bu kısmında Irak Türkmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve sorunları için önerdikleri çözümler belirleme amacı güdülmüştür.

Bu sebeple yöneltilen sorulara bazı katılımcılar günlük ihtiyaçlarının karşılanması için eğitim, sağlık, ekonomi ve sosyal anlamda beklentilerinin ve sorunlarının olduğunu ifade etmiştir:

Benim Türkiye’den isteklerim hastanelik işler. Kimliğimiz yok diye çok zorlandık hem hastanede hem okullarda. Daha yeni gidecekler çocuklarımız okullarına, hep küçük bebeklerimiz var bunlara bez yetiremiyoruz. Böyle şeyler istiyoruz (Kadın Katılımcı 3, 42 Yaş, İlkokul Mezunı).

Türkiye’den beklentim bize yardım etmesi. Ekmek sayımızı artırsın, erzak yardımını artırsın, faturalar azaltsın. Bize çok fazla geliyor bu şeyler. Vatandaş olsam kalmayı düşünürüm. Çalışma iznim de olsa hem sigortam olur. Ben şimdi Irak’a gitsem gitmeye param yok. Oradaki eve gidemeyiz DAEŞ var, orada kiralık evde de yaşayamam. Hem orada eşya yardımı filan da vermezler, siz bize burada yardım ettiniz. Yani gitsem de yapamayız orada, gitmesek de çok zor durumdayız burada (Erkek Katılımcı 10,30 Yaş, Ortaokul Mezunı).

Benim kendimin bir sorunu yok ama Türkmenlerin vardır. Kimlik sorunları hala çözülemedi kimlik sıkıntıları var, hastane sıkıntıları var, okulda sıkıntılar, çalışma izni yok. Kimlik dediğim oturma iznidir. Kimlik olmadığı için iş bulamıyorlar çoğu insan bir-iki ay çalıştırılıp sonra maaşı verilmeden işten çıkarılıyor, bir yere de şikâyet edemiyorlar. Benim çocuklarımda kimlik, hastane, okul sorun olmadı vatandaşlığım olduğu için. Devlet bunlara Türkmenlere iş imkânı sağlasa, bunların hepsi Türkler, Türkiye’ye sadık insanlar, onların kimliklerini, işini, mesela TOKİ evlerinden konutlar sağlansa hepsi bir yere yerleştirilirseler eğer, öyle fırsat olsa bu Türkiye’ye bir güçtür. Çoğu mezundur, çoğunun diploması var, bazısının durumu iyidir burada iş

kurabilir, yani değerlendirse Türkiye bunları Irak'ta zaten orda yabancı hissediyorduk kendimizi (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Bazı katılımcılar da günlük ihtiyaçlardan ziyade Türkmenlerin hukuki durumlarının belirsizliği ve Türkmenlerin Türkiye'de varlığının yeterince bilinmemesi gibi sorunlarının olduğunu ifade etmiştir:

Benim Türkmenler için isteklerim var. Bana göre Suriyelilere daha çok yardımlar oluyor. Ama Türkmenler Türk, kardeşiz biz. Ama nedense Suriyeliler Arap olduğu halde, bizden daha çok yardım alıyor. Türkmenlere bir isim koysunlar, statü versinler; bence en büyük sorun bu. Çalışma izni yok, hastanelerde sorun oluyor, sigorta olmuyor. Çalışsa kaçak çalışıyor, ama az maaş alıyor. Bu sefer Türkler açıkta kalıyor. Çocukların okula gitmesi zor oluyor. Kimlik olmayınca almıyorlar okula. Bunların düzenlenmesi lazım. Bence kimlik konusunda düzenlenme olsa, vatandaşlık vs. zengin Türkmenlerden fırsat verseler iş kursalar hem ekonomi gelişir hem herkese geçim kaynağı olur. Bunu ileriye dönük oy olarak değerlendirebilir Türkiye. Bence hem ekonomik hem siyasi hem toplumsal olarak daha iyiye doğru gider, toplum da kaynaşırdı (Erkek Katılımcı 11,20 Yaş, Yükseköğretim Okuyor).

Benim Türkiye'den beklentim Türk vatandaşlarının Türkmenlerin varlığından haberdar olsun, bize burada kendimizi yabancı hissettirmesinler. Camide, hutbede filan her yerde çıksınlar desinler Türkiye'de Iraklı Türkmenler var. Bizim burada olduğumuzu, sizden olduğumuzu söylesinler, bizden haberdar olsunlar (Erkek Katılımcı 8,26 Yaş, İlkokul Mezunu).

Göç sürecinde katılımcıların büyük çoğunluğu bir beklenti içinde Türkiye'ye göç etmiş ve beklentilerinin karşılandığı oranda yeni sosyal çevrelerine uyum sağlamışlardır. Kendilerine hukuki bir statü verilmemiş olan Irak Türkmenleri öncelikle kendilerine hukuki bir statü verilmesini ve hukuki belirsizlikten kurtulmayı istemektedirler. Kendilerinin Türkmen olarak tanıtılmasını ve kendilerinin de Türkiyeliler ile aynı kültüre sahip olduklarının bilinmesini istemektedirler. Bunu istemelerindeki sebep Türkmenlerin kendilerine etnosantrik bakış açısıyla yaklaşıldığını düşünmeleridir. Etnosantrizm, etnik merkezcilik ve kültür taassubudur. Birey ve

grupların kendi kültürel inanç ve değerlerini başka kültürlerin inanç ve değerlerinden üstün görmeyi kapsamaktadır. Başka kültürleri kendi kültürel değerleri üzerinden “biz” ve “öteki” duygusu ile değerlendirmeyi içerir. Biryandan toplumsal dayanışmayı artırdığı gibi biryandan da çatışmaya sevk eder. Karşıtı kültürel göreceliliktir (Kottak, 2008:55-56). Türkmenler de kendilerinin öteki olarak adlandırılmasından ziyade Türkmenliklerinin ön planda olduğu bir duygusu ile kendilerine yaklaşılmasını beklemektedirler.

Sosyo-ekonomik anlamda daha fazla yardımın yapılmasını, Türkiye’deki hak ve yükümlülükleri hakkında yetkili makamlarca bilgilendirilmeyi ve bilinçlendirilmeyi beklemektedirler. Ayrıca çalışma izni, sigorta hakkı gibi konularda yeterli bilgi sahibi olmamaları sebebi ile çalışma izni de talep etmektedirler. Ancak zaten en az 6 aydır Ankara’da, Türkiye’de ikamet eden Irak Türkmenleri çalışma izni için başvuruda bulunabilmektedirler (6458 Sayılı Kanun: Madde 89). Katılımcıların tamamının ilk beklentisi savaştan kaçma ve can güvenliği sağlanmasıdır ancak güvenlik ihtiyacı karşılandığı anda beklentiler daha iyi yaşam fırsatları elde etmeye evrilmiştir. Bu da göçlerin salt olarak savaştan kaçış amaçlı olmasından ziyade yaşam kalitesini artırma amaçlı da olduğu olarak açıklanabilir.

Ayrıca katılımcılara Türkiye’de vatandaşlık hakkı elde etmeyi isteyip istemedikleri ve sebepleri, vatandaşlık hakkı elde edildiği takdirde hayatlarında ne gibi ve nasıl değişikliklerin olduğu/olacağı sorulmuştur.

Vatandaşlık almadan önce oturma iznim vardır, bide çalışma iznim vardır, sigortalı çalışıyordum sıkıntı çekmedim. Ama insan size bir şey söyleyeyim vatandaş olmadan sanki öyle sana nasıl söyleyeyim bir his, güvensizim. Bir gün yarın bana derler çık buradan, kovarlar. Yani kendimi hiçbir yere bağlanamıyorsun. Ne zaman oturma izni bitiyor, acaba beni işten kovarlar mı, çalışma izni alamaz mıyım? Yani akla gelmeyen sıkıntılar, kendi içinde hep korku vardır. Korku hissediyorsun. Vatandaşlık alınca insan sanki yeniden anasından doğuyor. Bu herkes için geçerli. Mesela bir Türk kalkıp gidip Amerika’da yaşasa veya bir Avrupa ülkesinde yaşasa, Irak’a gidip yaşasa kendini o memleketin bir ferdi sayamıyorsun. Çünkü haklar, kanunlar her

vatandaşadır yabancıya çok fazla hak hukuk verilmiyor (Erkek Katılımcı 2, 45 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Gelirken vatandaşlık düşünerek gelmemiştik ama şimdi vatandaşlık isteriz. Çünkü burası bizim ikinci vatanımız. Irak'tan sonra siz varsınız. Türkiye'den başka yere gitmeyiz biz artık. Burada kalabilmek için istiyoruz vatandaşlık. Misafirlerimiz çok geliyor diye bize kiralık ev vermesinler diye söylüyorlar. Vatandaşlık olsa kocam da oğlum da çalışır. Ama şimdi işleyemiyorlar, işyerleri onları işe almıyor. Alsa da sonra para vermeden çıkarıyorlar. Hastane işimiz de kimlik alana kadar çok zordu neyse ki UN ile gidiyoruz. İş olsa biz buradan hiç gitmeyiz (Kadın Katılımcı 12, 50 Yaş, İlkokul Mezunu).

Zorunlu olarak göç etmiş olan savaş mağduru göçmenler göç ettikten sonra geleceğe yönelik beklenti ve kararları konusunda birtakım belirsizlikler yaşamaktadırlar. Mevcut düzenlerinin bozulması, göç sürecinde yaşadıkları, yeni ülkeye yerleşme süreci ve yeni sosyal çevreye uyum sorunu göçmenlerin hayatlarında zorlu dönemler yaşamasına sebep olmaktadır. Ayrıca göç ederken hedef ülkelerinden beklentilerinin karşılanmamış olması onların adaptasyonunu daha da zorlaştırıcı etkenlerden olmaktadır (Ozankaya, 1995, 18). Göçmenlerin göç etme sürecindeki veya hedef ülkeye yerleştikten sonraki beklentilerinin büyük çoğunluğu daha iyi imkanların olduğu iş imkanları, başka ülkelere gitme imkânı ve vatandaşlık hakkı gibi beklentilerdir. Bu beklenti göçmenlerin aidiyet duygusu, kaynak ülkeye geri dönüş fikri ve hedef ülkeye olan adaptasyon durumuna paralel olarak değişkenlik göstermektedir. Bu çalışmadaki bazı katılımcılar Türkiye'de vatandaşlık hakkı elde etme düşüncesinde olmadığını, çünkü Irak'a geri dönme umutları olduğunu ifade ederken, bazı katılımcılar da Türkiye'de kalabilmek ve Irak'a yalnızca seyahat amaçlı gidebilmek için vatandaşlık hakkı elde etmek istediğini ifade etmektedir. Vatandaşlık hakkı elde ettiğini ve bir hukuki statü elde edebildiği için kendini yeniden doğmuş gibi hissettiğini ifade eden Erkek Katılımcı 2 gibi bazı katılımcılar da güvende hissetme, her an bir tehdit altında olma hissinden kurtulma, yaşadığın ülkenin bir ferdi olabilme, hak ve sorumluluklarından haberdar olabilme gibi durumlar için vatandaşlık hakkı elde etmek istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasında en çok erkek katılımcıların vatandaşlık hakkı elde etmek istediği, kadın katılımcıların ise daha çok eşlerinin karar

mekanizması olmasından dolayı vatandaşlık hakkı elde etmek istemede çekimser kaldıkları veya vatandaşlık almak istemedikleri belirlenmiştir. Kadın katılımcıların daha çok ekonomik yönlü beklentileri bulunmaktadır. Görüldüğü gibi katılımcıların Ankara'daki sorunları daha çok ekonomik ve hukuki statü temelli sorunlardır.

Türkmenlerin göç edecekleri ülke olarak Türkiye'yi seçmiş olmaları bir çeşit güven duygusunun sonucudur. Farklı bir dilin, dinin ve kültürel yaşantının var olduğu bir yere gitmekten ziyade, ortak bir tarihi geçmişi paylaştıkları, aynı dile, dine ve kültürel değerlere sahip bir topluma göç etmek hem Türkmenlerin adaptasyon sorununu en aza indirmekte hem de yerli halkın onlara bakış açısını olumlu yönde değiştirmektedir. Göçmenlerin göç ettikleri şehri, ülkeyi benimsemesi ve yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamasını yerli halkın onlara karşı tutum ve davranışları da etkilediği için Türkmenlerin yerli halktan beklentileri bulunmaktadır. Bunların başında Türkmenlerin Türkiye'de yaşıyor olmasından, varlığından haberdar olunmasını, ortak kültürel kimliğe sahip olduklarının bilinmesini ve kendilerinin benimsenmesi gelmektedir. Kimi katılımcılar çevrelerinden gördükleri yardımlarla Türklerle Türkmenler arasında uyum ve birleşme olduğunu ve bu beklentilerinin karşılandığını ifade ederken; kimi katılımcılar ise bekledikleri gibi bir benimsenme yaşamadığını ve uyum sorunu yaşadıklarını ifade etmiştir.

4.7. TÜRKMENLERİN IRAK'A GERİ DÖNMeye İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ

Kitlesel zorunlu dış göç süreçlerinde göçmenler öncelikli olarak kendilerine refah seviyesi nispeten daha yüksek, güvenli ve ortak değerlere sahip oldukları ülkelere yönelmektedirler. Göçün yönünün belirlenmesinde çekici görünen bazı etmenler zaman içerisinde katılımcıların yaşamlarında olumsuz etkilere sebep olmakta veya uyum sağlamakta sorun olmaktadır. Bu da hedef ülkenin başlangıçtaki çekici özelliklerinin zamanla itici özelliklere dönüşmesine sebep olmaktadır. Irak Türkmenlerinin akrabalarının ve tanıdıklarının çoğunluğunun Ankara'ya göç etmiş olması çekici bir etken iken, Irak'ta kalan yakın akrabaları ve onlara olan bağları zamanla onları Irak'a dönmeye sevk etmiştir. Savaş ortamının getirdiği ekonomik olumsuzluklardan kurtulma düşüncesi onları Türkiye'yi çekici hale getirmişken, Ankara'daki yaşam koşullarına ekonomik ve sosyal olarak adapte olamamaları Türkiye'yi itici hale getirmiştir. Bu da

göçlerdeki itici ve çekici etkenlerin birey ve gruplar bazında zaman içerisinde dönüşüme uğradığını ve kişileri kaynak ülkeye veya üçüncü bir ülkeye göçe yönlendirmektedir. Irak Türkmenlerinin de Irak'a geri dönmeyle ilgili düşüncelerinden önce, katılımcıların kendilerini nereye ait hissettikleri ve kendilerini Türkiye'de yabancı hissedip hissetmedikleri ve sebeplerini açıklamak daha doğru olacaktır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu kendini Türkiye'de yabancı hissetmediğini (yirmi kişi), bir kısmı da kendini Türkiye'de yabancı hissettiğini ifade etmiştir. Katılımcıların yarısı kendini Türkiye'ye ait hissetmekte, on ikisi kendini Irak'a ait hissetmekte ve ikisi de aidiyet konusunda kararsız kalmakta ve/veya kendini hem Irak hem Türkiye'ye ait hissetmekte olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların yarısından fazlası (on dokuz kişi) şartlar el verdiği takdirde Irak'a geri dönmeyi düşündüğünü ve istediğini, on biri de Irak'a geri dönmek istemediğini ifade etmiştir.

Irak'a geri dönme isteği olan katılımcıların neden böyle düşündükleri ve neden kendilerini Türkiye'de yabancı hissettikleri sorulmuş, katılımcılar ise şu şekilde yanıtlamıştır:

Ben kendimi Irak'a ait hissediyorum burada kendimi yabancı hissediyorum. Mesela burada hiçbir yer bilmiyoruz, biri bir yer sorunca biz yabancıyız diyoruz. Komşularımız "Iraklı onlar, yabancı." diyorlar. Onların da etkisi oluyor yabancı hissetmemizde. Kimlik durumumuz belli değil. Kalsak emeklilik hakkımız olmayacak, vatandaş olamayacağız. Dönsem Irak'ta kiralık eve çıkarım. Ben Irak'a maaşım için, işim için dönmek istiyorum. Zaten Irak'a geri dönmek istememizin tek sebebi işlerimize geri dönmek ve Irak'ta ailelerimizin/akrabalarımızın kalmış olması. Ben gitmek istiyorum ama arada da Türkiye'yi gezmeye gelmek istiyorum (Kadın Katılımcı 2, 32 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Ben dönmek istiyorum, dönmek zorundayım. Çünkü benim milli görevim var. Ben Türküm anavatanım, Türklüğüm beni orada istiyor, burada herkes Türk zaten. Irak'ın Türklüğü gitmesin diye dönmek istiyorum. Bizim Türkmen davamız var ve bu dava için, birliğimizi korumamız için geri dönmemiz lazım. Eğer orası düzelirse ben hemen dönmek istiyorum. Ben kendimi Irak'a ait hissediyorum,

vatan olarak Irak'ı istiyorum ama kendimi Türkiye'de yabancı hissetmiyorum. Eğer ben burada kalırsam Türkiye'ye ihanet ettiğimi düşünürüm. Ben Türkiye'nin de bizi orada istediğini hissediyorum. Milli görevim olarak dönmek istiyorum (Erkek Katılımcı 4,52 Yaş, Yükseköğretim Mezunu).

Irak'a geri dönme isteği olmayan katılımcılara neden dönmek istemedikleri sorulmuştur.

Ben bir açıdan Iraklı bir açıdan Türk hissediyorum kendimi. Irak benim vatanım bunu kimse değiştiremez arada özliyorum Irak'ı. Ama burası da yaşamak için daha iyi. Savaş yok, korku yok, güvenlik var. Benim için Türkmen olmam Iraklı olmamdan daha önce gelir. Ama kendimi tanıtırken Ankaralıyım diye söylüyorum, ben, böyle tanımlarını istiyorum. 10 senedir buradayım, buraya ait olduk artık. Ben Irak'a artık sadece ziyaret amaçlı dönmek isterim, kalıcı dönmek istemem. Geldik geleli ben hiç gitmedim Irak'a (Erkek Katılımcı 11, 20 Yaş, Yükseköğretim Okuyor).

Ben kendimi hem Irak'a hem Türkiye'ye ait hissediyorum, bana göre ikisi de aynı. Yaşam şartları açısından Türkiye iyi. Ben belki hemen dönerim demiştim kardeşime, yerleşmeyeyim demiştim. Ama dönemedik. Ama artık olursa döneriz. Ben gelirken kalıcı gelmedim. Ama benim şimdi fikrim değişti. Benim Irak'ta çok sevdiğim yeğenlerim bir patlama oldu orda öldüler. Irak'a yeğenlerimden dolayı dönmek istemiyorum artık (Kadın Katılımcı 6, 55 Yaş, Lise Mezunu).

Katılımcıların aidiyet, yabancı hissetme ve Irak'a geri dönme durumları hakkındaki görüşlerine göre; kendini Türkiye'de yabancı hissetmeyenlerin oranı ve kendini Türkiye'ye ait hissedenlerin oranı, kendini Türkiye'de yabancı hissedenlerin oranından ve kendini Irak'a ait hissedenlerin oranından fazla olduğu görülmüştür. Ancak Irak'a geri dönmeyi düşünen ve isteyen katılımcıların oranı Irak'a geri dönmeyi düşünmeyen katılımcıların oranından daha fazla olmuştur. Bir başka ifadeyle; katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendini Türkiye'ye ait hissetmesine ve Türkiye'de yabancılık yaşamamasına rağmen vatanları olarak Irak'ı gördüklerini ve Irak'a geri dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Türkiye'de yabancılık hissetmeyen katılımcılar

Türkiye ile ortak etnik kimlik, tarih ve kültürel benzerlikleri olmasından dolayı böyle düşünürken, kendini Türkiye’de yabancı hissedenler kendilerinin Türkmen olmasından ziyade sosyal çevreleri tarafından Iraklı olarak gördüklerini bu sebeple dışlanma yaşadıklarını ve sosyal yaşama uyum sağlamakta güçlük yaşadıklarını düşünmektedirler.

Irak’a dönmek istemediğini ifade eden katılımcılar sebep olarak; Irak’ın ileriye dönük olarak istikrar içinde ilerlemesinin pek mümkün olmamasını ve döndükleri takdirde ise Türkiye’ye göç ettikleri dönemde olduğu gibi tüm düzenlerini baştan inşa etmek zorunda kalacak olmalarını göstermektedirler. Türkiye’ye gelirken geçici bir süreliğine geldiklerini ancak; zaman içerisinde bu düşüncelerinin değiştiğini ve artık Türkiye’de kalmak istediklerini de eklemişlerdir. Türkmenlerin göçmen olarak Türkiye’de sisteme ve sosyal hayata entegre oldukları ve yaşamsal düzenlerini kurdukları için Irak’a geri dönmek istemedikleri ve/veya hemen geri dönüş konusunda acele etmedikleri görülmüştür. Bu noktada özellikle bazı Türkmen gençlerin Irak’a geri dönmek yerine Türkiye’de kalamasalar bile üçüncü ülkelere göç etmeye çalışacakları bilgisi edinilmiştir. Irak’a dönmek isteyen katılımcıların ise daha farklı sebepleri bulunmaktadır. Göçmen olma ve yurtlarından uzakta yaşama durumu Türkmenlerde ciddi bir bıkkınlık yaratmıştır. Türkmenlerin Ankara’daki yaşam şartları ve sosyo-ekonomik durumları Irak’ta DAESH öncesi sosyo-ekonomik yaşam şartlarına nazaran düşük seviyede olması onların Irak’a geri dönmelerinde yönlendirici olmuştur. Katılımcıların kimileri kendilerini Türkiye’de yabancı hissetmesini kimileri mesleklerinin, evlerinin ve yakın akrabalarının Irak’ta kalmış olmasını kimileri de Türkmenlerin varlığını Irak’ta devam ettirmek için “milli davalarını” sebep olarak göstermişlerdir (Duman ve Aygün, 2017:21).

Görüldüğü üzere Irak’tan Türkiye’ye gelirken Irak’ın içinde bulunduğu kaos ortamı ve sosyal çatışmaların meydana getirdiği sosyo-ekonomik problemler o dönem için Türkmenleri dış göçe -çalışma kapsamında Türkiye’ye/Ankara’ya- zorlamıştır. Türkmenlerin Ankara’daki yaşam koşulları ve uyum sorunları zaman içerisinde onların Irak’a geri dönme düşüncelerin de değişmelere yol açmıştır. Başlangıçtaki ‘kalıcı gelme’ düşüncesi kimi katılımcılar için ‘Irak düzelirse döneriz.’ Düşüncesine evrilmiştir. Irak’taki evlerinin zarar gördüğünü ifade eden bazı kadın katılımcılar da

döndüklerinde çaresiz kalabilmeleri ihtimaline karşılık yine de Irak'a dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla daha çok Irak'a dönme isteği olduğu da gözlenmiştir. Kendini Irak'a ait hissetme ve Irak'a geri dönme isteği erkek katılımcılar da daha az olması ise erkek katılımcıların ev dışında farklı kültürlerden kişi ve gruplarla daha fazla etkileşim halinde olması ve daha kolay uyum sağlamasından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kişi ve gruplar zorunlu veya gönüllü, geçici veya sürekli, can güvenliği veya ekonomik birçok sebeple vatandaşı oldukları ülkeden başka bir ülkeye göç etme durumunda kalabilmektedir. Böylelikle insanlar sosyalleştiği, bağlı olduğu kültürel ortamları bırakıp yeni bir kültürel ortama giriş yaparlar ve göçün hem ekonomik hem sosyal maliyetleri karşısında hayatta kalma mücadelesi vermek zorunda kalırlar. Irak Türkmenlerinin Irak'tan göç etmek zorunda kalmasının ekonomik, sosyal ve siyasi birçok sebebi bulunmaktadır. Özellikle 1990 Körfez Savaşı'ndan itibaren ve son olarak 2014 yılında DAESH saldırılarıyla Irak halkı ve özellikle Türkmenler zorunlu olarak göç etmişlerdir.

Musul, Kerkük, Diyala, Tuzhurmatu gibi Türkmen şehirlerine gerçekleştirilen saldırılar buralarda yaşayan Türkmenleri ya ülke içinde yer değiştirmeye ya da en yakın ülke olan Türkiye'ye göçe sevk etmiştir. Türkiye'ye yapılan göçlerin bazıları geçici, bazıları kalıcı, bazıları da transit amaçlı göçler olmuştur. Siyasi, askeri ve idari işlerde çalışan Türkmenlerin kendilerine ve ailelerine yönelik olarak tehditlerle karşılaşması ve yaşadıkları bölgelerde DAESH'in can güvenliğini tehdit edici saldırıları Türkmenleri Irak'tan göçe zorlamıştır. Bu çalışmada Irak Türkmenlerinin özellikle Körfez Savaşı'ndan ve DAESH tehdidinden dolayı gerçekleştirdikleri zorunlu göç ve bu göç sürecinde karşılaşılan durumlar konu edinilmiştir. Güvenlik sorununun yanında iç savaşın meydana getirdiği ekonomik ve sosyal olumsuzluklar da Türkmenlerin göç etmelerindeki sebeplerden olmuştur. DAESH öncesi dönemde çalıştıkları işlerde/mesleklerde çalışamıyor olmaları ve ekonomik zorlukta olmaları, her türlü sosyal aktivitenin yasaklanması, çocukların eğitim hayatına devam edememesi, kadınların giyim kuşam konusunda sınırlandırılması gibi etkenler de göçün diğer sebepleri olmuştur. Fichter da (1996:156) göçlerin ekonomik sebepli olabildiği gibi ekonomik olmayan sebeplerle de olabileceğini, kişilerin siyasal işkenceden veya ırk ayrımından kaçmak için, dini özgürlüklerini yaşamak için, daha iyi eğitim olanakları elde etmek için veya akrabalarına daha yakın olmak için göç edebileceğini belirtmektedir. Fichter'ın tanımladığı göç nedenleri Irak Türkmenlerinin göç nedenlerini açıklamaktadır.

Çalışma kapsamındaki Irak Türkmeni katılımcıların Türkiye'ye gelirken beklentileri genel olarak Irak'tan göç etme sebeplerinden kurtulmak olarak ifade edilebilir. Irak Türkmenleri çalışma kapsamında kendileri ile yapılan görüşmelerde Türkiye'yi tercih etmelerindeki en önemli belirleyicinin Türkiye ile olan ortak dil, din, tarih ve kültür birlikteliği olarak belirtmişlerdir. Literatürde Türkiye'ye en çok bağlı olan Türk grubunun Irak Türkleri olduğuna ilişkin ifadeler görülmüştür (Yılmaz, 2006:134). Irak'taki itici sebeplerin Türkiye'de olmaması onlar için Türkiye'yi çekici kılmış ve onları göçe sevk etmiştir. Göç kararı alma ve harekete geçme aşamasında katılımcıların tamamının Türkiye'den ilk beklentisi can güvenliğinin sağlanması olmuştur. Can güvenliğinden sonra bir katılımcılar ekonomik olarak rahat edecekleri bir işte çalıştırılmayı, çocuklarının eğitimlerine devam edebilmesini, Türklerin milliyetçi duygularla kendilerine yakın davranmasını ve Türkiye vatandaşlığı verilmesi gibi beklentiler içinde olmuşlardır.

Irak Türkmenlerinin güvenlik, ekonomik, hukuki ve sosyal neden ve beklentilerle göç etmelerinin yanında aile ve akrabalık bağları da göç etmelerinde etkili olmuştur. Göç edilen ülkelerde/illerde akraba ve tanıdıklarının olması hem göçün risk ve maliyetini azaltmakta hem de gidilen ülkeye uyum sağlamayı kolaylaştırmaktadır (Deniz ve Etilan, 2009:483). Katılımcılar da ifadeleri ile aile, akrabalık ve kimlik birliğinden oluşmuş göçmen ağlarının Türkiye'ye göç etmelerinde önemli bir faktör olduğunu desteklemişlerdir. Türkiye'den başka bir ülkeye göç etmemelerine dil bilmemelerini ve Türkiye dışında tanıdıklarının olmamasını sebep olarak göstermişlerdir. Türkiye dışında bir ülkede tanıdıkları olsa dahi üçüncü bir ülkeye gitme istemeyen katılımcılar olduğu gibi; Türkiye'yi transit ülke olarak gören ve bu amaçla gelen çok az sayıda da olsa katılımcı bulunmaktadır.

Türkiye'nin tercih edilmesinde coğrafi yakınlık, ortak tarih, dil, din ve kültür birliği ve transit konumu gibi faktörler etkili olmuştur. Ankara'nın tercih edilme sebepleri ise; Ankara'nın konumu itibarıyla daha fazla imkân ve fırsata sunması ve Türkmen tanıdık ve akrabalarının büyük çoğunluğunun Ankara'da yaşıyor olmasıdır. Ani ve kitlesel göç sırasında kişi ve gruplar birbirlerine tavsiyelerde bulunmakta, yaşadıkları yerler hakkında bilgi vermektedir. Göçmen ilişkiler ağı oluşturularak Irak'tan Türkiye'ye ve akrabalarının yoğun olduğu illere Türkmen göçlerinin zincirleme

devamlılığı sağlanmaktadır. Kişi ve gruplar birbirlerine göçü tavsiye etmekte ve zorlu göç süreçlerinde birbirlerine yardım etmektedir. Böylece göçmenler göçe teşvik edilmekte, gidilecek yer hakkında referans oluşmakta ve göç sürecinin dramatikliği en aza indirgenmektedir. Göç ağları gidilen ülkede aile ve arkadaşların etkileşim içinde olmasıyla kurulmaktadır ve yeni gelen göçmenlerle genişletilerek eski ve yeni göçmenlerin etkileşim halinde olmasında büyük rolü olan etnik sosyal gruplardır (Haug, 2008, 588-589). Hedef ülkedeki yeni sosyal çevresine adapte olmakta zorlanan göçmenler kendi etnik grupları ile oluşturdukları ilişki ağları sayesinde yalnızlık hissinden kurtulmaktadırlar. Ayrıca ekonomik olarak zor durumda oldukları takdirde de dahil oldukları ağlardaki referansları sayesinde iş piyasasında yer edinme imkânı elde etmektedirler. Böylece hem menşei ülkeleriyle bağlarını devam ettirme hem de hedef ülkelerine daha rahat uyum sağlama bakımından aralarında dayanışma sağlanmaktadır (Cederberg, 2012:65- 67).

Görüşmelerde Irak Türkmenlerinin çokkültürlü Irak toplumunda kapalı bir kültür grubu olduğu, kültürel değerlerini korumak ve milli birlik/ beraberliklerini sürdürebilmek amacıyla daha çok kendi etnik ve kültür grupları içerisinde evlilikler gerçekleştirdikleri sonucuna varılmıştır. Ailenin toplumun temeli misyonundan hareketle soy ve kültür birlikteliklerinde bir sorun olmaması için grup içi evliliklere önem vermişlerdir. Ayrıca sosyal ve kültürel olarak kendi milli kültürlerinin uygulama ve inançları doğrultusunda hareket ederek sosyal ve kültürel anlamda da devamlılık sağlamayı düstur edinmişlerdir. Irak'ta çokkültürlü sosyal yapı içerisinde Arap ve Kürt toplumlarıyla etkileşim halinde yaşıyor olmaları; Türkmenlerin dil, sosyal yaşam ve kültürel uygulamalarında fark edilmektedir. Özellikle dillerinde çok sayıda Arapça kelimenin olması Irak Türkmenlerinin Irak'ta kültürlenme ve asimilasyon süreçlerinin tesiri altında yaşadıklarını göstermektedir. Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye gerçekleştirmiş oldukları zorunlu göçlerde ortak tarih, dil, din ve kültür birliğine sahip olmaları ve Türkmen kültürünün Türk kültürünün bir alt kültür grubunu oluşturması onların adaptasyonunu kolaylaştırmış ve kültür taassubu veya asimilasyon politikalarıyla karşılaşmalarını engellemiştir. Türkmenlerin Türkiye'ye /Ankara'ya adaptasyonunun nispeten daha kolay olmasında göçmen ağlarının büyük bir etkisi bulunmaktadır. İlki İstanbul'da olmak üzere Ankara, İzmir ve Konya gibi Türkmenlerin yoğunlukta yaşadıkları illerde bulunan Irak Türkmenleri için yardımlaşma ve dayanışma

merkezleri çalışmada önemli göçmen ağırları olarak ele alınmıştır. Bu dernek ve vakıflar sayesinde önceden gelen göçmenlerle sonradan gelen göçmenler birbirlerine hem ekonomik ve sosyal olarak yardımda bulunmakta hem de hemşerilik, akrabalık gibi ilişkilerini sürdürmektedir. Irak Türkmenleri için kurulmuş vakıflar ve dernekler onların Türkiye'ye adaptasyon sürecinde de kolaylıklar sağlamakta ve göç akışlarını hızlandırmaktadır.

Çalışmanın uygulama kısmından elde edilen verilerden katılımcıların sosyo-ekonomik olarak Irak'ta yüksek refah seviyesinde yaşadıkları, büyük bir çoğunluğunun ev sahibi olduğu, hane içine giren gelirin yüksek olduğu, daha ucuz yaşam koşullarının olduğu ve hane içinde daha az sayıda kişinin çalışmasıyla tüm aile bireylerinin geçiminin kolaylıkla sağlandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Kira, fatura ve erzak alışverişi giderlerinin Türkiye'ye nispeten Irak'ta kendilerine göre daha kolay karşılanması, DAES öncesi Irak'ta ekonomik olarak daha memnun olduklarını göstermiştir. Irak'ın sosyal yapısı çoğu katılımcı için -özellikle de kadın katılımcılar için- yeterli imkânı sunmamakta ve Türkmenlerin memnuniyetini azaltmaktadır. Ekonomik olarak ise Irak daha çok tercih edilmektedir. Kadınların Türkiye'de daha rahat hareket etmeleri, daha çok sosyal aktivite yapabilmeleri, çalışma hayatına katılma imkanlarının olması onları Türkiye'ye daha çok yakınlaştırmıştır. Ancak komşuluk ve akrabalık ilişkileri bağlamında Irak'taki sosyal çevrelerine olan özlemleri dikkat çekmiştir.

Irak Türkmenlerinin Irak'tan Türkiye'ye ve Ankara'ya göç ederken neler yaşadıkları, kimlerle, ne kadar sürede ve nasıl geldikleri, ilk geldiklerinde nerede ve kimlerle birlikte kaldıkları, Ankara'dan önce başka illerde yaşayıp yaşamadıkları katılımcı ifadeleri ile belirlenmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yaparken; yalnızca üç katılımcı yasal yollarla giriş yapmıştır. İki katılımcının 2007-2009 yılları arasında, çoğunluğu oluşturan diğer katılımcıların ise DAES işgalinden sonra, 2014'ten itibaren Türkiye'ye giriş yaptığı belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların çok büyük bir kısmı ailesi ile birlikte göç kararı almış ve uygulamıştır.

Irak Türkmenlerinden yasal olmayan yollarla Türkiye'ye giriş yapanlar, göç yolculuklarında kaçakçı dedikleri kişiler yardımıyla Türkiye sınırına kadar gelmişlerdir. DAES kaynaklı kitlesel göçlerin başlangıcında 100 Dolar karşılığında Türkiye sınırına kadar gelinebilirken, kitlesel göçlerin artması, ülke giriş çıkışlarındaki sıkı denetim ve

göçmenlerin fiziki durumları kaçakçı ücretlerinin 1800 Dolara kadar çıkmasına sebep olmuştur. Göçmenler kaçakçı ücretlerini ödeyebilmek için tüm birikimlerini vermek zorunda kaldıkları gibi tanıdıklarından/akrabalarından borç alarak da göç yolculuğunu tamamlamıştır.

Araştırma grubunun büyük çoğunluğunun Türkiye'ye göç ederken geçici bir süreliğine, bir kısmının sürekli kalma/yerleşme amacıyla, çok az bir kısmının da herhangi bir zaman belirlemeden yola çıktığını belirlenmiştir. Zorunlu olarak çıkılan göç yolculuğunda karşılaşılan zorluklar tanıdıklarının ve akrabalarının yardımıyla hafifletilmeye çalışmış ve katılımcıların büyük bir kısmı Ankara'ya ilk geldiklerinde kendilerinin kiraladığı evlerde veya akrabalarının evlerinde kalmayı tercih etmiştir. Yalnızca çok az sayıda katılımcı otel veya kamplarda konaklamayı tercih etmiştir. Bu durum göçmen ağlarının göçün maliyet ve risklerini azalttığı ve göçmenler arasında bir dayanışma sağladığı savını doğrulamaktadır.

Irak Türkmenlerinin Ankara'daki yaşam koşulları mevcut hukuki, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapılarını belirleyici açık uçlu sorularla belirlenmeye çalışılmıştır. Irak Türkmenlerinin hukuki bir 'statü'lerinin olmadığı, yalnızca Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi oldukları ve bunu gösteren geçici bir kimlikle gündelik ihtiyaçlarını karşıladıkları belirlenmiştir. Iraklı Türkmenlerin mülteci statüsünde olmadıkları, 2016 yılının ikinci yarısına kadar Türkiye'ye giriş yapanlara ikamet izni verildiği daha sonra Uluslararası Koruma Başvuru Sahipliği unvanı verildiği katılımcı ifadeleri ve Yabancılar Kanunu'nun ilgili maddeleri yoluyla ortaya konulmuştur.

Irak Türkmenlerinin mevcut hak ve sorumlulukları hakkında yeterli bilgi sahibi olmamaları Ankara'daki yaşam koşullarından olumsuz etkilenmelerine ve memnuniyet düzeylerinin düşmesine sebep olmaktadır. Çalışma izni, sosyal yardımlar, eğitim, sağlık gibi alanlardaki bilgi eksikliği veya yanlış bilgi paylaşımı çalışma hayatında ve sosyal ilişkilerinde güvensizlik ortamı meydana getirmiştir. Irak'tayken çalıştıkları meslekleri Türkiye'de yapamıyor olmaları da onları sosyo-ekonomik statü anlamında olumsuz olarak etkilemiştir.

Katılımcıların -özellikle eğitilmiş olanların- Irak'ta sahip oldukları sosyal ve ekonomik imkanları iç savaş ve terör ortamında kaybetmiş olmaları ani toplumsal statü

değişimine neden olmuştur. Bu durum Türkiye'ye geldiklerinde de etkisini devam ettirmiş ve eğitimini gördükleri işlerden ziyade, göçmen ağırları sayesinde buldukları daha az ücretli, vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Çalışma ücretlerinin azlığı ve çalışma saatlerin uzun olması kendilerinin göç ederken belirledikleri beklentilerini bir nevi karşılamamıştır. Karşılaştıkları ekonomik zorluklar ve çalışma saatlerinin uzunluğu sosyal yaşamlarını da etkilemiş; aileleri ve akrabaları ile daha az vakit geçirmelerine sebep olmuştur. En büyük ekonomik problem olarak ev sahibi olmamalarını göstermiş; bu bağlamda kira ödemenin kendileri için çok bir büyük maddi külfet olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun belediyelerin ve Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin sosyal yardımlarından faydalananıyorması onların alt sosyo-ekonomik seviyede, yardıma muhtaç bir konumda yaşamlarını devam ettirmeye çalıştıklarını göstermektedir.

Göçmen olmaları ve iç savaştan kaçıp yeni bir ülkeye göç ediyor olmaları ekonomik olarak Irak Türkmenlerini olumsuz etkilediği gibi ait oldukları sosyal çevreden ayrılıp yeni bir çevreyle etkileşime girmeleri de günlük sosyal yaşantılarını önemli ölçüde etkilemiştir. Irak'tayken her ailenin kendine ait birkaç katlı konutundan apartman hayatının hâkim olduğu Ankara'ya göç etmeleri kendilerinde kültür şoku denebilecek derecede bir adaptasyon sorununu meydana getirmiştir. Kalabalık aile yaşamına sahip olan Türkmenler yakın çevrelerindeki komşuları ile gürültü ve kalabalık sebepli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Türkmen akraba ve tanıdıklarıyla bir araya geldikleri görüşmelerde kalabalık ve gürültülü ortamların oluşması komşularını rahatsız etmektedir. Kendilerine bu durumla ilgili yapılan şikayetlerde apartman kültürüne yabancı olmaları ve evlerinden çıkarılma korkuları akrabalarıyla daha az sıklıkta görüşmelerine sebep olmuştur. Ayrıca dışarıda kendilerine veya çocuklarına bir zarar gelmesi korkusuyla çocuklarını ev dışında serbest bırakmadıkları ve Irak'ta olduğu gibi evlerinin bahçesinde oynamalarına müsaade etmedikleri görülmüştür. Yakın çevrelerindeki Türk çocuklar tarafından çocuklarının sözlü olarak dışlanması çocukların tamamen ev içi aktiviteler yapmasına ve yalnızca okul yoluyla Türk çocuklarıyla etkileşime geçmesine sebep olmuştur.

Kadın katılımcıların komşularıyla olan sosyal paylaşımları bazıları için selamlaşma düzeyinde kalırken, bazıları için aile olarak görüşme ve ilişkileri geliştirme

yönünde olmuştur. Ortak kültür ve dil birliğinin olması komşuları tarafından yardım eli uzatılmasında etkili olmuştur. Kalabalık olmaları komşularıyla aralarında bazen problem oluştursa da Türkmen kimlikleri komşularının yardımcı olmasında önemli bir etken olmuştur. Komşularına ve Türk çevrelerine bu konuda minnettar oldukları ve geri dönseler dahi bu yardımları unutmayacakları belirtilmiştir.

Kültürel olarak mutfaklarında daha çok Irak yemekleri yaptıkları ve bu mutfak kültürlerini komşuları ile paylaşarak kültürleşme yoluna gittikleri belirlenmiştir. Türk komşularına Irak ekmeği, Irak dolması ve köftesi yapmayı öğrettiklerini, kendilerinin de çeşitli Türk yemekleri öğrendikleri gözlemlenmiştir. Ancak her ne kadar ortak kültürel değerler olsa da bazı Türkmenlerin Türk mutfağına ilişkin önyargıları bulunmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türk yemeklerinin çok acı, baharatlı ve yoğurtlu yapıldığını, Türklerin de çayı şekersiz tükettiklerini ve yeme-içme kültüründe aralarında ayrışmaların olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yemek kültürlerinin daha çok etli yemeklerden oluşuyor olması ve maddi durumlarının et alacak seviyede olmaması yemek kültürlerinde değişikliğe sebep olmuştur.

Kültürel değer ve uygulamalarına bakıldığında; Irak Türkmenleri Ankara'da düğün ve cenaze törenlerini ekonomik imkân kısıtlılığından dolayı Irak'ta yaptıkları gibi yapamamaktadırlar. Bunun yanında ekonomik kısıtlılıklar kültürel faaliyetlerin süresinde ve yapısında azalmalar meydana getirmiştir. Katılımcıların eğitim ve sağlık konusunda ikamet izin kimlikleri veya UN Kimlikleri olduğu sürece bir sorun yaşamadıkları, eğitim ve sağlık konusunda hem kendi araştırmaları hem de akraba ve tanıdıklarının aracılığıyla bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir. Katılımcılar çocuklarını ya Türk devlet okullarına ya da Irak dili ve eğitim sistemi ile donanımlı Irak özel okuluna³ göndermektedirler. Bazı Türkmenlerin çocukları Türk eğitim sisteminde zorlandığı için veya tam zamanlı olarak okula gitmek istemedikleri için çocuklarını Irak okuluna göndermektedirler. Tam zamanlı olarak Irak okuluna çocuklarını göndermemelerinin sebebi ise; maddi durumlarının okulun yalnızca sınav ücretlerini karşılayacak seviyede olmasındandır. Türk okuluna çocuklarını gönderenler ise hem çocuklarının Türk arkadaşlar edinmesi hem de Türk dili ve kültürünün eğitim yoluyla daha iyi öğrenilmesi için Türk okullarını tercih etmişlerdir. Çocukların dil konusunda

---

³ Irak Medinet Selem Okulları'dır.

zorlandığı gibi, çalışmadaki Türkmenlerin de Türkçe anlayabilseler ve/veya konuşabilseler dâhi Latin harflerini okumakta ve yazmakta önemli derecede zorlandıkları görülmüştür. Ebeveynlerin Latin harfleri konusunda yeterli bilgisinin olmaması, çocuklarının eğitim hayatında karşılaştıkları dil sorunlarına yardımcı olmalarını zorlaştırmaktadır.

Irak Türkmenlerinin Irak'ta kalan Türkmenlerle ve Türkiye'deki, Ankara'daki Türkmenlerle ilişkiler ağının devam etmesi hem Irak'la olan bağlarını korumalarına hem de Türkiye'dekilerle yardımlaşma ve dayanışma bağı sağlanmasına etki etmektedir. Ayrıca Türkmenlerin daha çok kendi yakın çevrelerinden evlilik bağları kurmak istedikleri, erkeğin Türkmen, kadının Türk olduğu durumda anlaşmakta problem yaşadıkları tam tersi durumda ise herhangi bir problemin olmadığı belirtilmiştir. Bu durumun sebebi olarak modernleşmenin kadının hayatına getirdiği yeniliklerden Irak Türkmeni kadınların haberdar olmamaları ve/veya bu yenilikleri kabul etmemeleri ile birlikte baskın ataerkil yapının hüküm sürmesi gösterilebilir.

Ankara'ya göç etmiş olan Irak Türkmenleri hukuki statülerinin belirlenmesini, Türk vatandaşlığı elde etmeyi, Türklerle aynı milli kültüre sahip olduklarının bilinmesini ve kendilerinin yabancı olarak adlandırılmamasını talep etmektedirler. Milli kimliklerinin Türkmen olmasına rağmen resmi işlerde yabancı konumunda olmaları Türkmenlerin rahatsızlık duymalarına sebep olmaktadır. Ayrıca çalışma izni, sigorta hakkı gibi konularda yeterli bilgi sahibi olmamaları sebebi ile çalışma izni talep etmektedirler. Bazı katılımcıların Irak'a geri dönme umutları olduğu için Türkiye'de vatandaşlık hakkı elde etme düşüncesinde olmadığı bazı katılımcıların da Türkiye'de kalabilmek ve Irak'a yalnızca seyahat amacıyla gidebilmek için vatandaşlık hakkı elde etmek istedikleri belirlenmiştir. Kendilerini güvende hissetme, her an bir tehdit altında olma hissinden kurtulma, yaşanan ülkenin bir ferdi olabilme, kişi hak ve sorumluluklarından haberdar olabilme durumları için vatandaşlık hakkı elde etmek istemektedirler.

Zorunlu olmayan dış göçlerde genel olarak amaç ekonomik beklentiler karşılandıktan sonra kaynak ülkeye geri dönmektir. Göçmenlerin çok büyük bir çoğunluğu için geçici göç dış göçte temel esası oluşturmaktadır. Fakat kurulan beklentiler ve meydana gelen yeni koşullar göçün geçiciliğinin ertelemesine sebep

olabilmektedir (Gitmez, 1983:35). Irak Türkmenleri için bu durum her katılımcı için geçerli olmamaktadır. Araştırma grubundaki Türkmenlerin büyük çoğunluğunun kendilerini Türkiye'ye ait hissettikleri ve kendilerini Türkiye'de yabancı hissetmedikleri belirlenmiştir; ancak katılımcıların büyük çoğunluğunun yine de Irak'a geri dönmek istediği görülmüştür. Sebep olarak ise; kendilerini her ne kadar burada yabancı hissetmeseler de vatanları olarak Irak'ı tanımlamalarını, Türkmen davaları için Irak'ta yer almaları gerektiğini, Irak'ta kalan akraba ve tanıdıklarının olmasını ve Irak'ta ev ve arazilerinin olmasını göstermişlerdir. Yani hem sosyal hem ekonomik sebepler ile Irak'a geri dönmek istemektedirler. Başlangıçta ekonomik ve sosyal fırsat elde etmek için tercih ettikleri Türkiye, zamanla onlar için çekiciliğini yitirmiştir. Türkmenlerin mevcut ekonomik ve sosyal yaşam koşullarına adapte olmakta zorlanmaları da Irak'a geri dönme isteklerini kuvvetlendirmiştir.

Araştırma problemleri çerçevesinde ulaşılan genel sonuç ise; göçmen ağlarının göçün sürdürülebilirliğini, göçün risk ve maliyetlerinin azaltılmasını ve göçmenlerin yeni çevrelerinde birliğin sağlamlasında önemli bir rol oynadığıdır. Göç eden Türkmenlerin Irak'la ilişkilerini devam ettirme, kültürlerini ve geleneklerini sürdürme imkânı sağlayan bu ağlar, Türkiye'de yaşayacakları kültürel süreçleri kolaylaştırmaya ve adaptasyon sağlamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca transit amaçlı gelen göçmenlere yeni ülkelere gitme konusunda yardımcı olma, iş bulma ve sosyal yalnızlıktan kurtulma konularında da fırsatlar sunmaktadır. Ancak göçmen ağları etkisiyle Irak'tan kitlesel Türkmen göçünün olması zamanla Irak'ta Türkmen nüfusun kalmamasına ve Irak'taki varlıklarının son bulmasına sebep olabilecektir.

Ani ve kitlesel göçler göçmenler için birtakım sorunları beraberinde getirdiği gibi hedef ülkenin toplumunda da sosyal ve ekonomik sorunlara sebep olmaktadır. Kitlesel göçler konut talebinde ve iş ihtiyacında artış meydana gelmekte; bu da konut kiralalarının artmasına ve emek gücünün değerinin azalmasına sebep olmaktadır. Ani ekonomik değişiklikler de yerli halkın göçmenlere önyargılı olmasına ve göçmenlerin uyum sorununun artmasına sebep olmaktadır. Türkiye konumu gereği her zaman göç alma ve göç verme potansiyeline sahip olduğu için ani ve kitlesel göçlere karşı her daim hazırlıklı olmalı ve planlı göç politikaları belirlemelidir. Göçmenlerle yerli halkın daha kolay ilişki kurması ve sosyal çatışmaların önlenmesi için göçmenlere gerekli dil,

kültür, sağlık ve hukuki eğitimler verilerek bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Irak Türkmenlerini konu alan bu çalışmanın Türkiye'nin diğer şehirlerinde yaşayan Irak Türkmenlerine uygulanacak benzer çalışmalara kaynak oluşturabileceği düşünölmektedir. Irak Türkmenleri ile ilgili daha bütünleşik sonuçlar elde edilerek Irak Türkmenlerinin sorunlarına ve beklentilerine çözümler üretecek çalışmalar gerçekleştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa, DEMİR, Ömer, (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınlar, Ankara.
- AKKAYAN Taylan, (1979). *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, Sina, (2012). *Kısa Türkiye Tarihi*, 15. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- AKTOPRAK, Elçin, (2004). “Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4, s. 23-58.
- AL-HİRMİZİ, Ershad, (2003). *The Turkmen and Iraqi Homeland*, Kerkük Vakfı, İstanbul.
- AL-HİRMİZİ, Ershad, (2005). *The Turkmen Reality in Iraq*, Kerkük Vakfı, İstanbul.
- ANADOLU AJANSI, (2014). “Irak’ta Resmi Seçim Sonuçları Açıklandı”, <http://aa.com.tr/tr/dunya/irak-ta-resmi-secim-sonuclari-aciklandi/158389> , (Erişim Tarihi: 16.01.2018).
- BORJAS, J. George, (1989). “Economic Theory and International Migration”, *The International Migration Review*, 23(3), s.457-482. <http://www.jstor.org/stable/2546424> (Erişim Tarihi: 10.12.2017).
- BOZARSLAN, Hamit, (2012). “Rethinking the Ba’thist Period”, *Writing the Modern History of Iraq*, Jordi Tejel et. al. (eds.), Singapore, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., s. 143-152.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1973). “Anadolu Etnik Yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük Üçlüsü”, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt V, Sayı 1-4, s. 75-86.
- CASTLES, Stephen, MİLLER, Mark. J. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, (Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), 3. Baskı İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

CEDERBERG, Maja, (2012). “Migrant Networks and Beyond: Exploring the Value of the Notion of Social Capital for Making Sense of Ethnic Inequalities”, *Acta Sociologica*, Vol. 55, No. 1, pp. 59-72. <http://www.jstor.org/stable/23250509> (Erişim Tarihi: 16.01.2018).

CELEPOĞLU Hamza, (2006). “Dünden Bugüne Irak Türkmenleri (Orta Doğu Siyasetindeki Yeri)”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CHATELARD, Géraldine, (2012). “The Politics of Population Movements in Contemporary Iraq: A Research Agenda”, *Writing the Modern History of Iraq*, Jordi Tejel et. al. (eds.), Singapore, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., s. 359-378.

ÇAĞLAYAN, Savaş, (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 17, s. 67-91.

ÇAKIR, Sabri, (2011). “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, s. 129-142.

ÇELEBİ, ÖZLEN, (2011). “Kuramların Sessizliği: Liberalizm, Realizm Ve İltica Rejiminin Kuruluşu”, *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, Çelebi, Özlen vd., Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Ankara.

ÇETİN, Altan (2002). “Irak Türkmenleri Tarihi”, (Abdullatif Benderoğlu’nun *Târihu’t-Turkmân fi’l- ‘Irak*, Bağdat 1972, eserinin tercümesi), *Nüşa*, 2002, Cilt 11, Sayı 6, s. 143-148.

ÇOBAN İÇAĞASIOĞLU, Münire Arzu, (2011). “Göçmen Ailelerin Uyum Süreci: Kaynaklar ve Engeller”, *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı*, Yasemin Özkan (eds.), s. 107-122, Maya Akademi Yayınları, Ankara.

DANIŞ, A. Didem, (2009). “Iraqis in Istanbul: Segmented Incorporation”, Ahmet İçduygu and Kemal Kirişçi (ed.), *Land of Diverse Migrations: Challenges of*

Emigration and Immigration in Turkey, First Edition, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul.

DEMİRCİ, Fazıl, (1991). *Irak Türklerinin Dünyu Bugünü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

DEMİREL, Bekir Ali, (2004). “Doğu’da Göçün Temelleri”, *Pivolka* (Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Eleştirel-Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı), Yıl 3, Sayı 14, s. 7-12, Ankara.

DENİZ, Orhan, (2011). “Türkiye’nin Doğu Sınırında Yasadışı Geçişler”, *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, Çelebi, Özlen vd., Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Ankara.

DENİZ, Orhan, ETLAN, Erol, (2009). “Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 472-498.

DEUTSCHE WELLE, (2017). “İbadi: Irak’ta IŞİD’e Karşı Savaş Bitti”, <http://www.dw.com/tr/ibadi-irakta-i%C5%9Fide-kar%C5%9F%C4%B1-sava%C5%9F-bitti/a-41724467> ,(Erişim Tarihi: 28.01.2018).

DEUTSHCE WELLE, (2006). “Saddam Hüseyin İdam Edildi”, <http://www.dw.com/tr/saddam-h%C3%BCseyin-idam-edildi/a-2520000> , (Erişim Tarihi: 27.02.2017).

DOĞAN, M. Said, DOĞAN, Cihangir, (2004). “Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 30, s. 15-29.

DUMAN, Bilgay, (2011a). “2003 Sonrası Irak Siyasetinde Türkmenler ve Yeni Hükümette Türkmenlerin Durumu”, *Ortadoğu Analiz*, Ocak 2011, Cilt 3, Sayı 25, s. 23-30.

DUMAN, Bilgay, (2011b). *Geçmişten Günümüze Irak Türkmen Cephesi’nin Yapısı ve İdari Durumu*, ORSAM Rapor No. 86.

DUMAN, Bilgay, (2012a). “17. Yılında Irak Türkmen Cephesi ve Irak Siyasetinde Türkmenler”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4 (41), s. 53-64.

DUMAN, Bilgay, (2012b). “Irak’ta Siyasi Kriz’de Türkmenler Nerede?”, *ORSAM Dış Politika Analiz*, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/13231?dil=tr> , (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

DUMAN, Bilgay, (2016a). “Irak’ta Üç Savaş Arasında Türkmenler”, *ORSAM Bölgesel Gelişmeler*, Mart-Nisan 2016, Cilt 8, Sayı 73, s. 43-45.

DUMAN, Bilgay, (2016b). *IŞİD Sonrası Türkmenler ve Türkmen Bölgelerinin Durumu*, ORSAM Rapor No. 203.

DUMAN, Bilgay, (2017). “Irak’ta Türkmenlerin Siyasi Gücü Artıyor”, *Anadolu Ajansı*, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/irakta-turkmenlerin-siyasi-gucu-artiyor/959643> , (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

DUMAN, Bilgay, (2018). “2017 Değerlendirmesi: IŞİD’in Değiştirdiği Irak”, *ORSAM Dış Politika Analiz*, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/14539?dil=tr> , (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

DUMAN, Bilgay, AYGÜN, Feyzullah Tuna, (2017). *Telaferli Türkmen Göçmenlerinin Durumu ve Telafer'in Geleceği*, ORSAM Rapor No. 215.

FAIST, Thomas (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, (Çev: Azat Zana Gündoğan), Bağlam Yayınları, İstanbul.

FAY, Brian, (2001). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*, (Çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, Ankara.

FICHTER, Joseph, (1996). *Sosyoloji Nedir?*, (Çev. Nilgün Çelebi), Attila Kitabevi, Ankara.

GİTMEZ, Ali Sadi, (1983). *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler: Beklentiler Gerçekleşenler*, Alan Yayınları, İstanbul.

GÖKÇE, Birsan, (1976). “Aile ve Aile Tipleri Üzerinde Bir İnceleme”, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, No: 1-2, Ankara.

GURAK, Douglas, CACES, Fe, (1992). “Migration Networks and The Shaping Of Migration Systems”, *International Migration Systems: A Global Approach*, ed. Mary Kritz, Lin Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford, s. 150-176.

GÜLLÜPINAR, Fuat, (2012). “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 4, s. 53-85.

GÜNGÖR, Ferhat, (2014). “Ortadoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 15-43.

GÜVENÇ, Bozkurt, (1999). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara.

HASLBERGER, Arno, (2005). “Facets and Dimensions of Cross-Cultural Adaptation: refining the Tools”, *Personnel Review*, Vol:34, Issue:1, pp. 85-109. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.492.2438&rep=rep1&type=pdf> , Erişim Tarihi: 20.12.2017).

HAUG, Sonja, (2008). “Migration Networks and Migration Decision-Making”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol: 34, No: 4, 585-605.

HAY, William Rupert, (2005). *Kürdistan’da İki Yıl (1918 -1920)*, Avesta Basın Yayın, İstanbul.

HÜRMÜZLÜ, Erşat, (2003). *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul.

IOM (International Organization for Migration), (2004). *International Migration Law Glossary On Migration*, Switzerland.

Irak Arab Cumhuriyeti 16 Temmuz 1970 Anayasası (İlgili Maddeler: 5-7-19), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/14224> (Erişim Tarihi: 20.09.2017).

Iraqi Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.gov.iq/en/submenu.php?id=19>, (Erişim Tarihi: 16.01.2017).

İÇDUYGU, Ahmet, (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

İÇDUYGU, Ahmet, (2005). "Transit Migration in Turkey: Trends, Pattem, and Issues", Research Report 2005/4, European University Institute, Floransa, İtalya.

İÇDUYGU, Ahmet, ERDER, Sema, GENÇKAYA, Ömer Faruk, (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları: 1923-2023 Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, TÜBİTAK& MİREKOÇ, İstanbul.

İÇDUYGU, Ahmet, SİRKECİ, İbrahim, AYDINGÜN İsmail, (1998). "Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi", *Türkiye'de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı Bolu-Gerede 1997*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.

İÇDUYGU, Ahmet, TOKTAS, Şule, SONER, B. Ali, (2008). "The Politics Of Population İn A Nation-Building Process: Emigration Of Non-Muslims From Turkey", *Ethnic and Racial Studies*, Cilt. 31, Sayı. 2, 358-389.

İŞBİR, Eyüp G., (1982). *Kentleşme, Metropolitan Alan ve Yönetimi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara.

KAFESOĞLU, İbrahim, (1958). "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti", *Jean Deny Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

KALE, Başak, (2010). "Düzensiz Transit Göç Ülkesi Olarak Türkiye: Kontrol Edilemeyi Yönetebilmek İçin Yeni Bir Strateji", *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, Çelebi, Özlen vd., Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Ankara.

KALİN, Stephen, "Deja vu for U.S. Troops Celebrating Christmas in Iraq Again", *Reuters*, December 25, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-usa-christmas/deja-vu-for-u-s-troops-celebrating-christmas-in-iraq-again-idUSKBN14E0GV> ,(Erişim Tarihi: 16.01.2018).

KARA, Polat, KORKUT, Recep, (2010). "Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 467, s. 153-162.

KARPAT, H. Kemal, (2003), *Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, Ankara.

KAYGALAK, Sevilay, (2009). *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Dipnot Yayınları, Ankara.

KIZILÇELİK, Sezgin, (2004). *Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası*, Anı Yayıncılık, Ankara.

KİRİŞÇİ, Kemal, (2000). “Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices”, *Middle Eastern Studies*, Cilt 36, Sayı 3, s. 1-22.

KOTTAK, Conrad Phillip, (2008). *Antropoloji: Bir İnsan Çeşitliliğine Bakış*, (Çev. Serpil Altuntek ve diğerleri), Ütopya Yayınevi, Ankara.

KÖPRÜLÜ, Ziyat (1996), *Irak'ta Türk Varlığı*, Örnek Yayınları, Ankara.

KRITZ, Mary, M., ZLOTNIK, Hania, (1992). “Global Interactions, Migration Systems, Processes, And Policies”, *International Migration Systems: A Global Approach*, KRITZ, Mary, M., LIM, Lin Lean., ZLOTNIK, Hania, Clarendon Pres, Oxford.

LEE, Everett, (1966). “A Theory of Migration” *Demography*, Vol:3, No:1. <http://www.jstor.org/stable/2060063> (Erişim Tarihi: 09.02.2017).

MALINOWSKI, Bronislaw, (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. (Çev. Saadet Özkal). Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

MANGALAM, J. J, MORGAN Cornelia, (1968). *Human Migration: A Guide to Migration Literature in English 1955-1962*, The University of Kentucky Press, Lexington.

MARR, Phebe, (1985). *The Modern History of Iraq*, Westview Press, United States of America.

MARSHALL, Gordon, (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

MARX, Karl, (1997). *Kapital*. (Çev. Abdullah Bilgi). Birinci Cilt, Beşinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara.

MASSEY, S. Douglas, ARANGO, Joaquin, HUGO, Graeme, KOUAOUCCI, Ali, PELLEGRINO, Adela, TAYLOR, J. Edward, (1993). “Theories Of International Migration: A Review And Appraisal”. *Population And Development Review*, 19(3), s. 431-466.

MCNEILL, William H., (2013). *Dünya Tarihi*, Alaaddin Şenel (çev.), 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

NAKİP, Mahir, (2012). “Barut Fıçısı Irak ve Türkmenler”, *Ortadoğu Analiz*, Haziran 2012, Cilt 4, Sayı 42, s. 94-101, <http://www.orsam.org.tr/files/OA/42/10mahirnakip.pdf>, (Erişim Tarihi: 31.01.2018).

OGBURN, F. William, (1922), *Social Change with Respect to Culture and Original Nature*, Newyork.

OĞUZLU, H. Tarık, (2001). *The Turkomans of Iraq as a Factor in Turkish Foreign Policy: Socio-Political and Demographic Perspectives*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara.

ORSAM, (2012a). “Irak Türkmenlerine Yapılan Katliamlar ve Etkileri”, <http://orsam.org.tr/orsam/gencorsam/11467?dil=tr>, (Erişim Tarihi: 09.11.2016).

ORSAM, (2012b). *Irak'ta Türkmenlerin Eğitim Durumu*, ORSAM Rapor No: 141.

OZANKAYA, Özer, (1995). *Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Cem Yayınevi, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis, (2000). *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖZBAY, Ferhunde, YÜCEL, Banu, (2001). *Nüfus ve Kalkınma: Göç, Eğitim, Demokrasi, Yaşam Kalitesi*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü: Ankara.

ÖZCAN, Mehmet, (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara.

ÖZER, İnan, (2004). *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.

- ÖZKALP, Enver, (1990). *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.
- ÖZTÜRK, Mustafa, ALTUNTEPE, Nihat, (2008). “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, *Journal of Yasar University*, 3(11), 1587-1625.
- PETERSEN, William, (1958). “A General Typology of Migration”. *American Sociological Review*, Vol:23, No:3. <http://www.jstor.org/stable/2089239> (Erişim Tarihi: 09.02.2017).
- PİRİNÇÇİ, Ferhat (2015). “İran Devrimi ve Körfez Savaşları”, *Ortadoğu’da Siyaset*, ed. Davut Dursun, Tayyar Arı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- POLK, William R., (2007). *Irak’ı Anlamak*, Nurettin Elhüseyni (çev.), NTV Yayınları, İstanbul.
- RAVENSTEIN, Ernst Georg, (1885). “The Laws Of Migration”. *Journal of Statistical Society of London*, 48(2). <http://www.jstor.org/stable/pdf/2979181.pdf> (Erişim Tarihi: 09.02.2017).
- ROBERTS, John Morris, (2011a). *Dünya Tarihi I: Tarihöncesi Çağlardan 18. Yüzyıla*, İdem Erman ve Tansu Akgün (çev.), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ROBERTS, John Morris, (2011b). *Dünya Tarihi II: 18. Yüzyıl ve Sonrası*, İdem Erman ve Tansu Akgün (çev.), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ROMANO, David, (2005). “Whose House is This Anyway? IDP and Refugee Return in Post-Saddam Iraq”, *Journal of Refugee Studies*, 2005, Cilt 18, Sayı 4, s. 430-453.
- SAATÇI, Suphi, (1996). *Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı*, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyonlar Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul.
- SAATÇI, Suphi, (2003). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- SAĞLAM, Serdar, (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Türkiyat Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Yıl 3, Sayı 5, s. 33 – 44. Ankara.

SAĞLAM, Serdar, (2016). “1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kent ve Kentleşme Olgusu”, *Sosyoloji Konferansları*, No: 53, s. 257-274.

SANDER, Oral, (2013). *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 22. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

SASSOON, Joseph, (2012). “The Brain Drain in Iraq After the 2003 Invasion”, *Writing the Modern History of Iraq*, Jordi Tejel et. al. (eds.), Singapore, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., s. 379-389.

SETON-WATSON, Hugh, (1977). *Nations and States: An Enquiry Into The Origins Of Nations And The Politics Of Nationalism*, Methuen, London.

SEZAL, İhsan, (2003). *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınevi, Ankara.

SİNKAYA, Bayram, (2016). “Ortadoğu Siyasetine Giriş: Temel Faktörler, Aktörler ve Dinamikler”, *ORSAM Kaynak* No. 1. <http://www.orsam.org.tr/files/ORSAMKaynak/1/1.pdf> ,(Erişim Tarihi: 16.01.2018).

SPENCER, Sarah, (2011). *The Migration Debate*, The Policy Press, Great Britain.

STARK, Oded, BLOOM David E., (1985). “The New Economics of Labor Migration”, *The American Economic Review*, 75 (2), Papers and Proceedings of the Ninety-Seventh Annual Meeting of the American Economic Association <http://www.jstor.org/stable/pdf/1805591.pdf> (Erişim Tarihi: 22.11.2017).

STOUFFER, Samuel, (1940). “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance”, *American Sociological Review*, Vol:5, No:2. <http://www.jstor.org/stable/pdf/2084520.pdf>. (Erişim Tarihi: 09.02.2017).

SÜMER, Faruk, (1992). *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

ŞİMŞİR, N. Bilal, (2004). *Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, (1993). *Musul-Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)*, Yayın No: 11, Ankara.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2013). *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 3, Ankara (http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf , Erişim Tarihi: 27.11.2017).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016 Yılında İkamet İzni İle Türkiye’de Bulunan Yabancılar İlk On Ülke, (http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-izinleri_363_378_4709 ,Erişim Tarihi: 10.10.2017).

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016 Yılında Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı (http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararasi-koruma_363_378_4712 , Erişim Tarihi: 10.10.2017).

T24, (2014). “Türkmenler IŞİD’e Karşı Silahlanmaya Başladı”, <http://t24.com.tr/haber/turkmenler-iside-karsi-silahlanmaya-basladi,261390> , (Erişim Tarihi: 16.01.2018).

TEJEL, Jordi, (2012). “The Monarchist Era Revisited”, *Writing the Modern History of Iraq*, Jordi Tejel et. al. (eds.), Singapore, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., s. 87-94.

TEKELİ, İlhan, (1975). “Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler”, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, *Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 153-176.7

The World Bank, (2016). New All-Inclusive Data-Iraq, (<https://data.worldbank.org/country/iraq> , Erişim Tarihi: 25.01.2018)

TOGAN, A. Zeki Velidî, (1970). *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Cilt 1, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

TRİPP, Charles, (2008). *A History of Iraq*, Cambridge University Press, United Kingdom.

TURNER, John, C, (1984). *Howard Giles; Intergroup Behaviour*, Oxford: Basic Black wellpublishers Ltd.

TÜRKKAHRAMAN, Mimar, (2006). *Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar: Kurumlar Sosyolojisine Giriş*, Alp Yayınevi, Ankara.

Türkmenlerin Irak'ta Yoğun Olarak Yaşadıkları Bölgelerin Haritası (Türkmeneli) (http://www.turkmenelihd.com/web/turkmeneli_bolgesi.htm), Erişim Tarihi: 15.11.2017).

TÜYSÜZ, Cem, (2015). “Türkmenler”, <http://www.altayli.net/turkmenler.html>, (Erişim Tarihi: 16.01.2018).

UNAT, Nermin Abadan, (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

UNHCR GLOBAL TRENDS, (2016). *Forced Displacement in 2016*. (<http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement-2016.html>), Erişim Tarihi: 18.03.2018).

UZGEL, İlhan, (2017a). “Irak Türkmenleri”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

UZGEL, İlhan, (2017b). “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÜNER, Sunday, (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

WIEN, Peter, (2012). “From Forty-One to Qadissiyat Saddam: Remarks on an Iraqi Realm of Memory”, *Writing the Modern History of Iraq*, Jordi Tejel et. al. (eds.), Singapore, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., s.105-118.

YALÇIN, Cemal, (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.

YEŞİLYURT, Nuri, (2017a). “Orta Doğu’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, s. 401-462, İstanbul.

YEŞİLYURT, Nuri, (2017b). “Saddam Sonrası Irak’ta Yeniden Yapılanma (2003-2011)”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012)*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, İlhan, (2006). “Geçmişten Günümüze Irak’ta Türkmen Politikası”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2006 Bahar, Cilt 5, Sayı 12, s. 127-142.

YILMAZ, Sait, (2011). *Irak Dosyası*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.

ZELİNSKY, Wilbur, (1971). “The Hypothesis of the Mobility Transition”, *Geographical Review*, Vol. 61, No. 2, American Geographical Society <http://www.jstor.org/stable/pdf/213996.pdf> (Erişim Tarihi 22.11.2017).

EK 1. Erkek Katılımcı Tablosu

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Hukuki Durum	Türkiye’de Yapılan İş	Göç Etme Biçimi	Göçün Hareket Noktası
Erkek Katılımcı 1	37	Evli	Yükseköğretim Mezunu	İnsani İkamet	Dernekte İdari İşler	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 2	45	Evli	Yükseköğretim Mezunu	Çifte Vatandaş	ITC’de İdari İşler	Yasal Yolla Geçiş	Musul
Erkek Katılımcı 3	41	Evli	İlkokul Mezunu	UN Kimlik	Malul (Maaşlı)	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 4	52	Evli	Yükseköğretim Mezunu	İnsani İkamet	Dernekte Doktor	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 5	51	Evli	Yükseköğretim Mezunu	İnsani İkamet	Dernekte İdari İşler	Yasal Olmayan Geçiş	Musul
Erkek Katılımcı 6	48	Evli	Lise Mezunu	İnsani İkamet	TV Muhabiri	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 7	46	Evli	Ortaokul Mezunu	İnsani İkamet	Dernekte Yardım İşleri	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 8	26	Bekar	İlkokul Mezunu	İnsani İkamet	İşsiz, Çalışmıyor	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 9	39	Evli	İlkokul Mezunu	İnsani İkamet	TV Yayın İşleri	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 10	30	Evli	Ortaokul Mezunu	UN Kimlik	Çay Ocağında Görevli	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 11	20	Bekar	Yükseköğretim Okuyor	Çifte Vatandaş	Öğrenci	Yasal Yolla Geçiş	Musul
Erkek Katılımcı 12	26	Evli	Ortaokul Mezunu	İnsani İkamet	Tezgahtar	Yasal Olmayan Geçiş	Musul
Erkek Katılımcı 13	48	Evli	Ortaokul Mezunu	İnsani İkamet	Dernekte Yardım İşleri	Yasal Yolla Geçiş	Musul
Erkek Katılımcı 14	30	Evli	Ortaokul Mezunu	İnsani İkamet	TV, Reklam İşleri	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Erkek Katılımcı 15	55	Evli	Ortaokul Mezunu	İnsani İkamet	Malul (Maaşsız)	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer

EK 2. Kadın Katılımcı Tablosu

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Hukuki Durum	Türkiye’de Yapılan İş	Göç Etme Biçimi	Göçün Hareket Noktası
Kadın Katılımcı 1	58	Evli	İlkokul Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 2	32	Evli	Yükseköğretim Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Musul
Kadın Katılımcı 3	42	Evli	İlkokul Mezunu	UN Kimlik	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 4	39	Evli	Lise Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Musul
Kadın Katılımcı 5	76	Eşi Vefat Etmiş	Okur-yazar Değil	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 6	55	Bekar	Lise Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 7	25	Evli	İlkokul Mezunu	UN Kimlik	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 8	56	Eşi Vefat Etmiş	Okur-yazar Değil	UN Kimlik	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 9	45	Evli	İlkokul Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Musul
Kadın Katılımcı 10	36	Evli	Ortaokul Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Musul
Kadın Katılımcı 11	62	Eşi Vefat Etmiş	İlkokul Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 12	50	Evli	İlkokul Mezunu	UN Kimlik	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 13	36	Evli	İlkokul Mezunu	UN Kimlik	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 14	47	Evli	Yükseköğretim Mezunu	İnsani İkamet	Öğretmen	Yasal Olmayan Geçiş	Telafer
Kadın Katılımcı 15	38	Evli	Yükseköğretim Mezunu	İnsani İkamet	Ev Hanımı	Yasal Olmayan Geçiş	Musul

EK 3. Uluslararası Koruma Başvuru Dilekçesi Örneği

ANKARA İL GÖÇ İDARESİ MÜDÜRLÜĞÜ

**Irak (Türkmen) uyrukluym. Türkiye'ye ..... Tarihinde
..... İli üzerinden illegal olarak giriş yaptım.
Refakatimdekiler ile birlikte sığınma (uluslararası koruma) talebinde bulunmak
istiyorum.**

محافظة اني المواطن العراقي من القومية (التركمانية) دخلت الاراضي التركية بتاريخ .....
ومن ..... بشكل غير رسمي. ولهذا اتقدم انا ومن بصحبتى بطلب الحصول على اقامة (الحماية
(الدولية)
مع فائق الشكر والتقدير

Irak (Türkmen) Uyruklu

Adres:

Telefon:

***Matbu dilekçe adı geçen şahsa tarafımca okunmuştur. Şahıs dilekçeyi onaylanıp
imzalanmıştır.**

تمت قراءة العريضة من قبلي للشخص المذكور اعلاه. وتمت موافقته وتوقيعه على العريضة

TERCÜMAN

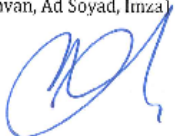
EK 4. Fotoğraflar⁴

⁴ Fotoğraflar katılımcıların isteği üzerine yüzleri belli olmayacak şekilde soluklaştırılmıştır. Fotoğraflar ev ziyaretleri sırasında ve İTKYD'nin yardım dağıtım günlerinde ve Türkmenler için özel günlerinde çekilmiştir.

EK 5. Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 10/04/2018
Tez Başlığı: Irak'tan Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği.   Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 198 sayfalık kısmına ilişkin, 10/04/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3'tür.   Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç   2- ☒ Kaynakça hariç   3- ☐ Alıntılar hariç   4- ☒ Alıntılar dâhil   5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç   Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.   Gereğini saygılarımla arz ederim.
Adı Soyadı: Rahime MERCAN SARI   Öğrenci No: N14227867   Anabilim Dalı: Sosyoloji   Programı: Sosyoloji   Tarih ve İmza   10.04.2018
<u>DANIŞMAN ONAYI</u>   UYGUNDUR.   Prof.Dr. Cahit Gelekçi   (Unvan, Ad Soyad, İmza)   10.04.2018

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY DEPARTMENT**

Date: 10/04/2018

Thesis Title : A Research on Iraqi Turkmens Forced to Migrate From Iraq to Turkey: Ankara Case

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 10/04/2018 for the total of 198 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 3 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

10.04.2018

Name Surname: Rahime MERCAN SARI

Student No: N14227867

Department: Sociology

Program: Sociology

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof.Dr.Cahit Gelekçi

(Title, Name Surname, Signature)

10.04.2018

EK 6. Etik Kurul İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-1299

08 Mart 2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

İlgi: 22.03.2017 tarih ve 1958 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Rahime Mercan SARI**'nın **Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ** danışmanlığında yürüttüğü "**Irak'tan Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan Türkmenler Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **28.03.2017** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

*Özel İşlerine
İzlenimlerin Kaydedilmesi
16-03-2017*